

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის
ინსტიტუტი

მარიამ წინიძე

მხატვრულ სახეთა სისტემა და
რელიგიური დისკურსი
„ოთარაანთ ქვრივში“

თბილისი
2005

მართლმადიდებელი ქრისტიანობა და ქართველი მამულიშვილობა ის საკოორდინატო ღერძებია, რომელთა გადაკვეთაზეც მდებარეობს წმინდა ილია მართლის შემოქმედების საჭვრეტე ნერტილი. შესაბამისად, „ოთარაანთ ქერივის“ დისკურსიული კვლევისთვისაც ნიგნში მსოფლმხედველობრივი ასპექტია არჩეული. ნაჩვენებია, რომ ეს არის ავტორის შემოქმედებითი ჩანაფიქრის, პერსონაჟთა სახეებისა და მხატვრული სისტემის ერთადერთი გასაღები. წარმოდგენილია არაერთი ფუნდამენტური საკითხი, რომელთა შესახებაც სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული შეხედულებები არსებობს. მათ ასახსნელად მოხმობილია ავტორის ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებები და პუბლიცისტური ნააზრევი. ვფიქრობთ, რომ ნიგნი საყურადღებო იქნება როგორც მეცნიერების, ისე პედაგოგებისთვის.

რედაქტორი - პროფ. ნესტან სულავა

© - მარიამ ნინიძე

„გ ა ს ა შ ი ნ ჯ ა ვ ი ნ ე რ ტ ი ლ ი დ ა ნ “

მხატვრულ სახითა სისტემის გასაღები

ლიტერატურული მემკვიდრეობა ჩვენი ერის უდიდესი საუნჯეა. ამიტომ მის სათანადოდ შესწავლასა და შეფასებასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. ის საკითხი, რომ ლიტერატურა და კრიტიკა ერთად უნდა ეწეოდნენ მწერლობის უღელს, წმინდა ილია მართალმა თავის პირველსავე სტატიაში წამოჭრა და შემდეგაც არაერთხელ მიუბრუნდა პუბლიცისტურ წერილებში: „რა მიზეზია, რომ კრიტიკა არა გვაქვს“, „კრიტიკული აზრის უქონლობა“, „კრიტიკა სანათურია ლიტერატურისა“ და სხვ. ლიტერატურის შესახებ იმ დროისათვის არსებული თეორიების საფუძველზე მან შეიმუშავა ობიექტური კრიტიკული ანალიზის კონცეფცია და სხვადასხვა ქართველ ავტორთა თხზულებების განხილვით თავდადებულ მოგვცა პრაქტიკული კვლევის საუკეთესო მაგალითიც.

წმინდა ილია მართალმა განავითარა არსებული აზრი ნაწარმოების სრულყოფილი აღქმისთვის ავტორისეული გასაშინჯავი წერტილის მიგნების მნიშვნელობის თაობაზე. გასაშინჯავი წერტილი (ინგლ. point of view, რუს. точка зрения) გულისხმობს პოზიციას, რომლიდანაც ხელოვანი ჭკრეტს თავის ქმნილებას. ამა თუ იმ თხზულების საფუძველიანი, მეცნიერული კვლევისას მთავარი ამოცანა ამ საჭკრეტი წერტილის პოვნაა. მწერლის თქმით მხოლოდ აქედან მოჩანს თხზულებაში ყველაფერი ისე, როგორც შემოქმედს ჰქონდა ჩაფიქრებული. ავტორის მიერ ამორჩეული პოზიციიდან ცნობიერდება ისიც, რომ მხატვრულ ნაწარმოებში „არა არის რა შემთხვევითი და მეტი, ყოველი მისი ნაწილები არის... მიხრილი ერთის საგნისაკენ, ყველანი ერთად შეკრულნი შეადგენენ ერთს მშვენიერს, მრთელს და განუყოფელს აზრსა“ (53.110). თხზულებაში პერსონაჟები და მოვლენები შეიძლება სხვადასხვა რაკურსში იყოს წარმოდგენილი, მაგრამ მთელი ამ მრავალფეროვანი მხატვრული სპექტრის საჭკრეტი და სასინჯი წერტილი ერთია.

რადგან გასაშინჯავი წერტილი მწერლის პოზიციაა, ლირიკაში, სადაც ავტორი გარედან კი არ აკვირდება მოვლენებს, არამედ შინაგანად განცდილს ამოთქვამს, იგი ლირიკული გმირის სახეში, მის ნააზრევში პირდაპირ იკვეთება, ეპიკურ თხზულებებში კი გამოგონილ სახეებში, მათ ნაფიქრალსა და ნააზრევში ასე აშკარად არ ჩანს. აქ მისი თვალსაზრისის მხოლოდ ანარეკლი უნდა ვეძიოთ. იგი ან პერსონაჟთა შეფასებაში ვლინდება, ან რაიმეს აქცენტირებასა და წინა პლანზე წამოწევაში, ზოგჯერ კი სიუჟეტის ამა თუ იმ სახით განვითარებასა და გადაწყვეტაში.

მოთხრობაში „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“ და ლექსში „ლოცვა“ მწერალი უფლის სასოების და მტრის შენდობის მაღლს ნარმოაჩენს და თავადაც ამ ძალით აღვსებას ითხოვს. ლექსში „როდემდის“ ადამიანებს ღვთის სისრულემდე ამაღლებისკენ მოუწოდებს. ლექსში „ნანა“ და პოემაში „ქართლის დედა“ გვაჩვენებს, რომ მამულიშვილური სიყვარული თვით დედა-შვილურზეც მაღლა უნდა იდგას. ეს გრძნობა ავტორს მოყვასიადმი ქრისტიანული სიყვარულის გამოვლინებად და ღვთიკურთხეულად აქვს მიჩნეული. მოთხრობაში „მგზავრის წერილები“, ლექსში „ქართლის დედას“ და პოემაში „აჩრდილი“ ქვეყნის გადარჩენა მისი თითოეული მკვიდრის გულში არსებული ღვთიური ნაპერწკლის გაერთიანებას, მცნების ნათლით ზეალზიდვა-ამაღლებას, და მზურვალე ლოცვას უკავშირდება.

„კაცია - ადამიანში?“ ავტორი პირდაპირ უცხადებს ლუარსაბს საკუთარ დამოკიდებულებას: „...წირვა-ლოცვას არ ვაკლდებიო, რა გამოვიდა? იქ ყოველთვის გსმენია ჩვენთვის ჯვარცმულის ქრისტეს სიტყვა: „ვითა მამა ზეცისა, იყავ შენ სრული“, აბა ან ერთს ნამს შენს სიცოცხლეში მაგისტვის სცდილხარ? არა...“ პოემაში „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ მწერლის პოზიცია ჩანს ეპილოგში: „ამ ორ გულში რა ბალღამიც დულდა, წარმოიდგინოს თვითონ მკითხველმა“. შურისძიება ადამიანის გულს ჩირქით და შხამით ავსებს. „გლახის ნაამბობში“ ავტორმა გაბრიელს ყველა პირობა შეუქმნა სინანულისათვის - სიკვდილის წინა დღეს მოაგონებინა მისი ცოდვები, აღსასრულის ჟამს კი საყვარელი მღვდელი მიუყვანა ზიარებით ხელში, მაგრამ გაბრიელმა გულით მაინც არ შეინანა. ამიტომ მწერლის პოზიცია აქ გამოვლინდა სიუჟეტის უკანასკნელ დეტალში - გმირის უზიარებლად სიკვდილში.

„განდეგილში“ მწერლის თვალსაზრისი ირეკლება ისტორიული რეალობისადმი დამოკიდებულებაში. იგი ნეტარებით აღწერს იმ დროს, როცა ბეთლემში ბერები წმინდად ცხოვრობდნენ და უფალთან პირნათელნი მიდიოდნენ, მის დაცარიელებას კი საშინელი ტრაგიზმით ხატავს. რაც შეეხება კონკრეტული განდეგილისადმი დამოკიდებულებას, მწერლის გასაშინჯავი წერტილი აქ ვლინდება ამ პერსონაჟის მიერ დაშვებული შეცდომების ჩვენებაში (თვალის დატყვევება, საკუთარ თავზე მინდობა, სენაკში ქალის შეშვება, საუბრის გაბმა, სულიერი მოღვაწეობის არჩეული გზის დაგმოება, ღვთისადმი უმადურობა, სიძვისა და ამპარტავნების ვნებებით დაცემა), რასაც მოჰყვა სასონარკვეთა და სიკვდილი. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ ავტორის პოზიცია მჟღავნდება პეტრეს ხასიათში დაცინვის შიშის აქცენტირებით და უმცროსი ძმის ბრალდებით, რომელიც გაუბათილებელი რჩება. „ოთარაანთ ქერივში“ ავტორის პოზიცია ჩანს კესოს გულში აღმართუ-

ლი გვარიშვილობის კედლის ნაქცევის საშუალებად სინანულის ცრემლის მიჩნევაში.

პოზიცია, რომლიდანაც მტრის შენდობის სურვილი გიჩნდება, რომლიდანაც შენს თავსაც და სხვასაც ღვთაებრივი სისრულისკენ სწრაფვას სთხოვ, რომლიდანაც გესახება, რომ კაცის კვლა, ამპარტავნება და სასონარკვეთილება სასიკვდინე ცოდვებია ქვეყნის ბედნიერი მომავლის იმედი კი მცნებისა და ლოცვის მადლზეა დამყარებული; პოზიცია, რომლიდანაც ფიქრში გავლებული ცოდვაც დამლუპველია, ამპარტავნების დაძლევის გზა კი სინანულის ცრემლია, ამ თხზულებათა ავტორის – ნმინდა ილია მართლის აღმსარებლობა – მართლმადიდებელი ქრისტიანობაა. ამიტომ აუცილებელია ამ მწერლის თითოეული ნაწარმოების რელიგიური დისკურსის კვლევა.

მსოფლმხედველობრივი თვალსაწიერიდან ილია ჭავჭავაძის ეპიკურ ნაწარმოებთა შესწავლა ავლენს, რომ თხზულებათა მთავარი თემა სოციალური და ეროვნული პრობლემები კი არ არის, არამედ ნაკვალევი, რომელიც მათგან რჩება ადამიანთა სულზე (8, 25, 32, 33). ქვეყნის უუფლებობა, საყოველთაო უმოქმედობა, სოციალური უთანასწორობა, წარჩინებულთა უსამართლობა, დაბალი ფენების დაუცველობა – ყოველივე ეს აქ გმირთა სულიერი მდგომარეობის ჭრილობა ნაჩვენები. მთავარია არა ფაბულა, არამედ მასში შეფარული გაცილებით უფრო ღრმა და მნიშვნელოვანი ქვეტექსტი. ამიტომ შემდგომი მუშაობის დროს წინ აუცილებლად უნდა წავიმძღვართ ნმინდა ილია მართლისავე დარიგება: მხატვრული ნაწარმოების კითხვისას „სულს ადევნე გულისყური და არა ხორცსა, აზრსა და არა ამბავსა, რადგან ამბავი მარტო აზრის გამოსახატავად არის აქ ჩართული და მოგონილი“.

გასაშინჯავი წერტილი ამასთანავე არის ის გასაღები, რომელიც ალესს მწერლის მხატვრული სისტემის, მისი სიმბოლურ-ალეგორიული შრეებისა და ქვეტექსტების სამყაროს კარს.

მარგალიტი ლექში

ილია ჭავჭავაძე მწერლის საქმიანობას ცხოვრების დინებაში მარგალიტების ძებნას ადარებდა. მართალია, ამ „მდინარის“ ფსკერზე უფრო მეტი ლექი ეგულებოდა და მისი ასახვაც აუცილებლობად მიაჩნდა, მაგრამ მთავარი მისთვის „ძვირფასი თვლების“ სამზეოზე გამოტანა იყო. თუ მათი ამოკრეფისას ლაფი და ჭუჭყი თან ამოგვყვება, „რა ვუყოთ? ლაფი ჩამოვირეცხოთ, ჭუჭყი მოვიშოროთ, რომ მხოლოდ მარგალიტები დაგვრჩეს ჩვენის ცხოვრების სასახელოდ“, წერდა საპროგრამო სტატიაში „საქართველოს მოამბეზედ“ (53. 132). მიუხედავად იმისა, რომ თავისი ღრმა სულიერი ხედვითა და გამჭრიახი გონებით მკაფიოდ აცნობიერებდა თანამედროვეობის ნაკლოვან მხ-

არეებს, მისი აზრით სინმინდის დაცვა საყოველთაო სულიერი მიძინების და ცოდვის გამრავლების პირობებშია ცი შესაძლებელი იყო, თუ გაემიჯნებოდი და არ აღერეოდი მას.

კარგახანს იმ „ჭუჭყის და ლაფის“ ასახვას მოუწდა („კაცია – ადამიანი?“, „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრები-დამ“), მაგრამ მარგალიტების ჩვენებაც იმთავითვე პქონდა გადაწყვეტილი. ამას მონშობს პოემა „ქართლის დედა“ და სამოციანი წლების პირველ ნახევარში დანყებული მოთხრობა – „მარგალიტი ლექში“ (24, 44-73). ჩვენს ხელთ არსებული ესკიზების მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ ავტორს უნდოდა ერეკნებინა უმნიკლო ახალგაზრდა ქალის ცხოვრება, რომლისთვისაც უცხო იყო ირგვლივ გაბატონებული ცხოვრებისეული ლექი, ვერ ეგუებოდა და ბოლოს ეწირებოდა კიდევ მას.

უფრნალ „საქართველოს მოამბის“ დახურვის შემდეგ ილია იძულებული გახდა სახელმწიფო სამსახური დაეწყო და მოუტლულობის გამო კარგა ხნით შეწყვიტა თხზულებებზე მუშაობა (4, 57). ზოგი მათგანის ხორცშესხმა („გლახის ნაამბობი“, „აჩრდილი“) წლების შემდეგ პირდაპირ გააგრძელა, ობოლი მარგალიტის ჩანაფიქრის ძველ სიუჟეტურ ქარგაში განხორციელება კი გადაიფიქრა. ორ ათეულზე მეტი წლის შემდეგ იგი კვლავ მიუბრუნდა ამ თემას, მოქმედება ქალაქიდან სოფელში გადაიტანა, შეცვალა მთავარი პერსონაჟი და სიუჟეტი მთლიანად მას მიუსადაგა, მაგრამ ხელუხლებელი დატოვა ყველაზე მნიშვნელოვანი – ცხოვრების ლექში მადლის შენარჩუნებისა და გამრავლების იდეა. ასე შეიქმნა „ოთარაანთ ქერივი“.

მარგალიტი მაცხოვრის ერთ-ერთი სახელია (42,53). სახარებაში იგი გვხვდება ცათა სასუფეველის შესახებ ქადაგებისას: „მსგავს არს სასუფეველი ცათაი კაცსა ვაჭარსა, რომელი ეძიებნ კეთილთა მარგალიტთა და პოვის რაი ერთი მარგალიტი მრავალსაყიდლისაი, წარვიდა და განყიდა ყოველივე, რაიცა ედვა და მოიყიდა იგი“ (მ. 13,45). ამ მარგალიტის შესახებ იოანე ოქროპირი წერს: „სიმცირისა მისთვის გუამისა მისისა შინაგან თავისა დაეფარის კაცსა მას, არამედ მომგებელმან მან იცინ, თუ რაბამი სიმდიდრე აქუნდეს...“ (12,16-17) თევდორეს ოჯახი ამ მარგალიტის თავის თავში მატარებელია, ღმერთშემოსილია (შდრ. ლ.17,21), მაგრამ სოფელი ამას ვერ ხედავს. მართალია, მარგალიტის სიმბოლიკა მოთხრობაში ჩანახატებიდან პირდაპირ აღარ გადასულა, მაგრამ ნახსენებია გიორგის „მშვენიერი სულის ჯავარი“. „ჯავარი“ ძვირფასი თვლის ელვარებაა. ამდენად გიორგის სული თვით ეს ძვირფასი თვალია.

მარგალიტის სახეს რომ მწერალი უპირველეს ყოვლისა უფლისმიერ მადლსა და სულიერებასთან აკავშირებდა, კარგად ჩანს იოსებ დავითაშვილის პოეზიისადმი მიძლენილი მისი ერთი წერილიდან. წმინდა

ილია მართალს მოჰყავს ციტატა პოეტის ლექსიდან, სადაც არის მონ-
ოდება ეკლესიური ცხოვრების, „სახარებისულის“ მოძღვრების აღ-
სრულების, მოყვასის სიყვარულისა და მიმტევებლობისაკენ და დასძენს:
„ეს მარგალიტები იმ ზღვიდამ არის ამოღებული, რომელსაც ერის
გულს ეძახიან. „აქ არაფერია ნათხოვარი, არაფერია განგებ ჩაძახილი
და მერე ამოძახილი. აქ თავის დიდებას, თავის დიდებუებოვნებას,
სულგრძელობას თვითონ ერი მეტყველობს, თვითონ ერი ჰლაღადებს
ერთის თავის ქეშმარიტის შვილის ბაგითა“ (53, 355).

არა მხოლოდ გიორგი, ოთარაშვილების მთელი ოჯახი ლექში მოხვე-
დრილი მარგალიტია. მისი წევრები ყველასაგან გამოირჩევიან კეთილ-
შობილებით, შრომისმოყვარეობით, ფაქიზი გრძნობით და მაღალი სუ-
ლით, მაგრამ მადლდაკარგული სოფელი ვერ ხედავს მათ ღირსებას.
თავდაპირველად არჩილსა და კესოსაც გაუჭირდათ მისი შეცნობა და
იგი დიდხანს ამაოდ ეფინებოდა მათ გულებში აღმართულ ყრუ კედელს,
მაგრამ ბოლოს მაინც შეძლო მისი ნაქცევა და ნათლის შესაღწევად
გზის გათავისუფლება. თუ თათქარიძეების კარ-მიდამოს ღობე მორ-
ღვეული და ჭიშკარი ჩამოვარდნილი აქვს იმიტომ, რომ მის შიგნით და
გარეთ ზუსტად ერთნაირი სიბილნეა გაბატონებული, ოთარაშვილების
საცხოვრებელში „მზისა და წვიმის მეტს“ არავის შეუძლია პატრონის
უნებურად შელწევა. ზეციდან მომავალს ეს ოჯახი ყველაფერს მადლო-
ბით იღებს, ცოდვიან გარემოს კი მტკიცედ ემიჯნება. ტყრუშული ღობე
მართალია, განსაკუთრებულ სიმაგრეს არ წარმოადგენს, მაგრამ შეუღ-
წველი და ხელშეუხებელი თვით ოთარაშვილების ზნეობაა.

მათი ეზოს მიღმა სხვა ვითარებაა. იქ მხოლოდ ამოვების ლექია.
ავტორის მიზანია, რომ მკითხველს სიცხადით დაანახოს ეს და ცოდვა-
მადლის გარჩევაში დაეხმაროს ეს არ არის იოლი. მწერლის ჩანაფიქრის
სრულყოფილი აღქმისათვის ტროპულ სახეთა სემანტიკის უმცირესი ნოუანსე-
ბის გათვალისწინებაა საჭირო. ამას მკითხველის მხრივაც გარკვეული
ძალისხმევა სჭირდება – როგორც. რუსთველი ამბობს: „მარგალიტი
არვის მიხედვს უსასყიდლოდ, უვაჭრელად“. (27, 36).

იარაღის სახისმეტყველება

როგორც მარტივი, ისე რთული ტროპული სახეები ემყარება მოვ-
ლენასა და მის მხატვრულ ხატს, აღსანიშნსა და აღმნიშვნელს შორის
რეალურად არსებულ ან მწერლის წარმოსახვაში გაჩენილ ასოციაციურ
კავშირს. ამიტომ ძნელად ასახსნელი სიმბოლო-ალეგორიების სათავეე-
ბი შეიძლება მარტივ შედარებებში ვიპოვოთ. თოფ-იარაღს, ფარ-ხმალს,
მშვილდ-ისარს თავის ნაწერებში ილია ძალიან ხშირად იყენებს გადა-
ტანითი მნიშვნელობით. გვხვდება გამოთქმები: „იარაღი უღონობისა“
(49,292) „ფარ-ხმალი სულმოკლეობისა“ (48, 7-8), „მოძღვრის ფარ-

ხმალი ენაა" (46.110) და სხვ.

ერთ პუბლიცისტურ ნერილში ვკითხულობთ: „ჭორი და ცილი – ეგ უკადრისი იარაღი სუსტისა და უკადრისის კაცისა – ჩვენი იარაღი არ იქნება საომარს სარბიელზედ...“ რა თქმა უნდა, როგორც „იარაღის“, ისე „საომარი სარბიელის“ გადატანითი მნიშვნელობა აქ აშკარაა. გვხვდება ასეთი შედარებაც: „სხვა გზა, სხვა ფარ-ხმალი ტყუილ-უბრალო გულის ფხანაა და მცონარე ენის ქაელია!..“ სხვაგან ვკითხულობთ: „ცარიელ მუქარის და ქადილის დალაბრებული, პირგაღეჭილი ხმალი მოგვიღირა.“ „ამ უმართებულო და უკადრის ფარ-ხმალს არ მოჰკიდებს ხელს...“ და სხვ.

ხშირად გვხვდება იარაღი დადებითი მნიშვნელობითაც. წინამძღვრით კარის სასწავლებლის შესახებ ილია წერს: „ამ პატარა სახლიდამ გამოვა ის დიდი ღონე, ის დიდი ხერხი, ის ყოველთვის და ყველგან გამარჯვებული ფარ-ხმალი ადამიანისა, რომელსაც ცოდნა ჰქვია“ (46,20). სწავლას მწერალი „ფაქიზსა და წმინდა იარაღს უწოდებს, სკოლას კი – „ორპირ ხმალს“ (50, 273). სხვა სტატიებში ვკითხულობთ: ჭეშმარიტი ლიტერატურა ყველგან და ყოველს შემთხვევაში ადამიანის ღირსების „ფარიც არის და ხმალიცა.“ განსაკუთრებით საინტერესოა ერთი გამონათქვამი: „რჯული ჩვენი მამულის, ჩვენი ეროვნობის ხმადა იქცა ზედ მისევისათვის და ფარად ზედ მოსეულათვის“ (10). იარაღი მეტწილად შედარებულია ადამიანის ზნეობრივ და სულიერ ღირსებებთან და რაკი როგორც ადამიანები, ისე მათი თვისებები განსხვავებულია, მსგავსი შედარებებიც მრავალფეროვანია.

ზოგან მწერალი ალეგორიას ავრცობს და აღრმავებს იმით, რომ უკვირდება ამა თუ იმ „იარაღს“ და ეძებს მის მფლობელს. „...სათავე ვუპოვოთ და გავიგოთ, ვისი ეშმაკობა უნდა იყოს ამისთანა ისრების სროლა, უნდა მშვილდი მოვნახოთ, ვის ხელში აღმოჩნდება.“ მწერალი ასევე მეტაფორულად აღგვინერს, თუ სად და ვისი დახმარებით მზადდება ესა თუ ის იარაღი: „მაგ საძაგელს ფარ-ხმალს სულმოკლეობისას და ჯაბანობისას სამჭედურად აქვს ხოლმე ყოვლად გახრწნილი და ამყაყებული გული ჩირქიანის კაცისა და საბერველად კიდევ „შაბაში“ და „ბარაქალა“ იმისთანა კაცებისა, ვისაც ბეზლობა და ერთგულება ერთს ფარდში მოუქცევია და ერთმანეთში განგებ ვერ გაურჩევია.“ „ბეზლის მთქმელს“ მწერალი „სამარცხვინო ფარ-ხმლის მჭედელს“ (48, 7-8) ეძახის.

გვხვდება უფრო ზოგადი შედარებებიც: „მაშინ იქნება ხმლის ქადილს ღონეც შესწევდა... ეხლა კი ხმალს ენა მუცელში ჩაუვარდა, ხმალმაც, როგორც ყოველივე სხვამ, თოკი ყელზე შეიბა და ფულს დაუკრა თავი, ვითარცა უძლეველ ბატონს ყურმოჭრილმა ძლეულმა ყმა“.

ილიას ნაწერებში უარყოფითი მნიშვნელობა აქვს იარაღის უქონ-

ლობას. „ქალი უფარ-ხმლო დედაკაცია, დედაკაცი ფარ-ხმლიანი ქალია და სად მივლენ ერთმანეთთან“, წერს იგი და დაწვრილებით წარმოაჩენს თითოეულის თვისებებს. ამ პარალელიდან ვიგებთ, რა ყოფილა ის სულიერი და ზნეობრივი „ფარ-ხმალი“, რომელიც მათ ერთმანეთისაგან განარჩევს. ამდენად ცხადი ხდება, რატომ ტვირთავს ავტორი ამგვარი შინაარსით „ზნეობით იარაღზე“ უარის თქმას, მის ძირს დადებას. ასეთივე დამოკიდებულება ჩანს სხვა სტატიაშიც: ჩვენს მიერ დათესილ-მოშენილი „ისეთი დიდი არ არის, რომ ჩვენი ფარ-ხმალი ძირს დავდოთ; მარტო მაგათ შევაჩერდეთ და მაგაზედ მეტი არა ვინდომოთ რა“ (II. 335). იარაღის ძირს დადებას ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, რაც იდიომს „ფარ-ხმლის დაყრა“.

განხილული შედარებები და ალეგორიები აშკარად მიგვანიშნებს, რომ „იარაღს“ ილიასთან გარკვეული მხატვრული ასოციაციური კავშირი აქვს ადამიანის სულიერ ღირსებებთან. პროზაში ამგვარი შედარებები თითქმის არ გვხვდება, მაგრამ კვლევამ გვიჩვენა, რომ იქ იარაღის ღრმა სიმბოლიკასთან გვაქვს საქმე. სადაც გმირის საომარი ან სანადირო აღჭურვილობაა ნაჩვენები, თითქმის ყველგან იგულისხმება იგავური მინიშნება მის სულიერ ღირებულებებზე. როგორც გმირსაც ამშვენებს იარაღი, ისეთივე ალეგორიული შინაარსით არის იგი დატვირთული, რისთვისაც იბრძვის ესა თუ ის პერსონაჟი, იარაღიც შესაბამისი აქვს.

ახალგაზრდა, ლომივით ყიზილბაშთან მოხუცი გოცტაშაბიშვილის შერკინებისას მისი იარაღი საერთოდ არ არის ნახსენები. ორთაბრძოლაში გასვლის წინ იგი ღვთის სახელს ახსენებს, ამ რწმენით აღჭურვილი გადის საომრად და იმარჯვებს. მოთხრობის „სარჩობელაზედ“ პერსონაჟი – მოხუცი პეტრე სახრჩობელასთან შეკრებილი ბრბოს ნაწილად იმიტომ იქცევა, რომ თავადვე ამბობს უარს თავის მშვილდზე ანუ სიკეთის ქმნაზე. სარკასტული მნიშვნელობა აქვს ლუარსაბის ხმალს „ზედ წამოცმული“ ვაშლით, კაკო ყაჩაღის „რკინის ძმები“ კი ჩვეულებრივი, ფიზიკური ან-გარიშნაორების საშუალებაა. იარაღის სახისმეტყველება ილია ჭავჭავაძის, ისევე, როგორც მრავალი სხვა ქართველი მწერლის შემოქმედებაში, წმინდა წერილიდან იღებს სათავეს, სადაც ესა თუ ის საომარი აღჭურვილობა ხშირად გვხვდება რწმენის, სიყვარულის, ხსნის, ღვთის სიტყვის და მსგავსი მნიშვნელობებით (ეფეს. 6,11; 1 თეს. 5,8; ეს. 59,17). მაგ. „მახვილი იგი სულისაი, რომელ არს სიტყუაი ღმრთისაი (ეფეს. 6.17).

ოთარაშვილების განაძი

განსაკუთრებით ლამაზად იარაღის სიმბოლური შინაარსი „ოთარაანთ ქვრივშია“ წარმოჩენილი. ილია ჭავჭავაძე, რომელიც თავის მოთხრობებში მოზომილად ხმარობს თითოეულ სიტყვას, ოთარაშვილების თოფ-იარაღის აღწერისას უცნაურ სიუხვეს იჩენს. ნაწარმოებში ცალკე თავი

ეთმოზა მის აღწერას და ქვრივის ზრუნვას მასზე. ამ თავს სათაურიც შესაფერისად იდუმალი და ამალღებული აქვს: „განძი და ანდერძი“. მასში ვკითხულობთ: „ყველაზე უძვირფასესი განძი სხვა დარჩა ოთარაანთ ქვრივს თავის ქმრისაგან. ქვრივს კი მართლა უძვირფასესად მიაჩნდა და სხვისა კი არ ვიცით. ეს განძი თოფ-იარაღი იყო... „სახლში რომ შესულიყავით და კერიდან მარჯვენა ტახტის ზემოდ კედლისათვის შეგეხედათ, პნახავდით ბუდით ჩამოკიდებულს კარგად მოზდილ თოფს, ხმაღს, თავისის ყანიმებითა, ხანჯალს, დამბაჩას, სასწრაფოს და საპირისწამღეს. კვირა არ გავიდოდა, რომ ოთარაანთ ქვრივს არ ჩამოელო ეს იარაღი და გულდადებით არ გაენმინდა. როცა ამას შეუდგებოდა, გეგონებოდათ ჰლოცულობსო...“ მართლაც შთამბეჭდავი აღწერაა, მაგრამ საოცარი ის არის, რომ მთელ ნაწარმოებში ერთი წვეთი სისხლი არ ჩანს ამ იარაღით დაღვრილი. ეს განგვიმტკიცებს იმ აზრს, რომ ოთარაშვილების იარაღი სიმბოლური მნიშვნელობის მქონე სულიერი საჭურველია და არა მატერიალური. მისი გამუდმებული ნმენდა სულიერი განწმენდის მაჩვენებელია, კედლებში დატანებული სათოფეები კი, თათქარიძეების გაქონილქალაღდიანი ფანჯრებისგან განსხვავებით, ოთარაშვილების სულიერი სიფხიზლის ნიშანი. პავლე მოციქულის ზემოთ მითითებული ციტატებიც იარაღის ამგვარ დანიშნულებაზე მეტყველებს: „...არა არს ბრძოლაი ჩუენი სისხლთა მიმართ და ხორცთა, არამედ... სულთა მიმართ უკეთურებისათა...“ (ეფეს. 6,12).

საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ თევდორე სიკვდილის წინ ყველაზე მეტს სწორედ ამ იარაღზე ლაპარაკობს: „მამისეული თოფ-იარაღი შეუნახე, გამოადგება... თოფი ხაზინიანია, გაუფრთხილდეს, მხარში ცემა იცის. შორს მანძილზედ კარგად მიდის, ნიშანი კი ცოტა მაღლა დაუჭიროს... ეი... მაგის ტყვიის ზუზუნი ერთ რათმედა ჰღირს!.. ეჰ, რა ეუთხრა ამ წუთისოფელს!.. არ დამცალდაო...“ ძნელი სათქმელია, სულთმობრძავის ამ ნალაპარაკში უხვად ნახმარი მრავალწერტილები რაზე უფრო მიგვანიშნებს, რომ თევდორეს ლაპარაკი უჭირდა, თუ იმაზე, რომ ამ სიტყვებს ღრმა შინაარსობრივი დატვირთვა აქვს. თუნდაც პირველი შემთხვევა იყოს, ის, რასაც სააქაოდან მიმავალი კაცი ასეთი სასოებით უბარებს შვილს, ძლივსღა ლაპარაკობს, მაგრამ სათქმელი მაინც ბოლომდე მიჰყავს, უდავოდ ძალზე მნიშვნელოვანი უნდა იყოს.

რაკი ვნახეთ, რომ პუბლიცისტურ წერილებშიც და მოთხრობებშიც გმირთა იარაღის მხატვრული სემანტიკა დამოკიდებულია მათი მფლობელის პიროვნულ სახეზე, რა შინაარსთან შეიძლება დავაკავშიროთ ოთარაშვილების ფარ-ხმაღი და თოფ-იარაღი? ჩვენი აზრით, ამ მართლმორწმუნე ოჯახის სულიერი აღჭურვილობა იმ ორ დანაკს უნდა შევადაროთ, რომელთა ფლობაც აუცილებელ პირობად დაუსახა მაცხოვარმა თავის მონათფებს. ნმინდა მამების განმარტებით ესაა „ჭეშმარ-

იტი რწმენა“ და „სარწმუნოებრივი საქმეები“. როგორც ზემოთ მოხმობილი ერთ-ერთი ციტატა (10) ადასტურებს, ეს მიაჩნდა ილიას ჩვენი მამულის, ჩვენი ეროვნების ხმლად და ფარად და საფიქრებელია, რომ იმ გმირთა საჭურველიც, რომელთა სახეებშიც მწერალს ერის საუკეთესო თვისებები და მისწრაფებები აქვს ჩადებული, იგივე იქნებოდა. ამ იარაღის დაცვა, მოვლა, დაფასება, წმენდა – რწმენის განმტკიცებაა. ამგვარია მისი ფუნქცია ოჯახში, მაგრამ ოჯახს გარეთ – განუკუთხავ სოფელში მისი დანიშნულება სხვათა სულიერი მონადირეებაა ანუ ამ რწმენის შესაბამისი საქმე – მადლის გავრცელება. ამის შესახებ 1895 წლის ერთ-ერთ შინაურ მიმოხილვაში ილია წერს: „დიდბუნებოვნება ცალკე ადამიანისა თუ მთელის ერისა, მის მიერ გატანილ მადლის მეტნაკლებობაშია. „ეგ მეტ-ნაკლებობა მადლისა არის უტყუარი სანყაო ცალკე ადამიანის, თუ მთელის ერის კაცურ-კაცობისა“ (46, 341).

დავაკვირდეთ ამ იარაღის ადგილს ქვრივის დარბაზში. ოთახს სამი მხრიდან კარები აქვს დატანებული. ერთადერთი მთლიანი კედელი ჩრდილოეთისაა. აღწერილობის მიხედვით ქვრივის და გიორგის ტახტები ამ კედლის მარჯვნივ და მარცხნივ უნდა მდგარიყო და თუ იარაღი მარჯვენა ტახტის ზემოთ, ეკიდა, ფაქტობრივად, აღმოსავლეთის კედელზე ყოფილა. ამდენად, გასაკვირიც აღარ არის, მისი წმენდა ლოცვასთან რომ არის შედარებული და მუდამ ცრემლის ღვრა რომ ახლავს. აღმოსავლეთის მხარეს ქრისტიანულ ოჯახში სალოცავი კუთხეა და ალბათ მწერალსაც ამაზე უნდოდა მინიშნება.

სიტყვამ „გეგონებოდათ“ არ უნდა შეგვიყვანოს შეცდომაში. მსგავსი გამონათქვამებით: „ალბათ“, „თითქოსდა“, „თუნდა“ და სხვ. მწერალი ხშირად ნილბავს ორაზროვნებას და ფარულ ქვეტექსტს. მაგალითად, „კაცია – ადამიანი?“ ლორების შესახებ არის ნათქვამი: „ასე გგონია მართლა-და ლორები იყვნენო“. აქ ავტორს ჩვენი ყურადღება იმაზე გადააქვს, თუ ესენი ლორები იყვნენ, მაშ ზუსტად ასეთივე თათქარიძეებს ადამიანები რატომღა ერქვათ. სათაური „კაცია – ადამიანი?“ ამ აზრს ეხმიანება. ილიას მოთხრობათაგან წმინდა წერილზე და ღვთის განგებულებებზე საუბარს ყველაზე დიდი ადგილი სწორედ ამ ნაწარმოებში ეთმობა. ლუარსაბი და დარეჯანი რწმენას და ცრურწმენას, ლოცვას და შელოცვას, მართალს და ტყუილს ერთმანეთში ურევნ და ფეხქვეშ თელავენ მარგალიტებს. უფალი კი გვეუბნება: „ნუ მისცემთ სინმიდესა ძალღთა, ნუცა დაუფნთ მარგალიტსა თქუენსა წინაშე ღორთა“ (მათე 7.6). ოთარაშვილების ლოცვა, მადლი და რწმენა კი, თათქარიძეებისაგან განსხვავებით, შეგნებული, გაცნობიერებული და უკიდურესად მოკრძალებულია. აქ ყველა სინმინდე დაფარულია და ამიტომაც არის კარგად დაცული. მწერალიც, თითქოს მათი გულის საუნჯეს უფრთხილდებო, თავადაც შეფარვით გვეუბნება: „გეგონებო-

დათ პლოცულობსო". თუ „კაცია - ადამიანში?!“ ისიც კი, რასაც ლოცვა პქვია, ლოცვა არ არის, აქ რაც პირდაპირ არ არის სახელდებული ლოცვად, ისიც ღვთის სადიდებელია.

მონადირეობა

იარალის მხატვრულ მნიშვნელობასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული ნადირობის ალეგორია. მატერიალური იარაღით ხორცს მოინადირებ, სულიერით კი - სულს. ერთით ხორციელ შიმშილს დაიკმაყოფილებ, მეორეთი - სულს ასაზრდოებ. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ მოხუცი პეტრეს მიერ ყმანვილებისადმი გამოჩენილმა ყურადღებამ უმცროსი ძმა თითქოს მოაბრუნა სიკეთისაკენ. პეტრესადმი გადაცემულ ბარათში ის წერს, შენმა გულკეთილობამ „კინალამ მომინადირაო“. სამწუხაროდ მხოლოდ „კინალამ“, რადგან პეტრემ თავისივე ნებით თქვა უარი მოსანადირებელ იარაღზე - სიკეთეზე და ველარ შეძლო საქმის ბოლომდე მიყვანა, უმცროსი ძმის გულის მადლისკენ მობრუნება.

მსგავსი მნიშვნელობით იკითხება „მონადირეობა“ „გლახის ნაამბობ-შიც“. მღვდელთან პირველი შესხედრის შესახებ გაბრიელი ამბობს, მისმა „თავდაბლობამ ჩემი გული მოინადირაო“, თუმც, სამწუხაროდ, მანაც ეს მადლი ბოლომდე ვერ შეინარჩუნა. მაცხოვრის მოწოდებით უბრალო მეთევზენი მის მოციქულებად, „კაცთა მესათხეველებად“, „კაცთა მონადირეებად“ იქცნენ (მათე 4.19; ლუკა 5.10) და როგორც ჩანს, იარალისა და ნადირობის ამ ალეგორიებით მწერალი თავისი გმირების მადლზე ან ამ მადლის და ღვანლის უქონლობაზე მიგვანიშნებს.

„ოთარაანთ ქერივში“ გიორგის მამის შესახებ ვკითხულობთ: „გათქმული მონადირე ყოფილაო“, მაგრამ მისი ნანადირევიდან მოთხრობაში ერთი მოკლე ჩიტიც კი არ ჩანს, ნახსენებია მხოლოდ ყვირილობისას ცოცხლად მონადირებული ირემი. „განთქმულ მონადირეებს“ ჩვეულებრივ მრავალი ცხოველ-ფრინველი ჰყავთ დახოცილი და სახლი ათასნაირი ტყავებით, რქებით, ეშვებით თუ ძვირფასი ბუმბულით აქვთ მორთული, მაგრამ მოთხრობაში არც ამდაგვარი რამ და არც ნანადირევი ხორცი არ გვხვდება, ცხოველის ცოცხლად მოსაყვანად კი თოფ-იარაღი არ არის საჭირო.

რატომ უნდა იყოს ასე ხაზგასმული ირმის ცოცხლად მონადირება? ღვთისადმი დაუოკებელ სწრაფვას წმინდა დავით წინასწარმეტყველი ირმის წყურვილს ადარებს: „ვითარცა სახედ სურინ ირემსა წყაროთა მიმართ წყალთასა, ეგრეთ სურინ სულსა ჩემსა შენდამი, ღმერთო“ (ფსალმ. 41,2) გველისაგან დაგესლილ ირემს მხოლოდ წყალი გადაარჩენს, რომელიც გააზავებს ქვენარმავლის შხამს. მისთვის წყალი სიცოცხლეა, წყურვილი კი სიცოცხლისაკენ სწრაფვა. მსგავსად ამისა ცოდვის ბალღამით მოწამლული ადამიანის ერთადერთი ხსნა უფალთან

მიახლება და მისი მაცოცხლებელი წყლის - სულიწმინდის მადლის მიღებაა. ამის გამო ირემთან შედარებას წმინდა ილია მართალი იყენებს ისეთი გმირის სახის წარმოსაჩენად, რომელსაც შველა, „მაცოცხლებელი წყლის“ მიწოდება სჭირდება. ასეთია, მაგალითად, დათიკო „გლახის ნაამბობში“. როგორც ჩანს, ყვირილობისას, ანუ ნაყოფის გამრავლებისათვის მზადყოფნის ჟამს სწორედ ასეთებზე ნადირობდა თევდორე.

„ფურირმის ყვირილობა“ და „ჟამი მოგებისა“ არაერთგან გვხვდება ძველ აღთქმაში (ფსალმ. 28.9; იობი 39.2). ილია ჭავჭავაძის სტილისა და მისი მოთხრობის კონტექსტის გათვალისწინებით სავარაუდოა, რომ ყვირილობისას ცოცხალი ფურირმის სახლში მიყვანა აქ ალეგორიულად სულიერი ნაყოფის გამრავლებაზე, ცოდვილთა სულიერ მონადირებაზე მიგვანიშნებდეს.

ყვირილობისას გიორგის ნადირობაც ასეთივე სულიერი ღვანლის, არჩილისა და კესოს „მონადირების“ დასაბამი გახდა. საყურადღებოა, რას ეუბნება არჩილი მტირალ კესოს: „ცრემლი ზოგჯერ ფარია და დროზედ ხმარებული ფარი კი იგივე მახვილიაო“. აი, ეს ფარ-ხმალი, ეს სინანულით განწმენდილი გულები იყო ის მადლი, რომელიც გიორგიმ დაუწანებლად გადაუღოცა მათ.

პური ცხოვრებისა

ადამიანის სულიერი ღვანლი წმინდა ილია მართლის პუბლიცისტიკაში ხშირად შედარებული პურის მოყვანასა და გამოცხობასთან დაკავშირებულ ისეთ საქმიანობებთან, როგორიცაა ხვნა, თესვა, მარგლევა, მკა, ცხავში გატარება, ლენვა, დაფქვა, გაცრა, მოზელა და გამოცხობა, ხოლო გამომცხვარი პური - „პური არსობისა“ განასახიერებს ადამიანის ამქვეყნიური ცხოვრების ნაყოფს და საგზალს მარადიულის დასამკვიდრებლად.

ერთ სტატილაში ილია წერს: „ვისაც გულხელი დაუკრეფია, იმას ამ ქვეყანაში პური არსობისა ვერ გამოუცხვია და საცა ეგ პური არ არის, იქ არც სიცოცხლეა; იქ მკედარი მკედარზეა აკიდებული საფლაგამდე წასაღებადო“ (48, 329). „აცადენ მკუდარნი დაფლვად თვისთა მკუდართა, ხოლო შენ წარვედ და მიმოსდე სასუფეველი ღმრთისაი“ (ლ. 9.10). ეუბნება მაცხოვარი მის მიერ მოწოდებულ ერთ-ერთ მოციქულს. ფრაზა „მკედარი მკედარზეა აკიდებული საფლაგამდე წასაღებად“, რომელიც სახარების ამ ეპიზოდთან უნდა იყოს დაკავშირებული, ალბათ მიგვანიშნებს, რომ ვისაც „პური არსობისა“ არ გამოუცხვია, მას მხოლოდ მინიერზე უზრუნია და არაფერი გაუკეთებია მარადიული ცხოვრების დასამკვიდრებლად.

„პური ცხოვრებისას“, „პური არსობისას“ შესახებ არის საუბარი სხვა წერილშიც: „წუთისოფლის სუფრა ჩვეულების სუფრა არ არის: ამ

სუფრაზედ ყველამ თავისი საკუთარი კერძი თვითონ უნდა მოიტანოს და დაიდგას, თვითონ უნდა მოჰტეოს, მოჰხნას, მოიმკოს, მოზილოს და გამოაცხოს თავისი არსობის პური" (45, 225). არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს ოთარაანთ ქვრივის შესახებ ნათქვამი: „ათის დღის მინას ყოველწლივ ხნავდა სყიდვით იქნებოდა, ალოთი, თუ თავისის გუთნით. ათის დღისას უსათუოდ მოჰხნავდა და მოსთესავდა“. მწერალი აქ, როგორც ჩანს, იმდენად ფიზიკურ შრომაზე არ მიგვანიშნებს, რამდენადაც ღვთის წინაშე მოვალეობის აღსრულებაზე. მადლს ყველა ადამიანი ზეციდან იღებს, მაგრამ მას ამ მადლის კეთილად მოხმარა და ნაყოფთა გამრავლება ევალება. ამიტომ მწერლის წარმოსახვაში მადლმოსილი ადამიანი არა მარტო იღებს „პურს არსობისას“, არამედ ამრავლებს კიდევაც – თავადაც აცხოვს. ეს გამრავლება მადლისა სახარებაში კარგად ჩანს მთესვარის და ტალანტების შესახებ იგავში და ასევე სამარიტელი დედაკაცისთვის ნათქვამ მაცხოვრის სიტყვებშიც: „არამედ წყალი, რომელი მე მივსცე მას, იქმნეს მის შორის წყარო წყლისა, რომელი ვიდოდის ცხოვრებად საუკუნოდ“ – (ი. 4.14).

პუბლიცისტიკაში პურისა და მის მოყვანა-გამოცხოვრებასთან დაკავშირებული შედარებების იგავური აზრი მკაფიოდ არის გამოხატული და იოლად აღიქმება, მაგრამ მხატვრულ პროზაში ისინი ღრმად არის შეფარული. ამიტომ „პურის“ მარტივ მხატვრულ სახეებზე დაკვირვება გამოგვადგება მოთხრობებში ამავე „პურთან“ დაკავშირებული ღრმა სტილისტური ხერხების შეცნობაში. „ოთარაანთ ქვრივში“ სულ სხვაგვარ უღერადობას მიიღებს არჩილის სიტყვები: გიორგის ნამუსი „მთელის გვამის, მთელის აგებულების წყურვილია, როგორც სითბო სიცივეში, როგორც სიგრილე სიცხე-პაპანაქებაში, როგორც პური შიმშილში“, „რა სწნავს იმისთანა კაცურ-კაცს, როგორიც გიორგი იყო, ან იმისთანა დედაკაცს, როგორიც ოთარაანთ ქვრივია? მაგისთანა პური მარტო იმათს თორწეში-ლა ჰცხვება...“ ცხადია, რომ მწერალი ოთარაშვილებს უბრალო პურს კი არ ადარებს, არამედ იმ არსობის პურს, რომელიც სახეა ადამიანის სისხლსავსე, მადლიანი ცხოვრებისა და სანინდარი – მარადიულის მოსაპოვებლად. ეს სიმბოლო-ალეგორიები სათავეს იღებს სახარებიდან: „მე ვარ პური ცხოვრებისა“, ამბობს მაცხოვარი (ი. 6.35). ოთარაშვილები ამ პურის თავის თავში მატარებლები არიან.

უფლის მიერ ზეციდან გადმოვლენილი წმინდა პური – მანანით სავსე თასი მოსე წინასწარმეტყველის დროიდან იწახებოდა აღთქმის კიდობანში. ეს ზეციური მანანა, როგორც იოანე ოქროპირი განმარტავს, მაცხოვრის, ანუ ჭეშმარიტი „პური ცხოვრებისას“ სახე იყო. იმ გაგებით, რომ უფლის განკაცებით ზეციური პურის წიალად იქცა, პიმნოგრაფიაში ღვთისმშობელი ხშირად იხსენიება „კიდობნად“. იხ. მაგ.: „კიდობანო ოქროვანქმნილო სულითა“ (30. 225).

ოთარაანთ ქვრივის სახლის მონყობილობას ავტორი ასე წარმოაჩენს: „კუთხეში ერთი დიდი კიდობანია. ეტყობა ძველი ნაკეთობაა, იმიტომ, რომ წინაპირზედ გამოხარატებულია სხვადასხვა სახე და ძველებური გრეხილ-ხვეულები სილამაზისათვის.“ მინიშნება ძველ ნაკეთობაზე, გამოხარატებული სახეებისა და გრეხილ-ხვეულების ხსენება მოგვაგონებს ძველი აღთქმისეული „მონშობის კიდობნის“ აღწერილობას (გამოსვლ. 25) და გვაფიქრებინებს, რომ ალუზიური კავშირი აქვს მასთან. თითქოს ამ კიდობანში ოთარაშვილების „პური ცხონებისა“ ინახება.

მოთხრობის სხვა ეპიზოდში კიდობანში ჩადებული პური ადამიანის გულთან არის შედარებული, რომელიც მართალმა სიტყვამ უნდა მისძრამოსძრას, რომ ობი არ მოეკიდოს. ქვრივის გული მთლიანად გიორგის საზრუნავით არის გამსჭვალული. ის არის მისი ცხოვრების ნაყოფი. ამიტომ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ერთი მხატვრული პარალელი. როდესაც გიორგის ხასიათის ცვლილებებით შეწუხებულ ქვრივს ერთმანეთზე საშინელი ფიქრები ტანჯავს და გულს უფორიაქებს, როცა ზარავს იმის შიში, შეილს რაიმე მძიმე ცოდვა არ ჰქონდეს ჩადენილი, მწერალი, თითქოს სხვათაშორის, ახსენებს. კუთხეში, პურის კიდობანთან „თაგვი აფხაკუნდაო“. შეიძლება ეს დეტალი აღწერილობით წერილმანად ჩაგვეთვალა, მაგრამ, როდესაც თხრობა გრძელდება – კიდევ უფრო დაბნელდა, ქვეყანა კიდევ უფრო გაყუჩდა და ქვრივის ფიქრებიც უფრო და უფრო გამძაფრდაო, ავტორი კვლავ ამხვეილებს ყურადღებას იმ თავგზზე: „თაგვი ისევ ცოდვილობდა კიდობანთანო“. საინტერესოა აქ სიტყვა „ცოდვილობის“ შერჩევა, რომლის ძირიც „ცოდვას“ უკავშირდება. ეს უცნაური პარალელი ზატოვნად წარმოგვიჩენს, როგორ ემუქრება ქვრივის გულის საუნჯეს რაღაც ავბედითი, როგორ ღრღნის გარედან, მაგრამ მისი მუდმივი სულიერი სიფხიზლის გამო ამაოდ ცოდვილობს, შიგ ვერ აღწევს, მის პურს, მის გიორგის ვერ ეხება. ეს უბრალო ქვრივი დედაკაცი და მისი ვაჟი კიდობანთან და პურთან იმიტომ არიან შედარებულნი, რომ უფლის მსასოებლები არიან.

მხატვრულ სახეთა ამგვარი გააზრება გასაგებს ხდის, გიორგის სასამართლოში დაბარების გამო რატომ შეადარა ქვრივმა მოსამართლეები ვირთაგვებს. საქმე ისაა, რომ ისინი „პურს“ უტევენ. საინტერესოა, რომ გიორგის სიმართლის აღიარებისას ყველა ღვთის სახელს ახსენებს. „მე და ჩემმა ღმერთმა, ყოჩაღ!..“ ამბობს ომარაშვილი. „მე და ჩემმა ღმერთმა, მართალს ამბობს“, ადასტურებენ მოსამართლეები.

სოფლის მემკვიდრეობა

„ოთარაანთ ქვრივი“ გამოყენებული ცალკეული ტროპების ასახსნელად სასურველია თვალი გადავავლოთ მსგავს იგავურ სახეებს წმინდა წერილსა და ქრისტიანულ ლიტერატურაში. ვენახი, ვაზი, ყურძენი,

ლვინო ბიბლიაში არაერთგან გვხვდება კრმა იგავური მნიშვნელობით. „სავენახის უფლის“ და „მუშაკთა ვენახისათა“ სახეები გამოიყენა მაცხოვარმა ცათა სასუფეველის შესახებ ქადაგებისას: „მსგავს არს სასუფეველი ცათაი კაცსა სახლისა უფალსა, რომელი განვიდა განთიად დადგინებად მუშაკთა ვენახსა თვისსა...“ (მ. 20). „ვენახის უფლის“ და ბოროტ „ქუეყანის მოქმედთა“ სახეებია მარკოზის სახარების მეთორმეტე და ლუკას სახარების მეოცე თავებშიც, სადაც თვით მოწაფეები ამბობენ, თუ რა ბედი მოეღოს უღირს მუშაკს: „ბოროტი იგი ბოროტად წარწყმდეს და ვენახი იგი მისცეს სხუათა ქუეყანის მოქმედთა, რომელთა მისცენ მას ნაყოფი ჟამსა თვისსა.“ არის არაერთი სხვა მაგალითიც.

ყურძნის, როგორც კეთილი ნაყოფის სახეში შეფარული იგავური შინაარსი გვხვდება მათეს (7.16) და ლუკას (6.44) სახარებათა შედარებებში: „ნუუკუე შეკრიბიან ეკალთაგან ყურძენი...“ და „არცა მაცუალთაგან მოისთულიან ყურძენი“.

ლვინო, რომელიც ვენახის ნაყოფის – ყურძნისაგან იწურება, ზიარების წმინდა საიდუმლოში სულიწმინდის მადლით უფლის პატიოსან სისხლად გადაიქცევა, პური კი – ხორცად მორწმუნეთა სულის და ხორცის საკურნებელად და მათ საზიარებლად უფალთან. „მიიღეთ და ჭამეთ, ესე არს ხორცი ჩემი... სუთ ამისგან ყოველთა, ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქუმისაი, მრავალთათვის დათხეული მისატყეებელად ცოდვათა“ (მ. 26,26-27), ამბობს მაცხოვარი.

ვენახის, ვაზის და ლვინის იგავური სახეები ძველ აღთქმაშიც არაერთგან გვხვდება. ღვთისაგან განდგომილი, უსჯულოებაში ჩაყარდნილი რჩეული ერის შესახებ ესაია წინასწარმეტყველთან ვკითხულობთ: „ნაიბილწა მინა მის მკვიდრთა ქვეშ, რადგან გადაუდგნენ რჯულს, დაარღვიეს კანონი, გატეხეს საუკუნო აღთქმა გამწარდა მაჭარი, დაჭკნა ვაზი, კვნესის ყველა გულმზიარული (ეს. 24). ამავე სახეებს არაერთგან მიმართავს დავით წინასწარმეტყველიც: „ღმერთო ძალთაო, მომაქციენ ჩუენ, გარდამოიხილე ზეცით და იხილე და მოჰხედენ ვენახსა ამას; და დაამტკიცე ესე, რომელი დაასხა მარჯუენემან შენმან...“ (79, 15-16)

ვაზთან დაკავშირებულ სახეებს ქართულ ლიტერატურაში, აგიოგრაფიიდან დანწყებული, თანამედროვე მწერლობით დამთავრებული, ძირითადად ქრისტიანული საღვთისმეტყველო შინაარსი აქვს. ამ სახისმეტყველების საუკეთესო ნიმუშია დემეტრე მეფის „შენ ხარ ვენახი...“ (34, 32).

გურამიშვილის „დავითიანში“ ვენახის, ვაზის და ლვინის სახეები სულ სხვადასხვა კუთხით არის გამოყენებული. არის ალუზიები სახარებასთან. უფლის მიერ კანაში მოხდენილ სასწაულს უკავშირდება სიტყვები: „კანას წყლის ღვინად მსმევლო...“ არის ღვთისმშობლის მეტაფორული შედარებაც ვენახთან: „...ნაყოფიერო ვენახო, ვით ვაზო, მორჩუჭნობელო“. პოემის შესავალში, თავისი ვინაობის გაცხადების შემდეგ,

დავითი მოკრძალებულად ამბობს: „ვენახის ღვინო დაძვირდა, / ქართლს დაემტერა რა ჭარი, / ვიმცვრივე ჭალას ბაბილო / ნაქაჯი და ნაჭა-ჭარი.“ თუ რა „ჭარზე“ ანუ ჭირზეა ლაპარაკი, რომელმაც ქართლს მადლიანი ვაზის ნაყური მოაკლო, ავტორს შემდეგ ვრცლად აქვს საუბარი. რა თქმა უნდა, ვენახის ღვინოს აქ იგავური მნიშვნელობა აქვს, რწმენისმიერ მადლს და სინმინდეს უკავშირდება, რომელთა მოკლება-საც განიცდიდა, დავითის თქმით, მაშინ ქვეყანა. რჯულისგან გადგომა და ცოდვებში ჩაფლობა, როგორც ვთქვით, ესაია წინასწარმეტყველსაც იგავურად ვაზის ჭკნობით და მაჭრის გამწარებით აქვს გამოხატული.

ამ, ალსაქმელად შედარებით მარტივ, შედარება-მეტაფორათა გვერდით დავით გურამიშვილის ნაწარმოებში გვხვდება უფრო ღრმა სახეუბიც. ტყვეობიდან გამოქცეული დავითი „მდღევარ“ საზრდოს - ორ კიტრსა და საზამთროს ნაჭერს ნააწყდება. იგი მდინარეში საზამთროს გაფლებას მოინდომებს, კიტრები უბიდან ამოუცვივდება და წყალი წაართმევს. ფიზიკური შიმშილი ნუთიერად სძლევს სულის სიმტკიცეს და პოეტს ღვთის სამდურავი წამოსცდება, მაგრამ იგი მალე მოეგება გონს და მის გულში სინანული გაიღვიძებს.

შემდეგ გზას გააგრძელებს და თან მხურვალედ ითხოვს პატიებას ღვთისაგან, მოულოდნელად დაინახავს „მსხმოიარე ბალნარს“, დბუ-რულ ვენახში შევა და როცა ყურძნით შიმშილს დაიოკებს, სირცხვილის გრძნობა დაეუფლება, სულიერი თვალი აეხილება და ღმერთს შეპლალადებს: „თურმე წინასწარ ხედევდი / შენ ჩემსა გზასა, კვალებსა, / შეების წყალობას უზემდი / ჩემსა ხორცსა და ძვალებსა: / მე ვერ ვხედევდი, ვცოდევდი, / ლიბრი დამკროდა თვალებსა, / ან ხორცმან გცოდა, ხორცს ჰკითხე, / სულს ნულარა სთხოვ ვალებსა.“

ამ ორი კიტრის გამოდევნება, მათთვის ტირილი და ამის შეპირი-სპირება მსხმოიარე ვენახთან შემთხვევითი არ უნდა იყოს. „ვეფხ-ისტყაოსნის“ გმირი ავთანდილი კიტრს ნუთისოფელს ადარებს: „მე იგი ვარ, ვინ სოფელსა არ ამოუპკრეფ კიტრად ბერად...“ (27,164). საგულისხ-მოა, რომ სხვა ადგილას ასმათის მიერ მსგავსი მნიშვნელობით ნახ-სენებია „ჩალა“: „ჩალად მიჩს ყოვლი სოფელი, მისთვისვე შემინონია“ (17,52). გურამიშვილის პოემის დასაბელებულ ეპიზოდშიც კიტრი ნუთი-სოფელს უნდა განასახიერებდეს, ვენახი კი მარადიულ ცხოვრებას. ზედაპირული პლანით ვიგებთ, რომ ლირიკულ გმირს უწყუათო საზრდე-ლის - კიტრის დაკარგვის გამო ღვთისადმი საყვედური წამოსცდა, მაგრამ, მას შემდეგ, რაც შეინანა, მშვენიერ ვენახს ნააწყდა. სიმ-ბოლურ ქვეტექსტში კი იკითხება, რომ ადამიანი მისტირის ნუთი-სოფელს, მაგრამ სინანულის და სასოების შემთხვევაში ბევრად უკეთ-ესს - უფლის სასუფეველს დაიმკვიდრებს, დროებითი სიტკბოების ნაცვლად მარადიულ ნეტარებას ჰპოვებს. ეპიზოდის ორაზროვნებას

მონმობს ვაზთან და ღვინოსთან დაკავშირებული სხვა მეტაფორული სახეებიც.

ოზოლი ვაზი

ის, რომ დავით გურამიშვილის შემოქმედებაში, რომლის „სარწმუნოებრივი ღალადება დავით წინასწარმეტყველის სიმალლემდეა ასული“ (53, 342), მრავლად არის გამოყენებული წმინდა წერილისეული მხატვრული სახეები, მეცნიერთა მიერ საფუძვლიანად არის შესწავლილი (5; 22; 23; 31; 40), მაგრამ იმ ეპიზოდების ორაზროვნება და სახისმეტყველებითი შინაარსი, რომლებიც პირდაპირ პლანშიაც ბუნებრივად იკითხება, დიდხანს იყო კამათის საგანი. რაც შეეხება ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებას, რომელიც ამ კუთხით ნაკლებად შესწავლილია, მასში მსოფლმხედველობრივი სიღრმეების და სიმბოლურ-ალეგორიული შრეების არსებობის აღიარება უფრო დიდ წინააღმდეგობას აწყდება.

ილიასთანაც ვხვდებით ვენახთან დაკავშირებულ მარტივ სახეებს. მეტაფორული შინაარსი აქვს და სახარების ერთ-ერთ ზემოხსენებულ იგაურ გამონაოქვამს უკავშირდება „ორხმიანი საახალწლო ოპერეტის“ ალეგორია: „ტყუილად იქადს... ზომ იცით, ანწლი ვერ მოგცემსთ ყურძენსა...“ სახარებისგან განსხვავებით, ილია აქ ყურძენს ანწლს ადარებს, რომელსაც ძალიან მუჟი ფერი აქვს, მაგრამ ვენახის მადლს მოკლებულია.

ყურძნის, როგორც „კეთილი ნაყოფის“ მხატვრული სახე ლამაზად არის წარმოჩენილი „მგზავრის წერილებშიც“, სადაც იგი დაპირისპირებულია ძალღყურძენასთან: „...ეს კვირტი კიდევ ის კვირტია, რომლიდანაც მშვენიერი და ბრწყინვალე მტევანიც გამოვა და ძალღყურძენაცა.“

უფრო ღრმად და შთამბეჭდავად მუღავნდება ვაზის პოეტური სემანტიკა ილიას ლექსში „გაზაფხული“: „ტყემ მოისხა ფოთოლი, / აგერ მერცხალიც ჭყვივს, / ბაღში ვაზი ოზოლი / მეტის ღვინითა სტირის...“

პოეტის ეს სიტყვები მისმა ზოგიერთმა თანამედროვემ სწორხაზოვნად აღიქვა და საყვედურიც გამოთქვა, თავადი ჭავჭავაძე „ვაზს აოხლებს ბაღში, რომელსაცა რამდენიმე ასი და ათასი სხვა ვაზები ახვევიანო“ (41). ლექსში რომ მხოლოდ ვაზი იგულისხმებოდეს, ეს შენიშვნა ალბათ სწორი იქნებოდა, მაგრამ ილიას პასუხიდან ჩანს, რომ ასე არ არის. აქ ვაზში მოიაზრება ის მადლი და სინმინდე, რაც შერჩენოდა მაშინ საქართველოს უმცირეს ნაწილს. ჩვენი ქვეყანა, რომელიც ოდესღაც უფლის დიდი „სავენახე“ იყო, სულიერად გაპარტახდა, ხავსმოკიდებულ გუბებს დაეშვაგესა და სადღაც ოზლად, ეულად თულა იყო შემორჩენილი ვაზისმიერი მადლი.

ბუნება თავის კანონს ემორჩილება და ზამთრის სუსხს გაზაფხულის მაცოცხლებელი სინოტივე მოჰყვება, რომელსაც სიხარულით ეგე-

ბება გასხლული ღეროებიდან თითქოსდა ცრემლმდინარე ვაზი. ბუნება ილვიძებს განახლების მოლოდინში, მაგრამ პოეტი და ერის ძველ, მადლიან ძირზე შემორჩენილი ეული ვაზი სულ სხვა გაზაფხულს ნატრობენ - ერის სულიერ გამოლვიძება-განახლებას. სიტყვებში: „მამულო, საყვარელო, შენ როსლა აყვდები?“ იგივე ტკივილია გამოთქმული, რაც „მგზავრის წერილების“ მიმართვაში იმავე „საყვარელი მინაწყლისადმი“: „როდემდის მქონდეს ეგ ტკივილი გულში, როდემდის...“

მოთხრობაში „ოთარაანთ ქვრივი“ ოთარაშვილების ოჯახი სხვა არა არის რა, თუ არა ის ობოლი ვაზი, რომელიც სულიერად გახრიოკებული სოფლის გაქვავებული გულის მორბილებას შეენირა. ის, რომ აქ მარტივ შედარებებზე ხშირად სიმბოლო-ალეგორიებია გამოყენებული, მწერლის სტილური თავისებურებით არის განპირობებული.

ეს ქვეყანა უფლის ვენახია, რომლითაც ჩვენ დროებით ვსარგებლობთ (მ. 20. 1-15), მაგრამ არ უნდა დაგვაინწყდეს, რომ თავის დროზე მის წინაშე ანგარიშით წარდგომა მოგვინევს, ნაყოფი კი, რომელსაც უფალი მოითხოვს ჩვენგან - თავისი მევენახეებისაგან, არის კეთილი საქმეები.

აქედან გამომდინარე საფიქრებელია, რომ „ოთარაანთ ქვრივში“ ალეგორიული დატვირთვა ჰქონდეს საერთოდ ყველა ნიუანსს, რაც ვენახთან არის დაკავშირებული, მაგალითად იმას, გიორგი ომარაშვილის მოჯამაგირეს მაშინ რომ გადაეყრება, როცა ჭიგვის საჭრელად არის ტყეში წასული, ქვრივი შვილის დავაუკაცების შემდეგაც რომ აგრძელებს ვენახში მუშაობას (ნათქვამია, „ვენახს ძალიან კარგად უვლიდა, ძალიან აპატიებდა და ვენახიც კარგს მოსავალს იძლეოდა“). „უფლის მევენახეობა“ ისეთი საქმიანობაა, რომელსაც ადამიანმა თავი არ უნდა დაანებოს სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე და ქვრივიც დაუზარებლად მუშაობს.

ოთარაანთ ქვრივის შესახებ ვკითხულობთ: „რაც უნდა მდარე მოსავეალი ყოფილიყო, სამს საპალნე ღვინოს მაინც გაჰყიდდა ყოველწლივ... სახარჯოდ ღვინოს სამყოფზედ მეტს ინახავდაო“. მოთხრობის შინაარსის მიხედვით ოთარაანთ ქვრივის შემოსავალიც, მისი საკვებიც და სხვისთვის გასაცემიც პური და ღვინოა. ის ფულიც, რომელსაც ქისებში დებდა, პურ-ღვინის შემოსავალი იყო და ძირითადად ისევე შემდგომი წლის პურისა და ღვინის მოსავალს ხმარდებოდა ანუ მადლის გამრავლებას. პირველ ქისაში დებდა „სახარჯოს პურისა და ქერების სამკაულად, მოსაზიდად და საღენად“; მეორეში - სახარჯოს „ვენახის სამუშაოსათვის“; მესამეში რომ გადასახადებისას დებდა და მეოთხეში - მოჯამაგირის საჯამაგიროს, ესენიც ცხადია, რომ პურისა და ვენახის შემოსავალს უკავშირდებოდა.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია მეხუთე ქისა. მას ორგვარი დანიშნულება

და ორნაირი სახელი აქვს - „ფარსილას ქარვასლა“, იმიტომ, რომ ამ ფულით, რაც ოჯახისთვის გარედან სჭირდებოდათ საეკატრო სახლში უნდა შეეძინათ და „შიოს მარანი“, ეს კი ალბათ იმიტომ, რომ გლახაკებს მისგან, როგორც დიდი იოანე ზედაზნელის მონაფის - წმინდა მამა შიოს სასწაულებრივი მარნიდან (29), უხვად და უსასყიდლოდ მიეცემოდათ. საგულისხმოა, რომ „მარანი“ თავისთავადაც ვენახს და ღვინოს უკავშირდება. ოჯახის კერძო საჭიროებისათვის და გლახაკებისათვის მისაცემი ფული ერთ ქისაში იყო. „რაც პირველს ოთხს ქისას გადარჩებოდა, ყველას მეხუთე ქისაში დაუთვლელად ჩაჰყრიდა და მინამ გამოიღევოდა, დაუთვლელადვე მხარჯავდაო“, ვკითხულობთ მოთხრობაში. ეს კი ძალიან მნიშვნელოვან რამეზე მიგვანიშნებს. ქვრივს თავისი და სხვისი მოთხოვნილება გათანაბრებული ჰქონდა, ასრულებდა უფლის მცნებას, უყვარდა მოყვასი, „ვითარცა თავი თვისი“ (მრ. 12.33).

საყურადღებოა, რომ ოთარაშვილების ოჯახის სისაყვასა და სიუხვის მიუხედავად, სხვა საკვებ-სასმელი იქ ნახსენები არ არის, რაც კიდევ ერთხელ მიგვანიშნებს პურისა და ღვინის სიმბოლურ მნიშვნელობაზე.

გლახაკებს ქვრივი ასევე პურიითა და ღვინით აძლევდა მონყალებას. ყოველ კვირა დღეს ერთ ათიოდ შოთს და ერთ ბადია კორკოტს (ისიც ხორბლისაგან მზადდება მნ.) თავის ფეხით გადაუტანდა ხოლმე „წერილშვილიან ქვრივ დედაკაცს“; გლახაკს წაიყვანდა და ერთ-ორიოდ ჩარექას კაი ღვინოს გადაახუხებდა: ერთ ლატაკს გამოუტანა გასაკითხად ერთი დიდი შოთი კიდევ ექვსი პური კი საქალამნე ტყავი უყიდა. ასე რომ სულ შვიდი პური უწყალობა.

ეს ყველაფერი პურსა და ღვინოს შემთხვევით არ უნდა უკავშირდებოდეს. მაცხოვარმა თავისი ღვთაებრივი მადლით ხუთი პურით (და ორი თევზით) ხუთიათასი ადამიანი დააპურა, შემდეგ მსგავსი სასწაული მოახდინა შვიდი პურით (და მცირედი თევზით) და თუ არ ღვთის მადლით, ვერც მარტოხელა ქვრივი დედაკაცი შეძლებდა ხუთ ქისაში ჩაყრილი, თავისი შრომით მომუშავებული ფულით ოჯახის ავსებასაც და კარზე მომდგარი ყველა გაჭირვებულის გაკითხვასაც. ამიტომ ეს პური და ღვინოც მხოლოდ ცალმხრივი მნიშვნელობის ხორციელი საზრდო კი არ უნდა იყოს, არამედ იმ განსაზღვრებული ოჯახის სულიერი ღვანლის მადლიანი ნაყოფი. მხატვრული ალეგორიები კი უნდა ემსახურებოდეს იმაზე მინიშნებას, რომ ეს ოჯახი, ეს ადამიანებიც იმ წმინდა პურს არიან ნაზიარებნი, იმ პურისაგანნი არიან, რომლის შესახებაც პავლე მოციქული წერს: „ერთ პურ და ერთ ხორც ჩვენ მრავალნი ესე ვართ; რამეთუ ყოველთა ერთისა მისგან პურისა მოგუაქუს.“

ღვინის გარდა ილია ჭავჭავაძის ნაწერებში ასევე სიმბოლურ-ალეგორიული, მაგრამ უარყოფითი მნიშვნელობით გვხვდება ჩაი. იგი რუსეთთან ასოცირდება. ერთ პუბლიცისტურ წერილში ვკითხულობთ: „ბრძო-

ლა... რაინდებს ისრე ხშირად შეემთხვევათ ხოლმე, როგორათაც რუსის ვაჭრებს ჩაის დალევა" (53.111). „მგზავრის წერილებში“ სამშობლოს ბედით გულანთებული მგზავრი უნებლიედ ხმამაღლა რომ წამოიძახებს: „მართლა-და რა უნდა ექნა?“ სადგურის გუშაგი პასუხობს: „ჩაი უნდა მიირთო... ჩაი“ საოცარი კონტრასტია ლირიკული გმირის ამაღლებულ განცდებსა და ამ შემოთავაზებას შორის. ჩაი თითქოს მგზავრის გრძნობების ჩამახშობელი საშუალებაა, ისე როგორც პოვოსკა „უკეთესთა ფიქრთა“ გამფანტველი. საგულისხმოა, რომ ამ ჩაის შემოჰყვება ოთახში რუსი ოფიცერი საქართველოში იზღერის ბალის და ბუზების ბიზნესის აყვავების მისეული გეგმით.

ჩაიში თავისთავად ცუდი არაფერია, მაგრამ უცხოეთიდან შემოსული ეს სასმელი ნელ-ნელა იკავებს ღვინის ადგილს, რაც ერთგვარად სიმბოლურია. ჩაი ვერასოდეს შემოიტანს ჩვენში უფლის პატიოსანი სისხლის მადლს, ჩაით ვერ იტყვი სადღეგრძელოს, რაც ტრადიციულ ქართულ სუფრაზე ქრისტიანული ლიტურგიკის მცირე კვერქსის თანმიმდევრობით წარმოითქმოდა. ჩაით მხოლოდ ფიზიკურ წყურვილს მოიკლავ და ხორციელად გათბები, ღვინო კი „ახარებს გულსა კაცისასა“. ამ ასპექტით უნდა განვიხილოთ ის ეპიზოდი, არჩილი და კესო ოთარაანთ ქერივს ჩაის რომ შესთავაზებენ, ის კი უარს იტყვის: „ჩაი რა ჩემი საქმეა, თქვენ შეექვით, მე უმაგისოდაც გავძლებ“.

გიორგი იმდენად დაინტერესებული ყოფილა ვაზის მოშენებით, რომ როცა გაუგია, კახეთში ვილაცას ახლებურად ჩაყრილი ვაზი აქესო, შორ მანძილზე წასვლა არ დაზარებია, „გული არ დამიდგა, მინამ არ წავედი და არ ვნახუო“. ეს ფაქტი მიგვანიშნებს იმაზე, თუ რა გულმოდგინე „მევენახეა“ ის.

როდესაც ქერივი შვილის შინიდან წასვლის სურვილს გაიგებს, წინ არ აღუდგება მის განზრახვას: „დაუდულარი მაჭარია და ბუყბუყებს. დაუდულარს მაჭარს სარქველი არ დაეხურება, ჭურჭელს გაჰხეთქს. დეე თავის ნებაზედ იყოსო...“ ამ სახისმეტყველებით ერთხელ კიდევ იკვეთება გიორგის ხასიათში მიმდინარე გარდატეხის არსი. იგი ემზადება ღვინოდ ქცევისათვის, სულიერი ძალებით, სინამდისით აღესებისათვის. ამიტომ იგი „ძველ ჭურჭელში“ (მ. 9.17) ველარ ეტევა. დადგა დრო, როცა ის უნდა გამოეყოს ანწყოს და ახალი გზით იაროს. ცოტა ქვემოთ, სათივიდან ჩამოვარდნის ეპიზოდის წინ მწერალი გვამცნობს, დადგა შემოდგომა „დადულდა მაჭრები“, „მხიარულმა მაჭრობამ თავისი დრო მოჭამა და მიჩუმდაო...“ ეს ალბათ უკვე მინიშნებაა გიორგის მზობაზე და მოახლოებულ სისხლიან მსხვერპლზე. უკანასკნელი რამ, რაც ქერივის ვაჟმა ზიარების წინ იხმია, ღვინო იყო. წყალი ითხოვა, მაგრამ „ძალის მისაცემად“ ღვინო მოასმევინეს. შემდეგ ერთხელ კიდევ უკვე თავად ითხოვა ღვინო, რომ სათქმელი ბოლომდე ეთქვა.

სახისმეტყველებითი თვალსაზრისით საინტერესოა ის, რაც მოხდა არჩილთან ქვრივის ვაჟის გადასვლის პირველსავე დღეს. ახალგაზრდა თავადმა იგი ახალშენის საჩვენებლად წაიყვანა. „არჩილი ახალს ვენახს აშენებდა და უნდოდა მინა ჭანდრაკის ფიცარსავით უჯრა-უჯრად დაეყო და ისე მოერიგებინა ვაზი მწკრივზედ და ლარზედ... ძალიან მოსწონდა არჩილს ესე უჯრა-უჯრად ჩარიგებული ვაზი“, მაგრამ გიორგიმ ნაკეთები დაუნუნა, რადგან ამგვარად გაშენებულ ვენახს სარწყავი წყალი ვერ მიუდგებოდა. არჩილი ჯერ კი შეეკამათა, მაგრამ როცა ყველაფერი გაიზარა, ძალიან მადლობელი დარჩა, რომ გიორგიმ დაშვებული შეცდომა დროულად დაანახა.

ამ ეპიზოდს ალეგორიული მნიშვნელობაც უნდა ჰქონდეს. „ოთარაანთ ქვრივზე“ მუშაობისას გამოქვეყნებულ სტატიაში - „ცხოვრება და კანონი“ ნმიდა ილია მართალი წერდა: „უსწორ-მასწორობა ერთმანეთს შორის, სხვათა შორის, უჯრა-უჯრად დაყოფის შედეგია: ვისაც კეთილი უნდა, ამ უჯრებს კი არ უნდა ნაუმატოს, რაც არის, ისიც უნდა დაშლოს, დაარღვიოს და ქარს მისცეს“ (54, 376). „ოთარაანთ ქვრივშიც“ მწვავედ დგას სწორედ ეს პრობლემა: „იმათ ჭირსა და ღვინის ცალკე ღობე ავლია, ჩვენსას - ცალკე“. უჯრა-უჯრად დაყოფილ საზოგადოებასაც ის ნაკლი აქვს, რაც არჩილის მიერ ჩაყრილ ვაზს - წყალი, რომელიც ქრისტიანული სახისმეტყველებით სულიწმიდის მადლს შეესაბამება, ყველას არ უდგება, რაც ღვთის განგებას არ შეესაბამება. არჩილმა გიორგისაგან ისწავლა, რომ ეს წყალი ყველას უნდა გაუნანილოს, ადამიანები კი თავიანთი ღირსებით შეაფასოს და არა რომელიმე ნოდებისადმი კუთვნილებით. ის, რომ ეს ეპიზოდი განსაკუთრებით საყურადღებო და დამაფიქრებელია, ყველაზე უკეთ დასტურდება მისგან გამომავალი შედეგით. აქ ახალგაზრდა თავადმა ვენახის გაშენებაზე ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი რამ ისწავლა. მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, თავისი „თავმოწონებული არცოდნა“, „უვიცობის ცუდმედიდობა“ და „ტყუილი ბრძნობა“ გააცნობიერა. სულიერების თვალსაზრისით კი რა შეიძლება იყოს ამაზე მნიშვნელოვანი.

ცის ხილულ სარკვეში

ცას ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში ხშირად აქვს ღრმა ტროპული მნიშვნელობა. მისი სემანტიკა ღვთის საბრძანებელს უკავშირდება და მის ნებას ასახავს. ლექსში „პოეტი“ ვკითხულობთ: „არა მარტო ტკბილ ხმათათვის/გამომგზავნა ქვეყნად ცაჲ...“ / „მე ცა მნიშნავს და ჯრი მზრდის/ მინიერი ზეციერსა...“ მაგრამ მწერლის თვალთახედვით, არა მარტო პოეტის, არამედ ნებისმიერი ადამიანის ცხოვრება ცასთან არის დაკავშირებული. „მამულს მიგცა ზეცაჲ“, ასე მიმართავს ილიას ლექსის გმირი - ქართველი დედა თავის ჩვილს.

ცისა და მიწის, სულიერისა და ხორციელის, მარადიულისა და წარმავალის შეპირისპირებაზე კვითხულობთ ლექსში „უსულდგმულო ცხოვრება“: „უსულდგმულო ცხოვრება/ცის ნიჭად ნუ გგონია, -/იგი მიწის ყოფილა,/რასაც ბოლო ჰქონია“. მიწისა და ცის ჰარმონია მხოლოდ გარეგანია, რადგან ცით გადმოფენილ მადლს მიწა არ ღებულობს. პოემაში „აჩრდილი“ სიტყვების შემდეგ: „ქვეყანაც იყო დადუმებული, თითქო დუმილით ყურს უგდებს ცასა“, პოეტი წერს, რომ მიუხედავად ამისა, „ქვეყანას ვნებულს მადლი ცისა არ მიჰპარებია“.

ილიას აზრით, პოეტს, როგორც ერის წინამძღოლს, ევალება შემაკავშირებლის როლი ცასა და ხალხს შორის. თუ სხვა არ ისმენს ციური ხმებისას, მან მაინც უნდა დაუგდოს ყური, აპყვეს მათ ჰარმონიას და შემდეგ მათაც გაუზიაროს ციური მადლი. ამ სულისკვეთებით განმსჭვალული ამბობს: „...და შეეჭვრეტ ცასა / განცვიფრებული. / ციურნო ხმებო, / ოჰ, საკვირვლებო!“ როგორც ვხედავთ, მოხმობილი მაგალითებში ცა ყველგან სამყაროს შემოქმედის საბრძანებელია და არა მხოლოდ ადამიანის თვალსაწიერში მოქცეული სივრცე.

მოთხრობაში „გლახის ნაამბობი“ მღვდელი გაბრიელს ცაზე მიანიშნებს და ეუბნება: „აგე, შენი ღმერთი სად არის... აგე, მადლობის მთქმელი სად არის... ის ეხლა იქედამ ორივეს დაგვეყურებს“. ამით აიხსნება მისი დარიგებაც: „კაცმა უნდა ცას უყუროსო“. „აჩრდილის“ ადრეულ ვარიანტში ილიას ეწერა: „სად არის იგი ჭეშმარიტება, / ის წმინდა ძმობის მაღალი მცნება, / რომელიც ჯვარზედ გაცემულმა მოგცა, / და მით გვიჩვენა, რა ახლოა ცა?“ აქ ის აზრი ჩანს, რომ უფლის ჯვარცმით, მის მიერ სიკვდილით სიკვდილის დათრგუნვით, ადამიანმა მოიპოვა ციური სასუფეველის დამკვიდრების იმედი – მიუახლოვდა ცას, მაგრამ სამწუხაროდ, ცოდვის გამრავლებით ისევ დაშორდა: „... ღია ჰქონიათ მაშინ ცის კარი, / ეხლა კია ეს მარტო სიზმარი“.

ცის მხატვრული სახის პოეტური სემანტიკის აღქმაში დაგვეხმარება ილიას კრიტიკული წერილი ქართულ ლიტერატურაზე, რომელშიაც ის ბარათაშვილის შესახებ წერს: „პხედავს ცას და შეპკვნისის უღონობის სიმწვავეთა“ და მოჰყავს მისი სიტყვები: „ჰე ცაო, ცაო, ზატება შენი / აქამდისა მაქვს გულს დაჩნეული...“ შემდეგ კი დასძენს: „განა მარტო მისნი ფიქრნი? მთელი კაცობრიობისა, რომლისათვისაც ცა ჯერ კიდევ საიდუმლოთა საიდუმლოაო“. მწერალს იქვე მოჰყავს პოეტის სხვა სტროფი, რომელშიაც კვლავ ცაზეა ლაპარაკი: „მე შენსა მჭვრეტელს მავინყდების სანუთროება, / გულისთქმა ჩემი შენს იქითა ეძიებს სადგურს, / ზენაართ სამყოფს, რომ დაშტოს აქ ამოვება...“ და სვამს კითხვას: „ნუთუ აქ გამოთქმული სურვილი ძიებისა მთელის კაცობრიობის სურვილად არ უნდა ჩაითვალოს და უღონობა ამ სურვილის მიუღწევლობისა მთელის კაცობრიობის უღონობად?“ (53, 535) ამ

სიტყვებიდან არაჩვეულებრივად ჩანს როგორც ილიას დამოკიდებულება „ცისადმი“, რწმენისადმი ისე ისიც, თუ როგორ უნდა განვიხილოთ მსგავსი მხატვრული სახეები.

თავისუფლების, ცასთან სიახლოვის ერთგვარი სიმბოლო – ჩიტი, ამავე დასათაურების ლექსში ამბობს: „...ჯერ შევხედავ ცას, ქვეყნის დამბადავს...“ ეს რწმენა არის წყარო ჩიტის თავისუფლებისა, ადამიანების შურს კი იწვევს ის, რომ თავად დაკარგული აქვთ ამგვარი მაღლი. ამიტომ სჭირდებათ უფლის შესხენება: „არა-მე თქვენ უფროის უმჯობეს ხართა მფრინველთა?... ეძიებდეთ პირველად სასუფეველსა ღმრთისასა და სიმართლესა მისსა, და ესე ყოველი შეგეძინოს თქვენ“.

„დედამინის სარკე ზეცა არის. ის გადაიცემს ხოლმე წუთისოფლის საქმესაო“, ამბობს „გლახის ნამბობის“ გმირი, გაბრიელი, მაგრამ, ეს მარტო მისი შეხედულება არ არის, როგორც ზემოთ ვნახეთ ლირიკულ ლექსებზე დაკვირვებისას, ეს თვით მწერლის აზრია. მის ნაწარმოებებში ცის ამგვარ მხატვრულ სარკეში ის ხშირად წარმოაჩენს ხოლმე უკვე მომხდარი, მიმდინარე თუ მოსალოდნელი ამბების ანარეკლს. ზოგჯერ ცის სახეს იყენებს ამა თუ იმ მოვლენაზე მისანიშნებლად ან გმირთა ცხოვრების ქრისტიანული ზნეობის პოზიციებიდან შესაფასებლად.

მოთხრობაში „ოთარაანთ ქერივი“, სადაც ყველაფერს ღრმა სულიერი აზრი აქვს, ხილული ცაც უმრავლეს შემთხვევაში ჩვეულებრივ, ფერწერულ ფონს კი არ ქმნის, არამედ ღვთის სასუფეველს უკავშირდება და მოვლენათა მოსალოდნელ განვითარებაზე მიგვანიშნებს.

მას შემდეგ, რაც გიორგის ხასიათში გარდატეხა მოხდა, მას ეზოში, მწვანეზე საათობით წოლა დასჩემდა. მოთხრობაში ვკითხულობთ: „შეჰყურებდა ცას და ღრუბლებს, თითქო ვარსკვლავებსა სთვლისო, ან ღრუბლებს თვალს ადევნებს თავის გასართობლად“. თუ გავითვალისწინებთ ორი აბზაციტ ზემოთ ქერივის ფიქრებს: „ცოლ-ქმრობის საქმე ცაში პრიგდებაო“, მივხვდებით, რომ გიორგის ეს ქცევაც უთქმელად იმაზევე მიგვანიშნებს. საკუთარი ბედის წარმართვაში ისიც ცის მსასოებელია. ამ ეპიზოდშიც და მომდევნო თავშიც ავტორს თავდაპირველად ეწერა „გულდაღმა“ წვებოდაო, მაგრამ, როგორც ჩანს, მას შემდეგ, რაც გადანწყვიტა, რომ გულაღმა წოლით ცის შეჩერებისათვის მხატვრული დატვირთვა მიეცა, გადათეთრებულ ხელნაწერში ეს სიტყვა ყველგან „გულაღმათი“ შეცვალა (55).

შემდეგი თავი ცის პეიზაჟის აღწერით იწყება. სიტყვები: „მთების ნაშს მოახვედრა მზემ თავისი სხივი თუ არა, მთამ ორთქლი აუშვა, თითქო საკმელს უკმევს ამ უზარმაზარს ცეცხლის ბურთსაო“, ისევე, როგორც „გუმბათთან“ შედარება, კვლავ მოგვაგონებს, რომ ცა „დიდის ღმერთის საკურთხეველია“. გიორგი ამ დილითაც ცას შეჰყურებს და ხედავს ქათქათა, თეთრი ღრუბლების იდილიურ სურათს, სადაც თითქოს ტოლ-ამზან-

აგთა ძებნაც არის „ხელი-ხელს გადასაბმელად“ და დედა-შვილური აღ-
ერსიც. ცა სიმშვიდეს და სიკეთეს მოასწავებს. ავტორის თქმით მისი
ხილვისას ქვრივსაც კი უნდა გახსნოდა მჭახე შუბლი, ნალევლს რომ არ
ჰყოლოდა შეპყრობილი. გიორგის სიკვდილს ცა წინდანინ თითქოს იმით
ეხმაურება, რომ მთის წვერზე შემდგარი მზე ჩასვლას ნანობს.

საინტერესოა ქვრივის გარდაცვალების ეპიზოდის წინ ბუნების სურათის
აღწერა, რომელიც მიწისა და ცის, ბნელისა და ნათლის დაპირისპირე-
ბას ასახავს: „მთა-ბარს, ტყე-მინდორს დილდილობით ჭირხლი ედებო-
და და მხოლოდ შუადღის გულზედ მზე პირდაპირ დაჰხედავდა თუ
არა, ჭირხლს, ზოგს წყლად ქცეულს, მწყურვალს მიწა სვამდა და ზოგი
ოროთქლად ცას აჰქონდა და ბამბის ქულასავით თეთრ, ფუნჩულა ღრუბლად
აქა-იქ ატარებდა თავის თვალგადაუნვდენელს სიგრძე სიგანეზედ, სილ-
რმე-სიმაღლეზედ.“ ცისკენ მიზიდული ღრუბლების მოძრაობა თითქოს
აღმართულ ჯვარს გამოსახავს, რადგან ერთ სიბრტყეზე უსასრულოდ
განფენილი ვერტიკალები აუცილებლად გადაიკვეთება. საგულისხმოა,
რომ შობა ღამეს საღვთო ცხვრის მოდარაჯე მწყემსებს, რომლებსაც
მაცხოვრის დაბადება ეუნყათ, ანგელოზთა დასი შობის ადგილისაკენ
მიუძღოდა გალობით: „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა
ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნობა“, რომლის სიტყვებიც
მამათა სწავლებით ჯვარს გამოსახავს.

შობა ღამესაც ცა ბნელისა და ნათლის ჭიდილს ასახავს. ციდან
გადმოვლენილმა სპეტაკმა თოვლმა ყველაფერს თეთრი საფარველი
გადააფარა და დამალა დედამიწის „სიშავე“, მაგრამ ღვთიურ მადლს
მიწა ასე იოლად არ ღებულობს. ამიტომ კიდევ დიდხანს გრძელდება
ცაზე ბნელისა და ნათლის ჭიდილი: „კაშკაში მთვარე ხან გამოჰყოფდა
ხოლმე ღრუბლებიდან თავს, ხან ისევ ღრუბლებში გაეხვეოდა, თითქო
ღრუბლის ბნელი და მთვარის შუქი ერთმანეთს ეჭიდებიან და ხან
ერთია ქვეშ, ხან მეორეო“. „ეს ორთაბრძოლა ბოლოს ნათლის გამარ-
ჯვებით და შობის ბრწყინვალე დღესასწაულის გათენებით მთავრდება.
ქვრივის სიტყვები: „ვერ უწმინდური და მურტალი ფეხი ადამიანისა არ
მოჰხედრია და არ გაუცოდვიანებია ეს უცოდველი თოვლი.“ მიგვანიშნებს,
რომ აქ სწორედ ღვთაებრივ სისპეტაკესა და ამქვეყნიურ მანკიერებას
შორის ჭიდილია წარმოდგენილი.

ოთარაანთ ქვრივი

უსახალწო პერსონაჟი

მთავარი პერსონაჟი ქალის სახელი ნანარმოებში ერთხელაც არ
არის ნახსენები. ის ყველგან ოთარაანთ ქვრივად მოიხსენიება. დავაკ-
ვირდეთ, რას უნდა ნიშნავდეს მოთხრობის სათაურშივე გამოტანილი

კუთხური ფორმა „ოთარაანთი“. ტექსტის მიხედვით ამ ოჯახის უფროსს თევდორე ერქვა. ამდენად, ცხადია, რომ „ოთარა“ უნდა იყოს მისი გვარის, სახელ „ოთარიდან“ მომავალი, ძირი. მოთხრობაში მსგავსი სახით რამდენიმე გვარსახელი გვხვდება: „ომარაანთ“, „კუპრაანთ“, „მანასაანთ“, „ოფოფაანთ“. სრული ფორმით წარმოდგენილი გვარები კი ყველა „-შვილზე“ მთავრდება: „ბადიაშვილი“, „ბეჟანაშვილი“, „ბურკი-აშვილი“ და „კახუაშვილი“. თუ გავითვალისწინებთ იმასაც, რომ „ომარაანთი“, სხვა მონათხრობებისაგან განსხვავებით, ავტორისეულ მეტყველებაში ყველგან „ომარაშვილის“ ფორმით არის, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ „ოთარაანთ“ გვარიც „-შვილზე“ იქნებოდა დაბთავრებული, მით უფრო, რომ გვარსახელი „ოთარაშვილი“ საკმაოდ ძველი და გავრცელებულია საქართველოში. სიტყვა „ოთარი“ ოთის ციხის მფლობელსა და ასპინძის სიუზერენსაც ნიშნავს (უ. „ფუძე“, 2004, №2, 17), მაგრამ მწერალს იგი ამაზე მისანიშნებლად რომ გამოეყენებია, მაშინ ოთის ციხე და ასპინძა მოთხრობაში სხვა მხრივაც გამოიკვეთებოდა.

სახელდებით „ოთარაანთ ქერივი“ ავტორი რამდენიმე მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვანდის, რომ ეს დედაკაცი ოთარაშვილების გვარისა და ღირსების ერთგული შემნახველია, მგლოვიარეა, მარტოხელაა და ორმაგი ოჯახური მოვალეობები აკისრია. მართლაც მოთხრობის შინაარსიდან ვიგებთ, როგორ ინარჩუნებს იგი ქმრის სიყვარულს, ინახავს ერთგულებას, ასრულებს ანდერძს, უვლის ოჯახს და ზრდის შვილს; როგორ ღირსეულად ეწევა მარტო ამ უღელს, მაგრამ ქმრის გარდაცვალების გამო რა საოცარი სევდა ახლავს მის ცხოვრებას. ასეთ ქერივს პავლე მოციქული ტიმოთესადმი პირველ ეპისტოლეში „ჭეშმარიტ ქერივს“ უწოდებს და ქმრისადმი მის ერთგულებას სარწმუნოებრივ სიმტკიცეს ადარებს. მართლაც, ოთარაანთ ქერივი არა მარტო ქმრის – რწმენის, ზნეობის და ყოველგვარი ადამიანური მოვალეობის ერთგულია.

ამგვარ ზოგად და ტევად სახელებს იღია სხვა მოთხრობებშიაც იყენებს. „გლახის ნაამბობის“ ერთ-ერთი გმირი ნაწარმოებში საკუთარი სახელის გარეშე, „მღვდლად“ მოიხსენიება. რითაც ხაზგასმულია, რომ ეს ჩვეულებრივი, პირადი ინტერესებით მცხოვრები პიროვნება კი არ არის, არამედ მთელი მისი არსებითა და მისწრაფებით ღვთისადმი მღალადებელია. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ გმირის „უმცროს ძმად“ სახელდებით და მისი ამგვარი მოხსენიებით კი ავტორი ხაზს უსვამს მის უნიციტატივობას და სრულ დამოკიდებულებას ასაკით უფროს ბეჟანზე.

ოთარაანთ ქერივის არა მარტო სახელი, გარეგნობაც არ არის აღწერილი მოთხრობაში, ჩაცმულობა კი, – „ლურჯი შილის პერანგი, შავი კაბა და თავზედ შავი მანდილი“, უფრო სულიერი განწყობილების მაჩვენებელია. ესეც, რა თქმა უნდა, მიზანდასახულად აქვს ავტორს მოფიქრებული, რადგან მისი თქმით, „საცა ლაპარაკია ადამიანის ზნე-

ობითს ძალზედ“, იქ გმირის სახეს და სახელს მკითხველისათვის მნიშვნელობა არა აქვს. სწორედ ამიტომ არ იყო მოგეგმება „განდეგილის“ თავდაპირველ ვარიანტში მთავარი გმირის გარეგნობის აღწერაც.

როცა ილიამ დავით სარაჯიშვილის სახლში ახლობელთა წრეში წაიკითხა თავისი ახალშექმნილი თხზულება, მას საყოველთაო მოწონება დაუმსახურებია, მაგრამ ერთ-ერთ მსმენელს გაკვირვება გამოუხატავს, რომ პოემაში განდეგილის გარეგნობის შესახებ არაფერი იყო ნათქვამი და ავტორისათვის უთხოვია მისი იერსახის წარმოჩენა (21, 115-117). როგორც ჩანს, ბევრი ვერ ხვდებოდა, ილიას დახვეწილ მხატვრულ სტილში უთქმელობასაც რომ თავისი დატვირთვა აქვს. მწერალმა გაითვალისწინა ეს თხოვნა და გამოქვეყნებამდე პოემაში განდეგილის გარეგნობის მოკლე აღწერა ჩართო, მაგრამ არც თავისი პრინციპისათვის უღალატია, რამდენადაც ეს პატარა პასაჟი გმირის სულიერ სახეს უფრო წარმოაჩენს, ვიდრე ხორციელს.

მოთარაანთ ძმრივის სამძე

მოთხრობის მიხედვით მოთარაანთ ქვრივი დაუზარელი მშრომელია. ლამენათევსაც კი, მზე ადგომას ვერ ასწრებს და დილიდანვე იწყებს საქმეს. ის ყველაფერს გულმოდგინედ აკეთებს და ამიტომაც ახერხებს, რომ ქმრის მიერ დანატოვარი სარჩო-საბადებელი არა მარტო შეინარჩუნოს, ამრავლოს კიდევც.

ქვრივს კარ-მიდამოში საოცარი წესრიგი აქვს. კაკლის ხე ისეა რტოებჩამოშვებული და შემოკვეცილი, გეგონება ამაშიც მისი ხელი ერიოს, „ძალზედ დანმენდილ-დარეცხილი“ ჯამ-ჭურჭელი კი თითქოს თავადვე ლაპარაკობს პატრონის სისუფთავეზე.

ქვრივმა შრომაც იცის და შემოსავლის სწორი განაწილებაც. მიუხედავად იმისა, რომ დათვლისას კენჭების მოშველიება სჭირდება, ან-გარიში არასოდეს ეშლება და მეურნეობას გონივრულად უძღვება. მას კარგი შემოსავალი აქვს, მაგრამ დაგროვებას და გამდიდრებას არ ცდილობს. თუმცა ფულს გამოზომილად ხარჯავს, თუ სამართლიანობის დაცვას დასჭირდება, არც თავის შენუხებას ერიდება და არც მატერიალურ ზარალს. სხვისას არაფერს შეირჩენს, მაგრამ არც თავისას შეარჩენს სხვას. ნაწარმოების დასაწყისში მოთხრობილია, ერთი წართმეული ქათამი შეიძმაგად როგორ აზღვევინა გათამამებულ გზირს. „თუმცა თვითონ ქვრივსაც ერთი ათიოდ მანეთი შემოჰხარჯოდა მისვლა-მოსვლაში, მაგრამ ამას ამბობდა თურმე: „ფული რა არის?! ხელის ჭუჭყია ერთი თუმანი რა სათქმელია!.. ჯავრი რომ არ შევარჩინე, ეს რადა ჰღირს! ტყუილუბრალოდ რომ არ დავეჩაგვრინე, ცოტაა“?!

ქვრივის ამგვარი ხასიათისადმი მწერლის დამოკიდებულება კარგად ჩანს მის ერთ გამონათქვამში: „ბინისაგან აღშფოთებული გამწვავე-

ბული გრძნობა ადამიანობისა... კაცს ვალად სდებს ბინს ბინის კარამდე სდიოსო" (50, 353). ამ სიტყვებზე არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს მოთხრობის სხვა ეპიზოდები, სადაც ქვრივისთვის სარწყავი წყლის მოპარვაზეა საუბარი: „თუ ვინმე გაპბედავდა, ვაი იმას!.. ოთარაანთ ქვრივი მენისქვილესავით გაიდებდა ხოლმე მხარზედ თოხსა და აპყვე-ბოდა რუს თავამდინაო“. როგორც ვხედავთ, სამართლიანობის აღ-სადგენად ის ბინს მართლაც „ბინის კარამდე სდევს“.

საინტერესოა 1887 წლის 25 ივნისს „ივერიაში“ გამოქვეყნებული სხვა სტატიაც, რომელიც, როგორც ჩანს, „ოთარაანთ ქვრივზე“ მუშაო-ბის პროცესში დანერგა. მასში აღწერილია ერთი უსამართლოდ დაჯჯარ-იებული პრუსიელი სოვდაგრის ამბავი, რომელმაც დაახლოებით მან-ეთიანი ჯარიმის გამო დიდ სახელმწიფო სამართალში – რეიჰსგერიხტ-ში იჩივლა. „სასაცილოა განა, მკითხველო, ასეთი დავიდარაბა ერთის მანეთის გულისათვის,“ წერს ილია, „მერე ვისგან? მდიდარის სოვდა-გრისაგან. ჩვენებური კაცი მაშინვე ამოიღებდა ქისიდან ერთს მანეთს და დაამწყრალებდა პოლიციას, მაგრამ აქ საქმე განა მართო ერთს მანეთზეა რა არის ერთი მანეთი მდიდარის სოვდაგრისთვის, ხელის ჭუჭყია, მტვერია და სხვა არაფერი. მაგრამ აბა ახლა შიგ ჩაიხედეთ ამ საქმეში, გუნება და ბუნება გაუგეთ, მაშინ სიცილის მაგიერ გრძნობა პატივის-ცემისა მიგახედებთ ამ სოვდაგარზედ. ცხადია, მდიდარს სოვდ-აგარს ის კი არ ანალელებს, რომ ერთი მანეთი ერთმევა, არამედ ის, რომ მისის აზრით კანონი და სამართალი ირღვევა... აი ნამდვილი, ჭეშმარიტი მოქალაქეობრივი თავგამოდება, აი, ჭეშმარიტი ქველობა კაცთა საზოგადოების წევრისა.“ წერს ილია და თუკი სოვდაგრის საქციელს ასე აფასებს, აშკარაა, რომ ქვრივის ამგვარ მოქმედებასაც მისი მოქალაქეობრივი ღირსების მაჩვენებლად ჩათვლიდა.

სამწუხაროდ, საზოგადოების დიდ ნაწილს უფრო ლაპარაკი სჩვევია, ვიდრე საქმის კეთება. ილიას ეს ჩვენს დიდ ნაკლად მიიჩნდა და მოთხრო-ბაში სწორედ ამიტომ გაუსვა ხაზი იმას, რომ ქვრივი, სხვებისგან გან-სხვავებით, ჩამოყალიბებული, განონასწორებული პიროვნებაა და დინ-ჯად სჯის. იმისი „თქმა და ქმნა ერთია“.

სიტყვის და საქმის შეთავსება-შეუთავსებლობის საკითხი და თავის-თავში მსხვერპლის ტარების ოთარაშვილებისეული მაღლი კარგად არის დანახული აკაკი ბაქრაძის წიგნში „ილია ჭავჭავაძე, წინამურის“: „თქმა ყოველთვის პიროვნებაზეა დამოკიდებული, ქმნა კი – პიროვნებაზეც და საზოგადოებაზეც... ასეთ გარემოში სიტყვისა და საქმის ერთიანობისა-თვის მებრძოლი, უხშირეს შემთხვევაში, მსხვერპლია. ამიტომ, ვისაც სურს, სიტყვა და საქმე ერთიანი ჰქონდეს, უნდა შეეძლოს თავისთავის ზვარაკად გაღება. ეს აუცილებელი პირობაა“ (2, 93).

მოთხრობაში ოთარაანთ ქვრივის მორწმუნეობა აქცენტირებული და თვალში საცემი არ არის, მაგრამ პატარ-პატარა დეტალებს რომ თავი მოეუყაროთ და შევაჯამოთ, მკაფიოდ გამოიკვეთება ღვთის-მოსავე ქრისტიანის სახე.

ქვრივი სხვის დასაწახად არ ლოცულობს. მხოლოდ უკიდურეს გასაჭირში ან ძილში თუ წამოსცდება ხმამალა უფლის სახელი: „ღმერთო, ცამრგელის გამჩენო“, „ღმერთო, მიხსენო“ და მოყვება პირჯვრის წერას, მაგრამ თუ ვინმემ დაინახა ან გაიგონა, უარყოფს. ერთხელ, როცა გიორგიმ უთხრა ძილში ლოცულობდიო, ცხარედ იუარა, მე ცხადლივაც მეჯავრება „უდრო-უდრო, ტყუილუბრალო ღიჭინი“ და ძილში რას ვილოცებდიო. ეს სიტყვები რომ ღვთისადმი უპატივცემულობის გამოხატულება არ არის, ამას მონშობს იქვე ნათქვამი „ვენაცვლე იმის (ღვთის მ.წ.) მადლსო“. კესოს რომ უნდოდა ეთქვა „ვართ შენის ლოცვითა და კურთხევით“, მაშინაც ქვრივი ისე აფორიაქდა, როგორც გიორგის ნათქვამზე და სიტყვა შუაზე გააწყვეტინა: „მე ჩემთვისაც არა ვლოცულობ ღმერთი არ შევანუხრო მეთქი და თქვენთვის სად ვილოცებდიო.“ ამდენად, ოთარაანთ ქვრივი უფალს კი არ უარყოფს (მ. 10,33), არამედ მალავს თავის მლოცველობას, ასრულებს მაცხოვრის შეგონებას: „...რა-ეამს ილოცვიდე, არა იყო ეგრე, ვითარცა იგი ორგულნი, რამეთუ უყუარნ შესაკრებელთა შორის და უბანთა ზედა დგომი და ლოცვაი, რაითა უჩუენონ კაცთა. ამინ გეტყვი თქუნ: მიუღებთეს სასყიდელი მათი. ხოლო რაეამს ილოცვიდე, შევედ საუნჯესა შენსა და დაჰხამ კარი შენი და ილოცე მამისა შენისა მიმართ ფარულად...“ (მ. 6,5)

„ვეფხისტყაოსნის“ გმირის - ავთანდილის სახის განხილვისას ილია ყურადღებას ამახვილებს რუსთველის მიერ გამოყენებულ ერთ მხატვრულ ხერხზე და წერს: „ავთანდილი უფრო გონების კაცია, ვიდრე გრძნობისა. მინამ ის ფხიზელია, ესე იგი როცა ჭკუას ბუნებითად ღონე აქვს მოქმედობისა, არაბუნებრივი იქნებოდა, რომ მწერალს მასზე გრძნობის გაბატონება ეჩვენებინა, არადა უნდოდა გამოეხატა, რომ მის გულშიც ძლიერი სიყვარულია თინათინისა. ეს პრობლემა რუსთველმა ერთი კალმის მოსმით გადაჭრა, გვიჩვენა ავთანდილი ჩაძინებული, როცა ჭკუა არ მოქმედებს და ძილში წამოაძახებინა“ (53, 372). ასეთივე ხერხს იყენებს თავადაც, როცა ქვრივს გულმოდგინედ ამალვინებს თვის მლოცველობას და უფლის ვედრებას სიზმარში წამოაძახებინებს. ქვრივი არათუ სიფხიზლისას, ძილშიაც ლოცულობს, „ძილშიაც არა სძინავს“. იგი სულიერი მღვიძარების სახეა.

ოთარაანთ ქვრივი ღვთის მოშიში, მსასოებელი და ამასთანავე მეუდრებელიცაა, მაგრამ, არასოდეს ავინყდება უფლის ნების გათვალისწინება. გიორგის დაოჯახება და შვილიშვილების ყოლა ამქვეყნად

ყველაზე სანატრელია დედისათვის, მაგრამ აქაც კი, მაინცადამაინც მისთვის სასურველს არ ითხოვს, პირველ რიგში ღვთის განგებას უპყირდება: „სჩანს ღმერთს ჯერ არ მოუწადინებიაო“.

მიუხედავად იმისა, რომ ქერივი ბევრს შრომობს და ოჯახის მატერიალურ მდგომარეობაზე ზრუნავს, უპირველესი საფიქრალი მისთვის მაინც სულიერებაა. ფხიზელი დედა ბავშვობიდანვე ადევნებს თვალყურს გიორგის ყოველ ნაბიჯს, ასწავლის ცოდვა-მადლის გარჩევას და სულიერად წვრთნის. როცა ერთხელ, პატარა ბიჭობაში შვილი ნაცემი, ცხვირგატეხილი და ჩამოხეული მიუვიდა შინ, ქერივმა დაწვრილებით გამოიკითხა, რა მოხდა, განსაკუთრებით კი ის აინტერესებდა, გიორგის ჩხუბში ჩაბმის მიზეზი ანგარება ხომ არ იყო და როცა გაიგო, რომ მის ვაჟს მხოლოდ დაჩაგრულის დაცვა ამოძრავებდა, „იამა და შუბლზედ წარბი გაეხსნა“. მწერალი ხაზს უსვამს, ეს ფაქტი გიორგის მთელი ცხოვრება ახსოვდა „იმიტომ, რომ დედისაგან ტუქსვას, შერისხვას მოელოდა და ამის მაგიერ დედამ კი მოუწონა“, რითაც მიგვანიშნებს, რომ გიორგის ზნეობრივი ღირსებები ქერივის მიერ მისი სწორად აღზრდის ნაყოფია.

ქერივი ზედმინწევით სამართლიანი მშობელია. შვილი არავინ დამოიჩაგროსო, ამაზე ნაკლებ არც ის ანუხებს, ჩემმა შვილმა არავინ დაჩაგროსო. ის ყველაზე საცოდავი მაშინ არის, როცა ჰგონია, რომ გიორგის რალაც დიდი ცოდვა აქვს ჩადენილი და ხასიათი იმიტომ შეეცვალა. ეს ალბათ ერთადერთი შემთხვევაა ქერივის ცხოვრებაში, როცა გულს გონებით ვერ თოკავს, ფიქრის პატარა გუნდა ზვავად ექცევა და ლამის ქვეშ მოიტანს. ეს იმიტომ ხდება, რომ შვილის გასაჭირს ამჩნევს და მიზეზი არ იცის. ავტორი განგვიმარტავს, ასეთ დროს ადამიანს „ჭირი უფრო ელანდება, ვიდრე ღზინიო“. სწორედ მაშინ იყო, რომ ცხოვრებაში პირველად ატირდა გიორგის თანდასწრებით. ასეთი რამ მოგვიანებით მომაკვდავი შვილის სარეცელთანაც კი არ მოსვლია. სანამ გიორგი შეშფოთებული დედის კითხვაზე პასუხს გასცემდა და გააგებინებდა, რომ მისი შიში უსაფუძვლო იყო, იგი თავზარდაცემული იდგა. ავტორი გვეუბნება, „დამნაშავე სამაკვდინო განაჩენს ისე გულის ფანცქალით არ მოელოდინება, როგორც ამჟამად დედა შვილისაგან პასუხს ელოდაო“. ასე ეშინოდა ცოდვის.

ქერივი შვილს გულისხმიერად ელაპარაკება ნუთისოფელში ცოდვა-მადლის მარადიულ ჭიდილზე და უფლის საშინელ სამსჯავროზე. მართალია, იგი წმინდა წერილის ციტირებას ზუსტად ვერ ახდენს, უფრო ხალხური, მარტივი ენით ლაპარაკობს, მაგრამ ქრისტიანული სწავლება ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებითად სწორად აქვს გაცნობიერებული. მან იცის, რომ თუ ადამიანმა სულის ხსნაზე ამ ქვეყნადვე არ იზრუნა, ცოდვას არ ებრძოლა და მადლი არ ამრავლა, იქვეყნად

მარადიულ სატანჯველს მოიმკის.

სულთმობრძავი გიორგის სარეცელთანაც, მიუხედავად იმისა, რომ მომხდარი ყველაზე დიდი უბედურება მისთვისაა, მოვა თუ არა გონს, სწორედ ქერივს ახსენდება მომავლადვის სულზე ზრუნვა და მღვდლის მოყვანას ითხოვს: „მღვდელი, ღვთის გულისათვის, მღვდელი!“

ერთგული მეუღლე გარდაცვლილი ქმრის სულზედაც ზრუნავს – ყოველ კვირას კორკოტსა და წანდილს ხარშავს იმის სულის საცხონებლად და ყოველწლივ აწირვინებს. ილიას კარგად ესმოდა ამგვარი მეოხების მნიშვნელობა ადამიანის სულისთვის. ერთ პუბლიცისტურ წერილში იგი აღნიშნავს, გარდაცვლილ მამულიშვილს შეგვიძლია იმით შევეწიოთ, რომ „წირვა და ღოცვა გადავიხადოთ მისი სულის საოხად და განსასვენებლად მართალთა შორის. ამას ითხოვს ჩვენი ქრისტიანობა“ (45, 268).

ეპილოგი

*„...ბრწყინი ამბობენ, კარგი გული კი მაშინვე სცნობს,
ამ სიძულვილში რაოდენიც სიყვარულია!“*

ქერივი ასევე ზრუნავს თანასოფელელთა სულებზეც და ეს პირველ რიგში მათ მხილებაში გამოიხატება. ილიას მიაჩნდა, რომ თუ ადამიანი გიყვარს, მასში რალაც ცუდს ხედავ და მისი გამოსწორება გინდა, უნდა ამხილო. „როგორც მტერშია დაუნდობლად შენიშნავ ნაკლულევენებასა და მკაცრად სდევ, ისე შეილშიაც უნდაო“.

ქერივს მთელი სოფელი საკუთარივით სტკივა და ამიტომაც არავის მხილებას არ ერიდება. გარშემო მყოფთა მიმართ ადამიანის ამგვარი დამოკიდებულების შესახებ ილია წერს: „ავის საქციელის მღვეწელი ზრდილობიანი, მართებული, გონება-გახსნილი პატიოსანი კაცი რისთვის აღიძვრის ზოლმე დევნად? იმისათვის ზომ არა, რომ ზოგიერთებსავე სიხარულით ქუდი ჭერსა ჰკრას, აცა ჩემს მოძმეს ძლივს ცუდი ვუპოვეო და ძლივს ჩემს ლანძღვით სავსე გუდას პირს მოეუხსნოო. არამედ იმისთვის, რომ ან ავის მოქმედს ავი მოაშლევინოს, ან ავზედ სხვას აუხილოს თვალი – რაც გულისტკივილით და წრფელობით არის ნათქვამი, ბუნებითად არც სათაკილოა, არც სანყენი“ (49, 264).

ქერივის ნათქვამი: „სიტყვა სამურველი ზომ არ არის, მოსაკიდებელი ჩანგალია“, მიგვანიშნებს, რომ ცოდვას გულის ფხანით და დაამუბით კი ვერ დავალწევთ თავს, არამედ მტკივნეული ჩხვლეტით და მომადგინებელი „მიძვრა-მოძვრით“. მისი ლაპარაკი მწარე იმიტომ არის, რომ რეალობაა ასეთი. თუ თავს არ მოიტიყუებ და არაფერს დაფარავ, ამ სიმაართლის შესაფერი სიტყვაც მწარე უნდა იყოს და გულს ეკლად ხვდებოდეს. თავისი დაურიდებელი მხილების მიზეზს ქერივი თავადაც სავსებით გარკვევით განმარტავს: „ტკბილი სიტყვა რა

არისო! ამ გამწარებულს წუთისოფელში ტკბილი რა არის, რომ სიტყვა იყოს. რას მიქვიან ტკბილი სიტყვა! თვალთმაქცობაა, სხვა არაფერი... თუ წუთისოფელს ერთს ბენო ხანს თვალი მოუხუჭე, ისე გაგთელავს, როგორც დიდოელი ლეკი ნაბადსაო“. მისი ეს სიტყვები მარტივად გამოთქმული საუკეთესო ქადაგებაა სიფხიზლეზე და ეხმიანება მაცხოვრის სწავლებას: „იღვიძებდით და ილოცევდით, რაითა არა შეხვიდეთ განსაცდელსა“ (მ. 26, 41).

საზოგადოება, რომელიც გარს აკრავს ქერივს, სულიერად მიძინებულია. ამიტომ მათ რომ ტკბილი სიტყვით „გული ფხანო“, კიდევ უფრო მიაძინებ და მიაახლოებ დამლუპველ უფსკრულს. ქერივი ავყია და გულბოროტი კი არ არის, უმიზეზოდ ან სიამოვნებით კიცხავდეს ვინმეს. ამ ადამიანებზე მწარე ნათქვამიც კი არ ჭრის და მოფერება მით უფრო ვერ შეძრავდა მათ გულს.

მხილება სჭირდება ყველას, ვინც თავის ნაკლს ვერ ხედავს ან არ აღიარებს, მაგრამ მასზე საზოგადოების რეაქცია სხვადასხვანაირია. სოფელზე არაფერი არ მოქმედებს, არჩილი და კესო მწარე სიტყვებზე ფხიზლდებიან, გიორგის კი ეკლები არ სჭირდება, ყველა სამართლიან შენიშვნას და რჩევას გულისხმიერად ისმენს და ითვალისწინებს.

საშინლად ჭრის ყურს თანასოფელელთათვის ქერივის მიერ ნათქვამი ფრაზები: „დასამინი ხელები“, „დამინდი“, „შავის მინით ამოსაესები პირი“, „მოგიკვდეს უგულო გული“, „გულმკვდარო“, „მეხი კი დაგაყარე“, „შენ მოგიკვდა ეგ უხეირო თავი“, „აი, გაგიხმეს ეგ ხელ-ფეხი, ადრე და მალე დასამარხავო“, „შე დასალუპავო“. შეიძლება მკითხველმა იფიქროს, ამ ქალს გულის მაგიერ მართლა ქვა სდებია, ისე გამეტებით იწყევლებო, მაგრამ ყურადღება მივაქციოთ რამდენიმე ასპექტს: 1. ყველა გამონათქვამი გვზარავს მოსალოდნელი სიკვდილის ხსენებით. 2. არსად მსგავსი აზრები არ გვხვდება ქერივის ნაფიქრალში. ასეთ რამეებს ის მხოლოდ ხმამაღლა ამბობს. 3. ტექსტის ყურადღებით წაკითხვით აღმოვაჩენთ, რომ ქერივს არა თუ დასალუპად, შიმშილისა და ტკივილისთვისაც არავინ ემეტება. მაშ რას უნდა ნიშნავდეს ეს საშინელი სიტყვები?

საკუთარი სიკვდილის მუდმივი ხსოვნა ქრისტიანისთვის დიდი სათნოებაა, რადგან ვისაც დავიწყებული აქვს, რომ მისი სული ყოველ წუთს შეიძლება მიიბაროს უფალმა, ის ნაკლებად ზრუნავს მის განწმენდაზე. ქერივი თავისი საზარელი „წყევლა-კრულვით“ ამ ადამიანების დასჯას კი არ ითხოვს უფლისგან, არამედ ახსენებს მათ, რომ ნაპატივს სხეულს ადრე თუ გვიან მიწა მიიბარებს, სული კი, რომელზედაც საერთოდ არ ზრუნავენ, მადლისგან განძარცვული წარსდგება პირუთვნელი მსაჯულის წინაშე და საუკუნო სასჯელს მოიმკის. მაცხოვარი ბრძანებს: „მაშინ პრქუას მარცხენითა მათცა: წარვედით ჩემგან წყეულნი, ცეცხლსა

მას საუკუნესა“. აღსასრულის უამი მუდამ თვალწინ რომ პქტნოდათ, ზოგი ბერი კუბოში წევბოდა ზოლმე. ოთარაანთ ქერივი არაფრად აგდებს, რომ „გიჟად“ მიიჩნევენ და გაურბიან. ის თვლის, რომ „თავსაცილს კაცი არ მოუკლავს“ და ყურადღებას არ აქცევს სულელულების კბილთა ღრეჭას. ქერივი სალოსივით თან ქადაგებს და თან თავის შეგონებას ოსეთ ფორმას აძლევს, რომ საკუთარი გულის მადლი საჯაროდ არ ჯამოფინოს.

განსაკუთრებით უცნაურად გვეჩვენება სოსიას მიერ გამოხატულ თანაგრძნობაზე ქერივის უკმეხი პასუხი. თევდორეს მეუღლისათვის, რა თქმა უნდა, უცხო და მიუღებელი იქნებოდა მამაკაცის თავშეუკავებელი ზღავილი. მისი სიმკაცრე ნაწილობრივ ალბათ ამითაც იყო გამოწვეული, მაგრამ საერთოდ სოსიასადმი მისი დამოკიდებულების გაანალიზებისას აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მოყვარული ადამიანისათვის ნათქვამი თითოეული თბილი სიტყვა მისი გრძნობის გაძლიერებას ჯამოიწვევდა. ამდენად ქერივი პატიოსნად იქცევა, რომ ისედაც გულწილ და მგრძნობიარე სოსიას ამაო იმედს არ უსახავს.

როცა ავტორი აღნიშნავს, სოფლელები ქერივის შესახებ ამბობდნენ, „გულის მაგიერ ქვა უდევსო“, თავადვე გვიჩვენებს, იმის გასარკვევად, ასე არის თუ არა, მივმართოთ იმ მრავალშვილიან ქერივ დედაკაცს, რომელსაც ის ყოველ კვირას საჭმელს უზიდავდა. მუხედავად იმისა, რომ ამ ქალს ქერივი მკაცრად კიცხავდა, ის მაინც ხედავდა მის მადლიანობას და „მადლობას“ უხდოდა.

გარკვეული მხატვრული დატვირთვა უნდა პქონდეს მოთხრობაში აღწერილი სოფლის სახელსაც. პირველსავე წინადადებაში ვკითხულობთ: „იმ ვეებერთელა სოფელში, რომელსაც თუნდა „ნაბლიანს“ დავარქმევ, ყველამ იცოდა, ვინ არის ოთარაანთ ქერივიო.“ ჩვენ უკვე მივეჩვიეთ, რომ მწერალი მნიშვნელოვან მხატვრულ ხერხებს სხვათაშორის გვანდის ზოლმე. არც ეს სახელი – „ნაბლიანი“ ჩანს შემთხვევით აარჩეული. არჩილი ქერივის სიტყვებს ეკლებს ადარებს: „ნათლიდეთა სიტყვას მარტო ეკლადა ჰხმარობსო.“ სოფელს, სადაც ეს ქალი ცხოვრობდა, ალბათ იმიტომ პქვია ნაბლიანი, რომ გმირი, რომელზედაც არის მოთხრობილი ნაწარმოებში და რომლის სახელსაც იგი ატარებს, სწორედ ნაბლის ნაყოფს გავს – გარეგნულად ეკლიანია და შინაგანად – გულსაყვს. მცირეწლოვან შვილთან მარტო დარჩენილი ახალგაზრდა ქალი ამ „ეკლებით“ თავს იცავს წუთისოფლის საფრთხეთა და საცდურთაგან – საიმედოდ ზრდის და ნელნელა მადლით ავსებს თავის გულისნაყოფს – ურთადერთ ვაჟს და როცა კარგად გაზრდის და მოამწიფებს, „ეკლებს გახსნის“, გაათავისუფლებს და მომავლის გზას დაულოცავს. სხვა მხრივ ჯაუგებარი იქნებოდა სოფლისთვის ამ სახელის დარქმევა, რადგან მოთხრობაში ნახსენებია მხოლოდ კაკლის ხეები და ტყე, ნაბლი –

ერთხელაც არ გვხვდება, სახელი „ნაბლიანით“ კი წესით ამ ხეებზე სიმრავლე უნდა ყოფილიყო ნაგულისხმები. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ დამატებითი სახისმეტყველებითი დატვირთვის გარეშე გეოგრაფიულ ადგილთა სახელებს მხატვრულ პროზაში ილია იშვიათად ხმარობს „კაცია - ადამიანის“ და „გლახის ნამბობის“ ტექსტებში მითითებულ არ არის, სად ხდება მოქმედება, რა პქვია ლუარსაბისა და გაბრიელის სოფლებს. საგულისხმოა ისიც, რომ თუმც სხვა ეპიზოდებში მწერალი ცდილობს მონათხრობი ნამდვილი ამბავივით დამაჯერებლად მიაწოდოს მკითხველს, აქ სიტყვებით: „თუნდა „ნაბლიანს“ დავარქმევ“, ხაზს უსვამს, რომ სოფელს ამ სახელს თავად ურჩევს.

შარული მადლი

ქერივი ყველა გაჭირვებულს შეეწევა, კარზე მიმდგარს უარით არავის ისტუმრებს და ზოგს თავადაც აკითხავს დასახმარებლად, მაგრამ არ უნდა, რომ ამით ვინმე უსაქმურობას მიაჩვიოს ან მისი სიკეთე ყველას სალაპარაკო გახდეს. ამიტომ თავის მადლს ზედ „მარილის“ ნაცვლად „პილპილს აყრის“. მისი მწარე ლაპარაკი ქვეცნობიერი სიძუნწის წუნწი ან ღვარძლიანი გულის ამოძახილი კი არ არის, არამედ გულშემატკივრის პირდაპირობაა.

ილიას აზრით, „გლახა მთხოვრობით ცხოვრება პირველი რომ... თითონ ადამიანის ღონის მომშლელი და დამდუნებელია და მეორე - არც შემძლებელია, რომ ადამიანი მართლა ფეხზედ დააყენოს, გამოაბრუნოს და ოდესმე თავისით აცხოვროს, თავისით გამოაკეთოს. გლახა მთხოვარა, რამოდენადაც ნაქეზებულია, სხვის გულშემატკივრობისაგან, იმოდენად თანდათან უკან მიდის, იმოდენად სული და გული უღონდება, უკვდება და ბოლოს ისე გამოდის, რომ მთლად გადაეჩევეთ თავის თავის პატრონობას და მოვლას. ამ გადაჩევევას ხომ უღონო დაუძლურება სულისა და ხორცისა მოსდევს...“ „კაცი როცა მარტო სხვის ხელს შეჰყურებს, - აცა როდის რას მომანვდისო, როცა მარტო სხვის გულს შეჰკნავის, ღეთის გულისთვის მიშველე რამეო, იგი მთხოვარაა უქმი და არა მომქმედი და გამრჯელი. ამისთანა კაცმა დღეს რომ საქმე გაისწოროს, ხვალ ისევ იმავე დღეში ჩავარდება...“ (51, 329)

ამიტომ თუ აფხიზლებდა ქერივი მთხოვარებს მწარე სიტყვით, რომ მათში მცირე შემძლებელობას მაინც ხედავდა საკუთარი თავის მისახედად. ეს ჩანს ერთი გლახაკისთვის ნათქვამში, იქნება ქალამნის ამოსხმაც არ იცოდ, განსაკუთრებით კი წერილშვილიანი ქერივი დედაკაცისადმი გამოთქმულ საყვედურში: „რისთვის მოუცია ღმერთს ეგ ბარძაყის ოდენა მკლავები!... ხელის განძრევა რომ არ გინდა და სხვას შეჰყურებ, აგერ გამოხრულს ძვალს გადმომიგდებნო.“ მართალია, ქერივი ძალიან მკვახედ ლაპარაკობს, მაგრამ იმის მიხედვით თუ

ვიმსჯელებთ, რომ იმ ადამიანებზე მისი ამგვარი ლაპარაკიც კი არ მოქმედებს და მაინც ძველებურად ცხოვრობენ, უნდა ვიფიქროთ, ამ ქალმა იცოდა, რომ მათი გამოფხიზლება იოლი არ იყო.

ნანარმოებში გმირის სახე წარმოჩნდება მისი სიტყვით, საქმით, ფიქრით, სხვათა შეფასებით. ამას ემატება სახისმეტყველებითი შრეები და თვით ავტორისეული რემარკებიც. ამიტომ ამა თუ იმ პერსონაჟის სახის განხილვისას არ არის საკმარისი ან საკუთარ თავზე მისივე შეხედულებით მსჯელობა ან მხოლოდ სხვათა აზრზე დაყრდნობა. ყველაფერი ერთმანეთთან უნდა შეჯერდეს, რომ მივიღოთ ავტორის ჩანაფიქრთან დაახლოებული მონოლითური სახე. ოთარაანთ ქვრივი იმდენად ღრმა პიროვნებაა, რომ მის ხასიათსა და საქციელზე დასკვნის გაკეთება მხოლოდ ზედაპირული ფაქტებით არ შეიძლება.

ილიას ზოგიერთი გმირის, მაგალითად ლუარსაბის სიტყვა და საქმე შორიშორს არის ერთმანეთისაგან, რისი მიზეზიც მისი მატყუარობა და საკუთარ თავზე დიდი წარმოდგენაა. „ოთარაანთ ქვრივის“ ტექსტს თუ დავაკვირდებით, რამდენიმე ადგილას აქაც ვნახავთ მთავარი გმირის სიტყვასა და რეალობას შორის შესაბამობას, მაგრამ ამას სულ სხვაგვარი საფუძველი აქვს. გლახას რომ ქალამნები უყიდა, ფაქტია, იცრუა, მაგის ვალი მემართა თორემ საკუთარ თავს ლუკმას არ მოვაკლებდი და მაგას არ დავახარჯავდიო. გლახაკს საუკეთესო ღვინოს დაალევიანება და ეუბნებოდა: „ნუ გეგონოს კი, რომ მადლს გიშვრებოდე რასმე, აი, ქვევრში რალაც წუმპე ნაძირალა დამრჩა, მაინც გადასაღვრელია და ბარემ შენ ჩასცეცხლო“.

„ხოლო რაჟამს იქმოდე ქველის საქმესა, ნუ პქადაგებ წინაშე შენსა, ვითარცა იგი ორგულთა ყვიან შესაკრებელთა მათთა და უბანთა ზედა რაითა იდიდნენ კაცთაგან. ამინ გეტყვი თქვენ, მიუღებთის სასყიდელი მათი... ხოლო შენ რაჟამს ჰყოფდე ქველის საქმესა, ნუ სცნობნ მარცხენე შენი რასა იქმოდის მარჯვენე შენი“, (მ. 6,2-3) ბრძანებს მაცხოვარი. „ჭეშმარიტ ღირსებას ყვირილი არ უნდა. მისი ბუნება და თვისება ის არის, რომ მით უფრო სასახელოა და საგულებელი, რაც უფრო მდუმარეა“ (51,24), წერს ილია.

სტატიაში „ცისკარი 1857-1862 წლამდინა“ მწერალი ასე მიმართავს თავის ქვეყანას: „შენს ღონიერს დედამინაზედ იქნება ორიოდ კაცი იმისთანა დადიოდეს, რომელიც სადმე მარტო ჩუმად სტირის შენს მაგ ყოფას, ჩუმადა ტირის იმიტომ, რომ შენ შვილებს რომ თავისი ცრემლი დაანახოს, ის პეტიოსანი, მდულარე ცრემლი, - შენი კეთილი შვილები თითონვე დასცინებენ და პატიოსანს ცრემლს უპატიოდ გაუხდინაო“. ესეც რომ არ იყოს, სიყვარულს, სიკეთეს სათნოებას მაინც მალვა უნდა, რომ ადამიანთა ქებით და სახელის მოხვეჭით უფრო დიდი, ღვთიური ჯილდო არ დაკარგოს კაცმა და რაც კიდევ უფრო საშიშია,

ამპარტავენებაში არ ჩაეარდეს და არ დაილუპოს. მადლის ქმნას რომ მალედა, იმიტომ ალიზიანებდა ქერივს წერილშეილიანი დედაკაცის „მადლობაც“, არჩილის ქებაც: „ბრძენი დედაკაცი ხარო“ და ამიტომვე აფრთხილებდა გლახაკს, არ გეგონოს, რომ მადლს გიშვრებოდეო.

მოთხრობაში „გლახის ნაამბობი“ რამდენჯერმე არის ხაზგასმული, როგორ მდგომარეობაში ვარდებოდა მღვდელი, როცა ვინმე მის ქველმოქმედებას ან სხვა მადლს აღნიშნავდა. მის შესახებ ვკითხულობთ: „მოაშორა თვალი... თითქო თავის გულის მადლიანობა უნდა დაუშალოს...“ „კიდევ არ დააცალა სინითლემორეულმა მღვდელმა, თითქო შერცხვა და მადლობას თაკილობსო...“ „ხმა არ გამცა, ყური მომარიდა. საკვირველია კეთილი კაცი! სარკეში ჩახედვა ეჯავრება, თავისთავის დანახვა ეთაკილება, ეზარება. რაც უნდა უყავ, თავის სიკეთეს კი ნუ დაანახვებ...“ მაგრამ მღვდელი ვალდებულია, რომ იქადაგოს. ამიტომ მის კეთილ საქმეებს მაინც ყველა ხედავდა, მათ შორის გაბრიელიც და ამან ათქმევინა, „ჩემი ღმერთი შენა ხარო“. მოძღვრის დარიგებაზე, რომ თავად მხოლოდ ღვთის მსახურია, ღმერთი კი ცაში სუფევს, გაბრიელმა ბოლომდე მაინც არ შეიცვალა აზრი: „შენ ღვთის მსახური იყავ და მე კი შენი ვიქნებო“. შესაძლოა მისი რწმენა სწორედ ამიტომაც დარჩა ზედაპირული, ადამიანისადმი უფრო დიდი სასოება რომ ჰქონდა, ვიდრე ღვთისადმი. ოთარაანთ ქვრივი ბოლომდე ახერხებს თავისი მადლის დაფარვას.

მოთხრობაში არჩილი რამდენჯერმე მოიხსენიებს ქერივს ნათლიდედ. თავდაპირველი მნიშვნელობით ეს სიტყვა ნათლულის დედას აღნიშნავდა. მოგვიანებით, შესაძლოა ინდო-ევროპული ენების გავლენით - ნათლიას, მნიშვნელობის კიდევ უფრო გაფართოების შემდეგ კი ნათელ-მირონით მონათესავე ნებისმიერ ქალს. მართალია, არჩილი ქერივს, როგორც აღვნიშნეთ, რამდენჯერმე უწოდებს ნათლიდედ, მაგრამ არცერთხელ არ მოიხსენიებს გიორგის ნათლულად. ის ასაკითაც არ ჩანს ქერივის ვაჟზე იმდენად უფროსი, რომ მოენათლა. საერთოდ, შეიძლება კი, რომ მათ შორის ნათელმირონობა იყოს ამ სიტყვის პირდაპირი გაგებით? თავადიშვილი და-ძმა და ოთარაშვილები ერთმანეთზე დიდი პატივისცემითა და მოკრძალებით ლაპარაკობენ, მაგრამ არა შინაურულად, ახლო ნათესაურად. ავტორი გვეუბნება: „ოთარაანთ ქერივსაც ზოგიერთი კარგი ახსოვდა ამ და-ძმისაგან, თვითონ არჩილს და იმის დასაც ბევრი რამ ჰქონდათ შეტყობილი ოთარაანთ ქვრივზედ...“

მათ შორის რომ ნათელ-მირონობა ყოფილიყო, პირველ რიგში ეს იქნებოდა ნათქვამი და ახლობლობაც უფრო ხაზგასმული. მაგრამ, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ერთმანეთის ნათესავეები რომ ყოფილიყვნენ, კესოსა და გიორგის შორის წოდებრივი ბარიერის არსებობაზე კი არ იქნებოდა ყურადღება გამახვილებული. ამაზე ბევრად უფრო დიდი და

გადაულახავი წინააღმდეგობა ეს ნათელ-მირონობა იქნებოდა. ვერც გიორგი გაივლებდა გულში კესოს სიყვარულს, არც ქერივი შეუნყობდა ხელს მასთან მოჯამაგირედ დადგომაში და ვერც არჩილი პკითხავდა დას, სიყვარულს რომ მიხვდომოდი, ცოლად გაყვებოდი თუ არაო. გიორგისა და კესოს შორის ნათელ-მირონული კავშირი ყოველმხრივ გამორიცხულია.

არჩილი იმთავითვე ხედავს ქერივის გამორჩეულ მადლმოსილებას და „ნათლიდედას“, როგორც ჩანს, მეტაფორული მნიშვნელობით უწოდებს, რომელიც გულისხმობს ნათლიობას არა პირდაპირი გაგებით, არამედ ღვთაებრივი ნათლის მატარებლობას და გამაწვრცელებლობას. ოთარაანთ ქერივი იმ სოფელში მართლაც ნათლის მფენელია, ყველას „ნათლიაა“, ვინც კი ამ ნათელს არ უარყოფს და მიიღებს. მათ შორის პირველი სწორედ არჩილია. ის, რომ ახალგაზრდა თავადი მადლს და სწავლებას იღებს ამ დედაკაცისაგან თუნდაც ერთი ასეთი კონკრეტული მაგალითიდანაც ჩანს. ქერივი და-ძმას ეუბნება „ენამ გულისა უნდა სთქვას, ფერ-უმარილი რა საჭიროა“, გარკვეული დროის შემდეგ კი ვიგებთ, რომ არჩილი თავადაც ასე ალაპარაკდა. ის კესოს ეუბნება: „მკვახედ, უფერუმარილოდ ლაპარაკს გულქვაობაში ნუ ჩამომართმევ“. ადრე თავადები ნათლავდნენ გლეხებს, რადგან ამ მადლის მფლობელები და გამაწვრცელებლები იყვნენ, აქ კი, როგორც ვხედავთ, არჩილი თავად აღიარებს ქერივს ნათლიდედად.

ორი თვალი

ადამიანს ყოველდღიურად, ზოგჯერ ყოველ წუთსაც კი უხდება არჩევანის გაკეთება და თითოეულ გადანწყვეტილებას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ ზოგჯერ განსაკუთრებით დიდი ალტერნატივის წინაშე ვდგავართ ხოლმე, რომელიც მთელს ჩვენს მომავალ ცხოვრებას განსაზღვრავს. ასეთ გზისგასაყარზეა ქერივი მოთხრობის იმ მონაკვეთში, რომელსაც „ორი თვალი“ ჰქვია. რას ნიშნავს მისი სიტყვები: „დედაშვილობაში ორი თვალი რად უნდა იყოს?.. ნეტა დედას სხვასავით მაინც ორი თვალი არა ჰქონოდა... თუ აქვს, რად უჭრის ერთი თავისად, მეორე შვილისად? გული რად იხედება გარედ ორის თვალითა, რად? რატომ ერთი თვალი არ ებრმავის, როცა მეორე იყურება, ვინ ვისთვისაო, - რა საკითხავია დედა-შვილობაში? ვაი რომ საკითხავი ყოფილა. ამისი ჭიდილია თურმე დედაშვილობაცა.“

თვალი, რომელიც თავისად იყურება, რომელიც ქერივს ტკივილს აყენებს, შვილის სახლიდან წასვლას უმძიმებს და თითქოს ეუბნება, აი, მიდის და უკან არც კი იხედებაო, რომელიც გულს უტეხს და სასონარკვეთილებისაკენ უბიძგებს, ხორციელი თვალია, მაგრამ მეორე - სულიერი თვალი ალბათ მოაგონებს, რომ ასეც უნდა იყოს, რადგან

არსებობს შვილისათვის კიდევ უფრო დიდი ვალი, რომლის გამოც მან უნდა უარყოს სხვა ყოველივე. ქვრივმა იცის, რომ გზების გაყოფისას და ასეთი ჭიდილისას ეს ორი თვალი ერთმანეთთან ვერ მორიგდება და ამიტომ საოცარ გადაწყვეტილებას იღებს - მთელ ძალაუფლებას იმ მეორე - სულიერ თვალს უტოვებს და ამბობს: „არა, შვილო! - შენ გაიხარე, შენ! მე კი... მე კი... მე ჩემისად მაყურებელს თვალს დავიბრმავებ და შენისად მაყურებელით-ღა ვივლი და ვიცოცხლებო.“

თვალზე, როგორც „სანთელზე გუამისა“ და ორი ბატონის მონობის შეუძლებლობაზე არის საუბარი მათეს სახარების მეექვსე თავში. ილია რომ ამ პრობლემით ძალიან დაინტერესებული იყო ჩანს სწორედ „ოთარაანთ ქვრივზე“ მუშაობის პერიოდში დაწერილი ერთი პუბლიცისტური წერილიდან „ქართული თეატრი“, სადაც იგი გულისტკივილით აღნიშნავს: „ჩვენში ხორციელი თვალი უფრო მოქმედობს, ვიდრე სულიაო.“ ამასვე ეხმიანება მისი გამოთქმა - „სულიერის თვალის ახილება“.

ამრიგად, ეს ეპიზოდი, რომელშიაც ქვრივის განცდებია აღწერილი, ფაქტობრივად არის მის ბუნებაში მომხდარი უდიდესი გამარჯვება სულიერისა ხორციელზე და გმირის ხასიათის სრულყოფილი ანალიზისათვის ამ ნაწყვეტს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ქვრივი თითქოს ასრულებს მაცხოვრის სწავლებას: „უკუეთუ თუალი შენი მარჯუენე გაცთუნებდეს შენ, აღმოილე იგი და განაგდე შენგან...“ (მ. 5,29) იოანე ოქროპირი ამ ეპიზოდს ასე განმარტავს: „არათუ ასოთათვის იტყვის. ნუ იყოფინ! რამეთუ არასადა იტყვის ბრალსა ასოთასა, არამედ ბრალობაი ბოროტისა მის გონებისაი არს: არათუ თუალი ზედავს ვნებულად, არამედ გულისსიტყვაი მიახედვიებს...“ (13). ამდენად, მაცდუნებელი თვალის „აღმოლება“ ბოროტი გულისტყმების დათრგუნვას ნიშნავს. გულისტყმა ხორცის საქმეა, მასზე გამარჯვება კი - სულიერი სიმტკიცის შედეგი.

ანწყო საფუძველს უქმნის, თავის წიაღში ზრდის მომავალს, მაგრამ განვითარების რაღაც ეტაპზე, როცა მომავალს უკვე თავისი სავალი გზა უჩნდება, გასაქანი რომ არ მისცეს და ძველებურად მხოლოდ მასთან ერთად სვლა მოითხოვოს, თავადვე ჩაკლავს თავის მომავალს. ცხოვრებისეულ რეალობაში ანწყო-მომავლის ამგვარი დამოკიდებულებების შესახებ ილიას არაერთხელ აქვს გამოთქმული აზრი თავის პუბლიცისტურ წერილებში: „დიალ, ბატონებო, ზვალე დღევანდელს უნდა სჯობდეს, მერმისი აწინდელს. კანონი განვითარებისა და ბედნიერების იმედისა ამაშია და სხვა არაფერში. ღმერთმა ადიდოს, ასახელოს და გაუმარჯოს იმ შვილს, რომელიც მამას დაემჯობინება ქვეყნის სამსახურში და რომელიც ეგრე ეჭირება ჩვენს საყვარელ საქართველოს.“ ჩვენი წინაპრები ამბობდნენ: „ის ურჩევნია მამულსაო, რომ ჩვენი შვილები ჩვენა გვეჯობდნენო. ჩვენ რაღა გვეტყმის, ჩვენ, რომლებიც

ამათ წინაშე ქონდრის კაცებად თუ ჩავითვლებით.“ „ხვალე არ უნდა ჰგავდეს დღევანდელს, თუ კაცს პროგრესი, წინსვლა ადამიანისა ფუჭ აიტყვად არ მიაჩნია“ (50, 306). წინსვლის ამ უბერებელ კანონს ემორჩილება გიორგი, როდესაც სახლიდან მიდის, დედა კი, რომელიც არ ეწინააღმდეგება და პირიქით, ხელს უწყობს, რწმენით და სიყვარულით მოქმედებს და არა საკუთარ „ნადილთა ნებით“ (27,184).

ქვრივის განცდას გიორგის შინიდან წასვლის დღეს მწერალი „მზიან-ჩრდილიან“ სიამოვნებას უწოდებს: „მზიანი იმიტომ, რომ უხაროდა შვილის სიხარული, ჩრდილიანი იმიტომ, რომ ეწუხებოდა დედური ნუხილი, სტიკოდა დედური გული... მზე და ჩრდილი, ნათელი და ბნელი, ტკივილი და ამება ერთმანეთში გაება და ჩაენწა“. გამოთქმა „მზიან-ჩრდილიანი“ ავტორს ბრჭყალებში აქვს ჩასმული. იგი აღებულია მისივე ლექსიდან „ბაზალეთის ტბა“, სადაც მკვლევარ ნანა გონჯილაშვილის აზრით ეს ანტინომია - ნათელისა და ბნელის ერთადმყოფობა, ღმერთს - „მზიან ღამეს“ მიემართება (3, 198). მოთხრობის ამ ეპიზოდში ქვრივის არსებაში ხდება ბრძოლა სავალდებულოსა და სასურველს შორის, მაგრამ ქმის გამო, რომ სიყვარულის და მოვალეობის გრძნობა ამარცხებს პიროვნულ ინტერესს და იმარჯვებს ნათელი, მწერალი. ამ განცდას „მზიან ღამესთან“ აკავშირებს ანუ ღვთიურს უწოდებს.

306 მახასის?

განსაკუთრებით საინტერესოა მოთხრობაში ქვრივის ცხოვრების ბოლო, ერთგვარად შემაჯამებელი ეპიზოდი როდესაც ავტორი გვაჩვენებს მას უკანასკნელ ღამეს სასაფლაოსაკენ მიმავალს და ადარებს მის თფლურსაგდებად მისულ, მაგრამ ქვეშაგებში მწოლარე და „გულიანად“ მიძინებულ დედაკაცს, სვამს კითხვას: „რაში ჰგავდნენ ერთმანეთს მძინარე და წამავალი?“ და თავადვე პასუხობს: „მართალი უთქვამთ, წუთისოფელი ზოგისათვის მამაა, ზოგისათვის - მამინაცვალიო.“ რისი თქმა უნდა აქ მწერალს? რატომ არის ეს სოფელი ქვრივისათვის მამინაცვალი? ალბათ მისთვისაც, როგორც მისი გარდაცვლილი ქმრისთვის, ეს ქვეყანა საწუთო სასტუმროა, მარადიული სამყოფელი კი ზეცაშია. იოანე მახარებლის პირველ ეპისტოლეში ვკითხულობთ: „უკუეთუ ვისმე უყუარდეს სოფელი ესე, არა არს სიყუარული მამისაი მის თანა... საყუარელნო, ან შვილნი ღმრთისანი ვართ...“ (2, 15) ვინც მხოლოდ ამა სოფლისაზე ზრუნავს, ეს სოფელია ალბათ მისთვის ყველა და ყველაფერი, მაგრამ არიან სხვანიც - „შვილნი ღმრთისანი“, რომლებიც თავს ამა სოფლის შვილებად არ თვლიან და ზეციური მამისაკენ ისწრაფვიან. ჩვენი აზრით, ასეთად ჰყავს მწერალს წარმოჩენილი ოთარაანთ ქვრივი.

ზემოთ საუბარი გვექონდა ქვრივის გარდაცვალების ეპიზოდის წინ

ბნელისა და ნათლის ჭიდილზე და თეთრი, ქათქათა ღრუბლებით ცის უკიდვანო სივრცეში ჯვრის გამოსახვაზე, რომელიც ალუზიურად მაცხოვრის შობის იმ საგალობელს უკავშირდება, რომლის გალობითაც ანგელოზები მწყემსებს ღვთაებრივი ყრმის სამყოფელისაკენ მიუძღოდნენ.

საგულისხმოა, რომ ქვრივის გარდაცვალებასაც პირველად იგებენ არა თანასოფლელები, რაც ბევრად უფრო ბუნებრივი იქნებოდა (ნიშნდობლივია, რომ ძალღი სოფლისგან ელოდა ყურადღებას, მისკენ „პირმიტყეული“ ყმუოდა), არამედ საშობაოდ სოფლად ჩასული მწყემსები. მათი აღწერისას ვხვდებით ჯვრის სახეზე მეორე მინიშნებას. „მემცხვარეებს ისე სციოდათ, რომ შეცივებული ხელები გულზედ გადაეჯვარედინებინათ და უბეში ეწყოთ, კომბლები კი ილღიაში ეჩარათ, წინ გამოშვერილებიო“, გვეუბნება ავტორი და სპეტაკ თოვლიან გზაზე მიმავალი ამ ორი მწყემსის სურათს ისე აღწერს, თითქოს ქვრივის სულის მისაბარებლად მთავარანგელოზები იყვნენ ციდან გარდამოსულნი. მათ იკონოგრაფიულ გამოსახულებაში ფიგურირებს გულზე ირიბად, ჯვრის ფორმით გადართყმული ოღარი და მსხვილი ბოლოთი ზემოთ ამართული კვერთხი.

განსაკუთრებით შთამბეჭდავია შვილის საფლავზე დამკვდარი მიცვალებულის აღწერა: „საფლავზედ გარდიგარდმო გადაქცეულიყო, ფეხები აქეთ პირას მიწაზედ ებჯინა თითის წვერებითა და ორივე ხელი იქით პირას გადაეკიდნა, თითქო სდომებია მთელი საფლავი ქვითა და მკედრით ერთის ხევენით გულში ჩაეკრაო...“ ქრისტიანის საფლავზე უბრალო ქვა კი არა, ქვის ჯვარი იდებოდა ან ქვა ჯვრის გამოსახულებით. ვაჟის საფლავთან ერთად მას იხუტებდა გულში ქვრივი და თავადაც აგრერიგად გადანვდენილი შვილის ცხედართან ერთად ჯვრის ფორმას გამოსახავდა. ასეთი იყო ამ დედა-შვილს ამქვეყნიური ჯვარი.

ამდენ ალეგორიებსა და მინიშნებებში განსაკუთრებით საინტერესოა ორაზროვნება ქვრივის სიტყვებისა იმ შობა ღამეს: „ვინ მეძახს, ვინ“ „ნადი, ნადიო!.. რად იძახის გული?“, „რად მეძახი, რად!.. შეპკივლა ეხლა კი ხმამაღლა ვილაცას კენესითა და ვაებითა...“ „კიდევ!.. კიდევ მეძახის!.. დღევანდელ დღეს დაიბადა, დღევანდელ დღეს!.. მოვდივარ, მოვდივარ!..“ რატომღაც ამ ფრაზებს მხოლოდ ცალმხრივად აღიქვამენ ხოლმე და „ვილაცაში“ გიორგის გულისხმობენ (6; 3), ქვრივს კი არცერთხელ არ უხსენებია შვილი და არც ავტორს უთქვამს, გიორგი შობას დაიბადო. რადგან ქვრივი გიორგის საფლავთან მიდის, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში იმას ვფიქრობთ, გიორგის სული უხმობდაო, მაგრამ ჩვენი აზრით, ყველაზე მნიშვნელოვანი, შეფარული და საკრალური სათქმელი აქ ის არის, რომ ქვრივს საუკუნეების წინათ ამ დღეს განხორციელებული ძე ღვთისა ეძახის და მოუწოდებს თავისთან. ასე რომ არ იყოს და მწერალს ნათქვამის ორაზროვნება საგანგებოდ რომ

არ ჰქონდეს ჩაფიქრებული, მოთხრობის ამ თავს ასეთ იდუმალ სა-
თაურს არ მისცემდა - „ეძახის“ და ერთხელ მაინც ახსენებდა „შვილს“,
„გიორგის“ ან მისი დაბადების თარიღის დამთხვევას უფლის შობასთან.

„უპირისპირი ძვინა მრავალსასყიდლისა“

1886 წელს ილიამ გამოაქვეყნა წერილი ქართველი მანდილოსნის -
ნინო დადიანის ასულ ბაგრატიონ-მუხრანსკის შესახებ (45,240). ამ ქალ-
ბატონს, ილიას თქმით, შეეძლო ქალაქის ყოველგვარი სიამოვნებანი
ხელთ ჰქონოდა, მაგრამ ნავიდა სოფლად, დღე და ღამე ათენა და
გაასწორა შრომითა და მხნეობითა. ქალბატონ ნინოს წმინდა ილია
მართალი მიიჩნევს დედაკაცად, რომელსაც მიესადაგება სოლომონ ბრძენის
სიტყვები: „დედაკაცი მხნე ვინ ჰპოვოს, უძვირეს არს ქვისა მრავალსასყ-
იდლისა.“ „ამისთანა დედაკაცს მონყენისათვის მოცლა არა აქვს, იგი
ყოველთვის გართულია და გართულია ისე, როგორც ჰშვენის ღვთის
მსგავსებით და სახით დაბადებულს ადამიანსა“, მას საქმე „შეხორცთვისე-
ბული აქვს“, „მეორე ბუნებადა აქვს შექმნილი“, წერს იგი და უნებლიედ
გვახსენდება ქერივი და მისი სიტყვები: „ადამიანს მინამ ხელ-ფეხი
ერჩის, მარტო არ იქნება, საქმეა ტოლ-ამხანაგი მარტოხელისა. ნუთი-
სოფელი ვის აცლის მარტოობისთვის?“ არ ვიცით, იქონია თუ არა რაიმე
გავლენა ქერივის სახის ჩამოყალიბებისას ამ ქალბატონის პიროვნებაზე,
მაგრამ, თუ გავითვალისწინებთ, რომ სტატია სწორედ „ოთარაანთ ქერივზე“
მუშაობის დროს დაიწერა, ასეთი რამ სავარაუდოა.

ზოგჯერ გამოითქმის ხოლმე აზრი, თითქოს გმირი, რომელიც
კვდება, მარცხდება. ამას საფუძვლად უდევს მატერიალისტური ცნო-
ბიერება, რომელიც ამ მოთხრობის ანალიზისას ნამდვილად არ
გამოგვადგება, ქრისტიანი ფიზიკურ სიკვდილს დამარცხებასთან არ
გააიგივებს. მით უფრო ისეთი გმირებისას, როგორებიც თევდორე,
გიორგი და ოთარაანთ ქერივია. „უკუეთუ არა მარცხული იფქლისაი
დავარდეს ქუეყანასა და მოკუდეს, იგი ხოლო ეგოს; უკუეთუ მოკუდეს
მრავალი ნაყოფი გამოილოს“ (ი. 12,24). ეს გმირები იმიტომ კვდებიან
უშფოთველად, რომ მათი სიცოცხლე გრძელდება. თევდორეს და ქერივის
ცხოვრების ნაყოფი ის მაღლი იყო, რომელსაც სოფელს უზიარებდნენ
და ამასთანავე მათი შვილი, გიორგისა კი - სულიერად გამოფხიზლე-
ბული არჩილი და კესო.

გ ი ო რ გ ი

„ხაბი ღირსაჲისა“

ოთარაანთ ქერივის ვაჟი - გიორგი ძლიერი აღნაგობისა და სან-
დომიანი შესახედაობისაა. მისი გარეგნობის აღწერისას ავტორი ყურადღე-

ბას ამავხილებს იერსახის „მარილიანობაზე“, რომელსაც თვალთა მრისხანე გამომეტყველება და გადაბმული წარბები შეუშრწნევს ზდიდა. „მარილი“ ქრისტიანულ სიმბოლიკაში უფლის ერთ-ერთი სახელია: „მარილ ენოდა, რამეთუ ცოდვითა განრყუნილთა ამით ხორცთა ჩუენთა მოგუე-ახლა და სიმყრალეი იგი კერპთ მსახურებისაი განგუაშორა და სულნი ჩუენნი სარწმუნოებითა ღმრთის მსახურებისაითა სულნელად შეზავნა“ (42,53). აქედან გამომდინარე ეს სახე ღვთის მადლზეც მიაწინებს. „თქუენ ხართ მარილნი ქუეყანისანი“ (მათე 5.13), „გაქუს თავისა თქუენისა მარილი...“ (მარკ. 9.50) – ეუბნება უფალი მოციქულებს. ქვრივი თუ თავის მადლს მწარე სიტყვების პილპილით ნილბავს, გიორგის მარილიანობის, მადლიანობის საფარველი მისი „თვალთა მეტყველების ჭეჭაა“. იქვე ვკითხულობთ: „რამდენსაც უფრო დააკვირდებოდით მის პირისახეს და თვალებსა, უფრო და უფრო მოგეწონებოდათ“, ხოლო თუ გაღიმებული დაინახავდით, „თვალნი ზედ დაგრჩებოდათ“. გმირის გარეგნობის ამგვარი წარმოჩენით ავტორი მიგვანიშნებს, რომ დედის მსგავსად, მისი მადლიც დაფარულია.

გიორგის ჩაცმულობაში საზგასმულია სისუფთავე და მონესრიგებულობა, მაგრამ ამასთან ერთად ყურადღებას იქცევს მწერლის სიტყვები: „იმისი ყაითნებით მორთული საცვეთები, ჭრელი წინდები და ლამაზად განწყობილი ფეხზედ ქალამანი რომ გენახათ, მაშინ დაიჯერებდით, რომ ჩვენებურ გლეხის ფეხსაცმელსაც თავისი სიტურფე და სილამაზე აქვსო“. მოთხრობაში „კაცია – ადამიანი?“ ილია ჭავჭავაძე მწარე სარკაზმით აღწერს ქართველთა მიდრეკილებას უცხოური სამოსის – „ხაბარდებისა“ და „კონიოლინებისადმი“. არა მარტო შეძლებულ თავადს, უპოვარ, მურიან ყმა გოგოსაც კი კაბის ქვეშ „იუბკის“ მაგვარი რალაც აცვია. აქედან გამომდინარე, გიორგის ჩაცმულობის აღწერისას იმის საზგასმა, რომ მას ყველაფერი ჩვენებური და გლეხური აცვია, არცთუ ისე უმნიშვნელო ფაქტია. ოთარაანთ ვაჟი არც ქართულ მეობას და არც თავის გლეხობას არ თაკილობს, უცხოელთა და ნოდებით წარჩინებულთა მიბაძვას არ ესწრაფვის, პირიქით, სხვაგვარად იმშვენებს და სხვა ელფერი წარმოაჩენს იმას, რაც მისთვის ტრადიციული და ბუნებრივია.

გიორგის თვისებათაგან პირველ რიგში ყურადღებას იქცევს მისი შრომისმოყვარეობა. ავტორი აღნიშნავს, „მუშაობაში მთელს სოფელში ვერავინ შეედრებოდაო“. გლეხებიც ამას მონიშნავენ: „მარტოხელი ძნის ურემს დაუდებს და შინ მიიტანსო. რაკი საქმეს დაადგება, ზედ შეელევა, მინამ თვითონ საქმეს არ შეჰლევსო...“ მისი ასეთი თავდადებული შრომის მიზანი არც გამდიდრების დაუოკებელი სურვილია, არც თავმონება. შრომა მისი ცხოვრების წესია.

„მართალს შეჩვეულს თვითონაც მართალი უყვარდა“, ვკითხულობთ

გიორგის შესახებ. არც ბავშვობაში და არც შემდგომ იგი დედისაგან დატუქსვას არ უკადრისობდა, რადგან ხედავდა, მისი შენიშვნები ყოველთვის სამართლიანი იყო. ტყუილი სასტიკად არ უყვარდა. გიორგის ამ თვისებას თანასოფლელებიც ამჩნევდნენ. ამიტომ იყო, რომ სასამართლოზე მისი ნათქვამი უტყუარ საბუთად აღიარეს და მონშე არ მოსთხოვეს: „ოთარაანთ გიორგის რა მონშე უნდაო?“ „ის ტყუილს არ იტყვის, პირიანი ბიჭიაო“. როცა მეფეზინბესთან გიორგის ჩხუბის მიზეზი გამოაშკარავდა და კესომ დაეჭვებით იკითხა, „ეგრე კი იყოო?“ ჭაბუკმა გულწრფელად გაიკვირვა, „ტყუილი რა საკადრისიაო!..“ შემდეგ მისი მონათხრობი მეხბორე ბიჭმაც დაადასტურა.

გარდა იმისა, რომ თავის საქმეს პირნათლად ასრულებს, გიორგი ხშირად სხვის საკეთებელსაც დაუზარებლად ტვირთულობს. ამას მონშობს არჩილის გაოფლილი ცხენის მიხედვის განზრახვა, პეტრეს სანაცვლოდ თივის ზვინზე ასვლა და მრავალი სხვა ეპიზოდი. გიორგის სხვის საქმეზეც ისევე შესტიკვა გული, როგორც საკუთარზე. არა აქვს მნიშვნელობა, ვისი კამეჩები იხრჩობა, ვისი ჯეჯილი ფუჭდება, ვის ატყუებს მოჯამაგირე, იგი ყველგან ისეთი გულით ცდილობს საქმის გამოსწორებას, თითქოს ეს ყველაფერი პირადად მას აყენებდეს ზიანს. „დედისავით, თავისი იყო თუ სხვისა, თუ ცუდი რამ იყო, გამოეკიდებოდა“, გვეუბნება ავტორი.

სიმართლის მოყვარულს სხვათა „ლალატი და არმობა ისე გააანინმატებდა ხოლმე, რომ თუ საჭირო იყო, ხელსაც გამოიღებდა, ჩხუბს ასტეხდა“. ნაწარმოებში არაერთი ამგვარი შემთხვევაა მოთხრობილი. ბევრი ამას მეტიჩრობად უთვლიდა: „კაცო, რა უნდა, სხვის საქმეში რად ერევაო“. პირშიაც ეუბნებოდნენ: „შენ რა გეპრიანებაო“, „ვისი ტიკიტომარა ხარო“, „არამკითხე მიაგებო, მიტყვი და მიაგდეო“, მაგრამ ქვრივის ვაჟი, როცა ხედავდა, რომ ვინმე იჩაგრებოდა ან საქმე ფუჭდებოდა, ამგვარ ლაპარაკს ყურადღებას არ აქცევდა და მაინც არ იშლიდა თავისას. მაღალი ზნეობა და კაცობა არ აძლევდა უფლებას გულგრილად ეცქირა უკუღმართი საქმისათვის. ნაშუსი ჰქონდა, „ის დიდი ნაშუსი, რომელიც სხვისასაც ისე ერჩის, როგორც თავისას“. იგი „ჭკუით კი არ არის ახილებული, გულით გამოკვებილია, მარტო გულით“. გული, რომელმაც „მინამ ჭკუა ურჩევს“, მანამდეც იცის, „რა ჰქმნას“, უდიდესი სულთერების ნიშანია – „გული გონიერია“.

საზოგადო წირის მიმართ გიორგი არ არის გულგრილი. იგი მწვავედ განიცდის ადამიანთა შორის გაბატონებულ უნდობლობას და უპატივცემულობას. ამას მონშობს მის მიერ ომარაშვილის მოჯამაგირის შესახებ ნათქვამი: „მაგისტანა ნაშუსახილ კაცისაგან ქვეყანა დალუპული. კაცი კაცს ველარა ჰნდობია“.

ქვრივის ვაჟი ბავშვობიდანვე სამართლიანობის დამცველია. გავიხ-

სენოთ თუნდაც დაჩაგრული ყმანვილის გამოსარჩლება. მართალია, ამის გამო იგი მასზე უფროსმა ბიჭმა სცემა, მოერია, მაგრამ ამას არაფრად აგდებდა, რადგან სანადელს მაინც მიაღწია და აღდგენილი სამართლიანობით ხარობდა.

გიორგი გულმართალი და ალაღია. მას სხვისი შეცდომის ან ცოდვის დანახვა გულწრფელად ანუხებს და პირდაპირ, დაურიდებლად ამხელს დამნაშავეს. თუ ეს უკანასკნელი მხილებას მიიღებს, თავადაც ეხმარება საქმის გამოსწორებაში (მაგალითად, მოხუც პეტრეს), იმ შემთხვევაში კი, როცა მხილებული ასე არ იქცევა, გიორგი ბოლომდე არ ეშვება. თუ საქმე ჩხუბამდე მიდის, ქვრივის ვაჟი პატიოსნად იბრძვის. მწერალს ხაზგასმით აქვს აღნიშნული, რომ მოჯამაგირესთან შეჭიდების დროს, ჭიგო, რომელიც ხელში ეჭირა, გადააგდო და არ გამოუყენებია. ასევე საყურადღებოა, რომ იმავე ეპიზოდში ნაქცევის შემდეგ მოჯამაგირისთვის ხელი აღარ დაუკარებია.

გიორგი კაცს ვაჟკაცობით აფასებს, მაგრამ ამ ცნებაში მხოლოდ სიმამაცესა და ფიზიკურ სიძლიერეს არ გულისხმობს. ამას მონიშნავს ომარაშვილის მოჯამაგირის შესახებ მისი ნათქვამი: „თუ ეს მართლა ვაჟკაცია, საქმეს არ უღალატებდა“. მისთვის ვაჟკაცობა ადამიანის ზნეობრივი სახე უფროა, ვიდრე ფიზიკური. სწორედ ასეთ, გმირად, არა მარტო ღონიერ და გამბედავ ადამიანად, არამედ ზნეობით და სულით ძლიერად არის წარმოჩენილი თავადაც.

უჯამაგირო მოჯამაგირა

არჩილთან გიორგის გადასვლას ჩვეულებრივ მოვლენად ვერ ჩავთვლით. საესე ოჯახის მქონე ახალგაზრდა კაცი შინიდან მიდის და სხვის მოჯამაგირედ დგება. ქვრივის სიტყვები - „ბოგანა მოჯამაგირობა“ და გიორგის მიერ სასამართლოს წინაშე ომარაშვილის მოჯამაგირის შესახებ ნათქვამი: „კარგს მოჯამაგირესაც სახელი აქვს გატეხილი“, აშკარად მიგვანიშნებს, რომ გიორგის ამგვარი გადანყვეტილება საზოგადოების თვალში მის მიერ საკუთარი ღირსების დაკნინებად უნდა ჩათვლილიყო, მაგრამ ხდება უჩვეულო რამ - მიუხედავად იმისა, რომ გიორგი არჩილსა და კესოზე წოდებრივად ისედაც დაბლა დგას და ამგვარი გადანყვეტილებით კიდევ უფრო იმდაბლებს თავს, მისი ღირსება მაინც არ ილახება, პირიქით, სულ სხვა მადლით გამობრწყინდება. სამარცხვინო ის კი არ არის, რასაც სოფელი მასხრად იგდებს და დასცინის, არამედ ის, რაც ღვთის მიერ ცოდვად არის შერაცხილი, თავმდაბლობა და მოყვასის მსახურება კი ის უდიდესი სათნოებაა, რომელიც თვით უფალმა გვასწავლა.

გიორგი არჩილთან უჯამაგირო მოჯამაგირედ დადგა, გასამრჯელოზე უარი თქვა. ახალგაზრდა თავადის დაჟინებაზე, მითხარი, რა მოგცეო,

„რაცა ვღირდე ის მომეციო“, უპასუხა და მის ნამუსზე შეაგდო საქმე. მაშინ კი, როცა არჩილი შეეჭვდა, „ჩემი ნამუსი რომ შენს კაიკაცობას არ განვდესო?“ ასე მიუგო: „არა უშავს-რა... რაც დამაკლოთ, ალალი იყოს თქვენზედ. გულს არ დამაკლდება“. ამ დიალოგში არ არის ლაპარაკი უბრალო, საქმიან გარიგებაზე და მატერიალურ ანაზღაურებაზე. სასწორის ერთ მხარეს არჩილის ნამუსია, მეორეზე კი გიორგის კაიკაცობა. სამნუხაროდ, პირველი მართლაც ვერ გასწვდა მეორეს. და-ძმამ გიორგის სიცოცხლეში სათანადოდ ვერ დააფასა იგი, რადგან „მშვენ-იერება სულისა“ და „ხატი“ ღირსებისა“ ოქროთი არ ფასდება. მისი საზღაური მხოლოდ პატივისცემა და სიყვარულია, აქ კი იმათი „სალარო“ გიორგისაზე მწირი აღმოჩნდა.

მიუხედავად ამისა, ოთარაანთ ქვრივის ვაჟმა წინდანინე შეუნდო არჩილსა და კესოს, რაც „უგულისხმოებით დააკლეს“ და სიკვდილის წინაც დაადასტურა ეს. და-ძმას სინანული აღუძრა და მათ გულში აღმართული კედელი წააქცია სწორედ მისმა სულგრძელობამ. მოთხრობაში აღარ ჩანს, გაღრმავდა და გაბევერდა თუ არა შემდგომში ეს სინანული, მაგრამ არჩილისა და კესოს უკანასკნელი დიალოგი ისეთი ამაღლებული განწყობით მთავრდება, რომ მათთან მიმართებაში მხოლოდ ყოველივე კარგის მოლოდინს გვიტოვებს.

გიორგის სიყვარული, თუმც ჩვეულებრივი, ადამიანური გრძნობაა, მასში სულიერი სწრაფვა უფრო იგრძნობა. ალბათ ამიტომ არის, რომ მწერალს კესოს გარეგნობის აღწერა, მისი ფიზიკური სილამაზის ხაზგასმა საჭიროდ არ მიუჩნევია. მოთხრობაში მცირე ნიუანსითაც არ არის მინიშნებული იმაზე, რომ ჭაბუკი თავადის ქალთან ურთიერთობის სხვა რანგში გადაყვანას ცდილობდეს. ეს რომ ეფიქრა, ადრევე გაუმხელდა სიყვარულს. იგი აკეთებს იმას, რაც მოსიყვარულე ადამიანს შეუძლია – ემსახურება და უფრთხილდება, დანარჩენი კი ალბათ უფლისათვის აქვს მინდობილი. მისდამი ასეთ მსასოებლებს ღმერთიც არ ივინყებს და ხშირად მეტსაც მიჰმადლებს, ვიდრე ითხოვენ. სწორედ ასეთი ჯილდოა გიორგისათვის კესოს სასწაულებრივი მეტამორფოზა.

მეჯინიბესა და გიორგის შორის მომხდარი ინციდენტის შემდეგ ქვრივის ვაჟის დიდბუნებოვნებაში დარწმუნებული არჩილი აღფრთოვანებით ამბობს: „...მე მაგას შეგირდად მივებარები, დიალ, შეგირდად. ჩვენ რანი ვართ მაგასთან!.. დეე გვასწავლოს და გვწურთნას.“ აშკარად ჩანს, რომ და-ძმა გიორგისაგან სწორედ ზნეობას, თავმდაბლობას და სულიერ განწმენდას სწავლობს.

წაუკითხავი წიგნი

წანარმოებში არ არის აღნიშნული რომ გიორგის რაიმე განსაკუთრებული სწავლა ჰქონდეს მიღებული, ჩანს მხოლოდ სამეურნეო

საქმისა და ძირძველი ხალხური სიბრძნის ცოდნა. პირველი მელანდება მოთხრობის ცალკეულ ეპიზოდებში მისი საქმიანობის აღწერით, მეორე კი ჭაბუკის მიერ ანდაზების სხარტი გამოყენებით და საღი აზროვნებით. არცერთი ნიუანსით არ არის მინიშნებული, რომ ეს განათლება მისთვის საკმარისი არ იყოს და რაღაცაში ნაკლულევანებას გრძნობდეს. რაც ყოველდღიურ ყოფაში სჭირდება, ყველაფერი ეხერხება, სიახლისადმი ინტერესსაც იჩენს და ისეთი საქმეების კეთებაც კი ხელეწიფება, რაც თითქმის განსაკუთრებულ ცოდნას მოითხოვს. ასეთია, მაგალითად, კესოს ბალის გაშენება. თუმც თავადის ქალს ეეჭვება, „ჯერ ყველაფერი მარტო ქაღალდზეა გამოსახული და ვაი თუ ვერა გაეგებინო-რაო“, გიორგი ამართლებს არჩილის მოლოდინს: „ჭკვა-გონებიანი ბიჭია, შენ ოღონდ ანიშნე... მაშინვე მიგიხვდება, სად რა და როგორ გააკეთოსო.“

„არც უნიგნობა ვარგა და არც მარტო ნიგნებიდამ გამოსხედვა. უნიგნოდ თვალთახედვის ისარი მოკლეა და მარტო ნიგნითაც საკმაოდ გრძელი არ არისო“. ამბობს არჩილი, მაგრამ, თუმც კარგად იცის, რომ გიორგი „უსწავლელი ბიჭია“, ქერივის ვაჟს იმ უნიგნო ადამიანად კი არ აღიქვამს, რომლის თვალთახედვის ისარიც მოკლეა, არამედ თავად ნიგნად. „გიორგი მთელი ნიგნი იყო, ხიდგალმა დაწერილი. გიორგი ნიგნია-მეთქი, მთელი ნიგნი ცხოვრებისა, სულ სხვა ასოებით დაწერილი. წინ გადაგვეშალა და ვერ წავიკითხეთ... გიორგი ცოცხალი ხატია ღირსებისა“, ამბობს იგი. ნიშანდობლივია, რომ მათ სახლში გიორგის პირველი გამოჩენისას ტახტზე წამოწოლილ არჩილს კესო „რაღაც ნიგნს ხმამაღლა უკითხავდა“. გიორგის მისვლით კი მათ წინ სულ სხვა ნიგნი გადაიშალა, რომლის კითხვაც ჯერ არ იცოდნენ.

გიორგის განათლების მთავარი საფუძველი არის მისი სწორი, ქრისტიანული აღზრდა. მადლიც აქედან აქვს. როცა შეშფოთებული დედა ეკითხება, „შენთან ცოდოს რა ხელი აქვსო!..“ იგი პასუხობს: „უცოდველი ვინ არის? ისეთისაგან კი ღმერთმა მიხსნაო“. ამით ქერივის ვაჟი აღიარებს, ნებისმიერი სხვა ადამიანივით მეც ცოდვილი ვარო, მაგრამ იმას, რომ მძიმე, სასიკვდილე ღრამ არ ჩაუდენია, თავის დამსახურებად კი არ თვლის, არამედ უფლის წყალობად – „ღმერთმა მიხსნაო“. ეს პართლმორწმუნე, თავმდაბალი ადამიანის პასუხია. სხვა ეპიზოდშიც, არჩილის მოკითხვაზე იგი პასუხობს: „ღვთის მადლით კარგადა ვართო“ და აქაც გამოხატავს უფლისადმი მადლიერებას.

როცა ოთარაანთ ქერივი უარობს, ღამით არ ვლოცულობდი, „მეცხადლივაც მეჯვარება ტყუილუბრალო ღიჭინო“, გიორგის ეუცხოება თავისი მლოცველობის დასაფარავად ქერივის მიერ წარმოთქმული ეს უხერხული სიტყვები და გაიკვირვებს: „დედი, რას ამბობ?.. ღვთის ზეენა ტყუილუბრალაო?“ უპატიოსნობასა და უგულობაში რომ ამხ-

ელს ვინმეს, გიორგი პირველად იმას მოაგონებს: „ქრისტიანი არა ხარო!...“ „შენს ღმერთს რაღას ეუბნებიო!“ „ღმერთს კი არსად ნაუხვალო...“

დროის შესაფერი გმირობა

*„დროს პსტერიტე, ჟამთა რა მოაქვს?
რას ისხამს, რა მოისთვლები.“*

ქრისტიანული ზნეობრივი კანონი ჟამთა სვლასთან ერთად არ იცვლება, მაგრამ დროთა ვითარებაში ადამიანებს უხდებათ ახალ, განსხვავებულ გარემოში ორიენტირება და მოქმედება. ამიტომ წმინდა ილია მართალი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა და ერთ-ერთ პუბლიცისტურ წერილში ვრცლად მოიხმობდა ეკლესიასტეს სიტყვებს: „...ყველას თავისი დრო და ჟამი აქვს ცათა ქვეშე... ჟამი შობისა და ჟამი სიკვდილისა, ჟამი დანერგვად და ჟამი აღმოფხვრად დანერგულისა, ჟამი წყლულებად და ჟამი კურნებად, ჟამი დარღვევად და ჟამი შენებად, ჟამი ტირილად და ჟამი სიცილად, ჟამი გოდებად და ჟამი განცხრომად, ჟამი განყრად ქვათა და ჟამი შეკრებად ქვათა, ჟამი გარდახვევად და ჟამი განშორებად გარდახვეულისაგან, ჟამი ძიებისად და ჟამი წარწყმედისად, ჟამი დამარხვად და ჟამი აღმოფხვრად, ჟამი განხვევისად და ჟამი შეკერვისად, ჟამი დუმილისად და ჟამი მეტყველებისად, ჟამი სიყვარულისად და ჟამი სიძულვილისად, ჟამი ბრძოლისად და ჟამი მშვიდობისად“ (46, 332). მწერლის ღრმა რწმენით „ცხოვრების აზრი იმაშია, რომ შეიტყო, შეიმეცნო, ჟამი რას ითხოვს: ტირილსა თუ სიცილსა, განყრას თუ შეკრებას, დუმილსა თუ მეტყველებას, სიყვარულსა თუ სიძულვილსა, ბრძოლასა თუ მშვიდობასა და სხვათა და სხვათა ამისთანათა, რაც ჩამოთვლილია სოლომონ ბრძენისაგან“ (46, 333-334).

სხვა სტატიაში ილია სევამს კითხვას, იმ ისტორიულ ქართველებში, რაც საქართველოს გამოუვლია, რამ გადაგვარჩინა, „ჯვარცმულნი ქრისტესთვის როგორ გადავრჩით? წამებულნი და სისხლ-მთხეველნი მამულისათვის რამლა გვაცოცხლა, რამ გვასულიერაო?“ და თავადვე პასუხობს: „მან, რომ ვიცოდით – იმ დროს რა უნდოდა, რა იყო მისი ციხე-სიმაგრე, მისი ფარ-ხმალი. ვაჟკაცობა უნდოდა, ვაჟკაცი ვიყავით, ხმალი უნდოდა, ომის საქმენი ვიცოდით... იმ დროთა ჩარხზე გაჩარხულნი ვიყავით, იმ დროთა ქარ-ცეცხლში გამოფოლადებულნი, იმ დროთა სამჭედურში ნაჭედნი... ამით გავიტანეთ თავი, დროთა შესაფერი ღონე ვიცოდით, დროთა შესაფერი ხერხი, დროთა შესაფერი ცოდნა გვქონდა, დროთა შესაფერი მხნეობა და გამრჯელობა... ნავიდა ის დრო... ეს: ან ადლი უნდა გვეჭიროს ხელში, ან გუთანი, ან ჩარხი ქარხნისა, ან მართულები მანქანისა... დღეს მძლეუთა მძლეა მარტო ის, ვინც მცველია და ბეჯითი სულითა და ხორცითა, ცოდნითა და მარჯვენიო... ხმლიანმა მტერმა ვერ დაგვათმობინა, ვერ ნაგვართვა ჩვენი

მინა-წყალი, ჩვენი ქვეყანა... შრომით და გარჯით, ცოდნით და ხერხით მოსეული კი თან გაგვიტანს... შრომასა და გარჯას, ცოდნასა და ხერხს ვერავინლა გაუძლებს, თუ შრომა და გარჯა, ცოდნა და ხერხი წინ არ მივაგებეთ, წინ არ დავახვედრეთ, წინ არ დაუწყენეთ" (46, 12-13). მწერლის აზრით, იმდროინდელ ქართველობას ეს უნარი დაკარგული ჰქონდა, ამიტომ ხშირად მოუწოდებდა თანამემამულეებს, სწორად განესაზღვრათ, ჟამი რას ითხოვდა - არც უფლის მცნებები დაერღვი-ათ და დროის შესაფერადაც ემოქმედათ. ვფიქრობთ, ამას გულისხმობ-და „აჩრდილის" სიტყვებშიც: „ვიდრე ძე შენი არ გაიკვლევს ზოგადს ცხოვრებას და, მცნების ნათლით ზეაღზიდულ, ამაღლებული, ჭკვით არ განსჭვრიტავს საზოგადო ცხოვრების დენას", მანამდე ვერც კი დაი-ჯერებს, რომ ქვეყნის აღდგენა შესაძლებელიაო.

წმინდა ილია მართლისთვის, როგორც მისი პუბლიცისტიკიდან გარკვევით ჩანს, მაგალითის მიმცემი, მისაბამი ადამიანები პირველ რიგში ქრისტეს წმინდანები და მამულისთვის თავდადებული წინაპრები იყვნენ. მისი აზრით: „ერი თავის გმირებში ჰპოულობს თავის სულსა და გულსა, თავის მწერთნელს, თავის ღონეს და შემძლებელობას, თავის ხატსა და მაგალითს". წმინდა დემეტრე თავდადებულისა და ნიკოლოზ გოსტაშბიშვილის გმირული ცხოვრება აღწერა კიდევ ცალკე თხ-ზულებებში, მაგრამ მწერლისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი მისი თან-ამედროვე ყოფის ასახვაა.

ილია ჭავჭავაძეს არ გასჭირვებია ირგვლივ გაბატონებული სავალა-ლო რეალობის მიხედვით სხვადასხვა ცოდვით და მანკიერებით შეპყრო-ბილ ადამიანთა ზოგადი ტიპების შექმნა, მაგრამ ღირსეულები ისე ბევრნი არ იყვნენ, რომ მათი სახეების მხოლოდ განზოგადება ყოფილი-ყო საკმარისი. ბევრი მათგანის, მაგალითად დიმიტრი ყიფიანის, გაბრი-ელ ეპისკოპოსის, ვახტანგ ორბელიანისა და სხვათა ღვაწლის ასახვას სპეციალური წერილები მიუძღვნა. შესაძლოა „ოთარაანთ ქვრივის" პერ-სონაჟთა ჩამოყალიბების დროს მათი ცხოვრებისეული დეტალები ან ხასიათის შტრიხებიც ჰქონდა მხედველობაში, მაგრამ ილია არასოდეს იეინწყებდა წარსულსაც, ფიქრობდა იმაზე, თუ როგორ მოიქცეოდნენ თანამედროვე ვითარებაში მისი სათაყვანებელი წმინდანები ან ისეთი ადამიანები, რომლებსაც მათი მადლის მცირეოდენი ნაპერწკალი მაინც ექნებოდათ. ამას გვაფიქრებინებს მისი სიტყვები დავით აღმაშენებელზე: „ოჲ, რა ბედნიერია იგი, ვინც არაჲც თუ ჩვენთან ყოფნით გვწერთნის ჩვენ, არამედ მარტო თავისის სახელის ხსენებითაცა"(45,179).

წმიდა ილია მართლის ეპიკურ ნაწარმოებებში გმირის სახელს თითქმის ყველგან ღრმა შინაარსობრივი დატვირთვა აქვს. ვფიქრობთ, რომ ოთარაანთ გიორგის სახელის შერჩევისას და სახის შექმნისას ავტორს წმინდა გიორგის მაგალითი უნდა ჰქონოდა მხედველობაში. მწერლის აზრით

წმინდა გიორგის სამშობლოში - კაპადოკიაში „ოდესღაც ქართველები მკვიდრებულან“. წერილში „ქვათა ღალადი“ იგი იმონშებს სხვადასხვა მეცნიერებს, რომლებიც აღნიშნავენ კაპადოკიაში მრავალი ქართული ტოპონიმის არსებობას და ამ ფაქტს იმის ნიშნად მიიჩნევენ, რომ იგი ოდესღაც ქართველებით იყო დასახლებული (48, 177-78). წმინდა გიორგი საქართველოში განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობს (აღსანიშნავია, რომ ჭავჭავაძეების უდიდესი რელიქვიის - საგვარეულო ჯვრის ლუსკუმაზეც მისი ხატია გამოსახული). მოთხრობის მიხედვით თევდორე და მისი მეუღლე მართლმორწმუნე, ღვთისმოსავი ქრისტიანები არიან და ალბათ თავისთავად იგულისხმება, რომ ისინიც, როგორც მრავალი სხვა, თუნდაც დღევანდელ დროში, თავიანთ ვაჟს სახელ გიორგის სწორედ ამ წმინდანისადმი კრძალვითა და პატივისცემით დაარქმევდნენ. თვით ილია ჭავჭავაძეს წმინდა ილია წინასწარმეტყველის სახელი ერქვა, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ამას და ყოველწლივ აღნიშნავდა თავისი მფარველის ხსენების დღეს - ძველი სტილით 20 ივლისს.

წმინდა გიორგის ეპოქაში უდიდეს სიმაძაცეს მოითხოვდა ქრისტიანობის საჯაროდ აღიარება. ამგვარი ღია განაცხადი იქნებოდა, სასწაულების მოხდენა თუ წამების დათმენა, ყველაფერი თავისებურ ქადაგებად იქცეოდა და მრავალ ადამიანს მოაქცევდა ზოლმე, მაგრამ სულ სხვა ვითარება იყო წმინდა ილია მართლის დროინდელ საქართველოში. ქართველთა უმრავლესობა ნათელღებული იყო და თავის რჯულსაც მეტ-ნაკლებად იცნობდა, მაგრამ ცოცხალი რწმენა ჩამკვდარი პქონდათ და მადლი დაკარგული. ლუარსაბი ღმერთს მიმართავს: „რა დაგიშავე... აბა ჩვენ მღვდელს ჰკითხე, თუ მე ცოდვა მიქნია რამეო“, უმცროსი ძმა წერს („სარჩებლაზე“): „მე ჩემი გზა მართლის გზა მგონიო“, მოხუცი პეტრე კი გაკვირვებით ამბობს: „მე რა შუაში ვარო“. ყველას ეგონა, რომ ქრისტიანულად ცხოვრობდა და ცხონების გზას ადგა, მაგრამ ეს მხოლოდ ილუზია და თავის მოტყუება იყო.

ასეთ გარემოში მართალ ადამიანს სულ სხვაგვარი მაგალითი მოეთხოვებოდა. აზრი არ ჰქონდა საჯარო გაცხადებას, ქრისტიანი ვარო. ამის გაკეთება არც ქადაგების ტოლფასი იყო და არც გმირობას მოითხოვდა. ოთარაშვილებს რომ ეთქვათ თანასოფლელებისთვის, რომელიმე სახელმწიფო მოხელის ან თუნდაც რუსთ ზელმწიფისათვის, ქრისტიანები ვართო, ისინი ერთხმად უპასუხებდნენ, სწორად მოქცეულხართ, ჩვენც ქრისტიანები ვართო.

ამჯერად უამი სულ სხვა რამეს ითხოვდა, ქრისტიანული მოვალეობების უხმაუროდ აღსრულებას. ამასთან ერთად თვით საქმეებიც განსხვავებული უნდა ყოფილიყო. ეპოქის სენად იყო ქცეული არა ფიზიკური სიყრუე, სიბრმავე და კუთობა, არამედ სულიერი. ზორციელ სიკვდილზე უფრო ტრაგიკული იყო „გულის სიკვდილი“. თანამედროვე

გმირს ამგვარ სენთაგან უნდა განეკუთვნა ისინი, ვისაც გამოჯანმრთელების სურვილი და იმედი ექნებოდა. მას არა თვალსაჩინო და საჯარო წამება, არამედ ყოველდღიური ყოფის სიმწარე უნდა დაეთმინა და თან ამას წამებაც არ უნდა დარქმეოდა; უსამართლობის წინააღმდეგ უნდა ებრძოლა და საზღაურად ცილისწამება მიეღო, კირიანი ორმოს ნაცვლად გუბედქცეული ყოფის ფსკერზე დაგროვილ ლექში ჩაიკრულიყო, ზანტად მიმავალი, დუნე ცხოვრების ურმის ქალზე დაგებულიყო და გულზე ლოდივით დადებული გვარიშვილობის კედელი საკუთარი სიცოცხლის ფასად დაენგრია. ეს ყველაფერი აღასრულა ლიტერატურულმა გმირმა - ოთარაანთ გიორგიმ, მაგრამ არა მარტო მან, ამას შესწირა სიცოცხლე მოთხრობის ავტორმაც.

ლოდის ალუზია წმინდა გიორგის წამებასთან

„ოთარაანთ ქერივის“ იმ თავში, სადაც საუბარია გიორგის ხასიათში მომხდარი იდუმალი გარდატეხის შესახებ, ქერივი იხსენებს ორი წლის წინ ზვილის სანადიროდ წასვლას და ამბობს: „მას აქეთ დაანერაღაც ლოდი გულზედ და ვეღარ აუხსნიაო.“ მომდევნო თავშიც გრძელდება საუბარი ამ ლოდის შესახებ. ქერივს კვლავ ვერ გაურკვევია, რა ლოდია ეს და ეშინია, გიორგის მძიმე ცოდვა არ ჰქონდეს ჩადენილი რომელიც „ლოდსავით დაანეება და თავის დღეში აღარ აეხსნება“ მალე ირკვევა, რომ დედის შიში უსაფუძვლოა - ეს არ არის ცოდვის ლოდი, მაგრამ მაშ რა ლოდია და რატომ განასახიერებს იგი ასე მკაფიოდ გიორგის ხასიათის ცვლილებას?

წმიდა გიორგის შესახებ ჩვენამდე მოღწეული თხზულებანი ნაწილობრივ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ თითქმის ყველაში, მათ შორის 1882 წელს, „ოთარაანთ ქერივის“ შექმნამდე რამდენიმე წლიადრე საბინისის მიერ გამოქვეყნებულშიც (28), რომელიც ნამდვილად ყურადღებით ექნებოდა წაკითხული მოთხრობის ავტორს, რადგან წიგნ „საქართველოს სამოთხე“, რომელშიც იგი დაიბეჭდა, მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ქართული სულიერებისა და კულტურის ისტორიისათვის, ვრცლად არის მოთხრობილი წამების ხუთი შემთხვევა. კაპადოკიელი წმინდანის პირველი წამება ჩვენს ხელთ არსებულ წყაროებში ასეთ გადმოცემული: იმპერატორმა ბრძანა „ქვისა დიდისა დადება მკერდსა მისსა და ვითარცა დაედვა ქუთი იგი ოთხთა მიერ ძნაად სატვირთავი მკერდს მისსა, სთქუა ზმითა დიდითა წმიდამან გიორგი: „გმადლობ შენ უფალო ღმერთო მაღალო, რამეთუ ღირს მყავ მე მკერდსა ჩემსა ქუთისა ამი მძიმისა ტვირთად, რათა შეუძრველად დამტკიცნეს გულსა ჩემსა სარწმუნოება შენი“ (28, 51). ამ წამების დათმენით წმიდა გიორგიმ აჩვენა, რომ ღმრთისმოსავი ადამიანი ყველანაირ ლოდზე უფრო მტკიცეა.

ლოდი, რომელიც ოთარაანთ გიორგის დაედო გულზე, „სისხლხორ

ცის ქვითკირი“, გვარიშვილობის გამყოფი „მაგარი კედელი“ იყო, რომლის შესახებაც არჩილი ამბობს: „აი, რა დიდი კედელია ჩვენს და იმათ შუა ჩვენის სისხლხორცის ქვითკირია, ქვითკირი... ჩვენ რომ გვეკითხონ, ვითომ დიდი ხანია გადაგვიქცევია ეს მაგარი კედელი, მაგრამ რით? მარტო წიგნისაგან გააღმასებული ენითა. ენით ვაქცევთ და გული კი ისევ ებლაუჭება, ისევ აშენებს, აგებს...“

გიორგის წმინდა გრძნობა, შუქი მისი მშვენიერის სულისა კარგახანს „ჯავარსავით ამოოდ და უქმად“ ეფინებოდა ამ ცივ კედელს და კესომდე ვერ აღწევდა, მაგრამ სულიერი სიმტკიცისა და ღვთისადმი სასოების გამო მან ბოლომდე მშვიდად დაითმინა ყოველივე. ამიტომ ამ ლოდზე, ამ მაგარ კედელზე უფრო მტკიცე აღმოჩნდა და შეძლო მისი ნაქცევა.

გიორგის სანადიროდ წასვლის იმ შემთხვევის აღწერისას, რომელსაც მისი სამი დღით დაგვიანება და ამ „ლოდის“ ტვირთვა მოჰყვა, ვკითხულობთ: „თოფ-იარაღი აისხა ზედ... უხდებოდა მამისეული...“ ეს, საკრალური იდუმალებით მოცული, ის იარაღია, რომლის მოვლა-პატრონობას და შემდეგ შეილისათვის გადაცემასაც ავალებს მომაკვდავი თევდორე მეუღლეს. მიუხედავად იმისა, რომ ქვრივი თვალის ჩინივით უვლის ქმრის დანატოვარ იარაღს, მისი პატრონი – მომხმარებელი, მაინც გიორგია. ქვრივმა ვალი იმით აღასრულა, რომ ეს განძი დაუუფანგავად გადასცა ვაჟს, მაგრამ ახლა ჯერი გიორგიზე იყო, მას მამასავით უნდა ემარჯვა, იარაღის „მხარში ცემა“ დაეთმინა, „ნიშანი კი ცოტა მაღლა“ დაეჭირა.

ოთარაშვილების იარაღის არსის გაგებაში დაგვეხმარება ის ეპიზოდი წმიდა გიორგის ცხოვრებიდან, სადაც აღწერილია, როგორი შეიარაღებული წავიდა იგი ქრისტეს აღმსარებლობის საჯაროდ გამოსაცხადებლად: „რამეთუ შეიმოსა ყოვლად საჭურველი იგი სულიერი... და წელნი თვისნი ჭეშმარიტებითა მოირტყნა და ჯაჭვი იგი სიმათლისაი შთაიციუა და ჩაფხუტი იგი ცხოვრებისაი დაიდგა და ფერხნი განმზადებულებითა შით საცთურებისა მის მშვიდობისაითა შეისხნა. ამას ყოველსა ზედა აღიღო ფარი სარწმუნოებისაი ხელთა თვისთა და მახვილი იგი სულისა, რომელ არს სიტყუაი ღმრთისაი და ესრეთ ყოვლით კერძო კეთილად აღჭურვითა მოიზღუდა თავი თვისი...“ (43, 162) თუკი ქრისტეს ახოვანი მხედრის, ხატებისა და ფრესკებზე მუდამ შუბით ან მახვილით გამოსახული წმიდა გიორგის იარაღს იგაუფროს სახით ამგვარადაც გაიაზრებს ხასულიერო მწერლობა, საესებით დასაშვებია, რომ წმიდა ილია მართლის ნაწარმოების გმირების – ოთარაშვილთა იარაღის სიმბოლიკაც ასევე სულიერ საჭურველს განასახიერებდეს. ამგვარი იარაღით „სანადაროდ“ წასული გიორგი სამ დღეს არ დაბრუნებულა შინ („სამ დღეს“ აქ ჰარკვეული, საკრალური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს, რაც სრულიად არ

არის უცხო ქართული ქრისტიანული ფოლკლორისა და მწერლობისათვის). სწორედ ამ ნადირობას და გიორგის ხასიათში მომხდარ გარდატეხას უკავშირდება მოთხრობაში კესოს გამოჩენა და სიუჟეტური კვანძის შეკვრა, რომელიც ბოლოს მისი სულიერი მონადირებით იხსნება.

ურმის თვალი, ჩაპირვა, რკინის ძალაშანი და თავის კვამთა

საქართველოში განსაკუთრებული კრძალვით და მოწინებით აღნიშნავენ წმინდა გიორგის ურმის თვალზე წამებას. იმპერატორმა დიოკლიტიანემ „ბრძანა შექმნად ურმის თვალი დიდი, შემზადებული მანქანებითა ფრიადითა და საესე სატანჯუელითა სიმრავლითა დამოსხმული მახვილითა მაკუდინებელითა... ესე შეაგდეს იგი ორლანოსა მკურმის თვლისასა და აქცეს (იგი) ძლიერად მანქანაი იგი საქცეველისა და ესრეთ დაიჭრნეს ხორცნი მისნი ნაკვეთ-ნაკვეთად...“ (28, 52)

„ოთარაანთ ქერივში“ თევდორე სიკვდილის წინ ამბობს: „ეჰ, ნეტავი ეგ (გიორგი, მწ.) დავაჟკაცებული მენახა და!.. მერმე თუნდა ურმის თვალზედ გეცემოდით...“ ამ სახის ანარეკლი მოთხრობაში მეორდება სწორედ მის დავაჟკაცებულ შვილთან – გიორგისთან დაკავშირებით სათივედამ გადმოვარდნილი გიორგი „ნამოვიდა მალლიდამ და ურმის ქალს ზედ დაეგო ზურგითა“. აქ „ქალია“ ნახსენები და არა „თვალი“. მაგრამ ისიც ურმის ნაწილია და აღძრავს ასოციაციას წმიდა გიორგის სანამებლად ურეშზე დაგებულ მახვილებთან. დიდმოწამის ეს წამება ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ ძველი სტილით 10 ნოემბერს აღინიშნება. აქედან მოდიოდა თვის სახელიც – გიორგობისთვის ქიზიყის სოფელ ზემო მაჩხაანში ამ დღესასწაულის სახელობის ეკლესია იყო, რომელსაც ბერძნული სიტყვა „არმა“-დან (საბრძოლო ეტიმოლოგია) წარმომდგარი სახელი – არმათიონი ერქვა (18, 80-83). ოთარაანთ ვაჟის ურმის ქალზე დაგებაც შემოდგომაზე, დაახლოებით ამ დროს ხდება. როგორც ჩანს, ურმის ქალზე თუ ურმის თვალზე გაცმა განსაკუთრებული მსხვერპლია რაღაცის ფასად გაღებული. მომაკვდავთევდორე მზად იყო ასეთი აღსასრული მიეღო, ოღონდ შვილი დავაჟკაცებული ენახა, ოღონდ თავისი ცხოვრების ნაყოფს მოსწრებოდ შვილი სახეა მამისა და „დავაჟკაცებაში“ იგი, რა თქმა უნდა, მხოლოდ ასაკის მომატებას არ იგულისხმებდა. გიორგიც არ ნანობდა სიკვდილს რაკილა კესოს თვალზე ცრემლი დაინახა.

იმ გზას, რომელზედაც ურემი მიდის, თვით მეურმე კარგად ვერ ხედავს, ალბათ ამიტომ ამბობენ, „როცა ურემი გადაბრუნდება გზაში გაშინდება“. როგორც ირკვევა, ილია ჩაფიქრებია ამ ანდაზა რადგან ერთგან წერს: „გზის დანახვა მაშინ, როცა ურემი გადაბრუნდება, თუმცა ცოტა გვიანი საქმეა, მაგრამ ამასაც მნიშვნელობა აქვსო.“ აშკარად იგრძნობა, რომ „ურმის“ სახესთან დაკავშირები

მწერალს უარყოფითი ასოციაცია აქვს, რის გამოც ეს სახე მოთხრობაში დამატებით, სიმბოლურ მნიშვნელობასაც იძენს. გიორგი, როგორც განსახიერება სრულყოფილებისაკენ სწრაფვისა, მსხვერპლი ხდება ურმის სახით გამოხატული სულიერად მოდუნებული ცხოვრებისა, რომელიც გზას კი არ გვიკვალავს, არამედ გვიფარავს. არც ის არის შემთხვევითი, რომ ურმის ჭალმა ვერ გაუძლო გიორგის დაცემას. ამ დღეს მართლაც შეემტვრა ერთი „ჭალი“ „ნახევარ გულით“ მცხოვრებთა მიძინებულ ყოფას. ურმისადმი უარყოფითი განწყობა დასტურდება „ოთარაანთ ქვრივის“ სხვა ეპიზოდებიდანაც. ერთგან ვიგებთ, რომ გაუმართავმა ურემმა კამეჩები კინალამ დაახრჩო, მეორეგან პირუტყვები წნელით არიან ურემზე მიბმული და შიმშილით ფერდებჩაცევილნი ამაოდ უყურებენ იქვე ტყეში აბიძინებულ მუხლამდე ბალახს.

წმიდა გიორგის ურმის თვალზე წამებასთან დაკავშირებული ალუზიებით „ოთარაანთ ქვრივში“, მწერალი მიმართულებას უნდა გვაძლევდეს გმირთა სახის შესაცნობად, მაგრამ დაემთხვა ისე, რომ შემოდგომას ილიასთან თავისთავადაც მხატვრული დატვირთვა აქვს. „გლახის ნაამბობის“ გმირი, გაბრიელი ვერ აღწევს იმ „შემოდგომამდე“, როცა „მიმინოსაც“ კი „აღდგომის დღე მოუვა ხოლმე“. იგი ზაფხულის პაპანაქებაში სულიერ უნაყოფობაზე მიმანიშნებელი, გვალვისგან გადამხმარი ბალახის ფონზე კედება. დიმიტრი ლიხაჩოვი აღნიშნავს, რომ შემოდგომა არის საშინელი სამსჯავროს სიმბოლო, ეს არის დრო მკისა, იესო ქრისტეს მიერ სამყაროს აღსასრულის წინ მოსავლის აღებისა, როცა თითოეული ადამიანი მოიმკის იმას, რაც დათესა (60, 162). ამდენად, გიორგის სიკვდილი ნოემბერში წმინდა გიორგის ურმის თვალზე წამებასაც უკავშირდება და სიმბოლურ „შემოდგომასაც“.

რაკილა წმიდა გიორგიმ ასეთ წამებასაც გაუძლო, იმპერატორმა დიოკლიტიანემ ბრძანა მისი სამი დღით დაფლვა დამბალი კირით სავსე ორმოში, რომ დუღილისას კირს ნელ-ნელა გამოეჭამა სხეული და ხანგრძლივი ტანჯვა მიეყენებინა მისთვის: ბრძანა „ჯურღმულსა შინა საკირისასა განხურებულსა სამ დღე ყოფა მისი და მცუელთა განწესება“ (28, 53). ქრისტესთვის თავდადებულმა ჭაბუკმა ეს სატანჯველიც მაღლობით დაითმინა. შესაძლოა სწორედ ამ სამი დღის რემინისცენცია იყოს გიორგის სამი დღით შინიდან წასვლა, რომელიც ზემოთ ვახსენეთ, და ისიც, არჩილი რომ ოთარაშვილებს და მათ მსგავსთ „ჩაკირულებს“ უწოდებს: „ისინი ჩაკირულნი არიან, ჩვენ – დონდლონი, დუნენიო“. მართლაც ჩაკირული რომ არ ყოფილიყო, და მძიმე ლოდზე მტკიცე, როგორ მოახერხებდა გიორგი მასა და თავადიშვილებს შორის აღმართული იმ ქვითკირის კედლის ნაქცევას.

ამის შემდეგ იმპერატორმა მოიგონა ახალი სატანჯველი. წმიდა გიორგის გახურებული რკინის ფეხსაცმელი ჩააცვეს, არბენინებდნენ

ქუჩა-ქუჩა და სასტიკად სცემდნენ. „ბრძანა შექმნად ზაშლთა რკინისათა, რომელთა შინა იყვნეს სამშჳჳალნი აღმართებულნი, შესხმად ფერხთა წმიდისათა...“ (28, 53). რკინის ფეხსაცმლით ტანჯული წმიდა გიორგი თავს იმით იმხნევებდა, რომ ამ სირბილით უფალს უახლოვდებოდა: „რბიოდე, გიორგი, რბიოდე ნაწილსა მას შენდა ჩინებულსა“ (28, 53).

„ოთარაანთ ქერივში“ წამების ამ შემთხვევაზეც გვხვდება მინიშნება. ქერივი ამბობს: „თუ გაჭირდა, რკინის ქალამნებს ჩაიცვამ, რკინის ჯოხს ავიღებ ხელში და ხელმწიფემდი ვივლი“. რკინის ფეხსაცმელი ზღაპრებში გამძლეობას, გაუცვეთელობას უკავშირდება. ვიფიქრებდით, რომ ამ სახეს მოთხრობაშიაც იგივე მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ წარმოუდგენელია, წმიდა გიორგის წამებათა მცოდნე მწერალს სწორედ ამ თხზულებაში, სადაც არაერთი ალუზიაა მის ცხოვრებასთან დაკავშირებული, „რკინის ქალამნის“ სახე ისე შემოეტანა, რომ არ მოჰგონებოდა დიდმოწამის სატანჯველად შექმნილი რკინის ფეხსაცმელი. ხოლო თუ ეს ყველაფერი მართლაც კავშირშია წმიდა გიორგის სახესთან, მაშინ უნდა ვივარაუდოთ, რომ რკინის ჯოხი ბოროტების შემმუსრველი შუბის სახეა, ხელმწიფე კი, ვის მიწეწას და ვის სამართალსაც ესწრაფვის ქერივი, ჩვენი უფალი, რომელსაც მიეცა „ყოველი ხელმწიფეზაი ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა“ (მ. 28.18).

წიშანდობლივია სხვაობა ქერივისა და სხვა პერსონაჟების გამონათქვამებს შორის. თანასოფლელები ამბობენ: „გუბერნატორამდე თავის ფეხით იარა და ერთი ქათამი შვიდეულად დაუსვა მოურიდებელს გზირსაო“, მოსამართლეები შიშობენ, მის შვილს უსამართლოდ რომ მოვექცეთ, „გუბერნატორამდე ივლისო“, ქერივი კი, როგორც ვნახეთ, ხელმწიფეს ახსენებს და არა გუბერნატორს. შეიძლება გუბერნატორთან მისვლით მან ერთხელ მართლაც დააბრუნებინა გზირს ქათმები, მაგრამ მისთვის, როგორც ქრისტიანისათვის, ერთადერთი ჭეშმარიტი და შეუცდომელი მსაჯული უფალია. ამ ღვთისმოსავ დედაკაცს თუ რაიმე ადარდებს, ეს მხოლოდ უფლის სამსჯავროა. როცა იგი შფოთავს, გიორგის კაცის სისხლი არ ჰქონდეს დაღვრილიო, ადამიანური მართლმსაჯულებისა კი არ ეშინია, არამედ უფლის სამსჯავროსი და შვილსაც ამას შეაგონებს: „ღმერთმა ადამიანი გააჩინა, უბძანა: წადი, შენს თავს შენვე მოუარეო... აქ ჩემთან რომ ამოხვალ, მაშინ სხვა არისო. ადუღებულ კუპრის ზღვაზედ ბენვის ხიდს გაგიდებ, თუ კარგი ხარ - გაივლიო; მადლი მხრებში შეგიჯდება და გაგატარებსო; კაი კაცს არ ჩაუწყდებაო“. არაფრით არ გავს ეს დედაკაცი ისეთ ადამიანს, რომელიც მთელ სასოებას გუბერნატორის ან თუნდაც რუსთ ხელმწიფის სამართალზე დაამყარებდა. როგორც ვხედავთ, ის თავადაც ღვთის მოშიშა და შვილსაც პირველ რიგში უფლის სამსჯავროს წინაშე პასუხისმგებლობას უწერგავს. ამრიგად, „რკინის ქალამნის“ სახე ქერივს

უკავშირდება და არა უშუალოდ მის ვაჟს, მაგრამ გიორგის ცხოვრების ეპიზოდები და მისი ხასიათის წარმომჩენი ყოველი დეტალი მიგვანიშნებს, რომ ოთარაშვილები ერთი სულისანი არიან.

იმპერატორმა დიოკლიტიანემ წმიდა გიორგის თავის კვეთით დასჯა გადაუწყვიტა და იგი ამგვარად აღესრულა. ოთარაშვილთა გიორგის სიკვდილიც ასოციაციურად ამ ფაქტს მოგვაგონებს: „ოთხი ურეში ოთხკუთხივ მოსდგომოდა სათივეს... შუა სარი სათივისა ორ ადღზელა ჰქანდა და სათივე ვინროზე ადიოდა თავის მოსაბმელად... თვალის დახამხამების უმაღლესი სათივეს ზედ თავზედ მოექცა, მიშალ-მოშალა, ჩამოჰყარა ძირს თივა, დაადაბლა სათივე და რაკი ჰნახა, აქედამ ეხლა სწორედ ავაო, დაიწყო დგმა. მინამ დიდი ბინდი მოეფინებოდა ქვეყანას, გიორგიმ თავისი საქმე გაათავა... უეცრად გაუწყდა წნელი... გიორგი პირაღმა გადმოქცეული წამოვიდა მალლიდამ და ურმის ქალს ზედ დაეგო ზურგითა..."

რას უნდა განასახიერებდეს ეს ზვინი, რომელიც ოთხი კუთხიდან მოზიდული თივით იდგმება? „შეკრიბნეს რჩეულნი თვისნი ოთხთაგან ქართა კიდითგან ქუეყანისაით“ (მ.24, 31), ნათქვამია სახარებაში უფლის მეორედ მოსვლის შესახებ, ქვეყანა, გარემო კი, რომელიც გარს აკრავს გიორგის, მართლაც უნაყოფო თივას ჰგავს. დავით წინასწარმეტყველი უკეთურ, ცოდვილ ადამიანებს თივას ადარებს: „ვითარცა თივაი მსთუად განხმენ“ (36.2), „აღმოცენებასა ცოდვილთასა, ვითარცა თივა“ (91.8). ეს თივა უნაყოფოა, ნაყოფიერი თივი კი მას გიორგის მიერ ედგმის. „თავით თვისით ქუეყანამან გამოიღის ნაყოფი: პირველად თივაი, მერმე თივი, მაშინლა სრული იფქლი მას შინა.“ ესე იგი, ის იფქლით სრული თავთივი, რომელიც მთელი ამ უნაყოფო ზვინიდან გამოირჩევა, არის გიორგი. მხოლოდ მას ძალუძს იმ ვინრო ბჭის და საჭირველი გზის გაველა, რომლის შესახებაც ნათქვამია: „ვითარ იგი იწრო არს ბჭე და საჭირველ გზაი, რომელი მიიყვანებს ცხოვრებასა და მცირედნი არიან, რომელნი ჰპოვებენ მას“ (მრ. 4,28). მოთხრობაში ნათქვამია: „თანაბრად ვერ ადის ვინროდამ თივა“, „სათივე ვინროზე ადიოდა“, „ფეხი სად მოვიკიდოთ ორმა კაცმა მაგ ვინროზედ“. გიორგიმ გაიარა ეს გზა და იგი, როგორც „იფქლით სრული“ თივი, ისე მოწყდა უნაყოფო თივის ზვინს. ამით ავტორი იგავურად მიგვანიშნებს გმირის ღვთიურ მადლზე. გმირის სიცოცხლის უკანასკნელი წუთის აღწერისას ამ ალუზიაზე უფრო მარტივი მინიშნებაცაა: „თივი უღონოდ მოსწყდა ბალიშზედ.“

ოთარაშვილთა გიორგი მოთხრობაში მეტაფორულად სათივის თავთან, „იფქლით სრულ თავთათთან“ და პურთან არის შედარებული. ამ იგავურ სახეებს კარგად ერწყმის ის ალეგორიაც, სათივეზე ასვლის წინ ქვრივის ვაჟმა წისქვილიდან გადმოვარდნილი წყალი უკან რომ დააბრუნა. მან თითქოს წინდანიწვე ააშუშავა, მოაშადა წისქვილი იმ გულსავე თავთივის მისაღებად, რომელიც სულ მალე მოსწყდებოდა უნაყოფო სათივეს.

გიორგის სათივედან ჩამოვარდნის ეპიზოდის განსაკუთრებული მხატვრული დატვირთვა და შინაარსობრივი მნიშვნელობა იქედანაც ჩანს, რომ 1889 წელს წერა-კითხვის საზოგადოების სასარგებლოდ გამართულ სალიტერატურო და სამუსიკო საღამოზე ილიამ მთელი თავისი თხზულებებიდან „ოთარანთ ქერივის“ სწორედ ეს ეპიზოდი აირჩია ნასაკითხად (4, 197).

წმიდა ილია მართლის მიერ სანთელივით ჩამოქნილ ამ მოთხრობაში ზედმეტი არაფერია. ყველა სიტყვას და სტილურ ნიუანსს თავისი მნიშვნელოვანი მხატვრული დატვირთვა აქვს და ამდენად არც ის უნდა იყოს შემთხვევითი, თუ რა სიტყვებით სთხოვს მოხუცი პეტრე გიორგის მის ნაცვლად სათივეზე ასვლას: „თუ ღმერთი გნამსო...“ „შენის ღმერთის გულისათვისო...“ ესე იგი, გიორგი ამ საქმეს „ღმერთისადმი რწმენით“, მისი „გულისათვის“ აკეთებს და ამდენად ყველაფერი, რაც ამას მოჰყვება, უფლისთვის გაღებული მსხვერპლია, მაცხოვარი კი ბრძანებს: „რომელმან გასუას თქუენ სასუმელი წყლისაი სახელად ჩემდა, რამეთუ ქრისტესნი ხართ, ამენ გეტყვი თქუენ, არა წარუწყმდეს სასყიდელი მისი“ (მარკ. 9.41). თუ ღმერთის სახელით ვინმესთვის მიწოდებული ჭიქა წყალი არ დაეკარგება ადამიანს, ქერივის ვაჟსაც აუცილებლად შეუწირავს უფალი ამ წმინდა მსხვერპლს.

წმიდა გიორგი სიკვდილის წინ მაცხოვარს ევედრებოდა: „მოეც მადლი, რომელნი ახსენებენ წამებასა ლუანლისა ჩემისასა და ნუ იყოფინ შეკერა სულთა და ხორცთა მათთა“. (43, 158). ოთარაშვილებთან მუდმივად იგრძნობა წმიდა გიორგის ღვანლის ხსოვნა და ალბათ აქედან მოდის იდუმალი მადლიც. დიდმოწამისეული ნიშანწყალი განსაკუთრებით გიორგის ეტყობა. სათივედან ჩამოვარდნის და ურმის ჭალზე დაგების სცენაში თითქოს ალეგორიულად არის შერწყმული ორი ეპიზოდი წმიდა გიორგის ცხოვრებიდან – მისი წამება ურმის თვალზე და თავის კვეთა. საყურადღებოა, რომ მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ გიორგობის ყოველწლიური, კალენდარული აღნიშვნები სწორედ ამ ორ ისტორიულ ფაქტს უკავშირდება, წმიდა ილია მართლის გულწრფელ სიყვარულს კი გიორგობის დღესასწაულებისადმი მონაშობს ერთი ხელნაწერი რვეული, რომელშიც ამ დღის სიხარულით აღფრთოვანებულ ავტორს სამგზის განმეორებით და ძახილის ნიშნებით დაუწერია: „გიორგობა! გიორგობა! გიორგობა!“

როგორც ვხედავთ, აშკარაა, რომ სწორედ კაპადოკიელი მხედრის მიერ განვლილი გზისა და მისი ცხოვრების ხსოვნა ასაზრდოებს ოთარაშვილების სულისკვეთებას, მაგრამ ალუზიის სპეციფიკა არ ითვალისწინებს აბსოლუტურ იდენტურობას რეალობასა და მხატვრულ სონამდვილეს შორის. ქერივის ვაჟს პირდაპირი გაგებით არც დიდმოწამის ტკივილები გადაუტანია და არც იმგვარი სასწაულები მოუხდენია.

მწერალი აქ ახდენს მხოლოდ შორეულ მინიშნებას, რომ ოთარაანთ გიორგისაც ჰქონდა მადლი მისი მფარველისაგან, სახელი გიორგი ტყუილად არ რქმევია.

განსაცდელებისას წმიდა გიორგი უფლისადმი უდიდესი სასოებით ამბობდა, რომ მზად იყო ყველაფერი დაეთმინა. თავს დატეხილი მოულოდნელი უბედურების ჟამს ოთარაანთ გიორგიც არ ეწინააღმდეგება უფლის განგებას და მადლობით იღებს ყველაფერს. მისი სიტყვები „შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა“, „რასაც არა ეშველება-რა, კაცი არ უნდა აეთრევიოსო“ და „არა ვნანობ, არაო“ ღვთისადმი მორჩილებასა და რწმენაზე მიგვანიშნებს.

ქმარის მსხვერპმა და ქმარისა მძიმემა

წმიდა გიორგის წამებათა უმნიშვნელოვანესი ნაყოფი იყო ის, რომ მისი გზით მრავალი ათასი ადამიანი მოექცა კერპთმსახურებიდან ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე. დიდმოწამის უკანასკნელ ლოცვაში ჩანს მისი ზრუნვა ჯერ კიდევ ურწმუნოებაში მყოფთა მიმართაც. იგი ევედრება უფალს: „შეუწდევ წარმართთა ამათ ყოველი, რაეფენი უყვეს ბოროტი მონათა შენთა...“ (28, 72) ოთარაანთ გიორგის ცხოვრება და მისი აღსასრული ორიოდ ადამიანის სულიერი გამოფხიზლებისა და მათ მიერ ამპარტავნების იმ საშინელი ცოდვის დაძლევის მიზეზი გახდა, რომელიც უფლის მეორე მცნების - „არა ჰქმნე თავისა შენისა კერპი“ დარღვევად ითვლება. ამპარტავენი ადამიანი საკუთარ თავს სხვებზე მაღლა აყენებს - ერთგვარ კერპად ჰყავს ქცეული, რის გამოც ეს ცოდვა კერპთმსახურებას უტოლდება. წმიდა ანტონი დიდის სწავლებით: „ყოველნი ცოდვანი საძაგელ არიან წინაშე ღმრთისა, გარნა ყველაზედ უსაძაგლესია ამპარტავენება“. ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ ამ თავადიშვილთა გულებში თავმდაბლობის და სინანულის გაღვიძებით ოთარაანთ გიორგიც კერპთმსახურებას ებრძვის.

დიდმოწამის ცხოვრებაში განსაკუთრებით დაწვრილებით არის მოთხრობილი იმპერატორის ანუ კეისრის მეუღლის - ალექსანდრას მოქცევა. მან ჭეშმარიტი ღმერთი ირწმუნა, როცა წმინდანი ურმის თვალზე აწამეს, მის მიერ წმინდა ჯვრის და ლოცვის ძალით აპოლონის ტაძრის კერპების დამსხვრევის შემდეგ კი იმპერატორის წინაშე დაუფარავად აღიარა ეს და ასეთი სიტყვებით შეევედრა უფალს: „ღმერთო უძლეველისა მხედრისა შენისა გიორგისო, მილზინე ცოდვილსა ამას და ნუ მოიხსენებ შეცოდებასა ჩემსა, რომელსა ვიქმოდი აქამომდე უმეტრებით“ (28,57). იმპერატორმა დიოკლიტიანემ საკუთარ მეუღლეს წმიდა გიორგისთან ერთად მიუსაჯა თავის კვეთა. მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ ეს კეთილგონიერი დედოფალი წმინდა მონაშეთა დასშია შერაცხილი და დიდმოწამე გიორგისთან ერთად იხსენიება 23 აპრილს (ახ.

სტილით 6 მაისს). მისი მოქცევა ისეთი დიდი სასწაული იყო მოსახლეობისათვის, რომ ამის შემდეგ კიდევ უფრო მეტმა ხალხმა აღიარა ჭეშმარიტი ღმერთი. „და ვითარ იგი ამით ესევეთართა სიტყუათა ცრემლით იტყოდა დედოფალი, მრავალსა სიმრავლესა პრწმენა უფალი და უფროისლა სასწაულისა მისთვის და შემუსრვისა კერპთაისა“ (43, 157). უნდა ითქვას, რომ 1887 წელს, როდესაც წმიდა ილია მართალი „ოთარაანთ ქერივზე“ მუშაობდა, მისმა გაზეთმა „ივერიამ“ გამოაქვეყნა განცხადება ამ ღირსშესანიშნავ თარიღთან დაკავშირებით. მასში წმინდა გიორგი და ალექსანდრა დედოფალი ერთად არიან მოხსენიებულნი: „23, დღე ხუთშაბათი, წმიდა დიდი მონამე გიორგისა და მონამე ალექსანდრა დედოფლისა“. აქედანაც ჩანს, რომ წმიდა ილია მართალს ნამდვილად ახსოვდა ამ წმინდანთა ღვაწლი და მათი ხსენების დღე.

„ოთარაანთ ქერივში“ ყველაზე დიდი ყურადღება ექცევა კესოს სულიერ გამოფხიზლებას. კესო შემოკლებული ფორმაა საკუთარ სახელ „კესარიასი“, რომელიც ეტიმოლოგიურად კეისრისას ნიშნავს. ასე იწოდებოდა კეისრის ცოლიც და მათი საბრძანებელი ქალაქიც. მართალია, მოთხრობის გმირი კესო კეისრის მეუღლე არ არის, მაგრამ კეისრობის სინდრომთან – ნოდებრივ ამპარტავნებასთან კი უდავოდ არის წილნაყარი. იგი კერპთმსახური პირდაპირი გაგებით არ არის, მაგრამ მისი კერპი საკუთარი თავადური წარმომავლობაა. ნიკომიდიიაში საკრებულოს წინაშე წარმდგარმა წმიდა გიორგიმ არა მარტო იმპერატორი, ამგვარი წარჩინებულნიც ამხილა სიტყვებით: „ან ნუ სცდები შენ მეფე და ყოველნი ესე მენახენი შენნი საცთურითა კერპათათა... მსახურება ეგე თქუენი კიცხვისა ღირს არს ჭეშმარიტად, რამეთუ ტყუილ არს და ზღაპარ ყოვლადვე“ (28, 50). ალუზიაზე მისანიშნებლად, რა თქმა უნდა, შეიძლება მწერალს არჩილის დისთვის ალექსანდრა დაერქმია და არა კესო, მაგრამ ეტიმოლოგიური ძირით ზოგადი მნიშვნელობის მქონე სიტყვა „კესარია“ ბევრად უფრო მეტის მოქმედია, ვიდრე უბრალო საკუთარი სახელი. მოთხრობაში ზაზგასასმელი იყო პერსონაჟის კეისრული ქედმაღლობა, რასაც სახელი ალექსანდრა სათანადოდ ვერ დაიტევდა და ალბათ ამის გათვალისწინებით გაკეთდა არჩევანი.

სახარებაში კეისარი, როგორც ამქვეყნიური ხელისუფალი გვხვდება ზეციურ მეუფესთან შეპირისპირებით. მაცხოვრის დამასმენელი და მისი ჯვარცმის მოსურნე მღვდელმთავრები ამბობენ: „არა გვივის ჩუენ მეუფეი გარნა კეისარი“ (ი.19.12). მაცხოვრის სიტყვებში: „მიეცით კეისრისაი კეისარსა და ღმრთისაი ღმერთსა“ (მ.22.21), მკაფიოდ ჩანს, რომ კეისრის წილი და ღვთის წილი სხვადასხვაა. დრაპკანი, რომელზეც კეისრის „ხატი და ზედანერილი“ იყო, ხარკის სახით ეძლეოდა მას. მაგრამ არა მხოლოდ სახარკე ფული, კეისრის ხატის და ზედანერილის მტარებლები არიან სიმბოლურად ის ადამიანებიც, ვინც კეისრობას

ეთაყვანება. არჩილმა და კესომ გიორგის ღვთიური მადლი თავიდანვე სწორედ იმიტომ ვერ შეიცნეს, რომ მხოლოდ კეისრული საზომით – გვარიშვილობით აფასებდნენ ყველას, მაგრამ ოთარაანთ ქვრივის ვაჟის სულგრძელობამ ისინი საკუთარ გულეში ჩაახედა, ეს მანკიერება აპოვნინა და აღიარებინა. ამან დაამსხვრია საკუთარი თავის უპირატესობის რწმენა – კეისრობის კერპი, გაათავისუფლა მათი სული ამქვეყნიური „მეუფის“ ხატისა და ზედანერილისაგან და მასში კვლავ აღადგინა ზეციური უფლის ხატება.

ქართველი თავადაზნაურობის „კეისრობა“ კარგად ჩანს ილიას მოთხრობაში „კაცია – ადამიანი?“. ლუარსაბის რძალი ელისაბედი ასე მსჯელობს, ყმები მუდამ ყმებად უნდა დარჩნენ და გვემსახურონ, რადგან სახარებაში წერია: „უფლისა უფალსა და კეისრისა კეისარს... კეისრები ჩვენა ვართ“. დარეჯანიც სიამოვნებით ეთანხმება. ისინი ჭეშმარიტი უფლის კი არა, კეისრის მიმდევრებად აღიარებენ თავს. ამგვარი გაგებით კეისარი იყო კესოც, ვიდრე გიორგის „ცხოვრების ნიგნი“ არ წაიკითხა. გიორგის ცხოვრების ნიგნი თავისთავად გულისხმობს წმინდა გიორგის ცხოვრების ნიგნს, წმინდა გიორგისა კი – უფლისას, რომელიც მთელი კაცობრიობის „ცხოვრების ნიგნია“. გიორგის გზით ჭეშმარიტების დანახვის შემდეგ კესომაც, დიოკლიტიანეს მეუღლის მსგავსად, აღიარა თავისი უმეცრება და დათმო „კეისრული“ პატივმოყვარეობა. იმ დიდებული დედოფალივით ისიც მოალბო სინანულის ცრემლმა და აგრძნობინა „განთიადის“ მოახლოება – განმედილ გულში ღვთიური ნათლის ამობრწყინება.

ოთარაანთ გიორგის სხვა „ჩვეულებრივი“ სასწაულები

მრავალგვარ ნამებათა შემდეგ უვნებლად დაჩქინილმა წმიდა გიორგიმ დიოკლიტიანეს შეკითხვაზე, თუ რა ძალა ეხმარებოდა მას განსაცდელთა დათმენაში, აუხსნა მეფეს, რომ მაცხოვარი, რომელიც თვალს უხელდა ბრმებს, სმენას აღუდგენდა ყრუთ, ფეხს ადგმევინებდა ხეობრებს და აღადგენდა მკვდრებს, მსგავსი სასწაულების მოხდენის მადლს თავის ერთგულ მიმდევრებსაც ანიჭებდა. შემდეგ წმიდა გიორგიმ ჭეშმარიტი სარწმუნოების ქადაგების და განმტკიცების მიზნით თავადაც მოახდინა ასეთივე სასწაულები – არაერთი კურნება აღასრულა და გარდაცვლილიც აღადგინა მკვდრეთით.

„ოთარაანთ ქვრივში“ ყველა ზემოხსენებული სნეულება ალეგორიულად არის თავმოყრილი არჩილისა და კესოს სახეებში და, შესაბამისად, მათი გამოჯანსაღებით ყველანაირი კურნება აღესრულება. არჩილი ამბობს: „ხედავდა და სმენად უღონონი ვართ“, „გული, ესე იგი ის მადლი, რაც ენას და ხელს უნდა ასაქმებდეს, მართლა რომ აღარ არის ან არის და დამუწვებულია, დაყრუებულია“. ამასთანავე იგი თავიანთ თავს „კუჭ

პურს" ადარებს - „ჩვენი თორნე კი მარტო ჩვენისთანა კუტ პურს აცხობსო“. გიორგის სათივედან ჩამოვარდნის წინ კი ავტორი გვეუბნება: ისეთი სალამო იყო, რომ „კუტსაც კი ფეხს აადგმევინებდა და გარედ გამოახედებდა. არჩილი და კესოც გამოსულიყვნენ სახლიდამო...“ ეს ის სალამოა, რომელმაც მათ ფეხი აადგმევინა.

„ჩატეხილი ხიდის“ შემდგომ თავში, სათაურით „დასაწყისი განთიადისა“, ნაჩვენებია დაძმის განკურნება ამ სენთაგან - მათი „სმენის აღდგენა“, „თვალის ახელა“ და „გამოცოცხლება“. არჩილი დას ეუბნება: „შენ ეხლა ჰხედავ, შენ ეხლა იცი. ეგ ცრემლიანი ცოდნა უკანა სწევს და პბუგავს, წინა პნამავს და ამწვანებს. ეგ ცრემლიანი ცოდნა თუ ცოდნიანი ცრემლი უკანისა, - შუქია წინასი და შუქი ხომ...“ „დასაწყისია განთიადისაო“, მიაშველებს სიტყვებს კესო.

გიორგი ალეგორიულად მკვდრის აღმდგენადაც გვევლინება, რადგან მან სწორედ ის გულები გამოაცოცხლა, რომელთაც არჩილი „მკვდარს“ უწოდებს: „ჩვენი აღარა სჯერათ-რა... კეთილიც კი. მაგ ჯერვამ თვალი რას მოაბას, ფეხი სად მოიკიდოს? მკვდარს გულში? შეუძლებელია.“ ამბობს იგი, მაგრამ, როგორც ვხედავთ, მოთხრობის ბოლოს ისინი უკვე ყველაფერს ხედავენ, გრძნობენ და ესმით, ესე იგი ცოცხლებიან. ის, რომ ამ მოთხრობის მიხედვით ორად ორი ადამიანი განიკურნება, გასაკვირი არ არის, რადგან უფალიც და მისი წმინდანებიც მხოლოდ მათ კურნავენ, ვინც მათ რწმენით და იმედით მიმართავდა. დანარჩენ სოფელს ოთარაშვილების მადლისა და ძალის არ სწამთ და არც შევლას ეძებენ მათგან.

წმიდა გიორგის ცხოვრებაში აღწერილია არაერთი შემთხვევა მის მიერ მკვდარი ხარის და სხვა პირუტყვთა აღდგენისა, რის გამოც აღიარებულია, რომ „დიდი მონამე გიორგი იფარავს საქონელს უბედურებისაგან“. მოთხრობაშიც განსაკუთრებულად არის გამახვილებული ყურადღება ოთარაანთ გიორგის მიერ ცხოველთა შებრალებასა და გადარჩენაზე. გავისხენოთ თუნდაც კამეჩებთან და ცხენთან დაკავშირებული ეპიზოდები. სიტყვები: „ე კამეჩები ცოდონი არიანო“, „ე პირუტყვი მაინც არ გენანება... მაგათი ცოდო მაინც არა გწევსო და სხვა მეტყველებს მის შემბრალებლობაზე და არა მომხმარებლობაზე.

წმინდა გიორგის ცხოვრებაში გვხვდება ზემოთ განხილული ზოგიერთი სხვა სახეც, მაგ. „მარგალიტი“, „ინრო ბჭე“ და სხვანი. აქ ვკითხულობთ: „კირსა შინა ახალ-დამბალსა... დამფლეს სიტყვიერი იგი მარგალიტი...“ (43, 229), „...ეგულებოდა რაი ინროსა მას ბჭესა შესლვაი“ (43, 224). წმინდანის კირიან ორმოში სამი დღით დაფლვა შედარებულია იონა წინასწარმეტყველის ვეშაპის მუცელში გატარებულ სამ დღესთან, ეს კი თავისთავად წინასახეა მაცხოვრის სამი დღით დაფლობისა. წმინდანები უფლის გზას იმეორებენ, აქ კი ილია ჭავჭავაძე

მოთხრობის გმირს ძერწავს მსგავს ქარგაზე. ამიტომ ვფიქრობთ, რომ ამას უნდა უკავშირდებოდეს „ოთარაანთ ქერივში“ გიორგის სამდღიანი ნადირობა და იდუმალი ძალით აღვსებაც. წმინდა გიორგის ცხოვრებაში ნახსენებია „გონების სიბრმავე“: „ეჰა, ვითარღა ბრმა იყვნეს გონებისა იგი თუალნი მათ უსჯულოთა მეკერპეთანი“ (43, 283). როგორც ვნახეთ, ილიამ თავის მოთხრობაში უფრო გულის სიბრმავეზე გაამახვილა ყურადღება, რადგან მისი ეპოქის სენი სწორედ ეს იყო.

გიორგის ცხოვრებას წმიდა გიორგისთან ზოგი სხვა დეტალიც აკავშირებს. ორივეს ადრე გარდაეცვალა მამა. ერთსაც დედა ზრდიდა და მეორესაც. წმიდა გიორგიმ 20 წლისამ დაიწყო აშკარა აღმსარებლობა. მაშინ დიოკლიტიანე ორი წლის გამეფებული იყო. ქერივის ვაჟს 21 წლისას ვეცნობით, მამის გარდაცვალებიდან 20 წლის შემდეგ. მის ცხოვრებაში არსებითი გარდატეხა ასევე ორი წლით ადრე დაიწყო და ეს დრო სავარაუდოდ სოფელში არჩილისა და კესოს გამოჩენას უნდა უკავშირდებოდეს. ქალისადმი სიყვარული წმიდა გიორგის ცხოვრებაში არ გვხვდება. ეს მოთხრობის ავტორის შემოქმედებითი წარმოსახვის ნაყოფია, მაგრამ ალუზიური კავშირი არც გულისხმობს რეალური და შეთხზული მოვლენებისა და სახეების ყოველმხრივ თანხვედრას.

ამ არხეზდგარი ძორწილი

მიუხედავად იმისა, რომ ოთარაანთ ქერივის ვაჟი ბავშვობიდან ებრძვის უსამართლობას და უგულისყურობას, მისი მხილება ავკაცობას მხოლოდ დროებით აღკვეთს, ძირში კი ვერ აღმოფხვრის და ავის მოქმედებზე სულიერ ზემოქმედებას ვერ ახდენს. მის მიერ მხილებული ადამიანები თავიანთ შეცდომებს არ აღიარებენ და თავს დამნაშავედ არ სცნობენ. სინანულის აღმძვრელი, სინამდვილის გარდამქმნელი ერთადერთი ძალა თავდადებული სიყვარული აღმოჩნდა.

შეყვარებულ გიორგის უცნაური ჩაფიქრება დასაჩემდა. დედას ეჩვენებოდა, თითქოს რაღაც ძალას სხვაგან მიჰყავდა, კლდის პირას აყენებდა და ხელის კვრას უპირებდა. რეალურად იგი მართლაც იდგა ერთგვარი საფრთხის წინაშე, რადგან ჯერ გაურკვეველი იყო, როგორ სახეს მიიღებდა მისი დამოკიდებულება კესოსადმი, ეყოფოდა თუ არა ძალა, თავშეკავება და მაღლი თავისი წმინდა გრძნობა ისე მიეტანა სატრფომდე, რომ ისიც აემალლებინა.

გიორგის ამ მაღლით აღვსება თანდათანობით ხდება, საბოლოოდ კი კესოსთან პირისპირ შეხვედრის ეპიზოდს უკავშირდება. ჭაბუკი ნაბიჯს ვერ დგამს ქალისკენ და ვერ გაურკვევია, რა მოსდის. უკერძო: „ჯადო მენევა უკან, თუ ხატი არ მიშვებს წინ“. ბოლოს ღვთის სახელის ხსენებით შესთხოვს თავადის ქალს: „ეხლა კი დამითხოვე, შენის ღმერთის გულისათვის“. კესოც გონივრულად იქცევა – არ ეწინააღმდეგება.

ილია ჭავჭავაძე ნესტანდარეჯანისა და ტარიელის პირისპირ შეხვედრის ეპიზოდის განხილვისას ყურადღებას ამახვილებს ქალის „დამუნჯების“ მიზეზზე და რუსთველის გენიალურ მიგნებას უმაღლეს შეფასებას აძლევს (53,368). ამდენად გიორგის ფეხის შებორკვაში ის, რა თქმა უნდა, თავადაც გაითვალისწინებდა შეყვარებული ადამიანის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას, მაგრამ მომხდარის მიზეზად ჯადოსა და ხატის ალტერნატივის შემოტანა ამასთან ერთად სიმბოლურ ქვეტექსტზე – სულისა და ხორცის ჭიდილზე მიგვაქცევინებს ყურადღებას. ავტორი პირდაპირ არ ასახელებს ზებუნებრივ ძალთაგან რომელი უბამს ფეხს ქვრივის ვაჟს – ბოროტი თუ კეთილი, მაგრამ რადგან გიორგი მას ემორჩილება და ამით კეთილ ნაყოფს გამოიღებს, ჩანს, რომ იგი ღვთიური, ხატის ძალა ყოფილა. მან ქვრივის ვაჟი კესოსთან ფიზიკურად არ მიუშეა ახლოს, რომ სულიერად შეძლებოდა მისი მიახლოვება. უფალმა განუმზადა ასეთი არჩევანი და გიორგიც მზაობით შეხვდა მას.

აღბათ სწორედ ღვთის შემწეობით, რომელიც ახსენა გაურკვეველი ძალის ტყვეობაში მყოფმა გიორგიმ და ვისდამი სასოებასაც ყოველ ნაბიჯზე ამჟღავნებს, მან შეძლო დაეძლია „გულისჭიდილი“ და მოეპოვებინა სიმშვიდე. ამ დღიდან იგი დაღვრემილი აღარ არის, მამასავით შუბლგახსნილი და ხალისიანია, იცის თავისი სამანი, არ აბიჯებს მის ზღვარს და თავს ბედნიერად გრძნობს. თუმც კესო მზესავით შორს არის მისგან, მისი გული სატრფოს შორიდან ჭვრეტითაც თბება, „გული გწვდებოდა, გულიო“. ვინ იცის, იქნებ სწორედ ეს სიშორე იგულისხმებოდა მამის სიტყვებში, ჩვენს იარაღს ნიშანი ცოტა მაღლა უნდა დაუჭირო და შორ მანძილზე მიზანს კარგად აღწევსო.

კესოსთან შეხვედრიდან უკანასკნელ საღამომდე დრო სხვა სისწრაფით მიედინება. „ეს სოფელი მიტომ მინდა, შენ გიყურო ჩემო მზეო“, ლღინებს ჭაბუკი და დედამიწის ზურგზე სხვა აღარაფერი ენატრება. ეს მხოლოდ ამ სოფელში, მხოლოდ „დედამიწის ზურგზე“, მაგრამ გიორგი ის კაცი არ არის, მთელ სასოებას წუთისოფელზე ამყარებდეს. მისი სიხარული და ბედნიერება არ ნელდება მაშინაც, როდესაც იგი სიკვდილის მოახლოებას გრძნობს, რადგან იცის, რომ სიცოცხლე წუთისოფლით არ მთავრდება, იქ – მარადიულ სახლში, რომელსაც მისი მამაც თავის სამკვიდროდ იხსენიებს („შინ მივდივარო“), მას სხვა „ლხენა“ ელის და ამიტომ უდრტივნეულად ხვდება იქ „დაბრუნებას“. მას წინ მიუძღვის პატიოსანი სისხლი და ხორცი უფლისა და კესოს თვალთაგან დაფრქვეული ცრემლი.

წმიდა გიორგის ცხოვრებაში ვკითხულობთ: „რომელმან სთესა ცრემლით და სიხარულით მოიმკო კეთილად განწმედილი იგი ქუეყანაი, რომელმან კეთილად შეინყნარა მის ზედა მოსრული იგი ცუარი საღმრთოი და აღმოაცენა საძოარი კეთილთა საქმეთაი მორწმუნეთათვის –

სამოთხე იგი სულნელი, რომელსა შინა ყუავილი იგი ღმრთის მსახურებისაი მდიდრად აღმოეცენა... რომლისა სიტკბოებაი არს განათლებადი სულთაი" (43,222). უფლისმიერი სათნოებანი ქრისტიანულ ლიტერატურაში ხშირად ასოცირდებოდა სურნელოვან მდელოსთან, ბაღთან, ყვავილების გვირგვინთან. ამის გამო წმიდა მამათა ცხოვრების ამსახველი არაერთი კრებულიც შესაბამისად არის დასათაურებული, მაგალითად „ლიმონარი“ (მდელო), „გვირგვინი“, „სამოთხის ყვავილი“ და სხვანი.

ოთარაანთ გიორგი უფლის მევენახე და სათნოებათა მებაღეა. ისიც „სახნველითა მით სათნოებისაითა“ ილწვის (43.222). მის მიერ არჩილის მამულში გაშენებული ბაღი არ ჰგავს უბრალო ყვავილნარს, რადგან „გულგრილი“ კესო მის წიაღში სიყვარულის ანბანს სწავლობს. მოთხრობაში ვკითხულობთ, რომ ის „მთელი დღე დაჰყოგავდა ფერად ყვავილებს და მწვანე მდელოებს შორის და ყოველს ყვავილს, ყოველს ახლად ამოხეთქილს ნერგს, ყოველს ახლად გამოკევანძილს კოკორს შეჰხაროდა, როგორც საყვარელი საყვარელსა. თუ არავინ იყო „ნამეტნავობისაგან გულისა“ დაუწყებდა ხოლმე გასაშლელად გალიმებულს ყვავილს ალერსიანს საუბარსა, თითქო მერცხალი თავის ბლარტებს ეჭიკჭიკებო“. ფრაზა - „ნამეტნავობისაგან გულისა“ სახარებისეულია (იხ. „ნამეტავისაგან გულისა პირი იტყვის“ (მ.12,34). თავადის ქალის გული აქ ჯერ კიდევ არ არის საბოლოოდ განმსჭვალული ამ გრძნობის მადლით, მაგრამ გიორგის მომუშაებულ ბაღში, რომლის შორეულ არქეტეპად ბიბლიური „სამოთხე“ უნდა ვიგულისხმოთ (33, 65), მას ეხსენება გული და ნელ-ნელა აღიდგენს სიახლოვეს, „ხატებას და მსგავსებას“ შემოქმედთან. არჩილთან ბოლო საუბრამდე გიორგის ღვწლი კესოსთვის ხილული ბაღნარის სახით ცნობიერდება, სულიერ ნალკოტს კი სრულყოფილად მხოლოდ ამ საუბრის შემდეგ შეიგრძნობს.

წმიდა გიორგის ერთ-ერთი სასწაული მოგვითხრობს, როგორ დაამარცხა დიდმონაშემ ეშმაკი და როგორ ითხოვა უფლისაგან: „შთაგდე ეს ადგილსა წყვდიადსა, რათა საუკუნოდ იტანჯებოდეს რისხვითა შენითა და ხატსა შენსა, რომელი შენ დაბადე, აღარ განსცდიდეს მანქანებითა თვისითა“. (28, 62) ოთარაანთ გიორგის სიტყვები კესოს მიმართ: „ხატსავით გლოცულობდი“, ერთი მხრივ, მისი გრძნობის სინმინდეს გამოხატავს, მეორე მხრივ კი საყვარელ ადამიანში იმ პირველსახის დანახვის ცდას წარმოადგენს, რომელიც უფლის ხატად და მსგავსად იყო შექმნილი. კესოს გულის განწმენდით აქაც მოხდა ეშმაკის დამარცხება და იმ ღვთაებრივი ხატების აღდგენა.

მომაკვდავ გიორგის სატრფოს ბაგეთა შუბლზე შეხება კი არ შესძრავს, არამედ მის თვალთაგან მოწყვეტილი ცრემლი, რომელიც ისე ძვირად უღირს, რომ არც კი ნანობს თავის სიკვდილს, „სიამითა და სიხარულით“ ამბობს: „ესეც მეყოფა თან წასატან ღებნად... მივდივარ და

იან მიმაქეს ამის ცრემლით განედლებული სიხარული. იქ ვახეირებ, იქ..." ამ ეპიზოდებიდან სავესებით ცხადად ჩანს მისი გრძნობის სინამდდე, ღრმა რწმენა და იმედი იმისა, რომ სიცოცხლე ნუთისოფლით არ მთავრდება.

კესოსთან მიმავალი გიორგი ამქვეყნიურ სიხარულს და ბედნიერებას ეძებდა. საოცრად პირდაპირი და გულწრფელია მის მიერ დაძმისთვის ნათქვამი: „ნუ მოცებთ და თქვენთან ყოფნა მნადიან...“, მაგრამ ამ სურვილის მიუხედავად იგი არსებითად უფალზეა მინდობილი.

თავდაპირველად თურმე ნმიდა გიორგიც დიოკლიტიანესთან დანინაურების მისაღებად მიდიოდა, მაგრამ ღმერთმა ბევრად უფრო მეტის ღირსი გახადა „მინია მეფისა, რაითამცა მიიღო პატივი მის მიერ უზეშთაფისა მთავრობისაი. და იქმნა მის ზედა, რაი იგი იქმნა საულს ზედა: რამეთუ იგი კარაულთა ეძიებდა და მეფობაი ქუეყანისაი პოვა, ხოლო ესე ამა სოფლისა პატივსა ეძიებდა და სასუფეველი ცათაი პოვა“ (43, 161)

მართალია, ოთარაანთ გიორგის ამქვეყნიური ბედნიერების ხორცშესხმა არ მოხერხდა, მაგრამ უნდა ვიფიქროთ, რომ მასაც, ისევე, როგორც მის მფარველ დიდმონაშეს, სხვა ქორწილი მოელოდა: „აჰა ესერა, ქრისტე მიჰხადის ქორწილად თვისა ყოველთა, რომელთა ენუბოს და სამოთხე განდებულ არს და სერი განმზადებულ..." (43, 46) ქერივის ვაჟმაც გაიზიარა ნმიდა დიდმონაშის არჩევანი: „სანუთოსა ამას ცხორებასა, რომელი ვითარცა აჩრდილი წარვალს“, და რომელი „არს ვითარცა ყუავილი თივისაი“, „საუკუნოი და უზრწნელი ცხოვრება“ ამჯობინა. ამაზე მიგვანიშნებს სიკვდილის წინ მისი განცდების გამოშხატეული სიტყვები: „სიამე“, „სიხარული“, „ლხენა“, „ბედნიერება“ და იმედი: „იქ ვახეირებო“.

მოხუცი პეტრეს ნათქვამიდან ჩანს, რომ იმ საღამოს სათივეზე ასვლით გიორგიმ მადლს უკვე „მარილი მოაყარა“. ალბათ ამიტომაც გახდა მისი სიკეთე თვალსაჩინო. „ცეცხლია, სწორედ ცეცხლი ედალოცვილიშვილი!“ ამბობს მასზე მოხუცი. გიორგი მართლაც ცეცხლის ალივით დასტრიალებს თივის ზვინს – მისი გამოჩენით საცნაური ხდება განსხვავება თივასა და თავს, ბოროტსა და კეთილს შორის, ღვთისმიერი მადლით იმხილება და ინება ცოდვა. როგორც კორინთელთა მიმართ პირველ ეპისტოლეში ვკითხულობთ (3.13), „კაცადკაცადისა ეგე საქმე, ვითარ რაი იყოს, ცეცხლმან გამოცადოს“.

საყურადღებოა, რომ გიორგის წარდგომა სოფლის სასამართლოს წინაშე და მისი გამართლება ხდება კვირას – აღდგომისეულ საუფლო დღეს. გმირს ამ უდიდესი დღესასწაულის მადლი იფარავს.

გიორგის უკანასკნელი ნუთების შესახებ მოთხრობაში ვკითხულობთ: „მარტო ერთადერთის სანთლის ალი პერთოდა ლოგინის თავში, სხვა ყველა სულიერნი თითქო მარილის სვეტებად გადაიქცნენო“. ქრისტიანულ

სახისმეტყველებაში ცად აღმავალი სანთლის ალი შედარებულია ღვთისადმი ადამიანის სწრაფვასთან. ნაწარმოების ამ ეპიზოდში მოციაგე სანთელიც გიორგის რწმენას და სულიერ წვას განასახიერებს, დანარჩენები კი ასოციაციას იწვევენ მართალი ლოთის მეუღლესთან, რომელმაც, სოდომიდან გამოსვლისას, ანგელოზთა გაფრთხილების მიუხედავად, არ ისმინა უფლის დანაბარები, უკან მიიხედა და მარილის სევეტად იქცა. „და მიიხედა ცოლმან ლოთისმან მართლუკუნ და იქმნა იგი ძეგლ მარილთა“ (შესაქმ. 19,26). მოთხრობის ამ ეპიზოდში ყველანი გაოგნებულები და სასოწარკვეთილნი არიან, სიკვდილს ისე უყურებენ, როგორც ყოველივეს დასასრულს. ერთადერთი, ვინც ნუთიერი გაოგნების შემდეგ არღევს დუმილს, კვლავ წინ მიაპყრობს მზერას და გიორგის საზიარებლად მღვდლის მოყვანას ითხოვს, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, არის ქვრივი.

შემდგომ ეპიზოდში მწერალი აღარ მიმართავს მხატვრული შედარების ღრმა ტროპულ სახეებს. მკითხველი იგებს, რომ გიორგი აღესრულება, როგორც ჭეშმარიტი, მართლმორწმუნე ქრისტიანი. ავტორი ცალკე აბზაცად გამოყოფს, ძახილის ნიშნითა და მრავალწერტილით გამოკვეთს მის შესახებ ნათქვამ მეტად მნიშვნელოვან ფრაზას „მოიყვანეს მღვდელი და შვილი უზიარეს...“ შემდეგ ვიგებთ იმასაც, რომ მისთვის წესი აუგიათ და ამაში მთელ ახლომახლო სამღვდელოებას მიუღია მონაწილეობა.

„რამოდენა ღონე ყოფილა შეძენისა... გიორგი...“

გიორგი ის კეთილი წერგია, რომელიც ირგვლივ სიკეთეს ჰფენს და მადლს ამრავლებს. მართალია, იგი კვდება და ოთარაშვილების ოჯახი უკაცურდება, მაგრამ მისი მსხვერპლი უკვალოდ არ იკარგება. არჩილისა და კესოს სახით იგი ტოვებს სულიერ მემკვიდრეებს.

პოემაში „მეფე დიმიტრი თავდადებული“ მამულისა და სარწმუნოებისათვის თავდადებულ წმინდა მეფეს პოეტი ათქმევინებს: „ღმერთო, ღმერთო! თვალწინ მიდგა/დიდტანჯული მე ძე შენი—/ვით ძით ყველა, ისეც ჩემით/ერი ჩემი დაიხსენი.“

ძე ღვთისას ძალედვა კაცობრიობის გადარჩენა, მეფეს თავისი ერისთვის თავგანწირვა, მაგრამ ყველა ასეთ დიდ ჯვარს ვერ იტვირთებს. მოყვასისთვის თავდადება, ერთი სულის ჭეშმარიტებისაკენ მობრუნება, ერთი სულის მონადირებაც კი ადამიანისათვის დიდი მადლია: „უფროის ამისა სიყუარული არავის აქუს, რაითა სული თვისი დადევას მეგობართა თვისათვის“ (ი. 15,13). მართალია, სიუჟეტის მიხედვით გიორგი უნებლიედ ჩამოვარდა სათივედან, მაგრამ მისი სიტყვები: „არა ვნანობ, არაო“, რომლებიც ნაწარმოებში განსაკუთრებით არის ხაზგასმული არა მარტო გმირის სიკვდილის ეპიზოდში, არამედ არჩილისა და კესოს შემდგომ საუბარშიც, მიგვანიშნებს, რომ ის მზად არის მოკვდეს

მოყვასის სულიერი გამოფხიზლებისათვის. გიორგის ეს სიტყვები - „არა ვნანობ, არა“, რომლებიც არჩილის თქმით, მომაკვდავმა მათ დაუტოვა თავიანთი „თავის გასაკითხად“, სანინდარი გახდა კესოს სხვა - ამჯერად არა სიბრალულის, როგორც მომაკვდავთან ან მის სამარესთან, არამედ სინანულის ცრემლებისა, რომლებიც არჩილის თქმით, „მდუმარე წვიმისებრ წაყოფის გამოცემელია“. გიორგის მსხვერპლმა სინამდვილის გარდამქმნელი ძალა შეიძინა. მან სულიერად მოინადირა მოყვასი, ქედმაღალ, გულგრილ კესოს გული გაუღლო და მისი ცრემლების დანახვაზე სიტყვებით: „მივდივარ და თან მიმაქვს ამის ცრემლით განედლებული სიხარული. იქ ვახეირებ, იქ...“ უდრტინველად შეენირა მოყვასის სიყვარულს.

„ისე აღზარდე შენ შვილის სული, რომ წინ გაუძღვეს ჭეშმარიტება, უკან ჰრჩეს კვალი განათლებული...“ ასეთ მიზანს უსახავს ილია ქართულის დედას და გიორგიც სწორედ ასეთად აღზრდილი შვილია. მას წინ გაუძღვა „ჭეშმარიტი ხორცი და სისხლი ქრისტესი“, აქ კი დატოვა სულიერად ახლად შობილი არჩილი და კესო. მისი სიკვდილი მარადიული სიცოცხლის დასაწყისია.

თ ე ვ დ ო რ ე ცოცხალი ხსოვნა

გიორგის მამას - თევდორეს - გარდაცვალებიდან ოცი წლის შემდეგ ვეცნობით და მის შესახებ ბევრი არაფერი ვიცით, მაგრამ ამ ღვთისმოსავი კაცის ცხოვრების ის ერთი, უკანასკნელი ეპიზოდიც კი, რომელიც მოთხრობაში შედარებით დანერჩილებითაა აღწერილი, საოცრად მრავლისმეტყველია. ის აბსოლუტურად უდრტინველად შორდება ნუთო სოფელს: „სააქაოს სტუმარი ვიყავ და ეხლა შინ მივდივარო...“ თევდორემ იცის, რომ ყველა ადამიანი ცოდვილია და ამიტომ სთხოვს მეუღლეს, გარდაცვალების შემდეგ „დამიურვე“, მიპატრონე, ეშმაკის კერძად არ გამხადოო. „დაურება“ განმენდას, გასუფთავებას ნიშნავს და მოთხრობაში მკაფიოდ ჩანს, ცოცხლად დარჩენილებს რით შეუძლიათ გარდაცვლილის სულზე ზრუნვა - ქერივი ქმრის სულის საოხად ეკლესიას წირვას ატარებინებდა და ყოველ კვირას საკურთხის ამზადებდა. თევდორეს ანდერძში ჩანს საკუთარი ცოდვიანობის განცდა, ლოცვის ძალის რწმენა და ღვთის შემწყნარებლობის იმედი. იგი გვევლინება ისეთ პიროვნებად, როგორების შესახებაც პავლე მოციქული ფილიპელთა მიმართ ეპისტოლეში წერს: „ხოლო ჩუენი მოქალაქეობაი ცათა შინა არს, ვინაიცა მაცხოვარს მოველით, უფალსა იესო ქრისტესა“ (ფილიპ. 3,20). თევდორე ვალმოხდელი მიდის ამ ქვეყნიდან. ამიტომ სრული ჭეშმარიტებაა ქერივის სიტყვები: „მიაბარა უფალს ალალი სული“.

ამ ეპიზოდის გარდა თევდორეს პიროვნება ჩვენს წინ წარმოსდგება

მისდამი სხვადასხვა გმირთა დამოკიდებულებიდანაც. განსაკუთრებით საყურადღებოა ამ მხრივ სოსია მენისქვილის აზრი. რაოდენ სრულქმნილი და ამაღლებული უნდა ყოფილიყო თევდორე, რომ მეტოქესაც კი ასე შეეფასებინა: მე მას „ფეხის ჩლიქადაც არ ვეკადრებოდი“.

„ჭირიცა და ლხინიც მღერით და გალობით იცოდა. კაცი იყო, კაცი, ვენაცვალე იმის ჩრდილს!.. იმისი მუშაობა რომ ენახა კაცს, თუნდა მარტო ყოფილიყო, - ქორნილი ეგონებოდა, ქვასაც კი გააღვიძებდა და ხელს გაანძრევინებდა, ვენაცვლე იმის სახელსაო!..“ ასე იგონებს ქერივი თავის მეუღლეს. სიმღერის გვერდით ცალკე საგანგებოდ „გალობის“ ხსენება მისი მხნეობისა და სიხალისის გარდა იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ჭირსაც და ლხინსაც იგი ღვთის დიდებით და მადლობით იღებდა. „ქორნილი“, „ლხინი“, „გულლიაობა“ და „გულმხიარულება“ ქრისტიანულ ლიტერატურაში ხშირად ასოცირდება სასუფეველის სიხარულთან, რომელსაც კეთილმორწმუნე ადამიანები დედამიწაზევე განიცდიან: „აჰა ეგერა სასუფეველი ღმრთისაი შორის თქუნსა არს (ლ. 17,21). ქვის გამოღვიძება და მისი ამოქმედებაც სასწაულებრივ ღვთიურ მადლზე მიგვანიშნებს და მოგვაგონებს იერუსალიმისკენ დიდებით მიმავალი მაცხოვრის სიტყვებს: „დაღათუ ესენი დუშნენ, ქვანი ღალადებდენვე“ (ლ. 19,40), რომელიც ნმინდა ილია მართალმა თავისი ნარკვევის, „ქვათა ღალადის“ სათაურად გამოიყენა. რაც შეეხება სახელ თევდორეს, იგი ბერძნული წარმოშობისაა და „ღვთის ნიჭს“, „ღვთის საჩუქარს“ ნიშნავს და თუმც გამოთქმა „ვენაცვალე იმის სახელს“ ხალხურ მეტყველებაში საკმაოდ გავრცელებულია, აქ მისი გამოყენება შეიძლება მიმანიშნებელი იყოს იმაზე, თუ ქმრის რა მადლს მისტირის და ეთაყვანება ქერივი. თევდორეს ცოცხალი ხსოვნა განამტკიცებს და ესმარება მის ცოლ-შვილს. ნაადრევი გარდაცვალების მიუხედავად ის მაინც რჩება ოჯახის ბურჯად.

ალუზიური კავშირი წმინდა თეოდორე ტირონის ცხოვრებასთან

თევდორეს სახის წარმომავლობის შესახებ არსებობს ახალი, საინტერესო გამოკვლევა, „ნმინდა მხედრის სახე-იდეისათვის ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში“ (მადლობას ვუხდით ავტორს, ლელა ნიქარიშვილს გამოუქვეყნებელი მასალის მოწოდებისთვის). ნაშრომში წარმოდგენილია არაერთი მნიშვნელოვანი დეტალი, რომლის მიხედვითაც ოთარაანთ ქერივის ქმრის სახე ალუზიურად უკავშირდება ნმინდა თეოდორე ტირონს. მოთხრობის გმირი გარდაცვალების წინ ამბობს: „ეჰ, ნეტავი კი ეგ (გიორგი, მნ.) დაეაუკაცებელი მენახა და მერმე თუნდა ურმის თვალზედ გავცმოდიო“. ნმინდა თეოდორე ტირონი მართლაც ურმის თვლებზე მიკრული შეაგორეს ცეცხლში და დანევს (44).

ნაწარმოებში ვკითხულობთ, რომ თევდორეს სულის საცხონებლად ოთარაანთ ქერივი ყოველ კვირას კორკოტსა და ნანდილს ხარშავდა.

საინტერესოა, რომ კოლიოს კურთხევის საეკლესიო ტრადიცია სწორედ თეოდორე ტირონის სახელს უკავშირდება. წმინდანის გარდაცვალებიდან მრავალი წლის შემდეგ, იულიანე განდგომილის დროს, იმისათვის, რომ ქრისტიანები ცოდვაში შეეყვანათ, დიდმარხვის პირველ კვირაში, მძიმე მარხვის დროს, წარმართი მეფის ბრძანებით ბაზარში შემოტანილ პროდუქტს ნაკერპავი ცხოველების სისხლით ყოველდღიურად ჩუმად ბილწავდნენ, მაგრამ სასწაულის წყალობით ეს მზაკვრობა გამოაშკარავებულ იქნა. წმინდა თეოდორე ტირონი გამოეცხადა კონსტანტინეპოლის მთავარეპისკოპოს ევდოქსის, აუწყა მეფის ბრძანების შესახებ და დაარიგა, რომ ქრისტიანები სხვა საჭმელს არ გაკარებოდნენ, მარტო თავლთან ერთად მოხარშული ხორბალი ეჭამათ. თავად წმინდა თეოდორეს, დედის ნაადრევი გარდაცვალების გამო, ჩვილობიდან ხორბლის ნახარშით კვებავდნენ და შემდეგაც მხოლოდ მოხარშულ ხორბალს ჭამდა.

„ოთარაანთ ქვრივის“ შექმნამდე ორიოდ წლით ადრე გამოქვეყნდა გაბრიელ ეპისკოპოსის ქადაგებები. საგულისხმოა, რომ 1869 წელს დიდმარხვის პირველი შვიდეულის პარასკევის ქადაგება მღვდელმთავარმა თეოდორე ტირონის ცხოვრებას მიუძღვნა. იგი ბრძანებს: „ანინდელსა პირველსა კვირიაკესა დიდისა მარხვისასა ჩვენში უწოდებენ თეოდორობის კვირიაკედ. ეს მისთვის, რომ ეკლესიური წესდებულები-სამებრ დღეს ეკლესიასა შინა იკურთხების წირვის შემდეგ მომზადებული ხორბალი, რომელსა მდაბიურადვე ეწოდება წანდილად“. შემდეგ მწყემსმთავარი ყვება თეოდორე ტირონის ისტორიას. წმინდა ილია მართალი თავის პუბლიცისტურ წერილებში არაერთგან იმონებს გაბრიელ ეპისკოპოსის ქადაგებებს. ამდენად, ჩანს, რომ მას წმინდა თეოდორეს ღვაწლი და თეოდორობის დღესასწაულის მნიშვნელობა აქედანაც ეცოდინებოდა.

როგორც ზემოთ ვახსენეთ, მოთხრობაში ოთარააშვილების შესახებ ნათქვამია, „ასეთი პური მარტო იმათ თონეში ცხვება“. ეს სიტყვებიც ეხმიანება წმინდა თეოდორეს მარტვილობის ტექსტს, სადაც ნათქვამია: „ცეცხლსა შინა შეიცხო, ვითარცა პური ტკბილი და შეწირულ იქმნა წინაშე სამებისა“ (44, 20).

ქვრივის ქმარი მოთხრობაში მოიხსენიება, როგორც „დიდი გამრჯელი, დიდი მუშაკაცი“. იგი ამ მხრივაც ემსგავსება თეოდორე ტირონს, რომლის შესახებაც ხალხურ გადმოცემებში გავრცელებული იყო აზრი, „დიდი მშრომელი და მიწისმუშაკი იყო“ (59,83). აღსანიშნავია, რომ დიდმარხვის პირველ კვირას, წმინდა თეოდორეს გარდამავალ დღესასწაულს უკავშირდებოდა საქართველოში გავრცელებული რიტუალური ხენა-თესვის ტრადიცია.

ოთარაანთ ქვრივის ქმრის შესახებ ნათქვამია, „გათქმული მონადი“

რეც ყოფილაო". შემდეგ ვიგებთ, რომ არც მისი შვილი გიორგი იყო ნაკლები. ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ სულიერი მონადირეობის შესახებ, მაგრამ პირდაპირი გაგებითაც კი, აღინიშნება ალუზიური კავშირი წმინდა მხედრებთან. ხელმწიფის კარის გარიგების მიხედვით მეფის კარზე სანადირო სეზონი გიორგობას იწყებოდა და თევდორობამდე გრძელდებოდა.

ლელა ნიქარიშვილის დასახელებულ ნაშრომში აღნიშნულია, რომ წმინდა დიდმოწამეების - გიორგისა და თეოდორეს სახეები ხშირად იკონოგრაფიაშიც ერთადაა გამოსახული. მაგალითისთვის მითითებულია ნაიკიფარის, საბერეების, იფხის, წვირმის, ბოჭორმის და სხვა ტაძართა ფრესკები (58). ორივე წმინდანი IV საუკუნის დასაწყისში აღესრულა. მართალია, წმინდა გიორგის თავის კვეთა რამდენიმე წლით ადრე მოხდა, მაგრამ მათი ცხოვრება საუკუნეებითაც რომ ყოფილიყო დაშორებული, ხატზე გვერდიგვერდ გამოსახვა გასაკვირი მაინც არ იქნებოდა, რადგან ისინი ერთად არიან მარადიულ სასუფეველში. რაც შეეხება ასაკს, წმინდა გიორგი წმინდა თეოდორეზე უფრო ახალგაზრდა იყო, როცა აწამეს და იკონოგრაფიაში ეს ასევეა ასახული.

როგორც ვხედავთ, ეს დაკვირვებები კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ გიორგისა და თეოდორეს სახელები ავტორს შემოხვევით არ შეუზღოვია. ეს მამა-შვილი უბრალო მონადირეები კი არა, ქრისტეს წმინდა მხედრები, მისი სულიერი ლაშქრის მებრძოლები არიან. მაცოცხლებელ წყალს, უფლისმიერ მადლს მოწყურებული ადამიანები მათ ცოდვისა და ამაოების ტყიდან გამოჰყავთ და ღვთიურ ნათელს აზიარებენ.

ა რ ჩ ი ლ ი დ ა კ ე ს ო

პ ა რ ს ო ნ ა მ ო თ ა პ ი რ ვ ე ლ ს ა ხ ი ა ვ ი

როგორც ზემოთაც ვახსენეთ, ილია ჭავჭავაძე დიდხანს ფიქრობდა ლექსში ჩაფლული მარგალიტის იდეის მხატვრულ განხორციელებაზე, რისი დასტურიცაა 60-იან წლებში შესრულებული ესკიზები, რომლებსაც მუშაობის პროცესში ხან „გუბეს“ (52, 509) არქმევდა, ხან გმირის სახელ „კატოს“ (52, 513), ერთგან რუსთველისეული სიტყვები წაუმძლვარა: „იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბალნაროსა“ (52, 517), ბოლოს კი „მარგალიტი ლექში“ უწოდა, (7, 509; 7, 511; 7, 513; 7, 517). მრავალწლიანი ინტერვალის შემდეგ მწერალმა ფაბულა მთლიანად შეცვალა მაგრამ დარჩა იდეა და ახალგაზრდა, განათლებული ქალაქის სახეები, რომლებსაც ერთ-ერთ ვარიანტში ლიზო და ალექსანდრე ჰქვიათ და ჩვენც ამ სახელებით განვაზოგადებთ. საყურადღებოა, რომ მათი ცალკეული თვისებები და შეხედულებები ძალიან გავს კესოსა და არჩილისას.

ადრეული ვარიანტების გმირებიც თავადიშვილები არიან. ალექსან-

დრეს თავისი წრის თვისებებად მიაჩნია: „უქმობა, ფართიფურობა, ქარაფშუტობა“ და „სხვისით ცხოვრება“. ასეთივე კრიტიკულია არჩილის შეფასებაც: მისი აზრით ისინი არიან „დაბლანდულნი“, „დონდლონი“, „დუნენი“ და მათი „ცოცხალი ნახევარიც კი უქმია“.

როგორც ვნახეთ, ორივე გმირი ამახვილებს ყურადღებას უქმობაზე, როგორც ერთ-ერთ დიდ უარყოფით თვისებაზე. საინტერესოა ამ საკითხის საპირისპირო მხარეც, რა აზრისანი არიან ეს გმირები საქმეზე? აქაც მათი შეხედულებები ერთგვაროვანია: „შრომა ცხოვრებაა“, – ამბობს ნანყვეტების გმირი. ასეთივეა არჩილის აზრიც: „საქმეა სიცოცხლე“.

როგორია ამ გმირთა დამოკიდებულება გაუნათლებელი ადამიანებისადმი? ისინი გრძნობენ, რომ საზოგადოების ეს ნაწილი მათთან შედარებით დაჩაგრულია. ნანყვეტების გმირი ამბობს: „რადგან მათ განათლება არ მიუღიათ, ჩვენოდენი არ მოეთხოვებათო“. ამავე აზრისაა არჩილიც: „ჩვენ კიდევ ხედეა გაძლიერებული გვაქვს, დურბინდით შეგვიძლიან ყურება და ეგ დურბინდი სწავლაა და ცოდნა, ისინი მაგასაც მოკლებულნი არიან“ და ამ უპირატესობის გამო ისიც ფიქრობს, რომ განათლებულებს მეტი მოეთხოვებათ. „ჩვენ არ ვარგივართ განათლებულები“, – მიიჩნევს ნანყვეტების პერსონაჟი. „ისინი მენანებიან, მებრალებიან, მე კი ჩემი თავი მძაგს და მეზიზღება“, ამბობს არჩილი.

ორივე გმირი სწორედ იმის გამო ჰკიცხავს თავიანთ წრეს, რომ ამ უპირატესობას არ იყენებენ. „ეგ კიდევ ჩვენზედ უკეთესია: მაგას არა მიუღია და არას გვაძლევს“, ამბობს ნანყვეტების გმირი ახალგაზრდა ვაჟი. იგივე განწყობა ჩანს არჩილის რიტორულ შეკითხვაშიც: „ჩვენ კი უკეთესები ვართ“?

ამ პერსონაჟების აზრები ემთხვევა იმაშიც, არის თუ არა განათლება საკმარისი ადამიანის სრულყოფილებისათვის. ნანყვეტების გმირი ამბობს: უნივერსიტეტში მხოლოდ იმას მივალწიეთ, რომ „ჩვენ ვჯობით ვართ ჩვენზედ ცუდებს“. არჩილის თქმით კი: „უნიგნოდ თვალთახედვის ისარი მოკლეა, მაგრამ მარტო წიგნითაც საკმაოდ გრძელი არ არის“.

საინტერესოა, რა არის ის ნაკლი, რომელიც განათლებით არ აღმოიფხვრება? ალექსანდრე ლიზოს ეუბნება: „მეც, შენც და სხვანიც სწორედ მაგისტანანი ვართ, ხოლოდ იმით განვსხვავდებით, რომ ყოველი ჩვენგანი სხვადასხვანაირად გამოსთქვამს თავის თავის და გულის ცარიელობას“, არჩილი კი კესოსთან საუბარში აღნიშნავს: „გული, ესე იგი ის მადლი, რაც ენას და ხელს უნდა ასაქმებდეს, მართლა რომ აღარ არის... თითქო იმათაც და ჩვენც მოგვკვდომოდეს“.

რაკი ეს გმირები ასე ერთნაირად ჭვრეტენ საზოგადოების აუკარგს, საინტერესოა, რა აზრისანი არიან, უნდა დაფარონ ის, რასაც ხედავენ თუ უნდა გამოააშკარავონ? „დაურიდებლობა და პირში თქმა

ჩვენს საუკუნეში ღირსებაა“, ამბობს ნაწყვეტების გმირი. არჩილი ამასვე ეუბნება კესოს: „მკვახედ, უფერუმარილოდ ლაპარაკს გულქვაობაში ნუ ჩამომართმევ“.

რა აზრია გამოთქმული, ბევრნი არიან თუ არა განათლებულთა შორის მართალი, პირდაპირი ადამიანები? ალექსანდრე ამბობს: „ერთი პკითხე იმ საზოგადოების გულცივობაზედ განათლებულს მოჩივარს, თავის სიცოცხლეში უთქომ რამე იმისთანა და იმრიგად, რომ გაგება შეიძლებოდეს?“ იგივე ნუხილი ჩანს არჩილის სიტყვებში: „რა დადის ეხლა ჩვენ შუა? მარტო ერთი პტყელი ენა მნიგნობარისა და რად უნდა გვიკვირდეს, რომ ერთმანეთისა არა გვესმის რა“.

როგორც ნაწყვეტებში, ისე მოთხრობაში, მტკივნეულად არის ნამოჭრილი საზოგადოების გათიშულობის პრობლემა. ალექსანდრე ამას „მონების ჯაჭვს“ უწოდებს და მიაჩნია, რომ მის განწყვეტას სულის ღონე უნდა. არჩილი ამ გამთიშველ ძალას „გვარიშვილობის ცხრაკლიტედ“, „მაგარ კედლად“ და „სისხლხორცის ქვითკირად“ მოიხსენიებს, რომელსაც აქცევენ და ვერ ნაუქცევიათ.

როგორც ვხედავთ, ნაწყვეტებში ნამოჭრილ თითოეულ მნიშვნელოვან საკითხზე მათი მთავარი გმირი ვაჟისა და არჩილის აზრები არსებითად ერთნაირია. ამ გმირთა შეხედულებები მნიშვნელოვანწილად გამოსატყვის თვით ავტორის პოზიციას. მათშივე ჩანს ის ცხოვრებისეული პრობლემები, რომლებიც საფუძვლად დაედო ამ ჩანაფიქრს.

ახლა შევადაროთ პერსონაჟ ქალთა სახეები. ორივე მათგანი საკმაოდ განათლებული და თავისუფლად მოაზროვნეა. ცალკეულ საკითხებში მათი აზრები არ ემთხვევა თანამოსაუბრე ვაჟებისას და, ჩვენი აზრით, ორივე შემთხვევაში სწორედ ეს დაპირისპირება არის საფუძველი საინტერესო დიალოგებისა.

ღიზო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს განათლებას. ის ამბობს: „რომ კაცი კაცად გახდეს, ამის ღონეთ მარტო ცოდნა და განათლებაა“, სხვის კეთილდღეობაზე, საზოგადო განვითარებაზე ადამიანები იმიტომ არ ზრუნავენ, რომ „მეცნიერების სინათლე არ მოხვედრიათ“, „არა ღონე არ ექნება გაუნათლებელს კაცს თავის ჯაჭვის დასამტვრევლად“. როგორც ჩანს, საზოგადოების მანკიერებათა აღმოფხვრის საშუალებად კესოსაც განათლება მიაჩნია. ის არ იზიარებს არჩილის კრიტიკულ შენიშვნას: რაკი წიგნი ხელთ გვიპყრია, „თითქო ჭკუა თუ არ წიგნში, სხვაგან აღარსად იყოს“ და ამას წიგნების აბუჩად აგდებას არქმევს. გიორგისათვის დასმული კითხვით: „იცი კი დადგმა თივისა?“ კვლავ გამომჟღავნდა რა არ იცოდა თავად კესომ. მას არ ესმოდა, რომ ცოდნა მარტო წიგნებიდან არ მოდის, რომ „ყველა გონიერი კაცი იგივე წიგნია“, „ყველა გონიერი კაცი, თუნდაც უწიგნოც, ზოგჯერ მწიგნობრისთვისაც კი ოსტატია“.

ნანყვეტების გმირი ქალი არ ეთანხმება ვაჟის სიტყვებს: „შრომა - ცხოვრებაა, ცხოვრება - სიამოვნება“. იგი დარწმუნებულია, რომ „შრომა კაცის ბუნებასა სძულს“ და რომ ის მხოლოდ ღონისძიებაა რაიმეს მისაღწევად. „ეგრე რომ არ იყოს, ნაცარქექიობაც შრომა იქნება და, ჩვენი აზრით, იგივე ნაცარქექიობა, ვითარცა შრომა, ცხოვრება იქნება და ის ცხოვრება - სიამოვნება“, - ეუბნება იგი ვაჟს.

არც კესოს მოსწონს არჩილის სიტყვები: „საქმეა სიცოცხლე, ეს არის იმათი კარგი და ამით გვევლინა“. თუ ლიზოს უაზრო შრომის მაგალითად ნაცარქექიობა ახსენდება, კესო ნადირებთან ახდენს შედარებას: „ნადირი კი არ დაძრწის დილიდამ საღამომდე საჭმლის საშოვნელად? ჰშიან და, რომ ამისთვის ხელ-ფეხსა სძრავს, საქმესა დიდებულია?! ადამიანს ადამიანობა უნდა ემჩნევოდეს“.

ამ ქალების სიცოცხლით აღსავსე, ბუნებრივი სახეების საჩვენებლად ილია არა მარტო აგვიწერს მათ ერთნაირ დამოკიდებულებას ამა თუ იმ საკითხისადმი, არამედ ერთსა-და იმავე მხატვრულ ხერხსაც მიმართავს ხასიათების გამოსაკვეთად. ლიზო და კესო ერთგან თანამოსაუბრეს აზრს აწვევტინებენ და განაწყენების გამომხატველ რეპლიკას ჩაურთავენ. მათი უკმაყოფილების მიზეზია მამაკაცების დამოკიდებულება ქალებისადმი. ესკიზების გმირი ვაჟის სიტყვებზე: „იქნება ვერ გაიგოთ...“ ლიზოს რეპლიკა ასეთია: „იმიტომ ხომ არა, რომ მამა-პაპის თქმულებს ისამებრ დედაკაცს თმა გრძელი აქვს და ჭკვა მოკლე“. არჩილის სიტყვებს: „თქვენ, ქალები, ამით გვევლინებით მამაკაცებს...“ კესო ასე აგრძელებს „რომ ცრემლს, გვინდა თუ არა, წყალსავით ეღვრით ხოლმე...“

როგორც ვხედავთ, მოთხრობისა და ესკიზების ანალიზის საფუძველზე მნიშვნელოვანი მსგავსება აღმოჩნდა გმირ ქალებს შორისაც, რაც საშუალებას გვაძლევს ვთქვათ, რომ არა მარტო ლექში მოხვედრილი მარგალიტის ჩანაფიქრი, ახალგაზრდა ინტელიგენტი ქალ-ვაჟის სახეებიც, რომლებიც საბოლოოდ „ოთარაანთ ქვრივში“ ჩამოყალიბდა, სწორედ ხსენებულ ნანყვეტებში იღებს სათავეს. თანამედროვეთა მოგონებების მიხედვით „ოთარაანთ ქვრივი“ ძალიან მოკლე დროში დაინერა (19; 21), მაგრამ, როგორც ვხედავთ, ეს ეხება ნაწარმოების საბოლოო ჩამოყალიბებას, ჩანაფიქრზე მუშაობა კი მწერალს ორ ათეულზე მეტი წლით ადრე ჰქონდა დაწყებული.

სინანულით განფენილვაი

არჩილი და კესო თავაზიანი, ზრდილი, გონებაგახსნილი, სინდისიერი და მრავალი სხვა ღირსებით შემკული ადამიანები არიან. მათი ერთადერთი არსებითი ნაკლი წოდებრივი ამპარტავენებაა, რომელიც კულტურული აღზრდის გამო ერთი შეხედვით არც ეტყობათ.

ოთარაანთ ქვრივი გლეხია, მაგრამ მისი დანახვისთანავე არჩილი

ნამოდგება და თავის სკამს მიართმევს. ავტორი გვეუბნება: ერთი შემთხვევაა არა პქონიათ, და-ძმას, რომ „სიყვარულით და თავაზით არ მოეკითხათ, როცა კი ოთარაანთ ქვრივს შეხვედრიან“. არა მარტო მასთან, სხვა გლეხებთანაც კარგი დამოკიდებულება აქვთ.

არჩილი და კესო პატიოსანი ადამიანები არიან. მათ სჭირდებათ გიორგისნაირი კარგი მოჯამაგირე და დიდი სიხარულით ხვდებიან მის გადანყვეტილებას, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ეს რომ ქვრივის ნების სანინალმდეგოდ ყოფილიყო, მზად იყვნენ უარი ეთქვათ მისთვის, ანუ სხვისი ინტერესი საკუთარზე წინ დაეყენებინათ.

და-ძმა კეთილ საქმეებს ანგარებით არ აკეთებს. უმადურობითაც რომ უპასუხონ, ისინი მტკიცედ დგანან თავიანთ გადანყვეტილებაზე და ჩადენილ კარგ საქციელს არ ნანობენ. როცა გლეხებმა გარდაცვლილი გიორგისადმი პატივისცემა პირმოთნეობად ჩაუთვალეს და გაკიცხეს, გული კი ეტკინათ, მაგრამ არ უფიქრიათ სიკეთე არ უნდა გვექნაო. ის, რაც გააკეთეს, თავიანთ ვალიდ მიაჩნდათ. ამას მოწმობს კესოს სიტყვები: „...ჩვენ წმინდა გულით ჩვენი ვალი გადავიხადეთო...“

სოფლელი გლეხებისაგან განსხვავებით არჩილი და კესო დაუზარლად ეძებენ სიმართლეს როგორც სხვების, ისე თავიანთ გულებში. მათ იციან, რომ „სხვის გულში მართალი ადვილი საპოვნელი არ არის“, მაგრამ მანამ ეძებენ, სანამ არ პოულობენ. ქვრივის მწარე სიტყვებზე არჩილი უცებ ვერ გაერკვა, მხილება იყო ეს თუ კადნიერება, ჭკუის ნაყოფი იყო თუ თავხედობის, მაგრამ ისიც და კესოც საბოლოოდ სწორ დასკვნამდე მივიდნენ. ეს იყო მნიშვნელოვანი გამარჯვება საკუთარ პატივმოყვარეობასა და სიფიცხეზე.

სხვის გულში თუ სიმართლის ძიებას უსიყვარულობა უშლის ხოლმე ხელს, საკუთარ გულში ამგვარი ჩხრეკით ცოდვების პოვნას ტკივილი მოჰყვება. და-ძმის ღირსებად უნდა ჩაითვალოს, რომ მათ ამ ტკივილებსაც ღირსეულად გაუძლეს. „ხომ მინასთან გასასწორებელნი ვიქნებოდით, თუ ჩვენისთანებს იმოდენა ღონეც არა აქვს, თვალის ახილების ტკივილს გაუძლოს“, ამბობს არჩილი. მან ამ ცდუნებას სძლია, როცა ახალშენში მიღებულ „უეცარ ნკიპურტზე“, მართალია, ჯერ „შეჟფიცხდა და აიტკიცა“, მაგრამ საკუთარი „თავმოწონება-ცუდმედიდობა“ გააცნობიერა და მომხდარს სწორი შეფასება მისცა. სულიერ წინსვლაში და-ძმას ძალიან ეხმარება საკუთარი მანკიერების დანახვისა და უკან დახვეის უნარი. მართალია, მათ გულის მხურვალეობა აკლიათ და სწორ დასკვნებამდე უფრო ხშირად გონებით მიდიან, მაგრამ სიმართლეს არ უჯიუტდებიან და უაზრო თავის მართლებას არ ცდილობენ. როცა არჩილი მიხვდება, რომ გიორგი აბსოლუტურად უანგაროა, მაშინვე სირცხვილის გრძნობა უჩნდება, ცილი როგორ დავენამო და მისი ღირსებით აღფრთოვანებული გადანყვეტს, „მე მაგას შეგირდად მივე-

ბარები". თუკი სიმართლის დანახვაში დაესმარები, არც კესო ეწინააღმდეგება მას. მართალია, მეჯინიბესთან გიორგის ჩხუბის ამბავს თავდაპირველად ჩვეულებრივ შემთხვევად მიიჩნევს, მაგრამ როცა ძმა მოვლენების სიღრმეებში ჩაახედებს, ყველაფერში ეთანხმება.

ქედმაღლობა თავადიშვილებს ისე პქონდათ შეპარული და შეფარული, რომ თავადაც ვერ ამჩნევდნენ. ავტორის თქმით არჩილს გლეხებთან ლაპარაკი უყვარდა და ამბობდა ხოლმე, „მე იმათგან ზოგჯერ ჭკუასა და ხშირად ენასა ვსწავლობ“. თითქოს ცუდი არაფერია ნათქვამში, პირიქით, მაგრამ ჩანს ერთგვარი გაკვირვება ამ ფაქტით და ვლინდება „უჯრა-უჯრად“ დაყოფა - „ჩვენ და ისინი“. ავტორი გვეუბნება, ვერ წარმოედგინა „გლეხკაცობაში საიდან და როგორ უნდა დანწულიყო“ გიორგისნაირი ზნე და ხასიათიო. რატომ მაინცადამაინც გლეხკაცობასთან მიმართებით უკვირდა, განა თავადებს შორის გიორგისნაირები ჩვეულებრივი მოვლენა იყო?

გიორგის სურვილი, მოჯამაგირედ დასდგომოდა მათ, იმდენად უცნაური იყო, რომ არჩილისნაირი გონიერი კაცი აუცილებლად მიხვდებოდა მიზეზს, თვალი რომ ამპარტავენებით არ პქონოდა აბმული. ქვრივმა თუ პაჭიქს წვერი უცებ შემოარღვია, და-ძმამ თავიც ვერ უპოვა. მათ ფაქტობრივად დაუშვეს, რომ ადამიანს ისე, უმიზეზოდ შეიძლებოდა გასჩენოდა ასეთი უცნაური სურვილი, სავსე ოჯახი და დედა დაეტოვებინა და მათ მომსახურებოდა. ვერცერთ ქალს ვერ დავადანაშაულებთ იმის გამო, რომ ვინმე ქმრად არ უნდოდა. კესოს სიტყვები: „სიყვარული ბრძანებით არ მოდის“, ზოგადად მართალია, მაგრამ, აქ სხვა რამეშია საქმე. და-ძმის შეცდომა ის არის, რომ მათ საერთოდ წარმოუდგენლად მიაჩნიათ თავადის ქალის მიერ გლეხკაცის შეყვარება. ამას მონშობს კესოს უარყოფითი პასუხი ძმის შეკითხვაზე, გიორგის სიყვარული რომ შეგემჩნია, შეირთავდი თუ არაო და შემდეგ არჩილის სიტყვები: „მეც ასე მოვიქცეოდი“.

ქვრივის ვაჟისადმი მათ ამგვარ განწყობას წოდებრივი ამპარტავენება განაპირობებს. ისინი ადამიანებს სოციალური წარმომავლობით აფასებენ და არა კაცური ღირსებით. სულ სხვა მიზეზი აქვს ქვრივის დამოკიდებულებას სოსიასადმი. მას ასეთსავე ბრალს ვერ დავდებთ (2,57), რადგან სოსია არა წოდებით, არამედ ღირსებით არ არის მისი შესაფერი, ეს კი ის საზომია, რომლითაც მართლაც უნდა ვაფასებდეთ ადამიანებს. ახალგაზრდა და-ძმა მოთხრობის დასაწყისში უფრო გონების ადამიანები არიან. ოთარაანთ ქვრივი არ ცდება, როცა მათზე რაიმე კარგი ამბის გაგებისას სულ ერთსა და იმავეს ამბობს: „ჭკუა აქვთ და იმიტომ“. ამ თავადიშვილების ერთადერთი პრობლემა გულის სიგრილე იყო, მაგრამ გიორგის სულიერმა სათნოებებმა, რომლებიც კესოს ბაღის ყვავილებივით იშლებოდა და მრავლდებოდა და-

ძმის თვალწინ, ამ გულების გათბობაც დაიწყო.

არჩილი და კესო მართლმორწმუნე ქრისტიანები არიან. მოთხრობაში ნახსენებია, რომ კესო პირჯვარს იწერს და ლოცულობს, არჩილს კი გიორგისთვის წესის ასაგებად სამღვდელოება მიჰყავს და ეკლესიაში მიასვენებს მის ცხედარს. მისი საბოლოო გარდატეხის და სინანულით განწმენდის ნიშანი ალბათ მუხლებზე დგომაა ჯერ გიორგის გადმოსვრდნისთანავე, სათივესთან და შემდეგ მის სარეცელთან: „არჩილი მაშინვე მუხლის კვერებზე დაეცა გიორგის წინ და სცდილობდა წყლული შეეხვია“, „...იმ უბედურის წამიდან აღარ მოჰმორებია გიორგის: გიორგის ლოგინთან დაჩოქილიყო.“ კესოს გულის განწმენდის ასეთივე მაჩვენებელი კი სინანულის ცრემლია. მართალია, მომავლად გიორგისთან და შემდეგ მის ცხედართან მისი ცრემლები ჯერ სიბრალულისაა და არა სინანულის, მაგრამ არჩილის მიერ მხილების შემდეგ კი მას უკვე ჭეშმარიტი სინანული ეუფლება და მის ცრემლსაც გარდამქმნელი ძალა ეძლევა. იოანე კლემაცის თქმით: „სინანულის ცრემლი არის დიდებული ნიჭი სულიწმიდისა, გარდამქმნელი გულთა ჩვენთა“, იოანე ოქროპირი კი ბრძანებს, რომ მას „ძალი ნათლისღებისა აქუს“ (40, 27-32). საგულისხმოა, რომ მოთხრობაში, რომლის სიუჟეტური ღერძი ამ ახალგაზრდა ქალისადმი სიყვარულზეა აგებული, მისი გარეგნობა საერთოდ არ ჩანს, ნახსენებია მხოლოდ „მარილიანი თვალები“, რომლებიც გიორგის „მიაშუქა“. კესოს სახეშიც მთავარი ღვთიური მადლის ნაპერწკალია და არა ხორციელი სილამაზე.

უმაღლესი განცდებისა და უკიდურესი სულიერი მღელვარების დროს არჩილი არათუ მოყვასის, მტრის სიყვარულსაც კი ამჟღავნებს. როცა კესო სათივედან ჩამოვარდნილი გიორგის მდგომარეობის ამბავს იკითხავს, არჩილი ეუბნება: „შენი მტერიც ნუ ყოფილა ასეო“. ხალხურ მეტყველებაში სრულიად სანაღამდეგო გამოთქმაც არის. მას შეიძლებოდა ეთქვა: „შენს მტერს, ის რომ არისო“, მაგრამ არჩილი ამ გამოთქმას ირჩევს და არა შემთხვევით.

როცა კესო თავის მართლებას შეეცდება, არჩილი ურჩევს: „მართალს თვალი თვალში უნდა გაუყარო, მადლი მაგასა აქვს“. ისინი მართლაც შეძლებენ „თვალის ახილების ტკივილის“ დათმენასაც და ამ მადლის მოპოვებასაც.

მიუხედავად იმისა, რომ არჩილსა და კესოს ბევრი რამ აქვთ საერთო, მათი სახეები ერთნაირი არ არის. არჩილი უფრო ღრმა სულიერებისაა. იგი სწრაფად უღებს ალღოს ყველაფერს. კესო ცოტა ზედაპირული და ეჭვიანია, არჩილის დახმარების გარეშე ყოველთვის ვერ ხვდება მოვლენათა არსს, მაგრამ ისიც სიმართლის მოყვარული და მაძიებელია, ამიტომ მაინც აღწევს სანადელს.

ილია ჭავჭავაძის პროზის ერთ-ერთი ღირსება ისიც არის, რომ

გმირებს სულიერ დინამიკაში, განვითარებაში წარმოგვიდგენს. ისინი ჩვენს თვალწინ იცვლებიან და ზოგჯერ მთლიანად გარდაიქმნებიან. ასე ემართებათ ამ თავადიშვილებსაც.

ზემოთ ვისაუბრეთ კესოს სახელის მხატვრულ დატვირთვაზე. არჩილთან მიმართებით მსგავსი ალუზია მკაფიოდ არ იკვეთება, მაგრამ, რამდენადაც სახელების შერჩევისას ისტორიულ პირებზე მინიშნება ილიასთან თითქმის კანონზომიერებად არის ქცეული, ვფიქრობთ, რომ ამ პერსონაჟის სახელიც დაკვირვებას მოითხოვს. ეს უძველესი ქართული სახელი ჩვენს ცნობიერებაში ორ დიდ პიროვნებასთან - ორ მეფესთან ასოცირდება. პირველი VIII საუკუნის წმინდა მონაქვე, მეორე კი - XVII-XVIII საუკუნეების მოღვაწე, რომელიც ვახუშტი ბატონიშვილის თქმით იყო: „კეთილად წიგნისა ორისავე - ქართულისა და რუსულისა სწავლული და მთარგმნელი“. ამ არჩილს ეკუთვნის სიტყვები: „ვინცა მოკვდეს სჯულისათვის, დაიჯერე, ესე ცხონდეს“.

წმინდა ილია მართლის გმირს - ახალგაზრდა თავადიშვილს პირველ ეტაპზე მეორე არჩილთან უფრო მეტი საერთო აქვს, როგორც მნიგნობარს, მაგრამ გიორგის მოწამებრივი მადლის შეცნობის შემდეგ, ვფიქრობთ, მასშიაც გაჩნდა უფრო შორეული წინაპრის - წამებული არჩილ მეფის მსგავსი თავდადების მზაობაც.

ხიდჩატეხილოვა

„ხიდჩატეხილობის“ ცნება ადამიანთა ურთიერთგაუცხოებისა და უსიყვარულობის აღსანიშნავად წმინდა ილია მართალმა პირველად „გლახის ნაამბობში“ შემოიტანა. გაბრიელი ამბობს: „დათიკოს ვუყვარდი და მეც მიყვარდა. მაშინ რა ვიცოდი, სულელმა, რომ უფროს-უმცროსობაში სიყვარული სიზმარია? რა ვიცოდი, რომ ბატონ-ყმობის შუა სიყვარულის ხიდი არ გაიდება?“ მოგვიანებით მისგანვე ვიცებთ, რომ როდესაც დათიკოს მისი და თამროს სიყვარულის ამბავი უთხრეს და ბოროტ განზრახვაზე ხელი მაინც არ აიღო, მათ შორისაც დაიკარგა სიყვარული. „მე და დათიკოს შუა ხიდი მაშინ ჩატყდა და მეც გულში ერთი ძარღვი ჩამწყდაო“, - ამბობს იგი.

აქ სხვადასხვა სოციალური ფენების წარმომადგენელთა შორის ხიდჩატეხილობაზეა ყურადღება გამახვილებული, მაგრამ ილიას სხვა მოთხრობებსაც თუ გადავხედავთ, დავრწმუნდებით, რომ ამ გამოთქმას ბევრად უფრო ფართო და მრავლისმომცველი შინაარსი აქვს. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ ხიდი ჩატეხილია პიროვნებასა და მთელ საზოგადოებას შორის. დათიკოსა და გაბრიელს შორის სიყვარულის ხიდი ჩატეხა დათიკოს მხრივ ზორციელი ვნებების ამ სიყვარულზე წინ დაყენებამ, გაბრიელის მხრივ კი მიუტყეველობამ. პეტრესა და უმცროს ძმას შორის ხიდად გადებული ეს ერთადერთი ძაფი კი ჩანყვიტა

პეტრეს ამპარტავენება-გულგრილობამ და უმცროსი ძმის მიუტევებლობამ.

ადამიანთა ურთიერთგაუცხოებას ილია ამჩნევდა არა მარტო სოციალურ ფენებს შორის, არამედ ქალაქელებსა და სოფლელებს, განათლებულებსა და გაუნათლებლებს და, საერთოდ, ადამიანებს შორის. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ კარგად ჩანს, თუ როგორი არასრულფასოვნების კომპლექსით არის შეპყრობილი მოხუცი პეტრე, როცა ქალაქში ჩადის: „დასწყევლოს ღმერთმა ეს ქალაქელები, კაცი თუ ქალი რა მალე შეგვატყობენ ხოლმე სოფელ კაცსო“ ფიქრობს იგი და ემინია, „იქნება ამათ ჩემი გაბრიყვება უნდათ, სოფელია.“

ეტიუდში „უცნაური ამბავი“ ნაჩვენებია ქალაქელებისადმი სოფელთა დამოკიდებულება. მისი გმირი ამირინდო ამბობს: „ხომ ჩვენი ქალაქია, მაგრამ იქ გული არ მიდგება, თითქო ჩვენები აბარგებულან და გახიზნულან და სხვები დასახლებულან. გული გულს აღარ ეკარება და სურვილი სურვილსა“. გული რომ გულს აღარ ეკარება, სწორედ ეს არის „ოთარაანთ ქერივის“ მთავარი პრობლემა. გავიხსენოთ არჩილის სიტყვები: „გული გულს ველარ მიგვიკარებია, ველარ მოგვიხვედრებია, და რად უნდა გვიკვირდეს, რომ ერთმანეთისა აღარა გვესმის-რა“.

განათლებულებსა და გაუნათლებლებს შორის ზღვარის არსებობა კარგად არის წარმოჩენილი ესკიზში „მარგალიტი ლექში“, სადაც ვკითხულობთ: „განათლება იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ მინასთან გავასწოროთ კაცი, რატომ შენც განათლებული არა ხარო, არამედ, როგორც ძმას, რომელსაც არა ჰქონია ბედი განათლებისა, მოჰკიდო მზრუნველი ხელი და დააყენო ფეხზედ“. მსგავსი დამოკიდებულება ჩანს „ოთარაანთ ქერივში“ არჩილის სიტყვებიდანაც: „უკადრისობად მიგვანჩია ჭკუა უნიგნო ტყაპუჭქვეშ ვიგულვოთ“. ადამიანთა სხვადასხვა წრეებს შორის გაჩენილი ამგვარი ბარიერები ხელს უშლიდა მათ შორის ურთიერთგაგებისა და სიყვარულის არსებობას და, უფრო ზოგადად, ერის ერთიანობას.

1877 წელს სტატიაში „სოფლის უფროსის არჩევანი“ ილია წერდა: „გულგრილები ვართ სხვისი უბედურების დანახვაზედ, სხვისი ჭირი ჩვენს საკუთარ ჭირად არ მიგვაჩნია, დავიწყებული გვაქვს ურთიერთობის კავშირი, იმასა სცემენ – მე ხომ არაო, ვიძახით და ამით ვინუგეშებთ ჩვენს გაქსუებულს თავსა.“

თავის ორ უკანასკნელ პროზაულ ნაწარმოებში – „ოთარაანთ ქერივსა“ და „უცნაურ ამბავში“ მწერალი შეეცადა ეჩვენებინა გამოსავალი ამ ზოგადადამიანური ტრაგედიიდან. ეს არის მოყვასის თანაგრძნობა და სინანულის გაღვივება. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ილია თანაგრძნობას. ეს მკაფიოდ ჩანს თეატრის პრობლემებისადმი მიძღვნილი ერთი სტატიიდან: „სიბრალული, გულშემატკივრობა, მეტად პატიოსანი გრძნობაა და არა არტისტს არ მიეცევა, თუ შემთხვევა

აძლევს და ამ მშვენიერ გრძნობამდე არ აღზიდავს დღიურ ბოროტით მოქანცულს მაყურებელსა“.

„უცნაურ ამბავში“ ვკითხულობთ: „რა მადლია ქვეყანაზე, რომ ყველა სხვა მადლი იქიდან გამოდიოდეს, როგორც სხივები მზისაგან? მნამს და ვალიარებ, რომ ამისთანა მადლი - მადლია სიბრალულის“. ეტიუდის გმირის - სოლომანის ამ სიტყვებში კარგად ჩანს ზიდატეს-ილობიდან გამოსავალი გზის სათავე. ის ცხრაკლიტული, რომელიც ადამიანთა ურთიერთგაგებას და სიყვარულს უშლის ხელს, გულში დაბუდებული ამპარტავნების - საკუთარი უპირატესობის განცდის, ან პირიქით, არასრულფასოვნების კომპლექსის ნაყოფია. შემთხვევითი არ არის, რომ კესოს გულის განწმენდასაც წინ სიბრალული უძღვის.

„ოთარაანთ ქვრივში“ ბატონყმობა, როგორც სოციალური პრობლემა, უკვე აღარ დგას დღის წესრიგში, მაგრამ საზოგადოებრივი ცხოვრების წესით მეტ-ნაკლებად განწონასწორებული ეს დაპირისპირება, ერთგვარი ანარეკლის სახით შემორჩენილია ადამიანთა ფსიქიკაში, ბარიერად არის აღმართული მათ გულებში და, როგორც არჩილის სიტყვებიდან ჩანს, საზოგადოების სხვადასხვა ფენას ცალ-ცალკე ღობეს ავლებს. ამიტომ ამბობს არჩილი, რომ ისინი ნახევარი გულით ცხოვრობენ და მკედარი აქვთ გულის სწორედ ის ნახევარი, რომლითაც სხვებს უნდა უკავშირდებოდნენ. „ჩვენ შუა ზიდია ჩატეხილი: ისინი იქით ნაპირას დარჩნენ, ჩვენ აქეთ...“. „გვარიშვილობის ცხრა კლიტით დაკეტილი“ ამგვარი გულების გათავისუფლება და განწმენდა შეუძლია სინანულის ცრემლს, რომელიც „გაბევრდება, მდინარე წყლად იქცევა და მთელს ტივს მოიტანს, რომ... ჩატეხილი ზიდი გაამთელოს“. საინტერესოა ამ ეპიზოდისთვის ტივის სახის არჩევა. იგი ერთმანეთზე მარტივად გადაბმული მორებისგან შედგება, რომლებიც ცალ-ცალკე პრობლემას ვერ გადაჭრიდა, მაგრამ ერთად შეკრული კარგი საშუალებაა ნაპირების შესაკავშირებლად. ეს სახე თითქოს თავის თავშივე ატარებს საზოგადოების თანადგომისა და გაერთიანების აუცილებლობის იდეას.

ამდენად, ილიას აზრით, ადამიანთა ურთიერთგაუცხოებისა და უსიყვარულობისაგან თავის დაღწევის გზა გულის განწმენდაა. განწმენდილი გულებისათვის არ არსებობს არავითარი ბარიერი. ეტიუდ „უცნაურ ამბავში“ მთავარი გმირი ცდილობს, რომ თავისი მოწაფის გულისაქენ გზა გაიკვლიოს. ამისათვის იგი ბავშვს პირველ რიგში უტარებს სიბრალულის, სიკეთის, სხვისი თანაგრძნობის ცხოვრებისეულ გაკვეთილს. სოლომანი აღწევს მიზანს. ნაწარმოები მთავრდება მისი მადლიერი სიტყვებით: „ღმერთო, შენით! მე და ბაშვი დავმეგობრდით. ბენვის ზიდი გავიარე.“ ასაკობრივი, ქონებრივი, ნოდებრივი და ინტელექტუალური განსხვავების მიუხედავად მოხდა ის, რომ მწერთნელის განწმენდილმა და ყმანვილის უმანკო გულებმა უცებ იცნეს ერთმანეთი და სულ

რამდენიმე წუთში ეს „სხვა ძია“ ყრმისთვის უახლოეს ადამიანად იქცა.

მოყვასის სიყვარული უფლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მცნებაა. უსიყვარულოდ ადამიანი არ გამართლდება ღვთის სამსჯავროზე. „გლახის ნაამბობის“ გმირი – მღვდელი ამბობს: „სხვა შენთვის და შენ სხვისთვის – აი, გზა ცხოვრებისა, აი ხიდი ცხოვრებისა, აი, გასაღები სამოთხისაო.“ ამიტომ, სავსებით ლოგიკური კავშირია ეტიუდში ნახსენებ „ბენვის ხიდს“, „ცხოვრების ხიდსა“ და „ადულებულ კუპრის ზღვაზე გადებულ“ „ბენვის ხიდს“ შორის, რომლის შესახებაც ლაპარაკობს „ოთარაანთ ქვრივის“ მთავარი გმირი.

ილიას ყველა მოთხრობა იმის ცდაა, რომ მკითხველს ცოდვის და ურთიერთგაუცხოების მწარე შედეგები აჩვენოს, ლიტერატურულ სახე-თა მოშველიებით ერთმანეთისადმი თანაგრძნობა გაუჩინოს და სიყვარულის ხიდი აღადგინოს. გათიშულობა დამანგრეველია ერისთვის. ამიტომ მწერალი გულმოდგინედ აგროვებს მადლის თითოეულ ნაპერწკალს, რომელიც „არ შეიძლება, რომ ყოველს კაცში არა ჟოღავდეს“ და ცდილობს ერთ დიდ ცეცხლად შეკრიბოს „ქვეყნის გაცივებულის გულის გასათბობლად“.

ერთ პუბლიცისტურ წერილში თავის აზრს მწერალი ასე აყალიბებს: „ჩვენი გულითადი რწმენა ყოველთვის ისა ყოფილა და არის, რომ ერის წარმატება, ქონებრივი თუ გონებრივი, შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა ერი წოდებათა დაუყოფლად, დიდ-პატარაობის გაურჩევლად და გამოუკლებლად ერთიანის მეცადინეობითა და გარჯით ჰცდილობს ცხოვრების გზა გაიკვლიოს და ბურთი ბედისა გაიტანოს წუთისოფლის მოედნიდამ ყველამ ერთად, საყოველთაოდ. ცალ-ცალკე წევა ცხოვრების უღელისა, ცალ-ცალკე ხენა და მკა, ცალ-ცალკე თლა ლხინისა თავისაკენ და ჭირისა სხვისაკენ, მარტო თავ-თავის ხსოვნა და სხვისი დავიწყება მომაკვდინებელია კაცთა საურთიერთო ცხოვრებისა და საცა ეგ ურთიერთობა არ არის, იქ არც იგი კრებულია, რომელსაც ერი ჰქვია“ (48, 312).

ამრიგად, „ოთარაანთ ქვრივში“ თავადებსა და გლეხებს შორის ხიდგატეხილობა მხოლოდ ცალკეული ფენების ან გმირების პრობლემა კი არ არის, არამედ ერის, როგორც ერთიანი ორგანიზმის ტრაგედია.

განთიადი და ზემოდაგონა

ილია საინტერესო სახეებს ქმნის დრო-ჟამის მხატვრული დატვირთვით. დღე და ნათელი „მგზავრის წერილებში“, როგორც სიცოცხლის, სიმშენდის, მოძრაობის, ნიშნულის სიმბოლო, უპირისპირდება ბნელისა და ღამის „ბოროტებას“. ქრისტიანულ ლიტერატურაში მაცხოვარს მოიხსენიებენ ხოლმე, როგორც „ნათელს ნათლისაგანს“, „სიმართლის მზეს“ და სხვ. აქედან გამომდინარე, ნათელი ასოცირდება ღმერთთან სიახ-

ლოვესთან, ბნელი კი მიანიშნებს ღვთაებრივი მადლისაგან სიშორეს.

„მგზავრის ნერილებში“ ვკითხულობთ: „ფიქრების გართვაში დრო ისე გამეპარა, რომ თითქმის ვერ შევიტყუე, მზე როგორ გამოესალმა მისგან გამოთბარ ქვეყნიერებასა და როგორ მიეფარა მთებსა... დაღამდა, მაგრამ არ ვიცი, რას ვიქმოდი, რომ იმედი არ მქონდეს კვლავ გათენებისა. სიცოცხლე სიცოცხლედლა ეღირებოდა? ჰოი, ბნელო ღამევე, მეჯავრები შენ მე! შენ რომ არ დაარსებულებიყავ ქვეყნისათვის, მე მგონია, რომ ნახევარი უბედურობაც ადამიანისა ქვეყანაზედ არ იქნებოდა... ჰოი, ბოროტო წარვედ ჩემგან, დღეო ნათელო, მოვედ შენ!“ დაღამების ამ სურათს, რომელსაც ამჟღავნებს მთხრობელის ამოძახილი: „ვაი, რა ცარიელია ეს სავსე ქვეყანა უადამიანოდ“, სულ ერთი აბზაცი ჰყოფს ასევე ხატოვანი გათენებისაგან: „გათენდა. რა მშვენიერი ხარ, დილის რიურაუო! რა მშვენიერი რამა ხარ დილის ცვრით პირდაბანილო ქვეყანავ!“ რაში დასჭირდა მწერალს ღამისა და დღის ამ კონტრასტული სახეების - ბუნების ამ უცნაური გარდატეხის ჩვენება? განთიადის სურათი ორ განსხვავებულ ნაწილად ჰყოფს მთელ ნაწარმოებს. პირველში სულ არასასიამოვნო ფიქრები და განცდებია აღწერილი - „პოვოსკაში“ „ხათქა-ხუთქი“, მყინვარის „განდგომილებითა“ და თერგის „ორპირობით“ გამოწვეული გულისტკივილი, საუბარი რუს პოდპორუჩიკთან, საქართველოს მომავლის მისეული სურათის წარმოდგენა და ბოლოს დაღამება. მოთხრობის მეორე ნაწილი იწყება გათენებით, გრძელდება ცხენზე ამხედრებით და მეგზურ მოხვევესთან ქვეყნის ავკარგზე გულითადი საუბრით. ეს გათენება კი მოიტანა მგზავრის მიერ ქვეყნის ანმყოფობის, რეალობისთვის თვალის გასწორებამ, მისი ცოდვიანობის აღიარებამ და განწმენდის განზრახვამ.

ღამე არის ადამიანის სულიერი მიძინების ალეგორიული სახე. მიძინებისა, რომელსაც ლექსში „ელეგია“ ასე მკვეთრად უპირისპირდებოდა პოეტი: „ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი, / როსლა გველირსოს ჩვენ გაღვიძება?!“

იგივე მხატვრული სახე სხვაგანაც არაერთგზის მეორდება. მაგ. „აჩრდილის“ ადრეულ რედაქციაში: „ყოველი სცოცხლობს, ყოველი ცხოვრობს... / და სძინავთ, სძინავთ მარტოკა კაცებს.“

თუ როგორ ძილზეა აქ ლაპარაკი, ამას მიგვახვედრებს წმ. პავლე მოციქულის ფეხსელთა მიმართ ეპისტოლეს (5,14) გახსენება, სადაც წერია: „...განიღვიძე, რომელსა-ეგე გძინავს და აღდეგ მკუდრეთით და განგანათლოს შენ ქრისტემან.“ წმინდა ილია მართლის შემოქმედებაში ამგვარ მღვიძარებას უკავშირდება გათენებისა და გაღვიძების სურათები. სწორედ ეს ჩანს „ოთარაანთ ქვრივშიც“ არჩილისა და კესოს საუბარში. თავის დას, რომელშიც სინანულმა გაიღვიძა და სულიერად გამოაფხიზლა, არჩილი ეუბნება: „ეგ ცრემლიანი ცოდნა თუ ცოდნიანი ცრემლი

უკანისა, - შუქია წინასი" და შუქი ზომ დასაწყისია განთიადისაო. თუ ბუნებაში განთიადი ბნელის შემდეგ ნათლის მოფენაა, სულიერი განთიადი, ანუ სინანული არის ცოდვის შემდეგ გულის განწმენდა და ღვთიური ნათლით ხელახალი აღვსება, ახალი ნათლისღება.

თავისთავად გათენების მომასწავებელია მამლის ყივილი და მწერალი ამ მხატვრულ სახესაც მსგავსი მნიშვნელობით იყენებს. „კაცია - ადამიანის?" შესავალში იგი მკითხველს მიმართავს, იმედი მაქვს, რომ საკუთარ ავ-კარგზე დაფიქრდები და გამოსწორებას შეეცდები, თორემ ამისი რომ არ მჯეროდეს, ამასლა ვიტყვოდი: „მე მიყვილია და გათენდება თუ არა, ეგ ღმერთმა იცის, წყრომა კი რომ არ ყოფილიყო, ეგ გათენება, ჩვენც კარგად გვეცოდინებოდა, როდის იქნებოდა..“

გათენების, როგორც საკუთარ ცოდვებზე დაფიქრების და მათი გასწორების მნიშვნელობა კარგად ჩანს ერთ-ერთ სტატიკაში, სადაც მწერალი დიდმარხვის დაწყებასთან დაკავშირებით მოუწოდებს მკითხველს, ქრისტიანული წესი აღასრულოს და საკუთარ ცოდვებზე ფიქროს. „მეც დავიყენე ჩემი თავი ჩემ წინა ვითარცა მსაჯულმა და გამკითხველმა... ვზივარ და შევყურებ სულთამხუთავს... და ვნატრობ მამლის ყივილსა...“ (46, 326), ესე იგი, ვნატრობ სულიერ გათენებასო.

ღამესთან, ბნელთან შეჭიდების, მისი ძლევის საუკეთესო საშუალებაა მუდმივი სიფხიზლე, რომლის შესახებაც „მგზავრის წერილებში“ ვკითხულობთ: „კარგია გაღვიძებული ადამიანი!.. მაგრამ უკეთესია ადამიანი, რომელსაც ძილშიაც არა სძინავს, ქვეყნის უბედურებით გულალტყინებულსა...“ ძილში ღვიძილის სახეც წმინდა წერილიდან იღებს სათავეს. „ქება ქებათაში“ წერია: „მე მძინავს და გული ჩემი მღვიძარე არს.“ (5,2). წმ. ბასილი დიდი მართალთა შესახებ ამბობს: „ამგვარის გულს ძილშიაც ღვიძავს“. იოანე ოქროპირის განმარტებით „ბუნებითი-სა ამის ძილისა არდაძინებაი შეუძლებელ არს, ზოლო გონებისაი შესაძლებელ არს მარადის მღვიძარებაი“ (13.6). სულიერი მღვიძარებისაკენ მოგვინოდებს თვით სახარებაც: „იღვიძებდით და ილოცევდით, რათა არა შეხვიდეთ განსაცდელსა.“ (მათე 26,4) „ნუუკუე მოვიდეს მეყსეულად და გპოვნეს თქვენ მძინარენი... არამედ იხილეთ და მღვიძარე იყვნით და ილოცევდით, რამეთუ არა იცით, ოდეს იყოს ჟამი იგი...“ (მარკ.13, 36)

ამრიგად „ნათელი“ არის სიკეთე, სინმინდე - ყველაფერი, რაც აბსოლუტურ ნათელთან - ღმერთთან გვაკავშირებს: „ბნელი“ არის ცოდვა და ბოროტება; „განთიადი“ კი - „ხიღია სიბნელესა და სინათლეს შორის გადებული“ - ერთგვარი გარდატეხაა, სასიკეთო ცვლილებაა, გადასვლაა ბნელიდან ნათელში.

განთიადის მეტაფორული მნიშვნელობის შეცნობისათვის საინტერესოა 1887 წელს, „ოთარაანთ ქერივზე“ მუშაობის პერიოდში წმინდა

ილია მართლის მიერ აღდგომის დღესასწაულისადმი მიძღვნილი სტატია: „აბა, დაუკვირდით თვითონ ჟამს ქრისტეს აღზდგის დღესასწაულისას, რა საოცრად განსურათებულია ეს ძველისა და ახლის, სიკვდილისა და სიცოცხლის, ბნელისა და ნათლის ერთმანეთისაგან გაყრა. თითქო იგავია, თითქო განგებ არის ასე მომზდარი, რომ თვალნათლივ დავინახოთ ის, რასაც გულითავე ვგრძნობთ, გონებითა ვხედავთ... არამც თუ დრო წლისა, არამედ საათიც კი დღისა, როცა პირველად აღმოვიტყვივით ხოლმე „ქრისტე აღზდგაო“ – ეს საათიც კი გვანიშნებს, რის მომასწავებელია აღდგომა ქრისტესი: აღზდგა ქრისტე და ბნელი უნდა განშორდეს ნათელსა, ნათელმა უნდა იმეფოს, იხელმწიფოს. ეს ის საათია, როცა ღამე უკუიქცევა თვისის სიბნელითა და მის მაგიერ ცხოველმყოფელი დღე მოდის თვისის სინათლითა. ამოდის თუ არა ცაზედ ალიონი – ეს წინამორბედი განთიადისა და მტრედისფრად გარიჟრაჟდება გუმბათი ცისა, ზარი დღესასწაულისა გეინვეს სადიდებლად და საგალობლად ქრისტეს აღზდგისათვის, თითქო გვეუბნებოდეს: „აღზდგით ძილისაგან, მიდის ბნელი და მოვალს ნათელი. იხილეთ და გაიხარეთ! ეს ის საათია, როცა ღამის სიბნელე უთმობს ადგილს დღის სინათლესა, როგორც ძველის ცხოვრების ბნელმა დაუთმო ადგილი ახალის ნათელსა...“

ცხოვრების მომნიჭებელს ქრისტეს აღზდგის დღესასწაულს უკეთესი დრო ვერ შეერჩეოდა, თუ არა განთიადი გაზაფხულისა, ესე იგი ის ხანი და საათი, როცა ცხოველმყოფელი სითბო ცვლის სიცივეს, ნათელი ბნელსა და მთელს ბუნებას აღიმძიმებს საცხოვარი ძალი ახლად აღორძინებისა, ახლად გადაშლისა, ახლად აყვავებისა, ახლად ცხოვრებისა... მოძღვრება ქრისტესი იგივე განთიადი იყო, იგივე გაზაფხული კაცობრიობის ცხოვრებისათვის.“

ასევე კარგად ჩანს მზესთან და ნათელთან დაკავშირებული პოეტური სემანტიკა სხვა სტატიაშიც, სადაც მწერალი ამბობს: ძველ წელს „თვალი მოვარიდე, ზურგი შევუქციე, პირი მზის აღმოსავალისაკენ ვქენი და რა დავინახე?... ზურგთუკან ძველია, თვალ-წინ ახალი, იქ სიკვდილია, აქ – სიცოცხლე...“ აშკარაა, რომ მზის აღმოსავალისაკენ შებრუნება აქ ღვთისკენ მზერის მიჰყრობას, მხნეობის მოკრეფას, სასოებით განმსჭვალვას ნიშნავს. საერთოდ მსგავს მაგალითებს ფართო კონტექსტში თუ განვიხილავთ, დაგრწმუნდებით, რომ მზის მხატვრული სახე – მისი ნათელი და სითბო ყველგან მიგვანიშნებს იმ მადლზე, რომელსაც ამა ქვეყნის ბინადარი ყოველი ახალი დღის გათენებისას წყალობად ვღებულობთ ღვთისაგან.

„ცხოვრება, როგორც ყოველი მოზარდი იზრდება, ჰყვავის, მოაქვს ნაყოფი და მერე ჭკნება – იმისათვის კი არა, რომ მოკვდეს და საუკუნოდ დაიმარხოს, არამედ იმისათვის, რომ თავისაგან მოყვანილს

ნაყოფისავე თესლზედ ამოიყვანოს სხვა ახალი, ნედლი ცხოვრება, რომელიც ისევ-ისე უნდა წავიდეს ცხოვრების გზაზედ, როგორც პირ-ველი, თუ უკვდავება უნდა. ცხოვრებასაცა აქვს თავისი შემოდგომა და გაზაფხული, როგორათაც ბუნებასა." წერს ილია. მისი აზრით: „ის ხალხი, ის ცხოვრება, რომელიც არ იზრდება, რომელსაც არა აქვს თავისი გაზაფხული და ნაყოფიერი შემოდგომა, რომელიც ბერდება კი, მაგრამ იმ სიბერის ნაყოფზედ ისევ არ ამოვა განახლებული... ის ხალხი, ის ცხოვრება მიჩანჩალებს სამარისაკენ, ბოლოს მივა და აღიკვება, როგორც მტვერი დედამიწის ზურგიდამ“.

გიორგის სიკვდილს შემოდგომაზე ალეგორიული დატვირთვა უნდა ჰქონდეს. ის, „გლახის ნამბობის“ გაბრიელისგან განსხვავებით, რომელიც ჯერ აღწევს შემოდგომამდე, ასწრებს ნაყოფის გამოღებას – დაღვინებას და პურად ქცევას.

ს ს ვ ა პ ე რ ს ო ნ ა უ ე ბ ი

ამ სოფელი

ილია ჭავჭავაძეს ყველაზე მეტად იმაზე შესტკიოდა გული, რომ საზოგადოების უდიდესი ნაწილი სულიერად დაკნინებული იყო. ცოდვით დაცემულ გარემოს თავდაპირველად იგი გუბის, ლექის და ტყის სიმბოლო-ალეგორიებით წარმოაჩენდა, გვიანდელ მოთხრობებში კი მთავარი გმირების გვერდით გამოჩნდა ერთგვარი კრებითი ხასიათის მოქმედი პირი – „ხალხის გროვა“ („სარჩობელაზედ“). მოთხრობაში „ოთარანთ ქვრივი“ მას შეიძლება ორაზროვნად „სოფელი“ ეწოდოთ. ეს გამართლებული იქნება პირდაპირი გაგებითაც, რადგან ეს ხალხი სოფლის მკვიდრია და გადატანითი მნიშვნელობითაც, ვინაიდან მათ არ ეტყობათ სულიერ ფასეულობებზე ორიენტირებულობა, ამა სოფლის, წუთისოფლის შვილები არიან.

მოთხრობაში ამ ხალხს ხან ზოგადი მონათხრობებიდან ვეცნობით, ხან კი ცალკეულ, სახელიან თუ უსახელო, პირთა ნამოქმედარ-ნააზრევიდან. ყოველივე ამის შეჯამებით გარკვეული წარმოდგენა გვექმნება მის შესახებ. როგორია ეს სოფელი? მატყუარა, ცილისმწამებელი, გულგრილი, შურიანი, ზარმაცი, მპარავი, ჭორიკანა და ცბიერი.

ომარაანთ მოჯამაგირე ტყუის, გიორგიმ „ჭიგო ზედ დამალენა“ ზედმეტ საქმეს რატომ აკეთებ, მერე სხვებსაც მასეთ გულმოდგინებას მოსთხოვენო. იგი ცილს სწამებს ქვრივის ვაჟს ომარაშვილთან, „დედა და მამა საფლავში არ დაგიყენაო“. ეს ზარმაცი, უპირო და ცბიერი კაცი ხვდება, სიმართლის თქმის შემთხვევაში მას გაამტყუნებენ და ამიტომ ისეთ ტყუილებს იგონებს, რომ ომარაშვილიც და მოსამართლეებიც გიორგის წინააღმდეგ განაწყოს.

არჩილის მეჯინიბე უქნარა, უპასუხისმგებლო და თავხედი. მან გაოფლილი ცხენი მოუვლელოდ დააბა, თავად კი ტახტზე გაშოტილი ყალიონს აბოლებდა. როცა გიორგიმ შენიშვნა მისცა და პირუტყვის მოვლა თავად დააპირა, ქერივის ვაჟს დასცინა და დედა შეაგინა.

უსაქმოდ თავშეყრილ და მოლაზღანდარე სოფლელებს ქერივის კი არ ეშინიათ, მხილებას გაურბიან და ამიტომ იფანტებიან მის გამოჩენაზე, თორემ მართლაც რომელი ბაყბაყდევი ის იყო, რომ მათთვის თავზარი დაეცა. განსაკუთრებით უცნაურია იმ დედების საქციელი, რომლებიც გაკაპასებულ ბავშვებს, იმის ნაცვლად, რომ თავადვე გაუჯავრდნენ და ჭირვეულობას გადააჩვიონ, ქერივის მისვლით აშინებენ, მის სახელს საფრთხობელად იყენებენ. ამგვარი ქცევით ისინი შესაძლოა ბავშვებს უცებ იმორჩილებდნენ, მაგრამ უფრო დიდ შეცდომას ჩადიან, თავიანთ შვილებს თავადვე აძულებენ სიმართლეს და წესრიგს

სოფლელები ყველაფერს აქილიკებენ. გიორგი ამბობს: „სასაცილოდ ამიგდებს მთელი სოფელი, ეგრე ბარგაკიდებული რომ მნახონ“, როცა არჩილი რწმუნდება, ვენახი არასწორად გამიშენებიაო, გიორგის მადლობას უხდის, შენ რომ დროულად არ დაგენახებინა ჩემი შეცდომა, „აქაურ გლეხკაცობას სიცილად არ ვეყოფოდით“. ამ ხალხს უყვარს ნიშნის მოგება და აბუჩად აგდება. ისინი იცინიან ყველაფერზე, რაც მათთვის უჩვეულოა და მათ წესებს არ ექვემდებარება. სოფელთა ზნეობრივი სახე გაილეღებს ქერივზე დაქორწინების მსურველთა შესახებ ავტორის მიერ თქმულ ფრაზაში: „ბევრი ეხარბებოდა ოთარაანთ ქერივის ოჯახში შესვლას“. მათ ამ ქალის გამორჩეული მადლი კი არ იზიდავდა, არამედ მისი წელმაგარი ოჯახი.

სოფლელები სხვათა ცალკეულ დადებით თვისებებს კი ამჩნევენ, მაგრამ სულიერ სიღრმეებს ვერ აცნობიერებენ. თან, როგორც ჩანს, არ ცდილობენ სიკეთეში ვინმეს მიბაძვას და რაიმე კარგის შეთვისებას. ავტორის თქმით, მათ იციან, რომ ოთარაანთ ქერივს ტყუილ-უბრალო ბაქიობა და მუქარა არ უყვარს, რომ იმის თქმა და ქმნა ერთია. ვინმე დათია ბადიაშვილი მასზე ამბობს, „ბარაქალა დედაკაცია, არც სხვისას შეირჩენს, არც თავისას შეარჩენს სხვასო“. თან განცვიფრებულია მისი მუყაითობით: „მთელი დღე ციბრუტივით ჰტრიალებს ოჯახში. იმისი ხელი და ფეხი დილიდამ საღამომდე არ დადგებაო“. თუმც, როგორც ჩანს, დათიაც და სხვა სოფლელებიც ამას ყველაფერს ხედავენ და ამბობენ, მაგრამ მასთან მიმსგავსებას არ ცდილობენ. ასე რომ არა, ავტორი ამ ოჯახს მარტოსულად არ წარმოაჩენდა მთელს სოფელში.

ანკი რატიმ უნდა მიებაძათ სოფლელებს ოთარაშვილებისათვის, თუკი საკუთარი უგულისხმოების გამო იმასაც კი ვერ ხვდებიან, დიდი ცოდვა ტრიალებს მათში, თუ დიდი მადლი. წმინდა ილია მართალი ერთგან წერს: „ადამიანის უბედურება დღემდე იმაში ყოფილა და

დღესაც იმაშია, რომ ვერ მიუგნია, რა არის ცოდვა და რა არის მადლი" (46.327). არჩილისა და კესოსაგან განსხვავებით, ეს ხალხი არც კი ეძებს ამ კითხვაზე პასუხს, მარტივად ჭრის საკითხს. მათი უმრავლესობა ოთარაშვილებს „გადარეულ“, „დამთხვეულ“ და „მოუხვენარ“ ადამიანებად მიიჩნევს. სახარებაში ვკითხულობთ: „უკეთეთმცა სოფლისაგანნი იყვნით, სოფელიმცა თვისთა ჰყუარობდა; რამეთუ არა სოფლისაგანნი ხარო თქუენ, არამედ მე გამოგირჩიენ თქუენ სოფლისაგან, ამისთვის სძულთ თქუენ სოფელსა" (ი. 15,18). სოფლის ამგვარი დამოკიდებულება ოთარაშვილების უკეთურებაზე კი არ მეტყველებს, არამედ ღვთისგან გამორჩეულობაზე.

სოფლელები ერთმანეთს სარწყავ წყალს ჰპარავენ. ეს თითქმის ჩვეულებად აქვთ ქცეული და ალბათ ველარც კი აცნობიერებენ, რომ ღვთის მცნებას არღვევენ.

ეს ხალხი ამოო, მინიერი ინტერესებით ცხოვრობს. მათი ზედაპირულობა ჩანს გიორგისა და კესოს შესახებ გავრცელებული ჭორებიდანაც: ჭაიგებდი, ერთმანეთი ჰყვარებიათ“, ამბობს ერთი. „ლამაზი გოგო და ლამაზი ბიჭი, – სხვა რა უნდა სიყვარულსა“? დასძენს სხვა. სიყვარულს გარეგანად აფასებენ, სულიერი სილამაზის და ერთობის აუცილებლობაზე კი არ ფიქრობენ. ამიტომაც რჩებათ შეუმჩნეველი მთავარი ღირსებები, გიორგის სულის მშვენიერება და კესოს გარდატეხა.

სოფლელთა საოცნებო მიჯნა თავადიშვილობაა. ამიტომ გიორგის გამორჩეულობასაც, შესაბამისად, თავადებთან მისი შედარებით გამოხატავენ: „ერთი დონიჯის შემოყრა–ლა აკლია თორემ თავადიშვილია და თავადიშვილი“. თავადებს ეს ნოდება ქვეყნის წინაშე განსაკუთრებული დამსახურებისათვის ეძლეოდათ, აქ კი სარკასტულად წარმორჩნდება მათი შთამომავლების სახე – ისინი „დონიჯითლა“ განსხვავდებიან სხვებისაგან. ნოდებით წარჩინებულთა ღირსების დაკნინება ქედმაღლობისა და უსაქმურობის გამომხატველ დონიჯამდე ისეთსავე ირონიულ სახეს ქმნის, როგორსაც მგზავრის წერილებში გენერალთა ღირსების დაყვანა ულვაშებამდე.

სოფლელებს უყვართ სხვათა განკითხვა. არჩილის მოსამსახურეები არც კი იცნობენ გიორგის, მაგრამ ზნეობრივ საქციელს მაინც ახალმოსულის თავგამოდებად უთვლიან. მეზობლები არჩილს და მის დას ბრალს სდებენ გიორგის სიკვდილში და ღვარძლიანად ამბობენ: „კაცი მოიდნეს და ქვეყანას“ მიცვალებულის პატრონობით „უბმენ თვალსა“. ასეთ ბრალდებას გიორგის სიკვდილით ყველაზე მეტად გაუბედურებული და გამწარებული დედაც კი არ კადრულობს. არათუ მკვლელობაში, ის დაძმას გიორგის ფარული სიყვარულის დაუნახავობაშიც კი არ ადანაშაულებს. მან, სოფლელებისაგან განსხვავებით იცის, რომ ღვთის უნებურად, შემთხვევით არაფერი ხდება. ამიტომ ამ დიდ ტკივილს

მორჩილად იღებს და არავიზე გადაბრალეებას არ ცდილობს. პირიქით, უბედურების ჟამს უფრო თბილადაც კი მიმართავს კესოს: „რა გატირებს, ჩემო კარგო!..“

სოფელთა გულგრილობის და სულიერი სიცარიელის თვალსაჩინო გამოხატულებაა მოთხრობის უკანასკნელი ეპიზოდი, როცა ისინი თავს იყრიან ქვრივის ცხედართან. უსიყვარულობის გამო მათ შორის დამტირებელი არავინ არის, სოსიას გარდა. უაზრო ჟღივილ-ყაყანში მიცვალებულის პატრონობაც კინალამ ავიწყდებათ. ფაცი-ფუცით გადადიან ერთი ჯგუფიდან მეორეში, რომ არ გამოეპაროთ, ვინ რას ამბობს. მართლაც ბევრს ლაპარაკობენ, მაგრამ აზრიანს არაფერს. ისინი შვილმკვდარი დედის უბედურებას ხედავენ, მაგრამ, არჩილისა და კესოსაგან განსხვავებით, ვერ აცნობიერებენ მათ მიერ ამ სოფლად დატოვებულ ნათელს და „შინ“, უფალთან დაბრუნებით მოსალოდნელ სიხარულს.

ამ ხალხის უსიყვარულობის და გულქვაობის ნიშანია სოსიასადმი მათი დამოკიდებულება. ქვრივის ცხედართან მტირალ მოხუცს დასცინიან: „ადე, რას ჰლმუი უპატრონო ძალსავით“, მერე ფეხს ნაჰკრავენ, „ნადი, იქით გაეთრიეო“. რას ერჩიან? ალბათ იმას, რომ მისი გრძნობა და ამ გრძნობის გამომხატველი ცრემლები მათი გრილი გულის ჩარჩოებში ვერ თავსდება. ამას გარდა, ალბათ, იმიტომაც ჩაგრავენ, რომ დაუცველი და იოლად მოსარევია, ამ სოფელთა „ვაჟკაცობა“ კი ასეთების ნაქცევია.

სოფლის საუკეთესო განსახიერებაა ის დედაკაცი, რომელიც აუდ-მყოფი ქვრივის თვალყურსაგდებად არის მისული, მაგრამ „გულიანად“ სძინავს და ვერ იგებს მის შინიდან წასვლას. არა მარტო მას, „მთელ სოფელს“ სძინავს. მართალია, ავტორი აკონკრეტებს, რომ ეს ძილი „სასვენია და არა სანებიერებელი“, მაგრამ მაინც ძილი და სიფხიზლის მოღუწებაა. ის დასაყრდენი ვერ გახდება მისთვის, ვინც „ძილშიაც მღვიძარეებს“ ეძებს. ამიტომაც იმეორებს მწერალი: „ყველას ეძინა, ყველასო“. ეს სოფელი, ქვრივისა და მწყემსებისაგან განსხვავებით, მძინარე ხვდება უფლის შობას.

უსაქმურობით, უსამართლობითა და ანგარებით განსაკუთრებით გაზოიჩივიან სახელმწიფო მოხელეები. ოთარაანთ ქვრივის ეზოში, რაც არ უნდა დიდი საქმე ჰქონოდათ, ნაცვალი და იასაული „ვერ გაიწანანებდნენ“ და თუ გაბედავდნენ და მივიდოდნენ, ქვრივი თავებდს აწყველინებდა. ოთარაანთ ქვრივის გამოჩენა გლეხობაზე მეტად უსაქმოდ მდგარ ნაცვალსა და მამასახლისის აშინებდა, მაგრამ ყველაზე დამფრთხალი ალბათ მაინც ის გზირი იყო, რომელმაც ქვრივს ქათამი წაართვა დიამბეგისთვის მისართმევად და ეს ძალადობა ძვირად დაუჯდა.

გიორგისა და ომარაშვილის მოჯამაგირის საქმის განხილვაზე კარ

გად ჩანს სასამართლოს მოხელეების ბუნება. მათ, ერთი მხრივ, ომარ-აშვილის გულის მოგება და კარგი პურ-მარილი უნდათ, მეორე მხრივ, ოთარაანთ ქვრივის ეშინიათ და არც გიორგი ემეტებათ. ეს სახელმწიფო მსაჯულები სამართალს მთლიანად სუბიექტური განწყობით უდგებიან და არავენ იცის, როგორ განაჩენს გამოიტანდნენ, ისევ მომჩივანს რომ არ ემარჯვა და თავად არ გაემართლებია გიორგი.

მეწიქვილი

წმინდა ილია მართალთან ზშირად ალეგორიული შინაარსი აქვს „წიქვილის“ და „მეწიქვილის“ სახეებსაც. ერთგან, აზრის ძალდაუტანებლად ჩამოყალიბების და გამოთქმის აუცილებლობაზე საუბრისას ილია წერს: „ავტორი თითონ უნდა გრძნობდეს... აზრის წარმოთქმის საჭიროებასა. აზრი უნდა გამომდინარეობდეს ლაღად, თავისთავად გონებიდგანა... ძალად გამოყვანილს წყალს წიქვილის დაბრუნება არ შეუძლიან: ის არის უღონო, რომელსაც რაკი მოხვდება თიბათვის მზის შუქი, მაშინვე გაჰქრება.“ (9,3). ჩანს, რომ წიქვილის ამოქმედება განსაკუთრებული მადლია, ამ მადლის ქონა-არქონას კი ამონიებს თიბათვის მზე. ზაფხულის იგაფური სახე სახარებაში უფლის მეორედ მოსვლას და საშინელი განკითხვის ჟამს უკავშირდება. თიბათვის მზე ილიასთანაც, ისევე, როგორც გალაკტიონის ცნობილ ლექსში, ქვეყნიერების მსაჯულის, სიმართლის მზის, უფლის სახესთანაა ასოცირებული, რადგან ის ავლებს ზღვარს სიყალბესა და ჭეშმარიტებას შორის.

ამ მადლთან უნდა იყოს დაკავშირებული „ოთარაანთ ქვრივში“ სამი წიქვილის წყლის ხსენება: „სოფელს ზედ შუაზედ სამის წიქვილის წყალი ჩამოუდიოდა. როცა ძალიან გოლვა იყო, მაშინ კი წყალს სოფელში ერთმანეთსა ჰპარავდნენ... ოთარაანთ ქვრივს კი ვერ უბედავდნენ წყლის მოკლებასა. თუ ვინმე გაჰბედავდა, ვაი იმას!.. ოთარაანთ ქვრივი მეწიქვილესავეთ გაიდებდა ზოლმე მხარზედ თოხსა და აჰყევბოდა რუს თავამდინა...“ ვკითხულობთ მოთხრობაში. ეს სამი ისეთი წყაროა, რომელსაც თიბათვის მზე ვერ აშრობს და შესაძლოა წმინდა სამებას უკავშირდებოდეს. შემთხვევითი არც ამ მადლიანი წყლის დასაბრუნებლად მიმავალი ქვრივის მეწიქვილესთან შედარება უნდა იყოს. ის, როგორც პატრონი და მსაჯული მიდის ამ მადლის დასაბრუნებლად.

წიქვილის ალეგორიულობაზე მეტყველებს ისიც, რომ ერთადერთი ადამიანი, რომელსაც კარგად ესმის ოთარაშვილების ოჯახის ფასი, მეწიქვილე სოსიაა. იგი შორიდან ადევნებს თვალს მათ ღვანლს, მათ საქმით მეტყველ სულს და თუმც თავად თანასოფელელთა მიერ აბუჩად აგდებული მოხუცია, მაინც „მეწიქვილე“ და „თივისა და თავის“, „ბზისა და ზორბლის“ ერთმანეთისგან გარჩევა იცის.

წაწარმოებში სოსია ორი ღირსებით წარმოჩნდება. ერთი ის არის,

რომ, როგორც აღვნიშნეთ, მან იცის „პურის“ ფასი, მეორე კი მისი უანგარო და წმინდა სიყვარულია. მიუხედავად ამისა, სოსია იმდენად უმოქმედო ადამიანია, რომ ამ მაღლთაგან ვერცერთს ვერ ამრავლებს. ვერც მისი სიყვარული იწვევს თანაგრძნობას და ვერც ცოდვა-მადლის გარჩევის უნარს გადასცემს სხვებს. როცა ოთარაანთ გიორგიზე მოსამსახურე გოგო-ბიჭები ეჭვით ამბობენ: „ახალი ცოცხი კარგად გვისო“, სოსია მართალია, არ ეთანხმება მათ, მაგრამ გულში ნაფიქრალსაც კი, ეგ „სხვა დედის შვილია“ და არ შეიძლება, რომ ცუდი გახდესო, ხმამაღლა არ იტყვის, ავტორი საგანგებოდ აღნიშნავს, „ამას გულში ამბობდაო“. არჩილისა და კესოს საუბრიდან ვიგებთ, რომ ბურკიაშვილის კამეჩის ამბავი სწორედ მენისქვილეს მოუყვლია და-მმისთვის, მაგრამ, როგორც ჩანს, ვერც მაშინ დაიცვა გიორგის სიმართლე, რადგან ვიდრე არჩილი თავად არ გახდა ფაქტის მომსწრე, მანამ არ სჯეროდა ქერივის ვაჟის უანგარობა.

სოსიას სახე ილია ჭავჭავაძის მოქნილი კალმის კიდევ ერთი ბრწყინვალე ქმნილებაა. იგი დიდი სიყვარულით ჰყავს ავტორს გამოძერწილი, მოთხრობასაც მისდამი თანაგრძნობით ამთავრებს: „მართლა, რომ ცოდოაო“, მაგრამ იძულებულია, რომ მისი ნაკლი – პასიურობა და უნაყოფობაც დაგვანახოს. მაცხოვარმა თავის ხატად და მსგავსად შექმნილ ადამიანს მარტო ცოდვის არქმნა კი არ უმოძღვრა, არამედ მადლის გამრავლება მოსთხოვა (მ. 25,15). ისევ გავიხსენოთ ილიას ნათქვამი, ყველამ „თვითონ უნდა მოჰთესოს, მოჰხნას, მოიმკოს, მოზილოს და გამოაცხოს თავისი არსობის პური“ (45.238). „ჭეშმარიტი კაცობა არ-ქონა ცოდვისა კი არ არის, არამედ ქონაა მადლისა“ (45.225). ალეგორიულად რომ ვთქვათ, სოსიას წისქვილი მხოლოდ სხვის მომკილს ფქვავს, საკუთარ პურს ვერ აცხობს. ის ამ სოფელზე ვერანაირ ზემოქმედებას ვერ ახდენს ამიტომ მისი მადლი მაინც მიწაში დაფლულ ტალანტს ემსგავსება.

როგორც აღვნიშნეთ, ილიას ეპიკურ თხზულებებში პერსონაჟთა სახელებს უმრავლეს შემთხვევაში სტილური დატვირთვა აქვს. ამ მენისქვილეს, რომელიც მადლიანი დედა-შვილის გამორჩეულ ღირსებას ხედავს, ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის დამწინდებელის სახელი – იოსები ჰქვია, მაგრამ მართალი იოსებისაგან განსხვავებით იგი ვერ ზრუნავს მათზე, იმდენად უუნაროა, რომ უსამართლო განკითხვისგანაც კი ვერ იცავს, სახელით მინიჭებულ მოვალეობას ვერ ასრულებს და ამიტომ იოსები სოსიად არის ქცეული.

პეტიტა

მოვხუცდი და ჩემი მშვილდი ძირს უნდა დავდოო, ერთნაირ ფრაზას ამბობენ ილიას ორი მოთხრობის – „სარჩობელაზედ“ და „ოთარაანთ

ქერივი" გმირები. ორივე მათგანი გლეხია და ორივეს პეტრე ჰქვია. როგორც მწერლის პუბლიცისტურ წერილებში ვნახეთ, ამგვარი განწყობა და მოქმედება მას წუთისოფელთან ჭიდილში დანებების, დამარცხების ტოლფასად აქვს მიჩნეული. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ ამ გმირის სახე მკაფიოდ აღიქმება. ეს არის ადამიანი, რომელიც თავდაპირველად თავისი სიკეთით გამოირჩევა გარემომცველი საზოგადოებისაგან, მაგრამ ამ მადლზე თავადვე ამბობს უარს და ბრბოს ნაწილად იქცევა. ამის გამო იგი ერთი ახალგაზრდის ჩამოხრჩობის მოწმე ხდება, მეორეს კი უნებლიედ უბიძგებს სასონარკვეთილებისკენ.

„ოთარაანთ ქერივის“ გმირი პეტრეს შესახებ ბევრი არაფერი ვიცით, მაგრამ საფიქრებელია, რომ შემთხვევით არც ის გამხდარა გიორგის სიკვდილის საბაბი. მას უნდა დაედგა თავი თივის ზვინისათვის, მაგრამ „მრუდედ“ აკეთებდა საქმეს. მისი გამობმული წნელი გაუწყდა გიორგის. ამ პეტრემ თავისდა უნებლიედ კისრად იდო ის, რაც მოხდა. მწერალი შემთხვევით არ ათქმევინებდა მას: „ჩემს კისერზედ იყოს, ჩემო გიორგი!“ მართალია, ამ უბედურების შემდეგ პეტრე ატირდა, მაგრამ მასაც მოთხრობის „სარჩობელაზედ“ გმირ პეტრესავით სინანული მაინც არა აქვს - „რა შეგცოდე, ღმერთოო“. სხვებიც გულს უმშვიდებენ: „შენი რა ბრალია?“ „ალბად ეგ წერებულა მაგის შუბლზედ...“ რაკი ავტორმა ასე სალაპარაკო გახდა მისი „უდანაშაულობა“, ეტყობა, რომ ჩვენი დაფიქრება უნდოდა, შემთხვევით არაფერი ხდებოდა.

სათივისთვის თავის დგმას აქ სიმბოლურად სულიერი ღვანჯლის მნიშვნელობა აქვს, ფიზიკური ასაკოვნება კი სულიერი უძლურების გასამართლებელი ვერ იქნება. ილიას თქმით: „მოხდება ხოლმე, რომ ხორციით დაბერებულს სული და გული ჭაბუკისა შერჩება ხოლმე საფლავის კარამდინა. უკეთესნი და უდიდესნი კაცნი ქვეყნიერობაზედ ამისთანანი ყოფილან“... „დროთა ბრუნვა მარტო ხორცს ერჩის, ხორცსა სძლევს. ხორცს მაგისათვის არც ფარი აქვს, არც ხმალი“ (ტ.3. 374). თუ სულით არ დაბერდები, „მაშინ ფარიც ხელთ გექნება მოსაგერად და ხმალიც სატევრად.“ საქმე ისაა, რომ პეტრე ამ იარაღზე თავისივე ნებით ამბობს უარს.

რაოდენ ხნიერიც არ უნდა იყოს ადამიანი, თუ საქმეს ღვთისადმი რწმენით ჰკიდებს ხელს, შეძლებს კიდევ მის შესრულებას. ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილმა, რომელიც ჩიოდა, დაბერდი, აღარც მკლავი მერჩის და აღარც მუხლიო, ლომივით ჭაბუკი დაამარცხა, რადგან ორთაბრძოლაში გასვლის წინ „სახელი ღვთისა ახსენა“. რწმენა და მხნეობა უფრო დიდ სასწაულებსაც ახდენს. ილია იმ ხალხის შთამომავალია, რომლის თქმითაც „ბებერი ხარისა რქებიც ხნავენ“, იმ კუთხის შვილია, რომლის სიმღერაშიც ბებერი პაპის ნასროლი შვიდი ახალგაზრდის შვიდ-შვიდჯერ ნატყორცნზე უფრო ზუსტად ხედება მიზანს („გუშინ

შვიდნი გურჯანელნი“).

ერთ პუბლიცისტურ წერილში წმინდა ილია მართალი ახსენებს ამ ეპიზოდში გიორგის მიერ მოხმობილ ანდაზას და აანალიზებს მას: „ისიც დასაყენიყარი არ არის, რომ „ახალსა ნამუდრაგალსა ძველის სჯობიან ჩანჩალი“. აი, სად არის ის ბენვის ხიდი, რომელზედაც გავლას სალი ჭკუა უნდა, მართლის სიყვარული და ვაჟკაცური გამბედაობა“ (53.384). როგორც ჩანს, ეს თვისებები არ ჰქონდა პეტრეს.

ერთი მოთხრობიდან მეორეში გმირის გადაყვანა, მით უფრო თუ ამ ნაწარმოებებს საერთო ძირები აქვთ, უპრეცედენტო შემთხვევა არ არის მწერლისთვის. როგორც ვიცით, „გლახის ნაამბობი“, „კაცია – ადამიანი?“ და „კაკო ყაჩალი“ ერთ ნაწარმოებად იყო ჩაფიქრებული. თავდაპირველი რედაქციის მიხედვით გაბრიელს კაკო ერქვა. თხზულების სამად დაყოფის შემდეგ ეს გმირი, თავისი თავგადასავლით და გაბრიელის სახელით აღმოჩნდა „გლახის ნაამბობში“, იმავე სახელით, მაგრამ სახის გაუშლელად კი გადავიდა პოემაში „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩალის ცხოვრებიდან“. ეს იმითაც დასტურდება, რომ პოემაში ეს პერსონაჟი დიდი ხნის ნაცნობივით ჩნდება, კონკრეტული თავგადასავალი კი არ ჩანს. მსგავსი რამ მოხდა პეტრეს შემთხვევაშიც. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ დარჩა მისი ამბავი, „ოთარაანთ ქვრივში“ კი გადავიდა ზოგადი ხასიათი და სახელი. აღსანიშნავია, რომ ილიას ამ მოთხრობებსაც საერთო ძირები ჰქონდა ჩანახატებში სათაურით „მარგალიტი ლექში“ (24).

„გ ა მ ო უ ც ვ ე ლ ი გ ა მ ო ც ა ნ ა“

„დააფინანსის ცხოვარნი მარჯუენით მათსა...“

„ოთარაანთ ქვრივში“ ეკითხულობთ, რომ გიორგის ამბები არაერთხელ გაუგიათ არჩილსა და კესოს და არაერთხელ გაჰკვირვებიათ მისი ზნე და ხასიათი. „ბევრი რამ არის, ჩემო ჰორაციო, ამ ქვეყნიერებაში იმისთანა საიდუმლო, რომელიც სიზმრადაც არ მოსჩვენებიათ ჩვენს ფილოსოფოსებსაო“ – ეტყოდა ხოლმე არჩილი თავის დას ჰამლეტის სიტყვებს, როცა გიორგიზედ ჩამოუვარდებოდათ ლაპარაკი. გამოუცნელს გამოცანას ამით მოუღებდნენ ხოლმე ბოლოს“.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ თავის უკანასკნელ პროზაულ თხზულებაში – ეტიუდში „უცნაური ამბავი“, პატარა პატიკოს უჩვეულო მაღლის ასახსნელად მწერალი შექსპირისეულ ზუსტად იმავე ციტატას იყენებს: „ვინ გაიგოს, ბაშვის პატარა ჭკუამ და პატარა გულმა ამ შემთხვევაში თვალი რადა და როგორ აახილა და ერთმანეთს რა მიაწოდა. ამაზე, რასაკვირველია, ბევრი რამ ითქმის, მაგრამ ჰამლეტისა არ იყოს, ბევრი იმისთანა საიდუმლოა ქვეყანაზე, რომელიც ჩვენს ფილოსოფოსებს სიზმრადაც არ მოეჩვენებათ ხოლმე.“ სხვა არის ამა

სოფლის სიბრძნე და სხვაა ზესთა სიბრძნე. აშკარაა, რომ „საიდუმლოში“ ილიას მოთხრობებშიც, შექსპირის ტრაგედიის ციტირებული ეპიზოდის მსგავსად, ადამიანური გონებით და ლოგიკით აუხსნელი, მისტიური რამ იგულისხმება.

კაცში რომ სწორედ ღვთიური მადლმოსილებაა იდუმალი და ჩაუნვდომელი, ჩანს „გლახის ნაამბობში“. აქ მღვდლის შესახებ გაბრიელი პირდაპირ გვეუბნება: „დაილოცა ღვთის სიძლიერე, იმისი გზა და კვალი გაუგებარია როგორ ეტეოდა ამოდენა ზალხის გულისტკივილი იმ ერთ გულში“. ამგვარი ღვთაებრივი მადლი ამოძრავებს გიორგის მაშინაც კი, როცა ის ვერ აცნობიერებს, რა ძალაა ეს. ასე მოხდა მაგალითად, კესოსთან პირისპირ შეხვედრის დროს. სულიერი სიფხიზლის გამო ქერივის ვაჟი გულს ვერ აჯერებს, რომ სწორედ ღვთიური ძალის ზემოქმედების ქვეშ არის და ამიტომ ეკითხება თავისთავს: „ჯადო მენევა უკან თუ ხატი არ მიშვებს წინო“, მაგრამ იმის გამო, რომ ის ასეთ კრიტიკულ ნუთებშიც კი ღვთის მსასოებელი რჩება და მის სახელს ახსენებს, გამოსავალი უცვებ ჩნდება. გიორგი, რომელიც ნაბიჯს ვერ დგამდა წინ, თითქოს „ფეხის ძარღვები დააჭრესო“, თავისუფლად მიდის უკან. ბუნებრივია, რომ კესო გაოცებული რჩება მომხდარით, მაგრამ ავტორი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ თავად გიორგიმაც არ იცოდა, რა მოხდა და ამაზე ჩვენი ყურადღების გასამახვილებლად სიტყვები: „განა თვითონ კი იცოდა?“ თავის სათაურადაც გამოაქვს.

საინტერესოა, რომ სხვა პროზაული ნაწარმოებებისაგან განსხვავებით ამ მოთხრობაში მწერალი ერთადერთხელ მიმართავს მკითხველს და აი, რას ეუბნება: „გიორგი, როგორც ჩემთვის, მკითხველო, ისეც იმათთვის (არჩილისა და კესოსათვის მნ.) გამოცანა იყო“. ამით იგი კიდევ ერთხელ მიგვანიშნებს ამ გმირის განსაკუთრებულ, ადამიანური გონებით ჩაუნვდომელ, ღვთაებრივ მადლზე. ამ იდუმალ ძალასთან მიახლების სიხარულით არის ნასაზრდოები გიორგის გარდაცვალების შემდეგ არჩილის ნათქვამიც: „დღესაც ვერ გამოძირკევეია, რა მოგვეჩვენა გიორგის სახით?... ჩვენ ხედვად და სმენადაც უღონონი ვართ და იქ კი... იქ კი რამოდენა ღონე ყოფილა შექმნისა... გიორგი...“

ოთარაშვილების მსგავსი ადამიანები საზოგადოების უმეტესი ნაწილისაგან განსხვავებულად ცხოვრობენ და გარშემო მყოფთ უჭირთ მათი გაგება. თანასოფლელები გიორგის შესახებ ამბობენ: „ეს კაცი ან გიჟია, ან ღვთისაგან მოგზავნილი...“ „ეგ კაცი ან გიჟია, ან ერთი რამ ღვთის ნიშანია მაგის თავზედ.“ იქვე ახსენებენ მისი შშობლების „დამთხვეულობასა“ და „მოუსვენრობასაც“ და ასკვნიან: „მაგათში ან დიდი ცოდო პტრიალებს, ან დიდი მადლიო.“

სახარება გვასწავლის: „ნაყოფთა მათთაგან იცნნეთ იგინი... ყოველმან ხემან კეთილმან ნაყოფი კეთილი გამოიღის... ვერ ხელ-ენიფების...“

ხესა ხენეშა ნაყოფი კეთილი ყოფად" (მ. 7,17-18). გმირის ბუნების შეცნობაში დაგვეხმარება მისი ცხოვრების შედეგი, რომელიც მოთხრობაში სრულიად გარკვევით არის წარმოჩენილი კეთილი ნაყოფის, კესოს სულიერი გარდატეხის სახით. ამის შემძლე მხოლოდ ღვთიური მადლი შეიძლებოდა ყოფილიყო. ამდენად, ძალა, რომელსაც ქვრივის ვაჟი ემორჩილება, ღვთიურია და არა ეშმაკეული, ხატია და არა ჯადო. ყველა ზემოხსენებული ალტერნატივა ცალსახა ჭეშმარიტებად იქცევა. გიორგი „ღვთისაგან გამოგზავნილია“. მის გულში ცოდო კი არა, „ღვთის მადლი პტრიალებს“, მის თავზე „ღვთის ნიშანია“.

გიორგისა და მისი მშობლების ამქვეყნიური ცხოვრება მხოლოდ ზრუნვაა მარადიულის მოსაპოვებლად, არსობის პურის გამოსაცხობად და შინ დასაბრუნებლად. ისინი თავიანთ ვალს პირნათლად ასრულებენ და მშვიდად აღესრულებიან. მომაკვდავი თევდორე მეუღლეს ეუბნება: „რა გატირებს, ადამიანო, სააქაოს სტუმარი ვიყავ და ეხლა შინ მივიღივარო“. გიორგი ამბობს: „არა ვნანობ, არა... მივიღივარ და თან მიმაქვს ამის (კესოს მნ.) ცრემლით განედლებული სიხარული. იქ ვახვირებ, იქ“. ქვრივიც მშვიდად ეგებება სიკვდილს: „მეც მალე დაეიძინებ... დავიძინებ და, მადლობა ღმერთსა, აღარ გავიღვიძებ...“

ღვთაებრივი სიბრძნის გადმოსაცემად მაცხოვარი ხშირად მიმართავს იგავებს, რაც საშუალებას იძლევა, რომ მისი ქადაგება ყველამ იმდენად გაიგოს, რამდენის აღქმასაც შეძლებს. ერთ-ერთ პუბლიცისტურ წერილში წმინდა ილია მართალი აღნიშნავს, რომ მხატვრული ლიტერატურის სახისმეტყველებაც წმინდა წერილისეული იგავების მსგავსად „ორკვც თვისებასა და ღირსებაზეა“ დაფუძნებული, მასაც ორი პლანი აქვს – ზედაპირული და სიღრმისეული (ტ.3, 365). ზემოთ საუბარი გვეკონდა „ოთარაანთ ქვრივში“ გამოყენებული არაერთი სიმბოლო-ალეგორიის და ალუზიის შესახებ, რაც დაგვეხმარა მხატვრული ქვეტექსტების ამოკითხვაში, მაგრამ დარჩა კიდევ ერთი, ალბათ, ყველაზე მნიშვნელოვანი იგავური სახე, რომელიც მთავარ გმირთა გვარ-სახელს უკავშირდება.

ჩვენი აზრით, ნაწარმოებში, სადაც თითქმის ყოველ სიტყვას, მით უფრო კი საკუთარ სახელს, გარკვეული სტილური დატვირთვა აქვს, ავტორი მხატვრული მიზანდასახულობის გარეშე არ შემოიტანდა ყველაზე ხშირად ხმარებულ და სათაურშივე აქცენტირებულ გვარსახელს „ოთარაანთი“. გვარები ოთარაძე და ოთარაშვილი ხშირად გვხვდება როგორც მესხეთის, ისე ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიაზე. შესაძლოა იგი ოდესღაც კაპადოკიაშიც ყოფილიყო გავრცელებული, მაგრამ ამ ვარაუდს წმინდა გიორგის სამშობლოსთან ოთარაშვილების კავშირზე მისანიშნებლად მწერალი ვერ გამოიყენებდა, რადგან ამ გვარის ხალხი საქართველოს თითქმის ყველა სხვა კუთხეშიც ცხოვრობს. ჩვენი აზრით,

მწერლის მიერ პერსონაჟთა გვარსახელის შერჩევის მხატვრული ორიენტირი თურქული სიტყვა „ოთარას“ ეტიმოლოგიური მნიშვნელობა „ცხვრის ფარა“ უნდა იყოს. აქედანვე არის ნასესხები იმავე მნიშვნელობის რუსული იბბბბ.

„ცხოვარის“ სახე წმინდა წერილში ძალიან ხშირად არის გამოყენებული. „მწყემსმან კეთილმან სული თვისი დადვის ცხოვართა თვისთათვის (ი.10,11) „ცხოვართა ჩემთა ხმისა ჩემისაი ისმინონ (ი.10,27) საყურადღებოა ცხოვართა და თიკანთა შეპირისპირებული იგავური სახეც: „მწყემსმან განარჩინის ცხოვარნი თიკანთაგან“ (მ.25,32), „დაადგინის ცხოვარნი მარჯუენით მათსა...“ (მ.25,33). ოთარაშვილები უფლის სამწყსოს ცხოვართაგანნი არიან, ესმით თავიანთი მწყემსის ხმა, ემორჩილებიან უფალს და განკითხვის ჟამს მის მარჯვენით დამკვიდრდებიან. ამიტომ გაიგეს ქვრივის გარდაცვალება პირველად მწყემსებმა, რომლებსაც ღვთისთვის შესანიშნავი ცხვრები, მისი წმინდა ტარიგები მიჰყავდათ. ამ გვარსახელის გამოყენებითაც, ავტორი კვლავ იმ ღვთაებრივ მადლზე მიგვანიშნებს, რომელიც ადამიანური გონებისათვის მუდამ ამოუცნობ გამოცანად დარჩება და რომლის ღირსებაც სისავსით მხოლოდ „მწყემსმა კეთილმა“ იცის.

სათაური და ძველსათაურები

თანამედროვეთა მოგონებებიდან ცნობილია, რომ ავტორი „ოთარაანთ ქვრივს“ თავდაპირველად „გიორგის“ არქმევდა (19), ნაწარმოების ძირითადი სიუჟეტური ხაზიც მას უკავშირდება, მაგრამ იმის გამო, რომ ასეთი გმირი ყველანაირ ოჯახში ვერ აღიზრდებოდა, ავტორს საჭიროდ მიუჩნევია მისი მშობლის სახის წინა პლანზე წამოწევა. სწორედ გიორგისთან დაკავშირებით გაიფიქრეს მოთხრობაში ცნობილი ანდაზა: „დედა ჰნახე, მამა ჰნახე, შვილი ისე გამოჰნახეო“. სხვადასხვა ეპიზოდებში ვკითხულობთ: „მამაც კარგი გყვანდა და არც შვილი იქნები უარესი“, „კაი ოჯახის შვილია, კაი მამის ჩამონავალი“, „ეგ სხვა დედის შვილიაო“ და სხვ. ამგვარად ავტორი საკუთარი მიზანდასახულად მიგვანიშნებს, რომ გიორგის სათნოებანი მისი მშობლების და წინაპართა წმინდა ცხოვრებიდან იღებს სათავეს.

თაობათა შორის მეგვიდროვობითობის ეს კანონზომიერება, კარგად არის ასახული წმიდა ილია მართლის ლირიკულ ლექსებშიც, სადაც იგი ქვეყნის ბედნიერ მომავალს შეჰნატრის. პოეტი, პირველ ყოვლისა, გვიხატავს დედის სახეს, რომელიც მიაწვდის ყრმას „თვის ძუძუს მადლით ცხებულსა“ და საზრდოდ იხმარს „ქრისტესა მცნებას“. ბედნიერი მომავლის შენება ანშეყოში იწყება. იმისათვის, რომ შვილმა ივარგოს, ჯერ მშობლებმა უნდა აღასრულონ თავიანთი ვალი. ყოველივე ზემოთქმულის გამო მოთხრობა „ოთარაანთ ქვრივში“ ყურადღებ-

ის ცენტრმა ქვრივის სახეზე გადაინაცვლა და ეს აირეკლა სათაურშიც. „ოთარაანთ ქვრივის“ თითოეული თავი დასათაურებულია, რაც მკითხველს ერთგვარი გზამკვლევის ფუნქციას უწევს და მთავარი აზრის გამოკვეთაში ეხმარება. ქვესათაურებად ხშირ შემთხვევაში ტექსტიდან შერჩეული ფრაზებია გამოტანილი. ზოგიერთ მათგანს კითხვითი წინადადების და ალტერნატივის სახე აქვს: „რას მიქვიან ტკბილი სიტყვა?“ (I), „გიჟია, თუ რა?“ (VI), „მხილება თუ კადნიერება?“ (X) „განა თვითონ კი იცოდა?“ (XIV) ამგვარი ფორმით ავტორი მიგვანიშნებს იქ ნამოჭრილ მთავარ პრობლემაზე.

ქვესათაურით „პილპილმოყრილი მადლი“ (II) რომელიც ქართული ანდაზის „მადლი ქენი, მარილიც მოაყარეო“ (57, 110) ტრანსფორმირებული სახეა, მწერალი ზუსტ სახელს არქმევს ოთარაანთ ქვრივის იმ ქმედებებს, რომლებიც ტექსტის ამ ნაწილშია წარმოჩენილი. მართალია, იგი პილპილმოყრილია, მაგრამ მადლია. III თავში ბევრი რამ არის მოთხრობილი მაგრამ ხუთი ქისის ამბავი ყველაზე მოკლედ და სხარტად ასახავს ქვრივის ღვაწლს. სიტყვები „განძი“ და „ანდერძი“ (IV) ისე იდუმალად და ამაღლებულად ჟღერს, რომ მკითხველს ერთი ნაკითხვით შეიძლება გაუკვირდეს კიდევ, რომ ლაპარაკი იარაღს ეხება, მაგრამ სწორედ ეს მოულოდნელობა და იდუმალეობაც გვაძლევს იმპულსს მისი ჭეშმარიტი არსის საძიებლად. V თავის სათაური „დედაშვილობა“ არც მარტო ამ მონაკვეთის შინაარსის ამსახველია და არც მხოლოდ ამ მოთხრობას უკავშირდება. აქ ნაჩვენებია, როგორი უნდა იყოს დედა-შვილის ურთიერთობა, როგორ უნდა იზრუნოს დედამ შვილის არა მხოლოდ ფიზიკურ მოვლაზე, არამედ პირველ რიგში ზნეობრივ აღზრდაზე.

სათაურები: „ჯავრი დედისა“ (VII), „უცნაური ნასკვი“ (IX), „უეცარი წკიპურტი“ (XI), „ზარი“ (XVII), „უკანასკნელი განდობა“ (XVIII) სიუჟეტური განვითარების ამა თუ იმ ეპიზოდს უკავშირდება. VIII თავის სათაურად გამოტანილი რუსთველისეული აფორიზმი კი „გასტეხს ქვასაცა მაგარსა...“ ქვრივის გულის აწვილებას ეხება. იგი გამოძახილია გიორგის განცდებისა. ავტორი გვეუბნება: „რკინის გადნობას ხელში ჭერისაგან დაიჯერებდა და დედის თვალში კი ცრემლს არა, სხვას რომ ეთქვაო“. „გრდემლი ტყვიისა ლბილისა“, რომელიც ამ დაუჯერებელ რამეს ახდენს, შინაარსიდან გამომდინარე, დედაშვილური სიყვარულია.

XI თავის შინაარსი ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია ქვრივის სახის აღსაქმელად. აქ დგას იგი დიდი ალტერნატივის წინაშე, სულიერ თვალს მიჰყევს თუ ხორციელს – რწმენას თუ გულისთქმას. ამიტომ თავის სათაურადაც „ორი თვალის“ იგავური სახეა გამოტანილი. „ახალი ცოცხი კარგად ჰგვის“ (XIII) დასაწყისია ქართული ანდაზისა, რომელიც ასე გრძელდება: „ძველი მოატანს ქვიშასაო“ (57, 33). მასში ხალხის მრავალსაუკუნოვანი გამოცდილება და სიბრძნეა ჩაქსოვილი, მაგრამ

ამ შემთხვევაში მოსამსახურე გოგო-ბიჭები უფრო შურიტ და განკითხვით ამბობენ. XV თავის სათაურად გამოყენებულია ხალხური გამოთქმა: „კაცია და გუნებაო“ ის მიგვანიშნებს გიორგის განსხვავებულ, ანელად გამოსაცნობ ბუნებასა და ხასიათზე.

XVI თავის სათაურია „ალბადი..“ იგი ალებულია ერთ-ერთი სოფელის ნათქვამიდან: „ალბად ეგ წერებულა მაგის შუბლზედ..“ არა გვგონია, რომ მწერალი ამ აზრს იზიარებდეს. უფრო სავარაუდოა ის, რომ მკითხველის დაფიქრება უნდოდეს ამ „ალბათობაზე“. ილია უარყოფითად უყურებდა მოვლენებისადმი მსგავს მიდგომას. ასეთი რამ უფრო ლუარსაბისნაირთა „სიბრძნედ“ მიაჩნდა. ეს კიდევაც ჩანს „კაცია – ადამიანი?!", „თუმცა მზითევიც მოატყუეს და მზეთუნახავის მაგიერ მახინჯი დარეჯანი შერთეს, მაგრამ „შუბლზედ ეგ მწერაო იფიქრა და დაემორჩილა ბედისწერასა“. ილიას აზრით, ადამიანს ღვთისგან თავისუფალი ნება აქვს მონიჭებული და თავად წარმართავს თავის ბედს. ისიც კი, რაც ღვთის ნებით ან დაშვებით ჩვენს თავს ხდება, ჩვენი ცხოვრებით არის განპირობებული.

XIX და XX თავებში „ჩატყეხილი ხიდი“ და „დასაწყისი განთიადისა“ არჩილისა და კესოს საუბრებში წარმოჩენილია მოთხრობის მთავარი პრობლემა – ხიდჩატყეხილობა, ადამიანთა გაუცხოება და მისი დაძლევის გზა – გულის განწმენდა სინანულით.

XXI თავს იდუმალებით მოცული სათაური აქვს – „ეძახის“. მოქმედი პირი, თუ ვინ ეძახის, არც სათაურში და არც ტექსტში არ ჩანს სწორედ იმიტომ, რომ დაგვაფიქროს, ვინ იხმობს თავისთან სულთმობრძე ქვრივს. ბოლო XXII თავის სათაურია „წყევაკრულვიანი საკითხავი“, რომელიც ამოღებულია ავტორის უკანასკნელი ფრაზიდან: „მართლა რომ ცოდოა!.. მაგრამ სხვა ვინ არ არის ცოდო? ერთიც ეს არის საჭირობოროტო და წყევაკრულვიანი საკითხავი ამ უთავბოლო და უსწორმასწორო წუთისოფელში“.

ავტორის სიტყვები ეხმიანება სოსიას ნათქვამს „ცოცხალზე არ გამახარა წუთისოფელმა და მკვდარზეც აღარ მატირებთ.. ცოდო ვარ, შვილო, ცოდოო!..“ რატომ მთავრდება ნაწარმოები საყოველთაო საცოდაობაზე მითითებით? რეალურ ცხოვრებას და თუნდაც მის ამსახველ ამ მოთხრობას თვალი კიდევ ერთხელ რომ გადავაელოთ ამ კითხვაზე პასუხის საპოვნელად, ვნახავთ, რომ მუდამ მხიარული და ბედნიერი არავინ არის და ყველას სჭირდება შებრალება. დედა ეუბნება გიორგის: „შენი ჯავრი ჭიასავით მფქვავს და მჭამს. შემიბრალე და მაცოცხლეო“. თავის მხრივ გიორგიც სთხოვს მას: „ამას ვმიშობდი, რომ განყენდი.. მეც შემიბრალე, ადამიანი ვარო“. არჩილი ამბობს გიორგის შესახებ: „ცოდო არ არის, ამისთანა ბიჭი მოკვდესო!“ სოსიაც ტირილით პასუხობს: „ჰაი, ჰაი, რომ ცოდოაო“. ახალგაზრდა თავადი შემდეგ თავის თავსაც აცოდებს: „არ გებრალები... რომ ასეთი ცოდვა დატრიალდა ჩვენს ოჯახშიო?“

მომაკვდავი შვილის სარეცელთან ჩაჩოქილი დედის განცდებზე ნათქვამია: „მარტო დედაშვილობის საცოდაობაა თავის დიდებულის ზარით ჰლაღადებდაო“. კესოც ცოდოა, როცა არჩილის მიერ მხილებული ტირილით ევედრება ძმას: „ნურც ეგრე გამასწორებ მინასთანო“. ეს ადამიანები მოთხრობაში ყველაზე კეთილშობილები და ღვთისნიერები არიან, მაგრამ ყველაზე ცოდონი, რადგან უსწორმასწორო წუთისოფელი ასეთებს „არ ჰყვარობს“. ისინიც კი, ვინც ამა სოფლის შვილები არიან, გალაღებულნი და წარმატებულნი, მაინც ცოდონი არიან, რადგან თავისი უკეთურების საზღაური იმ ქვეყნად მოელთ.

როგორც ჩანს, ამ საყოველთაო საცოდაობას მწერალი ადამიანის ცოდვით დაცემასთან აკავშირებს. გავიხსენოთ, რას ეუბნება იგი „მგზავრის წერილებში“ თერგს, რომელიც მოთხრობაში მიმდინარე, ცოცხალ რეალობას განასახიერებს: „ცოდვა ხარ და ცოდვას შერებიო...“ უცოდველი და მარად ბედნიერი ყოფნა ადამიანს მხოლოდ სამოთხეში შეეძლო, მაგრამ რადგან ის ცოდვის გზას დაადგა, საზღაურად ცოდვასთან ერთად საცოდაობაც წამოიკიდა ზურგზე. ამიტომ არის, რომ წუთისოფელში ეს ორი რამ მუდამ თან დაგვეყვება (ქართული ენის საოცარი მადლით ამგვარი კავშირი ცოდვასა და საცოდაობას, ბრალსა და სიბრაულეს შორის ჩანს ამ წყვილ სიტყვათა საერთო ძირებშიც). მათგან სამუდამოდ გათავისუფლება არავის შეუძლია, მაგრამ თავის დასახსნელად მუდმივი ბრძოლის იარაღი მაინც არსებობს: შეცოდებულ ვიქნებით, თუ ჩვენც შევიცოდებთ სხვას (მ.7,2) ღვთისგან მიტევებულ ვიქნებით, თუ შევინანებთ (ლ.17, 3-4).

მხატვრული სისტემა

ილია ჭავჭავაძის პროზა ღრმა შინაარსის, მდიდარი შემოქმედებითი წარმოსახვის, დახვეწილი ენისა და ნატიფი სტილის საოცარი სინთეზია. ერთი მხრივ უხერხულიც არის ამ მშვენიერების ხელის ხლება და დანაწევრება მაგრამ იმისათვის, რომ მისი მთლიანობის სრულყოფილი აღქმა შეეძლოთ, აუცილებელია, რომ მხატვრული მნიშვნელობის მქონე არცერთი ნიუანსი არ გამოგვრჩეს მხედველობიდან.

როგორც ვნახეთ, მოთხრობის ჩანაფიქრის ხორცშესხმისას დიდი დატვირთვა არის გადატანილი სიმბოლო-ალეგორიებზე. იმის გამო, რომ თითოეული მათგანის ზედაპირული მნიშვნელობა ზუსტად ესადაგება კონტექსტს, თუ დროულად არ შევნიშნეთ აქა-იქ გამომკრთალი ორაზროვნება, ილიას გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, პაჭიჭის წვერს ხელი თუ არ ჩავავლეთ და ბოლომდე არ მივყევით, ნაწარმოების მხოლოდ სხეულს დავინახავთ, სული კი შეუცნობელი დაგვრჩება.

ნიგნში „ილია ჭავჭავაძის პროზის პოეტიკა“ ფარნაოზ კოტეტიშვილი წერს: „ყოვლად შეუძლებელია შინაარსეულ-აზრისეულით გავიაზროთ, ანალიზი პრიმიტიულ-ცალკიროვლით წარემართოთ - არ დავაკვირდეთ,

საგანგებო მნიშვნელობა არ მიეანიჭოთ „სიღრმისეულ პლანს“, სიტყვი-
სა და ფრაზის, მონათხრობის სიმბოლურ-მხატვრულ, ტროპულ აზრს“
(17,186) მართლაც ასეა და ამაში ერთხელ კიდეც დაგვარწმუნა ახალი
მხატვრული სახეების გამოვლენამ.

სიმბოლო-ალეგორიების ცალსახა, ყველასათვის დამაჯერებელი და
მისაღები ნაკითხვა, ალბათ, შეუძლებელია, მაგრამ როცა მხატვრულ-
ესთეტიკური ალლო აშკარად გვეკარნახობს, რომ ამა თუ იმ სახეს ღრმა
ტროპული მნიშვნელობა აქვს, იგი აუცილებლად მწერლის მხატვრულ-
ესთეტიკური ხედვის, მსოფლმხედველობისა და კონკრეტულ საკითხთან
დაკავშირებით მისი შეხედულების გათვალისწინებით უნდა ავხსნათ.
ჩვენ შევეცადეთ, რომ წარმოდგენილი მხატვრულ-სტილისტური ანალ-
იზი სწორედ ამ კრიტერიუმებზე დაგვეყრდნობა.

ილია თითოეული გმირისათვის სპეციფიკურ სამეტყველო სტილს
არჩევს. შემთხვევითი არ არის, რომ ოთარაანთ ქვრივი და გიორგი
ხშირად იშველიებენ ქართულ იდიომებსა და ანდაზებს. საშინელი სამ-
სჯავროს შესახებ საუბარიც წმინდა ნერილის პირდაპირი ციტირება კი
არ არის, ხალხური წარმოდგენებითა და გამონათქვამებითაა გაჯერე-
ბული. „აღუღებული კუპრის ზღვის“ და „ბენვის ხიდის“ სახეები მწერ-
ალს საგანგებოდ ქართული ხალხური პოეზიიდან აქვს აღებული, რომ
მის ნიაღში აღზრდილ გმირს შეუფეროს. გავიხსენოთ, მაგალითად, ასეთი
სტროფები: „სულეთში ბენვის ხიდა, / გასაველადა ძნელია, / ხიდ ქვეშა
დულან ქვაბები, / კუპრი გადმოდის ცხელია“. „მაქვს ცეცხლის ტბის
შიში, რიდი, - / ეგზეზიან დაუშრეტლად, / გრძლად ზედა ძეს ბენვის
ხიდი, / ზედ მსვლელს გახდის თავში რეტად“ და სხვანი.

მოთხრობაში აქა-იქ გაიფიქრებს ზღაპრისეული სახეები, მაგ. „რა
ბაყბაყდევი მე მნახესო“, ან ზღაპრის ქარგაზე აგებული ფრაზები: „მე
მარტო ისა ვარ, რომ ჩემს ჯავრს არავის შევარჩენო“, „საცა შენი
სთქვა, იქ ჩემიც წუ დაგავინყდებო“.

სიღრმითა და მოქნილობით პოპულარულ ანდაზებს არაფრით ჩამოუ-
ვარდება თვით ილიას ორიგინალური აფორისტული გამონათქვამებიც.
მაგ. „სხვის გულში მართალი ადვილი საპოვნელი არ არის“, „თუ წუთი-
სოფელს ერთს ბენო ხანს თვალი მოუხუჭე, ისე გაგთელავს, როგორც
დიდოელი ლეკი ნაბადსა“ და სხვ.

ყოფითი სამეტყველო სტილის გამოყენების გარდა მოთხრობილი
ამბის დამაჯერებლობას ილია მკითხველთან საუბრის უშუალო ფორმ-
ითაც აღწევს. იგი ნაწარმოებში შიგადაშიგ რთავს ისეთ ფრაზებს,
თითქოს ჩვენი ნაცნობების ცხოვრებიდან რეალურად მომხდარს გვიყ-
ვება: „ამას წინად“, „სულ ორი კვირა არ იქნება“, რაც ეს მოხდაო,
დათია ბადიაშვილმა ასე თქვაო, სოფლის გზირისთვის რომ გეკითხათ,
ასეთ ამბავს მოგიყვებოდათო და სხვ. მწერალი ხშირად უფიქრდება
სიტყვების ეტიმოლოგიას, ერთგან კი პროზაულ ტექსტში ზმურ

ორაზროვნებასაც იყენებს. მომაკედავი თევდორე ამბობს: „ქვეყანა ღონიერია, „ნუ გეშისო“. ეს ფორმა „ნუ გეშინიას“ მნიშვნელობით ილიას სტილისთვის დამახასიათებელი არ არის, მაგრამ მისი გამოყენებით ფრაზას გაუჩნდა დამატებითი მხატვრული მნიშვნელობა, რომელიც მიგვანიშნებს „ნუგეშის ქვეყანაზე“, თევდორეს „შინაზე“, ზეციური მამის საბრძანებელზე.

მხატვრულ პროზაში ილია ხშირად იყენებს თავისებურ, ორიგინალურ სტილურ ხერხებსაც. მაგალითად, სათქმელის ირიბად გამოხატვის მეთოდს, რომელიც მოგვგავონებს მის მიერ პუბლიცისტურ წერილებში არაერთგზის გამოყენებულ ანდაზას: „ძალლსა სცემდნენ, რძალს ასმენდნენო.“ ისეთი რამის აქცენტირებით, რაც მოცემულ სიტუაციაში ნაკლებად საგულისხმოა, მწერალი მიგვანიშნებს სხვა, მისთვის უფრო მნიშვნელოვანზე. მაგალითად, „განდეგილში“ მთავარი გმირი ასეკტი ბერია, მაგრამ იმის წარმოსაჩენად, თუ როგორ დაავეიწა მას ჩამავალი მზის სილამაზემ სიფხიზლე და მოვალეობა, ავტორი იყენებს მწყემსი ქალის ნაამბობს. ის ამბობს, მზის ცქერით დატყვევებულს ცხვარი გადამავეიწა და დავლუპეო. მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ ერთხელაც არ არის გამოთქმული საყვედური ახალგაზრდა აზნაურიშვილები-ის დედაზე, რომელმაც უპატრონოდ მიატოვა შვილები, მაგრამ ჩამოხრჩობის ეპიზოდში იმდენჯერ არის გახვიადებით ნახსენები ამ დედის განცდები, რომ ძალაუნებურად გახსენდება ის და მის მიერ აღუსრულებელი ვალი.

„ოთარაანთ ქერიეში“ ეს ხერხი გამოყენებულია ავადმყოფი ქერივის თვალყურსაგდებად მისული დედაკაცის უგულისყურობაზე მისათითებლად. პირდაპირ არც მას საყვედურობს ავტორი, თავის თავზე თუ აიღო ავადმყოფის მიხედვა, ასე ღრმად რა აძინებდაო, მაგრამ რამდენჯერმე არის ხაზგასმული ძაღლის სიფხიზლე: „ფრთხილს ძაღლს პატრონის გარედ გასვლა არ გამოეპარა“, „დახე, ძაღლი პატრონს არ მოჰშორებია!“ „ბარაქალა ძაღლო, ბარაქალა!..“ „მემცხვარემ და ნამეტნავად თუშმა იცის ყადრი ამ ერთგულის და მართლა საქებარის ოთხფხისა“. ამდენად, ძალაუნებურად გვახსენდება დედაკაცი, რომელსაც ქერივის შინიდან წასვლა გამოეპარა.

მოთხრობაში ადამიანის ფსიქოლოგიის ღრმა ცოდნით არის აღბეჭდილი არა მარტო მოვლენათა განვითარება და ურთიერთობები, ხშირად წერილმანი დეტალებიც კი. გიორგის შინიდან წასვლისას ოთარაანთ ქერივის განცდებს საოცრად ლამაზად წარმოაჩენს ერთი პატარა მოძრაობა: „ოთარაანთ ქერიემა კაბის სახელო ნამოინია და მთელი მკლავი დაჭიმული სახელოთი მოისო თვალეზედ. თვითონაც არ იცოდა, რადა ჰქმნასა, ეს უნებურად, უცოდნელად მოუვიდა. ხელმა თავისთავად დაასწრო, მინამ გული ცრემლს ნამოჰღვრიდა. თითქო ხელი არ დაეკითხა გულს, - არ დამაგვიანოს, არ დამიშალოსო“.

მოთხრობაში ეხედებით ორიგინალურ შედარებებს და ხატოვან მეტაფორებს: „გული ამოუფრთხო ბუდიდან,“ „ბნელმა თავის ნაბადში გაახვია“, „ნალევრდალმოსხმული გამომწვარი გვერდი ხისა დროგა-მოშვებით პატარა ენასავით აღს წამოაგდებდა...“ „ფიქრი, რაკი ერთხელ ასე თუ ისე გამოიკვანძა, თოვლის გუნდასა ჰგავს, მთის წვერიდან დაქანებულს,“ „ათასნაირს ფიქრის მორევში ატრიალა ნაფოტსავით იმისი ჭკუა და გონება“, „სწორედ შობის ღამეს ხელახლად მოვიდა დიდი თოვლი და სოფლის გზებსა და ორლობებში თეთრ უმტკერო სუფრასავით დაეგო და დაეფინა“. მაგრამ აუცილებლად უნდა გავითვალ-ისწინოთ, რომ ლამაზ სიტყვებში ილიასთან, როგორც წესი, კიდევ უფრო ლამაზი და მნიშვნელოვანი შინაარსია.

სავსებით ეიზიარებთ გიორგი ზაუტაშვილის აზრს იმის შესახებ, რომ ბუნების სურათები „უაღრესად აქტიურ ფონადაა გამოყენებული... ისინი ან კოლორიტს ჰქმნიან ან გმირის განწყობილებას ამკვეთრებენ ან მწერლის გარკვეული თვალსაზრისის მხატვრული რეალიზაციის საშენ მასალას წარმოადგენენ“ (7,85). არ შეიძლება გამოკვლევის ავტორს არ დავეთანხმოთ იმაშიც, რომ „მასალის ესთეტიკური ორგანიზაციის მხრივ ილია ჭავჭავაძეს განსაკუთრებული ადგილი უკავია არა მარტო ქართულ, არამედ მსოფლიო ლიტერატურაში“ (7,5).

„უფრო ღრმა, წიაღისეული ვინაობა გამჟღავნებულია სახელთა კავშირით თევდორე - გიორგი. ორთავენი მონაშენი და სასწაულმოქმედნი არიან, წმინდა მხედრები, შეჭურვილნი, რწმენის მცველნი, ეკლესიის კარის, აღსავლის კარის მცველნი“, წერს მარინა თაბუკაშვილი სტატიაში „თავადი ილია ჭავჭავაძე“ (8,67). მას კარგად აქვს შემჩნეული გიორგის, თევდორეს, პეტრეს, სოსიას სახეთა აღუზიები და მაცხოვრის შობის რეჟინისცნციები ქვრივის გარდაცვალების ეპიზოდში. საკითხის შემდგომი კვლევით გამოვლენილმა ახალმა ტროპებმა ეს მოსაზრებები საბოლოოდ დაადასტურა და მოთხრობის რელიგიური ქვეტექსტი უფრო სრულყოფილად წარმოაჩინა.

მსოფლმხედველობრივ ასპექტში ნაწარმოების მხატვრულ-სტილისტური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა ლოგიკურად ასხმულ-გამოქანდაკებული ერთიანი სისტემა, სადაც ცალკეული გამონათქვამებიდან დაწყებული, შინაარსობრივი სიღრმეებით დამთავრებული, ყველაფერი ქრისტიანული რწმენითაა განმსჭვალული.

სახარებისეულ მოძღვრებას ემყარება ქვრივის ქადაგებები მართლის თქმაზე, სულიერ სიფხიზლეზე, ცოდვა-მადლის გარჩევის აუცილებლობასა და საშინელი სამსჯავროს მოლოდინზე. წმინდა წერილიდან და ქრისტიანული ლიტერატურიდან იღებს სათავეს ფრაზები: „თვალი გულისა“ (ეფ. 1.18), „ყური გულისა“ (42,49), „სიბრმე გულისა“ (ეფ. 4.18), „ნამეტ-ნაობისაგან გულისა“ (მ.12.34), „მიეცით და მოგეცეს თქვენ“ (ლ. 6.38) და სხვანი. წმინდა ილია მართლისთვის დამახასიათებელია იდიომებისა და

ანდაზების ტრანსფორმაცია - ომარაანთ მოჯამაგირეს გიორგი ეუბნება: „ნამუსის ქუდი აგისდია და ლაფში გადაგიგდია“.

ბიბლიური სწავლებით არის ნასაზრდოები: „მარგალიტის“, „ქორწილის“, „ლხინის“, „თივისა და თავის“, „იარალისა“ და „ნადირობის“, „პურის“, „ნისქელისა“ და „კიდობნის“, „ლვინისა“ და „მაჭრობის“, „ყვავილების ბალის“, „შემოდგომისა“ და „განთიადის“ სიმბოლო-ალეგორიები. სახარებასთან ალუზიურ კავშირშია მწყემსების გამოჩენა შობა ლამეს და ოთარაანთ ქერივის აღსასრულის წინ მინიშნებები ჯვრის სახეზე. განსაკუთრებით საყურადღებოა ცხვრის სიმბოლიკა, რომელსაც წმინდა ნერილისაგან განსხვავებით „მგლების“ (ი. 10.12) ნაცვლად მოთხრობაში „თაგვი“ და „ვირთხა“ ებრძვის. გავისტენოთ, როგორ უტეეს თაგვი ქერივის პურის კიდობანს და როგორ არიან გიორგის ბრალმდებელი მოსამართლეები ვირთხებთან შედარებულნი.

„სიყრმიოგან ობლობა“, „ქვის ლოდის გულზე დადება“, „ურმის ჭალზე დაგება“, „რკინის ფეხსაცმლის ჩაცმა“, „ჩაკირვა“, „ყრუს, ბრიმს, კუტის განკორნება“, „მკვდრის აღდგინება“, „ცხოველთა შებრალება“, „კოლიოს მოხარშვა“, „კესარიას მოქცევა“, „ურმის თვალზე გაცმა“ და „ცეცხლში პურად გამოცხობა“ წმინდა გიორგისა და წმინდა თეოდორეს ცხოვრებათა წიგნებს ეხმიანება (43; 44) და შესაბამისად არის შერჩეული საკუთარი სახელებიც.

რაც ყველაზე მთავრია, ქრისტიანული ღირებულებების გადასახედოდან არის დანახული როგორც გმირთა სახეები და მათი ცოდვამადლი, ისე მოთხრობის მთავარი პრობლემა - ადამიანთა გულებში გაბატონებული ამპარტავნება, გულგრილობა, ურთიერთგაუცხოება და უსიყვარულობა. ამავე მიძღვრებითაა განმსჭვალული ამ სენთაგან თავის დაღწევის გზაც - ცრემლიანი სინანული.

XXI საუკუნის მკითხველს შეიძლება გამომსახველობის ასეთი სისტემა ზედმეტად რაციონალურად მოეჩვენოს, მაგრამ ჩვენი აზრით, რაციონალიზმი, როცა მდიდარ ემოციურობასთან არის შერწყმული, მწერლობას ნაკლად არ უნდა ჩაითვალოს. ჩვენი თანამედროვეების ამგვარი დამოკიდებულება გრძნობით და იდეაციურ კულტურათა შორის განსხვავების შედეგია და არა კონკრეტული ინდივიდუალური სტილის ნაკლი (61.438).

ლექსიკა

ილია ჭავჭავაძის მდიდარი ლექსიკური მარაგი ჰქონდა. ის ხშირად მიმართავდა სიტყვათმწიდაობას (56, 43-61) და ენაში მანამდე არარსებულ ცნებათა აღსანიშნად უცხო ტერმინთა შემოტანასაც არ ეწინააღმდეგებოდა, მაგრამ ლექსიკის შესავსებად მისი ძირითადი წყაროები ხალხური სამეტყველო ენა და წმინდა ნერილი იყო. „ილიამ გადაახალისა და ხალხის მეტყველებას დაუახლოვა სალიტერატურო ენის ყველა

შარე: მორფოლოგიური ინვენტარი, სინტაქსური წყობა, ლექსიკა, მხატვრული საშუალებანი" და ორთოგრაფია (56, 3).

რაც შეეხება წმინდა წერილს, რუსულ-ქართული ლექსიკონის შედგენაზე მუშაობისას მწერალი ლექსიკურ მარაგს სწორედ ბიბლიიდან იღებდა. ერთ-ერთ სტატიაში კი მისი დამოკიდებულება ამ საკითხსადმი სრულიად მკაფიოდ აქვს გამოთქმული: „უეჭველია, ძრიელ გონივრად იქცევა ის, ვინც მუდამ უამს კითხულობს საღმრთო წერილს. იმის წამკითხავი ორნაირად არის სარგებლობაში, პირველად: შეისწავებს ღვთის ვედრებასა და რამდენსაც მომატებულად კითხულობს, იმდენად მკვიდრად დაინერგება იმის გულში სარწმუნოება ქრისტესი, მეორედ: იქ შეხვდება მრავალ ნამდვილ ქართულ სიტყვასა, რომელნიც ამჟამად ბევრი მათგანი აღარ იხმარებიან საერო ლაპარაკში“. ამავ მიზნით ილია ხშირად მიმართავდა ძველ ქართულ ლიტერატურასაც (56,33-43).

„ოთარაანთ ქვრივის“ ტექსტში გამოყენებული ზოგიერთი სიტყვა თანამედროვე ქართულ სალაპარაკო ენაში იშვიათად ან საერთოდ აღარ იხმარება. ამიტომ განმარტებითი ლექსიკონების (35; 37; 38) მოშველიებით აქვე გთავაზობთ მათ მნიშვნელობებს:

ადლი - სიგრძის საზომი ერთეული, რომელიც იხმარებოდა მეტრული სისტემის შემოღებამდე და უდრიდა დაახლოებით ერთ მეტრს.

ავალა - სავალი, სამოქმედო არე, გასაქანი.

აინუნში არ მოსდის - „აინუნ“ არაბულად „თვალი“. ფიქრადაც არ მოსდის, ყურადღებას არ აქცევს.

ალალი - მტაცებელი ფრინველი, ქორს გავს, მაგრამ უფრო პატარაა. „რა ალაღმა დაქროლა?“ გადატ. რა დაემართა? რამ შეაშინა?

ალიაქოთი - ხმაური, აურზაური.

ალიონი - რიჟრაჟი, დილის ცისკარი.

ალო - დღიური სახნავი, ხვნის დროს გუთნეულში მონაწილეთა სარგოს ერთეული.

ამბავი-ხაბარი - „ხაბარ“ არაბულად „ცნობა“, ახალი ამბავი.

აპეური - ტაბიკების გადასაბმელი თოკი.

არამი - არაბ. „ჰარამ“ ნიშნავს აკრძალულს. რაც არ ეკუთვნის, რაც არ შეერგება.

ბადალი - ტოლი, სწორი, მაგიერი, სანაცვლო.

ბანი - დატკეპნილი მიწის სწორი (ბრტყელი) სახურავი სახლისათუ სხვა ნაგებობისა.

ბარაქალა - ყოჩალი, მოსაწონი, მართალი.

ბადია - ქუსლიანი დიდი ჯამი (ხშირად ლითონისა).

ბაცანკალი - ხის თავსადები.

ბეგარა - ყმების ან ქვეშევრდომების ვალდებულება - უსასყიდლოდ ემუშავათ ბატონის ან სახელმწიფოს სასარგებლოდ.

ბოგანა - ყოველგვარ ქონებას მოკლებული.

გათხვირული - ძალზე გასუქებული.

გაიბობლა - ფეხები უშნოდ, ულაზათოდ გაშალა და გაიჭიმა.

გამოხარატება - სახარატი ჩარხში გამოთლა.

გარმიანელი - უცხო, გარეშე, შორეული, გადამთიელი.

გვირისტი - მჭიდროდ, უხარვეზოდ ნაკერი.

გზირი - სოფლის მოხელე, მამასახლისის ხელქვეითს, მის განკარგულებათა შემსრულებელს, შიკრიკს ერქვა.

დიაშბეგი - უფროსი მოსამართლე, მსაჯული.

დიდვახშმობა - გვიან ვახშმობის დრო.

დღიური - ერთი დღის სამუშაო ან რაც ერთი დღის მუშაობაში გასამრჯელოდ გაიცემა.

ვარამი - დარდი, მწუხარება, ნალველი.

ზურგი ჰქავა (ექავება) - ისე იქცევა, რომ შეიძლება სცემონ.

იასაული - პოლიციის მოხელეს ერქვა სოფელში.

კალო - საგანგებოდ მოსუფთავებული და დატკეპნილი სწორი, მომრგვალებული ადგილი, სადაც პურეულის ძნას კევრით ღენავენ.

კვერის დაკვრა - (კვერი - ურო) დასტურის მიცემა.

კიდობანი - ფეხზე დამდგარი და სახურავიანი დიდი ყუთი. დახურული დიდი ნავი, რომლითაც ნოე და მისი ოჯახი გადარჩა მსოფლიო წარღვნის დროს.

ლაჟვარდი - ღია ლურჯი ფერისა.

ლარი - საქონლის ნაწლავის ან მყესისაგან გაკეთებული სიმი

ლარზე - ლარივით სწორად, მწკრივზე.

მამასახლისი - არჩევითი მოხელე სოფლად, რომელიც ასრულებდა ადმინისტრაციულ-პოლიციურ მოვალეობებს.

მაფრაშა - ფარდაგის მსგავსი ქსოვილისაგან შეკერილი განიერი ოთხკუთხა ტომარა, რომელსაც ხმარობდნენ ლოგინისა და ტანისამოსის გადასატანად.

მილძობა - მოკლედ რამეზე მიბმა (პირუტყვის), მიხრჩობა.

მოგვერდი - ჭიდაობის ფანდი, მოპირდაპირის თეძოზე გადმოგდება.

მუდრეგი - სალანძღავი სიტყვა, ოხერი, ტიალი, უპატირონო.

მუტრუკი - ვირის ნაშიერი, იტყვიან უზრდელ ახალგაზრდაზე.

ნაცვალი - სოფლის მოხელე, მამასახლისის მოადგილე, თანაშემწე.

ოყრაყი - დიდი, უშნო ტანის კაცი, ტლანქი, აყლაყუდა.

პაჭიჭი - წვივზე წამოსაცმელი უთათო წინდის ყელი.

სამურველი - კბილებიანი რკინის ხელსაწყო საქონლის გასაწმენდად, გასასუფთავებლად.

საპალნე - ცხენის, სახედრის და მისთ. ასაკიდი ტვირთი. ღვინის საწყაო დაახლოებით 500 ლიტრის ოდენობის.

საპირისწამლე - პატარა ჭურჭელი კაჟიანი თოფის ფალიაზე წამ-

ლის მოსაყრელად.

სასწრაფო - რქის, ხის ან მისთ. თოფის წამლის ჭურჭელი, რომელ-
ააც პირზე გაკეთებული აქვს საწყაო ერთი სროლა თოფის წამლისთვის.
სარმა - ჭიდაობის ერთ-ერთი ფანდი - ფეხის ფეხში გამოდება.
სულთმობრძავი - მომაკედავი.

სანწახელი - ყურძნის სანური ქვითკირის ან ხის დიდი, გრძელი
ჭურჭელი.

საცალო - დიდი ტომარა

სახლისკაცი - ნათესავი მამაკაცი, რომელიც იმავე ოჯახს ან გვარს
ეკუთვნის.

სკივრი - სახურავიანი დიდი ყუთი სხვადასხვა საოჯახო ნივთების
შესანახად.

სუზანი - ძვირფასი საფენი, ფერადი ნაქარგი ქსოვილი მაგიდაზე
გადასაფარებლად ან კედელზე გასაკრავად.

ტაბიკი - ურმის ნაწილი, თავკომბალა ჯოხი, რომელსაც უღელში
წყვილ-წყვილად ჩაუყრიან საქონლის შესაბმელად.

ტოლის დადება - სუსტ ხართან შებმული ღონიერი ხარისთვის
უღელის დამოკლება, რომ მტეი გაანევიოს.

ტყრუშული - მსხვილი წნელის, ორმხრივ წნული.

უნდილი - დაუმწიფებელი, მკვახე, ურიგო, ცუდი.

ურევა - წმენდა, გასუფთავება (ცხენისა და მისთ.).

ფოსტის ფული - გადასახადი, რომელსაც სახელმწიფო მოსახლეო-
ბას აკისრებდა ფოსტა-ტელეგრაფის მოსახმარად.

ფურკამეჩი - დედალი კამეჩი.

ქისა - ტყავის ან ქსოვილის პატარა პარკი ფულის შესანახად.

ქოსმანი - ნასუქი ღორი ან ცხვარი.

ყანიმი - თასმა ხმლის მხარილლივ ჩამოსაკიდებლად, ვერცხლის
ბალთებით შემკული.

ყვირილობა - დრო, როცა ხარირეში ყვირილით მოუხმობს ფურ-
ირემს. ირმის გამრავლების პერიოდი.

ყუი - გედი, სულხან საბას განმარტებით ეს ფრინველი: „რა მოკვდავ
იქმნის, უტკესი ხმა შეექმნების. მისთვის დაუნერიათ და მიუმსგავსები-
ათ კაცი, რომელი ტანჯვას სიხარულით მოითმენდეს (2შჯ. 14,16)“.

ყურებზე ხახვი არ დამაჭრას - ვერაფერს დამაკლებს, ვერაფერს
მიზამს.

შილა - ბამბეულის ქსოვილი, ჩვეულებრივ წითელი ფერისა.

შემოკვერცხილი - შემოთლით მრგვლად გამოყვანილი, შემოჭრი-
ლი, შემომრგვალებული.

ჩარდახი - ჩალით დახურული სამკედლიანი წნული ნაგებობა.

ძნა - ყანის კონა.

წალამი - ვაზის ნასხლავი.

ჭიგო (ჭიგვი) - ვაზის სარი.

ხაზინა - თოფის ის ნაწილი, სადაც ვაზნა იდება.

ხელეური - მომკილი პური, რაც ერთ ხელში დაიჭირება.

ხიზვა - ხიზის წასმა.

ხიზი - გაბზარული ჭურჭლის საგლესი. ერთად მოდუღებული ცვილში ან თხის ქონში არეული ბამბა და დანაყილ-გაცრილი თიხა.

ჯავარი - ძვირფასი თვლის ელვარება.

ჯარჯი - ეკლიანი ბუჩქი.

ჯეჯილი - პურეულის აღმონაცენი თავთავის დასხმამდე.

გ ა ვ რ ც ე ლ ე ბ უ ლ ი პ ა რ ა ლ ე ლ ე ბ ი ს ხ ვ ა ა ვ ტ ო რ თ ა პ ე რ ს ო ნ ა ყ ე ბ თ ა ნ

თავისაფრიანი დედაქანი

ზოგიერთი კრიტიკოსი ილია ჭავჭავაძისა და ნიკო ლორთქიფანიძის შემოქმედების კვლევისას პარალელს ავლებდა მათ მხატვრულ პერსონაჟებს - ოთარაანთ ქვრივსა და თავსაფრიან დედაკაცს შორის (20,91). მოგვიანებით ამგვარი შედარებითი დახასიათება პოპულარული გახდა სასწავლო პროგრამებშიც. ერთი შესხედვით მართლაც არის მათ შორის რაღაც მსგავსება, მაგრამ თუ ორივე მწერლის თვალთახედვას და ნაწარმოებების სპეციფიკას კარგად ჩაუკვირდებით, მივხვდებით, რომ საერთო მიდგომის გარეშე ორ გმირს შორის პარალელის გავლება ისევე შეუძლებელია, როგორც სხვადასხვა განზომილებაში მდგარი ციურების შედარება.

როცა ერთი რომელიმე ნაწარმოების პერსონაჟებს ვახასიათებთ, ამოსავალ წერტილად გვაქვს მათდამი თვით მწერლის დამოკიდებულება, მაგრამ რა უნდა ვქნათ, როცა ორ ავტორთან, ორ გმირთან და ორ სრულიად განსხვავებულ მხატვრულ სამყაროსთან გვაქვს საქმე? რომელი მათგანის თვალსაზრისი ავირჩიოთ კრიტერიუმად?

ოთარაანთ ქვრივი არ არის ავტორის მიერ შემთხვევით თვალმოკრული ჩვეულებრივი ქალი, ეს სახე-სიმბოლოა, იდეაა და მასთან დაკავშირებული დეტალები ღრმა შინაარსის მქონეა. აქ ცაზე ღრუბელიც კი არ მოძრაობს გარკვეული მხატვრული დატვირთვის გარეშე. მისგან განსხვავებით, თავსაფრიანი დედაკაცი ცხოვრებიდან შემოყვანილი, ნამდვილი, ცოცხალი, ჩვეულებრივი ქალია. მისი ქორწილი ქორწილია და მზითვეი - მზითვეი, „სავსე ოჯახი“ და „წელმაგარი კომლი“ კი მატერიალური კეთილდღეობის სახე.

ოთარაანთ ქვრივში მოვლენები ფესვებიანადაა წარმოჩენილი. ჩანს მიზეზიც, შედეგიც და მათი ურთიერთდამოკიდებულებაც. გიორგი მოყვასისათვის თავდადებული იმიტომ არის, რომ მასში ეს თვისება დედამ წაახალისა. ქვრივი თავისი სიკეთის შენიღბვით ქრისტიანულ წესს ალას-

რულებს. ილიასგან განსხვავებით ნიკო ლორთქიფანიძე არ ეძებს მოვლენათა ფესვებს. ის გვიჩვენებს რეალობის სურათს და ექსპრესიულობას ეპიზოდის ფერწერულობით აღწევს. მოქმედებაც კი აქ გაჩერებული კადრით გაყინულ წამს ასახავს და არა პროცესს, მაგრამ მწერლის უსტატობა იმაში ვლინდება, რომ საოცრად არჩევს, რაზე გააჩეროს ყურადღება. გავიხსენოთ მაგალითად ის ეპიზოდი, შეილის სიტყვებით ჯულმოკლული გმირი თავსაფარს რომ ისწორებს და კალთებს იბერ-ჭყავს. ალბათ ვერაფერი ისე შემზარავად ვერ გამოხატავდა მის უსუ-აურობას, როგორც განცდილი სულიერი ტკივილისათვის შეუფერებელი ეს მექანიკური ქმედება.

„ოთარაანთ ქვრივში“ ყველაფერი ერთმანეთშია ჩანსული და ერთ მთავარ სათქმელს ემსახურება. მასში, ისე, როგორც უზარმაზარ ფერწერულ ტილოზე, ფონიც და წინა პლანიც, მთლიანი აგებულებაც და დეტალიც, ფორმაც და ფერთა პალიტრაც თანაბრად მონაწილეობს ერთიანი შთაბეჭდილების შექმნაში. „თავსაფარიანი დედაკაცი“ ამ მხრივ გმირის ცხოვრების ამსახველ ალბომს უფრო ჰგავს, რომელშიც სხვადასხვა დროის სურათებია განთავსებული გარკვეული თანმიმდევრობით. ამ მიზნისთვის საუკეთესო მიგნებაა სახელდებითი წინადადებების ფორმაც.

ორივე ნაწარმოები ტრაგიკულია, მაგრამ სხვადასხვანაირად. „ოთარაანთ ქვრივი“ ერთდროულად „მზიან-ჩრდილიანი“ მოთხრობაა. მისი გმირი თან გვეცოდება და თან შევნატრით, მომხდარი ამბავი გულს კიდევაც გვტყენს და კიდევაც გვითბობს. მართალია, მწერალი რეალობას შესაფერისი მუქი ტონებით წარმოგვიჩენს, მაგრამ თითქოს იმედის ანთებულ ლამპარსაც გვანვდის ხელში. ნიკო ლორთქიფანიძე სრულიად სხვა ხერხს მიმართავს. ის ცდილობს საშინელი სურათის ჩვენებით ისე შეგვძრას და შეგვზაროს, რომ გულში სიბრალულის და სირცხვილის გრძნობა აღგვიძრას და ასე განგვაცდევინოს კათარსისი.

როგორც ვხედავთ, ცალ-ცალკე ორივე ნაწარმოებში ყველაფერი თავ-თავის ადგილასაა და მწერალთა ჩანაფიქრიც გარკვეულია, მაგრამ შედარებითი დახასიათებისას აუცილებელია ერთიანი მიდგომა და მის საფუძველზე პარალელების გაკეთება. ვნახოთ, რა გამოვა, ასე რომ მოვიქცეთ.

ილიასეული კრიტერიუმი რომ მივუსადაგოთ ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობას, თვალში გვეცემა, რომ აქ ყველაფერი ძალიან მიწიერია და მოვლენათა სულიერი ასპექტები საერთოდ არ ჩანს. „ოთარაანთ ქვრივისაგან“ განსხვავებით ამ გმირების ბედი ცაში კი არ „პრიგდება“, მაჭანკალი აკვარახჭინებს და სიკვდილიც იმიტომ კი არ მოდის, რომ „წუთისოფლის სტუმარი“ შინ წაიყვანოს, არამედ იმიტომ, რომ გაოფ-ლილი კაცი ხის ძირში შიშველ მინაზე იძინებს. ილიასეული პრინციპით ყველაფერს სიღრმისეული ფესვები თუ მოვუძებნეთ, იძულებული

გაეხდებით, შვილების უზნეობაში თვით თავსაფრიანი დედაკაცი დაუ-
ადანაშაულოთ იმიტომ, რომ „ოთარაანთ ქვრივისაგან“ განსხვავებით
ამ მოთხრობაში სიტყვაც არ არის ნათქვამი იმის შესახებ, რომ ის
შვილების სულიერ და ზნეობრივ აღზრდაზე ზრუნავდა. ვიფიქრებდით,
ანგარებიანები იმიტომ გამოვიდნენ, რომ დედა ბავშვობიდანვე არ
ადევნებდა თვალს მათი გულის მოძრაობას, ჭკუის დარიგებას კი
იმიტომ ვერ იტანდნენ, რომ შენიშვნებს არ იყვნენ მიჩვეულები.

თავსაფრიანი დედაკაცის შინიდან წასვლა ავტორს მომხდარის
წინააღმდეგ ამბობად აქვს ჩაფიქრებული. მისი მიზანი რეალობის
შეცვლა უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ილიასეული გადასახედიდან ეს ქცე-
ვა ბევრად უფრო პასიურ, შემრიგებლურ ქმედებად მოგვეჩვენება,
ვიდრე შინ დარჩენა იქნებოდა. უარეს შეცდომად ჩაითვლება შვილებ-
ისათვის წერილის გაგზავნა. ვიფიქრებთ, რომ დედა აქ ზრუნავს არა
დასალუბად განწირულ მათ სულებზე, არამედ იმაზე, რომ გული არ
ეტკინოთ, სახელი არ გაუტყდეთ და არ დაიჩაგრონ. თუ მანამდე
მცირე ალბათობა იყო იმისა, რომ მეზობლებისაგან დედისადმი უყ-
ურადღებობაში მხილებას მაინც დაეფიქრებინა ისინი თავიანთ საქციელზე
და სინდისის ქენჯნა გალვიძებოდათ, ამ წერილის შემდეგ ეს ყვე-
ლაფერი გამოირიცხა.

თუ განზოგადების საფუძველზე ილია ჭავჭავაძის მოთხრობა იმედს
გვისახავს, რომ ადამიანს შეუძლია გაემიჯნოს გარემომცველ სულიერ
ჭაობს და თავის წიაღში ამრავლოს მაღლი, „თავსაფრიანი დედაკაცის“
შინაარსის ამგვარი განზოგადება აბსურდულ დასკვნამდე მიგვიყვანდა,
თითქოს „დიდებული“ ხეებიც „ხენეშ“ ნაყოფს იძლევა. მაგრამ წარ-
მოუდგენელია, რომ ნიკო ლორთქიფანიძეს ამგვარი რამის თქმა ჰქონ-
ოდა მიზნად. მას თავსაფრიანი დედაკაცი მზრუნველ, ერთგულ, მგრძნო-
ბიარე, უპრეტენზიო, თავმდაბალ ადამიანად წარმოუდგენია. იგი არ
ეძებს იმის მიზეზებს, თუ რატომ გამოუვიდა სამივე შვილი ასეთი
ულირსი, უბრალოდ აფიქსირებს თავად ფაქტს და თანაუგრძნობს გულ-
გატეხილ დედას.

თავსაფრიანი დედაკაცის შეცდომებზე ფიქრი დაგვაკარგინებდა
მისი ტრაგედიის სიმძიმის აღქმის უნარს. ქვრივის მდგომარეობა ასე
ალარ შეგვეძრავდა და თხზულებაც ვერ მოახდენდა სასურველ შთაბე-
ჭდილებას. ნიკო ლორთქიფანიძის განზრახვაა ჩაგვახედოს ერთი ადა-
მიანის გულში, მისი ტკივილი განგვაცდევინოს, მისდამი თანაგრძნობა
აღვიძრას და ყველასაგან განწირულს ლამაზი, სიტყვიერი ძეგლი
დაუდგას. მას სურს ამ ადამიანის დიდებულება დაგვანახოს. ეს მოთხრობა
ყველაზე დიდ ესთეტიკურ სიამოვნებას მაშინ განგვაცდევინებს, თუ ასე
აღვიქვამთ და სხვაგვარი ინტერპრეტაციის უფლება არც გვაქვს.

მეორე მხრივ, „თავსაფრიანი დედაკაცისეული“ კრიტიკრიუმებით რომ
შევაფასოთ „ოთარაანთ ქვრივი“, მხატვრულ სახეებს სიღრმეში არ ჩავყ-

ეთ და მხოლოდ სიტყვის ექსპრესიულობას მივყევით, ბევრი რამ დაკარგავს აზრსაც და ესთეტიკურ ღირებულებასაც. სიუჟეტი ბანალურ ისტორიად, გიორგის სიკვდილი კი თითოიდან გამოწოვილ ტრაგედიად იქცევა. გაქრება მთელი ის სიღრმე, რომლის საშუალებითაც ავტორი წარმოაჩენს უნატიფეს ფსიქოლოგიურ ნიუანსებს და სულიერ სიღრმეებს.

ოთარაანთ ქერივის და თავსაფრიანი დედაკაცის შედარება ერთ იგავ-არაკს გავეს, გლეხი და დათვი ერთად რომ შრომობდნენ და მოსავლის განაწილებისას მუდამ გლეხი გამოდიოდა მოგებული იმიტომ, რომ თუ კომბოსტო ჰქონდათ მოყვანილი, იმას ითხოვდა, რაც მინის ზემოთ ჩანდა, თუ ჭარხალი, იმას, რაც მინის ქვეშ იყო. ყველაფრის ღირებულება უნდა ვიცოდეთ, შესაბამისად ვღებულობდეთ და ვაფასებდეთ. ილიასთან მთავარი მხატვრულ სახეთა სიღრმეა, ნიკოლორთქიფანიძესთან კი პორტრეტული გამოსახულების შთამბეჭდაობა. თუ პირველს ზედაპირულად წავიკითხავთ, მეორეში კი სიღრმისეულ ფენებს დაუწყებთ ძებნას, სრულყოფილ ესთეტიკურ შთამბეჭდილებას ვერცერთისგან ვერ მივიღებთ. გმირების შედარებითი დახასიათებაც სწორედ იმიტომ არ არის გამართლებული, რომ იძულებული ვიქნებით საერთო კრიტერიუმში ავირჩიოთ, რაც ერთ-ერთისათვის წამგებიანი იქნება. ამგვარი პარალელები დასაშვებია, თუ ავტორებს მსგავსი შემოქმედებითი პრინციპი აქვთ გამოყენებული და სახეთა ანალიზიც ერთნაირ მეთოდოლოგიურ მიდგომას საჭიროებს, თუმც ამგვარი კვლევაც კი საინტერესო იქნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გმირებს ან ძალიან ბევრი რამ აქვთ საერთო ან ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავდებიან. რაც შეეხება ოთარაანთ ქერივისა და თავსაფრიანი დედაკაცის შედარებით დახასიათებას, ჩვენი აზრით, ორივე მხრივ გაუმართლებელია.

ფეფენა

ოთარაანთ ქერივს დავით კლდიაშვილის პერსონაჟ ფეფენასაც („მსხვერპლი“) ამსგავსებენ. „უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ პირველ ნაწილში (თსუ, 1984, 77) ვკითხულობთ: „მკაცრი, კუმჭი, შავთავსაფრიანი ფეფენა გარეგნობითაც ჰგავს ოთარაანთ ქერივს. მისი განუშორებელი ჯოხი ის „რკინის ჯოხია“, რომლითაც ოთარაანთ ქერივი, თუ გაჭირდა, ზელმწიფემდის ივლის. ფეფენასაც ისევე ეშინიათ სოფელში, როგორც ოთარაანთ ქერივისა. ეშინიათ იმიტომ, რომ ერთი-ცა და მეორეც თავიანთი უტეხი ნებისყოფით, გამძლეობით, ზნეობით გამოცანაა რევოლუციამდელი სოფლისათვის. ი. ჭავჭავაძეცა და დ. კლდიაშვილიც ქმნიან ეროვნულ ხასიათს, ქართველი ქალის სახეს, რომელშიც მთავარია ოჯახის სიმწინდე, ერთიანობა, ქმრისადმი განუხრელი ერთგულება“.

ასეთი პარალელი ოთარაანთ ქერივსა და ფეფენას შორის ვერ

აქმაყოფილებს ნიგნის იმავე გვერდზე ჩამოყალიბებულ დებულებას: „...ისტორიულ-ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლისას მთავარია მსგავსების არა ცალკეული ელემენტები, არამედ ის, რაც შემოქმედებითი ჩანაფიქრის ნათესაობას, იდეურ-ესთეტიკური პრინციპების ერთიანობას და მახლობლობას გვიჩვენებს“.

ილია ჭავჭავაძისა და დავით კლდიაშვილის დასახელებული გმირები ერთმანეთს გვანან ქვრივობით, შავი სამოსლით, ქორწინებისადმი ერთგულებით, ერთადერთი ვაჟის დედობით, მარტოობით, მძიმე შრომით, პირქუში იერით, მწარე ლაპარაკით და სოფლისგან განცალკევებით, მაგრამ ამ ზედაპირული მსგავსებების მიღმა ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი განსხვავებაა. მათი სახეები სხვადასხვა შემოქმედებითი ჩანაფიქრის ხორცშესხმას ემსახურება და განსხვავებულ სათქმელს ატარებს.

ფეფენას მხოლოდ გამომეტყველება არა აქვს კუშტი, იგი სულიერადაც გაუხეშებულია, ერთი შეხედვით ასეთივე პირქუში ოთარაანთ ქვრივი კი მოთხრობის სხვადასხვა ეპიზოდებში უფაქიზეს მგრძნობელობას და სულიერ სინაზეს ავლენს. მკაცრი გამომეტყველება მისთვის მხოლოდ მადლის დასაფარად და დასაცავად მორგებული ნიღაბია. გაეიხსენოთ, რა სიყვარულით იხსენებს იგი თავის ქმარს. საოცრად თბილია ქვრივისა და მისი ვაჟის ურთიერთობაც: „გიორგი!.. შვილო, არ მეტყვი, ბიჭო, რა წაგეკიდა? დედა ვარ შენი, დედა... ეუბნება შვილს აფორიაქებული ქვრივი. გიორგიც თავაზიანად ამშვიდებს, შემდეგ „ტკბილად ჰკიდებს“ მკლავზე ხელს და შინ მიჰყავს. ისინი ყოველთვის უფრთხილდებიან და ანგარიშს უწევენ ერთმანეთს. გიორგის კესოსთან წასვლა ორი წლის წინათაც უნდოდა, მაგრამ გულში იკლავდა ამ სურვილს, „დედას ეწყინებო“. ქვრივს მართლაც სტყენს გულს ეს გადაწყვეტილება, მაგრამ შვილს ანგარიშს უწევს და თავადვე უწყობს ხელს არჩილთან გადასვლაში.

ფეფენასთვის შრომა გასაჭირია, ოთარაანთ ქვრივისათვის კი - მოთხოვნილება, ურომლისოდაც სიცოცხლე ვერ წარმოუდგენია. ფეფენა საყვედურით ეუბნება თავის მაზლს, მარტოკა რომ ვენეოდი ცხოვრების ჭაპანს, გვერდით არავეინ მყავდითო, ოთარაანთ ქვრივის აზრით კი საქმე თავად არის „ტოლ-ამხანაგი მარტოხელისა“ და მინამ კაცს „ხელ-ფეხი ერჩის, მარტო არ იქნება“.

ოთარაანთ ქვრივისა თანასოფლელებს იმიტომ ეშინიათ, რომ მხილების მოსმენა არ სიამოვნებთ, ფეფენა კი, თუ მის ოჯახს არ ეხებიან, არ ჩანს, რომ ვინმეს ამხელდეს.

ქმრის ერთგულებას ორივე იცავს და ორივე მგლოვიარეა, მაგრამ ოთარაანთ ქვრივი მეუღლეს დასტირის, ფეფენა კი - უფრო თავის გასაჭირს. მოთხრობაში არსად ჩანს მისი გრძნობები არც მეუღლის და არც შვილის მიმართ. შავი სამოსელიც, ეტყობა, რომ მძიმე ტვირთია მისთვის, რადგან გულს უბოროტებს - უკეთესი სხვისთვისაც არ

ემეტება. ნიშანდობლივია, რომ პირველი კონფლიქტი რძლის მიერ თეთრი ბაღდადის ყიდვის სურვილს მოჰყვება. მარინე ახალგაზრდაა და ქმარიც გვერდით ჰყავს, მაგრამ ფეფენა ამას ანგარიშს არ უწევს და მასაც ცხოვრების ისეთსავე მკაცრ წესებს უდგენს, როგორც თავად ცხოვრობს.

ფეფენას ჯოხი ოთარაანთ ქერივის „რკინის ჯოხის“ ანალოგად არ შეიძლება ჩაითვალოს. იგი სიმართლისაკენ სვლაში კი არ ეხმარება პატრონს, არამედ სხვების დაშინებასა და მათთან ანგარიშსწორებაში. როცა ფეფენა იმუქრებოდა, ვინმე რომ ჩემს ოჯახს ლაფი დაასხას, „მის სისხლს დავლევო“, ამ სიტყვების განმეორებასთან ერთად „თავის გრძელ ჯოხს“ ურტყამდა მიწას, რძალთან შელაპარაკების დროს კი „მოიქნია ჯოხი და თავში უნდა დაერტყა მარინესათვის“.

ოთარაანთ ქერივს და ფეფენას – ორთავეს ვაჟები ჰყავთ, მაგრამ გიორგი ნაშდელი ვაჟკაცია, ნიკა კი დედისავე სიტყვებით: „სულელი, ლენჩი და უტვინო“. ოთარაანთ ქერივმა შვილი ღვთის მორჩილად და მსასოებლად გაზარდა, ფეფენამ კი – თავის მორჩილად და მსასოებლად.

ოთარაანთ ქერივი სოფელს იმიტომ გაემიჯნა, რომ იქ გაბატონებულ ცოდვას მის ოჯახში არ შეეღწია, მაგრამ მადლის გაცემა არასოდეს დაუვინებია. ის სულიერადაც აფხიზლებდა თანასოფლელებს და მატერიალურადაც ეხმარებოდა. ფეფენა კი გაჭირვების გამო გაემიჯნა სოფელს. თავად ასე ამბობს: „მეზობლობას ჩამოვრჩი – ჩემს საქნარს ვუნდებოდი“. მისი გარიყვა სოფლის ბრალიცაა იმიტომ, რომ ასეთ ხალხს სჭირდება ვინმე, ვისაც კუდიანობას დასწამებს და თავის ყველა გასაჭირს გადააბრალებს.

ფეფენას ვერ გავამტყუნებთ, რომ აზნაურ კარუგდელაძის ხშირი სტუმრობა არ მოსწონს, რადგან ის მართლაც უღირსი კაცია, მაგრამ ეს არ აძლევს მას იმის უფლებას, რომ რძალს ცილი დასწამოს და შვილიც დაარწმუნოს ცოლის ღალატში. ავტორი ასე აღწერს ფეფენას ბრალდებას: „სიტყვა სიტყვაზე უფრო მყარალი, პილნი, ეჭვი, ყოველად საზიზღარი, სარწმუნოდ აღიარებული, უანგარიშოდ, უზომოდ ეყრებოდა თავზე ყმანვილ ქალს“.

სახარებისეული სწავლებით, როცა ხალხი მეძავი დედაკაცის ჩაქოლვას აპირებდა, მაცხოვარმა მოითხოვა, ვინც უცოდველია, პირველად იმან ესროლოს ქვაო (ი. 8,7). იქ შეკრებილთაგან ვერავინ გაბედა ამის გაკეთება. ფეფენა კი, რაკილა თავად ქმრის ერთგულებას იცავს და ცხოვრების მძიმე ჭაპანს ეწევა, თვლის, რომ სხვების განკითხვის და დასჯის უფლება აქვს. ის არჩადენილი, მხოლოდ მისი ფიქრით შესაძლებელი ცოდვისთვის ცილს სწამებს, შეურაცხყოფს და ფიზიკურადაც უსწორდება საკუთარ რძალს. ფეფენას ერთგულება და ოჯახზე ზრუნვა, ანუ ის დადებითი, რაც მას გააჩნია, ამპარტავენების და უსიყვარულობის გამო მადლისგან დაშრეტილია.

ფეფენას მტკიცე ნებისყოფა და ძლიერი ხასიათი აქვს, მაგრამ ამ თვისებებს ბოროტად იყენებს - საკუთარ შვილს ტყუილს და მართალს ერთნაირად აჯერებს და რძალსაც მანამ არ მისცემს მოსვენებას, სანამ თავის მორჩილად არ აქცევს. მართალია, ის ყოველივე ამას ზნეობის სახელით აკეთებს, მაგრამ რეალურად ამპარტაუნება, ეჭვიანობა და ოჯახში ძალაუფლების გამყარების სურვილი ამოძრავებს.

ერთგან ფეფენა ამბობს: „ზოგიერთს ჭკუათხელს ჰგონია, ვითომ მე ადამიანი მძულს და იმიტომ არ ეეკარები არავის“. გასაგებია, რომ მცირეწლოვანი შვილის პატრონი მარტოხელა დედა მეზობლებთან დასალაპარაკებლად ხშირად ვერ მოიცლიდა, მაგრამ ამ გაჭირვების წლებმა ჩაიარა, მას კი ხალხთან სიახლოვის სურვილი არც მერე გასჩენია, უფრო მეტიც, რძალსაც უკრძალავდა ეზოს გარეთ სიარულს და მეზობლებთან ლაპარაკს. ფეფენას მოსწონს ყველა რომ ერიდება, გრძნობს, რომ მისი ეშინიათ და ალბათ მართლაც არ სძულს ისინი, ვინც მის ნებას არ ეწინააღმდეგება, მაგრამ იგივეს ვერ ვიტყვით სხვებზე. დამორჩილებული რძლის მიმართ ფეფენას დამოკიდებულების შესახებ ავტორი გვეუბნება: „ეგებ ამ უცნაური ხასიათის პატრონის გულის სიღრმეში რძლის სიყვარულმაც გაიღვიძა... ვინ იცისო!“ აქედანაც ჩანს, რომ როცა მარინე ეურჩებოდა, მას ეს სიყვარული არ ჰქონია.

რაც შეეხება ფეფენას და მარინეს ეშმაკეულობას, ეს ყველაფერი რწმენაგაუკუღმართებული ხალხის მონაწირობაა. მწერალი აღნიშნავს, კუშტობის და მიუკარებლობის გამო ფეფენას კუდიანობას „ენამებოდნენო“, სოფლელები ამბობდნენ, „ვითომც“ ის ცდილობდა მარინეც გაეკუდიანებიაო, რძლის გაკუდიანებას ფეფენას „ანერდნენო“. სიტყვებით: „ენამებოდნენ, ვითომც, ანერდნენ“ ავტორი მიგვანიშნებს, რომ ეს ყველაფერი სინამდვილე არ არის.

ფეფენა და მარინე არც ეშმაკეულები არიან და არც უმანკონი. ფეფენა მარინეს კახპობას სწამებს, მარინე კი დედამთილს - კუდიანობას. მართალია, ფეფენა ახერხებს რძლის მოდრეკას, მაგრამ არც მარინე დაიხვედა უკან. ერთ ეპიზოდში ის ნატრობს: „ჰმ, ერთი ამ მოხუცებულის ფეხქვეშ მოთელვა, მისი ჩანიხლვა!“, ჩხუბის ეპიზოდში კი ნათქვამია: „დაეძგერა მოხუცებულ დედაკაცს, ლონივრად მოიქნია იგი, მძლავრად მინაზე დაახეთქა“, შემდეგ კი „ერთი-ორჯერ ჩაჰკრა ნიხლი“.

ამ მოთხრობაში არცერთი გმირი არ არის მართალი. ონისიმემ ისე გაურიგა მარინეს თავისი ძმიშვილი, რომ მისი ოჯახის ნაკლი დაუმალა. სოფიომ, რომელსაც ეშინოდა, ფეფენას რამე უბედურება არ მოენია მათთვის, დასაკლავ ძროხასავით გაატანა მას აკანკალებული რძალი. ვასილ კარიკაძემ, კლინიკური სიკვდილის შემდეგ ვითომდა სასწაულთმოქმედების ძალით დაჯილდოებულმა, კუდიანობისაგან განწმენდის სცენის მონყოფით კიდევ უფრო გააღრმავა სოფლელების ცრურწმენა.

მარინე საკუთარი მშობლების მსხვერპლიც არის, რადგან შურისძიებით ანთებულებმა ყურადღება არ მიაქციეს შვილის მდგომარეობას. მამამ აყალმაყალის დროს ისე უხეშად მოიშორა იგი თავიდან, რომ ძირს ღდანარცხებული იქვე გარდაიცვალა.

ლიტერატურული გმირი ობიექტურად არსებული დამოუკიდებელი მოვლენა არ არის, რომ თავისუფლად მოენწყიტოთ თავის თხზულებას და შევადაროთ სხვა ნაწარმოების ასეთსავე დაქვემდებარებულ ელემენტს. თითოეული პერსონაჟი რთული და მრავალმხრივია და უპირველეს ყოვლისა შესწავლილ უნდა იქნას თავისსავე სისტემაში. იერსახის ნიშნების, ბასიათის თვისებების, სულიერი ღირებულებებისა და მრავალი სხვა მახასიათებლის გამოკვეთის შემდეგ, შესაძლებელია ცალკეული ნიშნების შედარება სხვა პერსონაჟისასთან, მაგრამ გმირების ზოგადი მიმსგავსება ან შეპირისპირება, ვფიქრობთ, შეუძლებელია, მით უფრო, თუ ერთი მათგანი სახე-იდეაა, მეორე კი - სახე-ბასიათი. ინტერტექსტუალური კვლევის ამ ასპექტით წარმართვა დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს.

ც ა ლ კ ე უ ლ ი ს ა კ ა მ ა თ ო ს ა კ ი თ ხ ე ბ ი

ზოგად პრობლემატთან დაკავშირებით

სულ უფრო ხშირდება ლიტერატურული ნაწარმოებების კვლევა სხვადასხვა ასპექტებით, მაგალითად სოციალურ-პოლიტიკურით, ფსიქოლოგიურით და სხვ. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მხატვრულ თხზულებას თავისებური ენა და გამოსატყვის ფორმა აქვს, რეალობას პირდაპირ არ ასახავს და ლიტერატურულ-კრიტიკული ანალიზის გარეშე მისი სიმბოლურ-ალეგორიული შრეები და ქვეტექსტები გაუხსნელი რჩება, სხვა მეცნიერებების დონეზე მისი კვლევა თითქმის ისევე გაუმართლებელია, როგორც ქვეყნის გერბზე გამოსახული ლომის ან არწივის გამოსახულების ზოოლოგიური ანალიზი.

გაუმართლებლად გვეჩვენება „ოთარაანთ ქერივის“ პრობლემატიკის სოციალურ-პოლიტიკური განზოგადება და მისი ტექსტიდან ისეთი დასკვნის გამოტანა, თითქოს ხიდრატეხილობის მიზეზი ის არის, რომ არჩილი ვერ ახერხებს „ახალი დროის მიღწევების სამშობლოს გულისტკივილის მორჩენის“ კონტექსტში კრიტიკულად ათვისებას (14, 88).

მოთხრობის მიხედვით არჩილი საკმაოდ განსწავლული და პროგრესულად მოაზროვნე ახალგაზრდა კაცია. მას ვაზის ახლებურად დარგვის სურვილიც აქვს და „რომელიღაც წიგნიდან გადმოღებული“ და დასთან ერთად საკუთარი სურვილისამებრ შესწორებული ბალის გაშენებისაც. სიახლეებს არც საქმეში და არც ურთიერთობებში არ გაურბის. ილია ჭავჭავაძეს ისე ემორჩილებოდა კალამი, რომ თუ რაიმე ჩაფიქრებული პქონდა, მცირედი ნიუანსით მაინც მიგვანიშნებდა თავის სათქმელზე. აქ კი არ ჩანს, რომ არჩილი „ახალი დროის მიღწევების“ და „ახალი რეალიების“ ცოდნის ნაკლებობას განიცდიდეს და იმიტომ ეშლებოდეს

ხელი საქმეში. ასე რომ ყოფილიყო, ვენახის და ბალის გაშენებაში ვერც გიორგი დაეხმარებოდა. მას ხომ წიგნიერი ცოდნაც არ ჰქონდა და ვერ ვიტყვით, რომ არჩილზე უკეთ ფლობდა „ახალი დროის მიღწევებს“.

მარტო ახალი დროის ცოდნა რომ არ კმარა და, ილიას აზრით, ქართულ „წიგნადაგთან“ მის მისადაგებას რომ დიდი სიფრთხილე უნდა, ეს კარგად ჩანს 1887 წლის 19 თებერვალს, „ოთარაანთ ქვრივზე“ მუშაობის პერიოდში „ივერიაში“ დაბეჭდილი მისი წერილიდანაც, სადაც ვკითხულობთ: „არც ლარზედ ჩაყრა ვაზისაა ჩვენში გახშირებული, მაგრამ სხვაფრივ ვენახის მიწის კეთება და მოვლა ჩვენში საკმაოდ კარგად იციან, იმოდენად კარგად, რომ რომელს ევროპიელსაც ეს ჩვენებური ცოდნა წინ არ წაუშმძლვარებია და თავის ჭკუით უკეთებია ჩვენში ვენახი, გაშენებულიც კი ამოვარდნია...“ საქმე პირიქით არის, მწერალს ჩვენს ზიბეჩავედ ის მიაჩნია, რომ სიტყვებით: „სჩანს ყოველივე ეს კარგია, რადგან ევროპაშია მიღებული...“ უკამათოდ ვიღებთ ყველაფერს, რასაც სიახლის სახელით უცხოეთიდან გვთავაზობენ.

მოთხრობიდან გარკვევით ჩანს, რომ არჩილის პრობლემა სულ სხვა რამ – გულის და მადლის ნაკლებობაა: „გული, ესე იგი ის მადლი, რაც ენას და ხელს უნდა ასაქმებდეს“, ან აღარ არის, ან დაყრუბულ-დამუწეხებულია. ის სიკეთეც კი, რაც არჩილსა და მის თანასოფლელებს აქვთ, გულებს შორის კავშირის განწყვეტის გამო ვერ მრავლდება. ვერც თავად იღებენ სხვისგან და ვერც სხვაზე გაცემენ. „გული მადლია და მადლი მარტო ორ შუა ჰსაქმობს“. აქ საქმე გულში და მადლშია და არა ცოდნაში. ჩატეხილი ხიდის აღდგენის გზად მოთხრობაში გულის გაცოცხლება, განწმენდა და დასახელებული. არჩილის თქმით სინანულის ცრემლი მოიტანს იმ ტივს, რომელიც გათითოკაცებულ საზოგადოებას გააერთიანებს, სხვადასხვა ფენებს შორის კავშირს აღადგენს და მადლის გამრავლებას შესაძლებელს გახდის. სინანული და გულის განწმენდა კი „ახალ რეალებად“ და „ახალი დროის მიღწევებად“ ვერ ჩაითვლება, რადგან მის აუცილებლობას ჯერ კიდევ მრავალი საუკუნის წინ ქადაგებდა წმინდა წერილი.

წმინდა ილია მართლის მოთხრობებში, განსაკუთრებით კი „ოთარაანთ ქვრივში“, მთავარი თემა ქვეყნის პოლიტიკური და სოციალური ვითარება არ არის. მწერლის ყურადღება გმირთა სულიერი მდგომარეობისკენ არის მიპყრობილი, საზოგადო პრობლემები კი ნაჩვენებია იმ ნაკვალევის ჭრილში რომელსაც ისინი ტოვებს პერსონაჟთა სულებზე. ნარკვევში „ცხოვრება და კანონი“ წმინდა ილია მართალი წერს: „იმის თქმა კი არ გვინდა, რომ ჩვენში გლეხი, თავადი, აზნაური თუ მღვდელი ყველგან ეგრე ძმურად სცხოვრობენ, არა, – ძალიან ბევრგან სუფევს განხეთქილება, ხოლო დიდი შეცდომა იქნება, ამისი მიზეზი თითონ წოდებათა წყობას, მის შინაგან არსებას, თვისებას, ზნეს და ჩვეულებას მივანეროთ.

მისი მიზეზი იგივეა, რაც თვითთველ კაცთა შორის: ავი გული, ხარბი ფული, გრძელი ხელი და ნამუსის ქუდის ახდა“.

მოთხრობის შინაარსიდან გამომდინარე ვერ ვიტყვით: „ხიდი თუ არ გამოთელდა, არ დაიწყება ნანატრი „დასაწყისი განთიადისა“ (14, 88), ხიდი უნდა გამოთელდეს, რათა განთიადი დაიწყოს, სხვა შემთხვევაში ეს არ მოხდებაო“ (14, 93). ნანარმოების ბოლოს არჩილი ამბობს, „ეგ ცრემლიანი ცოდნა, თუ ცოდნიანი ცრემლი დასაწყისია განთიადისა“, მისი გაბეწვება „ტივს მოიტანს“ და ამით აღდგება განწყვეტილი კავშირი. გარკვევით ჩანს, რომ განთიადი წინ უსწრებს ტივის მოტანას, იგი უკვე დაიწყო, მისი დასაბამი კი სინანულის ცრემლია და არა რაიმე ახალი ცოდნა.

ლოგიკურად არ გვეჩვენება, რომ „ოთარაანთ ქვრივის“ ეპოქას ეწინააღმდეგება ქვრივობის ხანა, მის ზოგად თვისებებად დავასახელოთ „უპატრონობა“, „უბურჯობა“ და ყველას მხრივ მხოლოდ თავის გატანაზე ზრუნვა (14, 92). თუ განზოგადება ქვრივის სახიდან ხდება, ყოველივე ეს პირველ რიგში მას უნდა ახასიათებდეს, მაგრამ დასახელებული თვისებები მას სრულებით არ მიესადაგება. ეს დაქვრივებული ქალი თავისი ოჯახის ამქვეყნიური ძლიერი საყრდენი, პატრონი და ბურჯი თავად არის და არც ღვთისგანაა მიტოვებული. მასზე ვერც იმას ვიტყვით, რომ მარტო საკუთარი თავის გატანაზე ზრუნავდეს. პირიქით, „თავისა თუ სხვისა“ ყველა პრობლემა საკუთარივით ანუხებს, თავისთვის და სხვისთვის მოსახმარ ფულს ერთ ქისაში ყრის და იშვიათი მოქალაქეობრივი თვითშეგნება აქვს. ამრიგად, ის თვისებები, რაც ოთარაანთ ქვრივს არ ახასიათებს, მთელ საზოგადოებასა და ეპოქაზე, თუნდაც ეს მათთვის ნიშანდობლივი იყოს, მისი მდგომარეობის, ქვრივობის სახელით არ უნდა განვაზოგადოთ.

მოთხრობაში არ არის წარმოდგენილი წმინდად სოციალური პრობლემები. დაობლებულ ბავშვთან მარტო დარჩენილი ქვრივი ქალიც კი თავისი შრომისმოყვარეობით ახერხებს ოჯახის მატერიალური სიძლიერის არა მარტო შენარჩუნებას, განმტკიცებასაც კი. ის ვინმეს ხელის შემწყურე კი არ არის, პირიქით, თავად ეხმარება სხვებს. ვერც იმას ვიტყვით, რომ ქვრივის დაჩაგრვას სახელმწიფო მოხელე, სასამართლო ან რომელიმე მეზობელი ახერხებდეს. თუმც ასეთი მცდელობები არის, თავისი სიფხიზლისა და სიმტკიცის წყალობით ქვრივი არაჩვეულებრივად ახერხებს მათგან თავისი ოჯახის დაცვას - სამართალსაც პოულობს, წართმეულსაც იბრუნებს და დამნაშავესაც სჯის. ამიტომ ამ ნანარმოების მთავარი პრობლემატიკა სოციალური არ არის. ბარიერი თავადაზნაურობასა და გლეხობას შორის, რომელზედაც არის აგებული მოთხრობის კონფლიქტი, უფრო ადამიანთა გულებში და ფსიქიკა-

შია, ვიდრე ქვეყნის სოციალურ მონყოლაში. ამას ადასტურებს არტურ ლაისტიც. მისი მოგონების მიხედვით „ოთარაანთ ქვრივზე“ მუშაობის დაწყებამდე ილიას მისთვის უთქვამს „საინტერესო იდეა მაქვს მოთხრობისათვის. მას უნდა გადაგვიშალოს ქართველი გლეხებისა და უკანასკნელი დროის ქართველ მემამულეთა ფსიქოლოგიაო“ (19, 50).

ილია ჭავჭავაძეს თავისი ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური მონყოლა ცალკე ანუ მუშაობდა და დროის შესაფერი ცოდნის აუცილებლობასაც გრძნობდა, მაგრამ „ოთარაანთ ქვრივის“ მთავარი პრობლემატიკა არც ერთია და არც მეორე. მოთხრობის მიხედვით სახელმწიფო მოხელეები უსაქმურებად და გამოძალავებელბადაა გამოყვანილი, მაგრამ ისინი ვერ უშლიან ქვრივს ხელს ნორმალურ ცხოვრებაში. თავადაზნაურობასა და გლეხობას ძალიან კარგი ურთიერთობა აქვს, ერთმანეთს არაფერს უშვებენ, პირიქით – ეხმარებიან. თუ არ იზარმაცებენ, სილატაკე და შიმშილი არცერთს არ ემუქრება. მოთხრობაში წარმოჩენილი პრობლემები და სხვადასხვა ფენებს შორის აღმართული ბარიერი მიუხედავად იმისა, რომ კლასობრივი წარმოშობისაა, აქ, როგორც ვთქვით, ადამიანთა ფსიქიკაშია შემორჩენილი და არა სოციალურ მონყოლაში.

გამოთქმულია აზრი, რომ თევდორეს ოჯახის ისტორია განიცდის ამირანის მითის სიუჟეტურ მოტივთა გავლენას (14, 89) გიორგის თავგადასავალი ამირანისას გავს მამის ადრე გარდაცვალებით, მისეული იარაღის მემკვიდრეობით მიღებით და ბოროტ ძალასთან ბრძოლაში მშობლის ჩანაცვლებით, მაგრამ ეს პარალელები არ გვესახება ისეთ მნიშვნელოვან მსგავსებად, რომ ტექსტებს შორის გავლენაზე ვისაუბროთ, მით უფრო, რომ „ოთარაანთ ქვრივი“ გმირთა სახეებით, სახელებით, ალუზიებით, სიმბოლო-ალეგორიებით, სულიერი განწყობით, შინაარსით და არსით ბევრად უფრო დიდ სიახლოვეს ავლენს წმინდა გიორგისა და წმინდა თევდორეს ცხოვრებასთან.

ოთარაანთ ძვრივთან დაკავშირებით

გამოთქმულია აზრი, რომ ოთარაანთ ქვრივის დამოკიდებულება გარესამყაროსთან „განსაზღვრულია არა ემოციებით, არამედ ფსიქიკურის მეორე დონით – ნებელობის მიზნებით, მოვალეობით“ (26). სავსებით მართალია, რომ ქვრივს ძლიერი ნებისყოფა აქვს, მაგრამ ამის გამო შეუმჩნეველი არ უნდა დაგვრჩეს მისი მგრძნობიარე გულიც. მონყოლებისათვის კარზე მიმდგარი გლაზაკი ქვრივს უკვე გასტუმრებული ჰყავდა, თუ ამას მოვალეობის გრძნობას დავარქმევთ, ეს გრძნობა დაკმაყოფილებული ჰქონდა, მაგრამ უფესსაცმლობის გამო დახეტიალი ფეხები რომ დაუნახა, უკან მიაბრუნა, ბაზარში წაიყვანა და საქალაქმნე ტყავი უყიდა. ამ შემთხვევაში მისი მამოძრავებელი მხოლოდ მოსიყვარულე და მგრძნობიარე გული შეიძლება ყოფილიყო.

ასეთივე ემოციური საფუძველი აქვს ქვრივის მრავალ სხვა ქმედებას, რის გამოც მას გულგრილობასა და უსიყვარულობას ვერ დავწამებთ. თუნდაც მექანიკურად რომ აღვწუხებთ, რას ამბობს მწერალი მისი გულის მოძრაობების შესახებ, საოცრად მეტყველ სურათს მივიღებთ: „სტკიოდა დედური გული“, „გულმა სძლია ხასიათის გაუტეხლობას“, „გულმა ტეხა დაუწყო“, „გული შესტკივდებოდა“, „დაიკვნესა დედის გულმა“, „რად იძახის გული?“, „დედის გულთამხილავმა გულმა პირველ-შივე შეიტყო“, „გულწილი დედა“, „ჭირვეულმა ფიქრმა მოუშუშა გული“, „დიდხანს იტრიალა ამ ფიქრის მორევში გულმა და გონებამ“, „მინამ გული ცრემლს წამოჰღვრიდა“, „გულმა გასტეხა“, „გული უკვნესოდა“ „გული ამოუფრთხო ბუდიდან“, „ცრემლი დაადნო ცეცხლმოკიდებულმა გულმა“, „გულმა არ მოუთმინა“, „დედის გული მარტოც, ცალ ჯებირზეც მყარად დგას“, „გულში ჩამიჯდა ჭიასავით მფქვავს“, „გული ამან შემი-შინა, „სახეს არ ამოაბეჭდვინა მწვავე ტკივილი გულისა“, „გულშეხუთუ-ლი დედა“ და სხვ. ვფიქრობთ, ამ გამონათქვამების საფუძველზე მარ-თლაც კარგად ჩანს, რომ ქვრივი არც უგულოა და არც გულქვა. ამ პიროვნებაში გრძნობითი და გონებრივი სანყისი თანაბრად ძლიერია, ქვრივის სიტყვას და საქმეს გული და გონება ორივე ერთად წარმარ-თავს, რაც მათი პარმონიული, სინერგიული მოქმედების ნიშანია. წმინდა წერილში ასეთი ადამიანის გული ბრძენად და გონიერად მოიხსენიება (იგავთა 23,15; 23,19) - „გული გონიერი და ბრძენი“ (III მეფ. 3.12).

გამოთქმულია აზრი, რომ ოთარაანთ ქვრივობა ფსიქოლოგიური სინდრომია. იგი მიგვითითებს ადამიანის ფსიქიკაში იმ მძიმე პათოლო-გიურ დარღვევებზე, რაც მოჰყვება ხოლმე გაუბედურებულ ქვრივად, დასაჭურისებულ ქალად, მძიმე შრომით „გამამლებულ“ დედაკაცად გადაქცევას“ (16). ამის ერთ-ერთ გამოხატულებად მიჩნეულია ის, რომ „ცრემლი, რაც თითქოს ასე შევნის ქალს, მის ვალად ითვლება, ქვრივ-ისთვის საკმაოდ იშვიათი რამ არის“.

ერთი და იმავე მოვლენის მიმართ საზოგადოებაში სხვადასხვაგ-ვარი დამოკიდებულება არსებობს და სახელებსაც ხშირად განსხვავე-ბულს არქმევენ. ამდენად, ის, რასაც ერთი „ერთგულებას“ უწოდებს, სხვას შეიძლება „პათოლოგიად“ მიაჩნდეს. რა ვქნათ, ასე ხდება, მა-გრამ როცა ლიტერატურულ ნაწარმოებს მეცნიერულად განვიხილავთ, მწერლის თვალთახედვა, მისი პოზიცია უნდა ვეძებოთ და არა საკუ-თარი. ილია ჭავჭავაძე ოთარაანთ ქვრივს სულიერად და ხორციელად ჯანსაღ ადამიანად წარმოაჩენს. არც ის, რომ იგი აღარ თხოვდება და არც ის, რომ ბევრს მუშაობს, მისთვის ზედმეტი ტვირთი არ არის. ეს ყველაფერი ნებაყოფლობითია და შესაბამისად არც პათოლოგიებს იწვევს.

ქალური ბუნების ორსავე ძირითად გამოვლინებაში - მეუღლეო-

ბასა და დედობაში ქვრივი უაღრესად ნაზი და მგრძნობიარეა, ხოლო რაც შეეხება ცრემლის არქონას, ესეც უსაფუძვლო ბრალდებაა. ავტორის თქმით თევდორეს გარდაცვალებიდან ოცი წლის მანძილზე კვირა არ გავიდოდა, რომ ქმრის იარაღის წმენდისას ქვრივს ცრემლი არ მორეოდა, გული არ ამოსჯდომოდა და არ ატირებულყო. 20 წელიწადში ათასზე მეტი კვირა დღეა და ამას „იშვიათობას“ ვერ დავარქმევთ. გიორგის შინიდან წასვლის დროს, როცა ქვრივი მძიმე განცდებშია, მაგრამ ვერ ტირის, ავტორი თავს მოვალედ თვლის, განგვიმარტოს: „განა აქვს კი ცრემლი ცეცხლმოკიდებულ გულსაო“, ხოლო რაც შეეხება დედის მდუმარებას მომაკვდავი გიორგის სარეცელთან, მოთხრობაში ვკითხულობთ: დედაშვილობის საცოდავობა „თავის დიდებულის ზარით ჰღალატებდა უთქმელად, უტყვად, ხმაამოუღებლად“. ილიას სხვაგანაც აღუნიშნავს: „დიდი მწუხარება ცრემლს უშრობს კაცს, პატარა კი ცრემლს ადენსო“ (46, 367). ამ ეპიზოდში დედას სულ „ორი ცრემლი ჩამოუგორდა თვალთაგან“, მაგრამ ეს ისეთი ორი წვეთი იყო, რომ „გაფითრებულ ლოყებზედ ნავალი დააჩნია, თითქო მდულარე ტყვიისა იყო და საცა გაიარა, ამოსწვაო“. საოცარი ტრაგიზმია სწორედ ამ უცრემლო მდუმარებაში, მაგრამ ავტორი იმასაც გვეუბნება, ასეთი რამის დანახვას „თვალი გულისა“ და „ყური გულისა“ უნდა, „ხორციელი სმენა, ხორციელი ხედვა უღონოა“.

ოთარაშვილების იარაღის შესახებ გამოთქმულია ასეთი შეხედულება: „თოფი იმდენად კლასიკური ფალოსური სიმბოლოა, რომ მასზე ლოცვა ქრისტიანული წარმოშობის ნამდვილად არ არის“. აქედან გამომდინარე, ქვრივის მიერ იარაღის წმენდა განხილულია, როგორც „პათოლოგიასთან გამკლავების წარმართული საშუალება“ (16). ამ თვალსაზრისში ანგარიში არ ეწევა იმას, თუ რომელ ისტორიულ ეპისტემეში შეიქმნა „ოთარაანთ ქვრივი“ და ვინ არის მისი ავტორი. ამიტომ ეს ოდიოზური აზრი ოდენ სუბიექტური და არამეცნიერულია.

გიორგისთან დაკავშირებით

აქვს თუ არა გიორგის დავიწყებული დედ-მამის პატივისცემა? (1; 15) გიორგის მშობლის რიდი რომ ჰქონდა და მისი წყენა არ უნდოდა, ორი წლის მანძილზე იმიტომ იკლავდა გულში შინიდან წასვლის სურვილს და, ალბათ, არც გაამხელდა, თვით დედას რომ არ ეთხოვნა დაჟინებით. შვილის განზრახვა პირველად ძალიან იმიტომ გაიოცა ქვრივმა, რომ მართლაც გასაკვირია სავსე ოჯახის მქონე კაცისგან მოჯამაგირედ დადგომა. ეს გადანყვეტილება იმდენად უცნაური იყო, რომ ფხიზელ დედას აუცილებლად ეჭვი უნდა გასჩენოდა და ვერ მოესვენა, სანამ მიზეზს არ გაიგებდა. როცა ქვრივმა შეიტყო ეს

მიზეზი, გიორგის განზრახვის სანინალმდეგო არაფერი გაუკეთებია და ხმაც არ დაუძრავს.

როგორც მოთხრობიდან ვიგებთ, მოჯამაგირეებს სახელი გატეხილი ჰქონდათ სიზარმაცით, უპასუხისმგებლობით, ცბიერებითა და მატყუარობით. ამიტომ, რა თქმა უნდა, ქერივს (და ალბათ მის ქმარსაც) არ ესამოვნებოდათ შვილის ამნაირთა მარაქაში გაყვანა, მაგრამ გონიერი ადამიანი იმასაც აცნობიერებს, რომ ასეთი ფიქრი მართებული არ არის. თუ კაცი თავის ღირსებას არ დაკარგავს, არც მოჯამაგირეობაა აამარცხვინო და არც საყვარელი ადამიანის უჯამაგიროდ მსახურება. ამიტომ აღარ აჰყვა ქერივი თავის ნუთიერ სისუსტეს, უადგილო სირცხვილის გრძნობას და არ შეუშალა გიორგის ხელი მის განზრახვაში, პირიქით, საქმე გაურჩია.

ერთნი თუ დედის ურჩობაში ადანაშაულებენ გიორგის, სხვები პირიქით – ზედმეტ მორჩილებაში სდებენ ბრალს, ოიდიპოსის კომპლექსს მიაწერენ, „დაბეჭადებულს“ და „გადედლებულს“ უწოდებენ (16). გიორგი ფიზიკურად ძლიერიც არის, მხნეც, მამაციც და თავდაუზოგავიც. თუ საჭიროა, კამათშიც ერევა და ჩხუბშიც. არც მოსამართლეების წინაშეა დამფრთხალი და თავადიშვილსაც თავისუფლად მიუთითებს შეცდომაზე. იგი მხოლოდ ორი ადამიანის მიმართ ავლენს განსხვავებულ დამოკიდებულებას. დედას უხმოდ იმიტომ ემორჩილება, რომ ქერივი არასოდეს აძლევს უსაფუძვლო შენიშვნას და მიკერძოებულ რჩევას. თუმცე გიორგი უკვე მოწიფული ვაჟკაცია და გადანყვეტილების დამოუკიდებლად მიღების უნარიც აქვს, დიდ პატივს სცემს დედას და თან იცის, რომ მისი სახით არა მარტო მშობელს, სამართლიანობას უწევს ანგარიშს. რაც შეეხება კესოს, მასთან რომ გიორგი ფრთხილი და მოკრძალებულია, არც ეს მოსდის ლაჩრობით. მას უყვარს თავადის ქალი, მაგრამ ხედავს, რომ კესო მზად არ არის ამ გრძნობის გაზიარებისათვის. შესაძლოა გადედლების ნიშნად ის ეჩვენებოდ, კესოსთან მარტო დარჩენილმა თავისი გრძნობა რომ არ გაუმხილა, მაგრამ ეს გონივრული ნაბიჯი იყო და არა სიბეჭადე. იმ ეტაპზე თავისი სიყვარულის გამხელით გიორგი ვერც თანაგრძნობას მიიღებდა და კესოსაც დააფრთხობდა. ამგვარი თავშეკავებულობა უფრო დიდი ვაჟკაცობაა და ის განასხვავებს ამაღლებულ გრძნობას ჩვეულებრივი ვნებისაგან.

არჩილთან მიმავალ გიორგის ქერივი მაფრამასავით მოკრულ ბარგს რომ ატანს, ეს იმაზე მიგვანიშნებს, რომ თავადის სახლში მას თავისი ოჯახის მიკროსამყარო, მათი ცხოვრების წესი შეაქვს. მართალია, თავად ეუბნება დედას სიცილით, „თითქო ქალი ვიყო და მათხოვებდო“, მაგრამ ეს ხუმრობა არ უნდა გავაზვიადოთ და გიორგის „გად-

ედლების“ მაჩვენებლად არ უნდა მივიჩნიოთ. ამ ნათქვამს კონკრეტული დატვირთვა აქვს, მას დედა-შვილის დიალოგში შემოაქვს ქორწინების თემა, რაც ავტორს საშუალებას აძლევს კიდევ არაერთი მინიშნება გააკეთოს გიორგის სახლიდან წასვლის იდეუმალ მიზეზზე.

გამოთქმულია აზრი, რომ გიორგი „ვერ ჩაენაცვლა“ მამას. ვფიქრობთ, რომ მოთხრობის მიხედვით ეს აზრი არ უნდა იყოს მართებული. ქვრივის ვაჟი მამისეული იარაღის ღირსეული მტვირთველია. ტექსტში ნათქვამია, რომ არც მუშაობაში და არც ნადირობაში „იმ ცხოვნებულს არ ჩამოუვარდება. თუ მეტი არა, მამაზედ ნაკლები“ არც ის არის. მხოლოდ ამქვეყნიური ბედნიერებით თუ ვიმსჯელებთ, ვერც თევდორემ გაიხარა დიდხანს – ახალშექმნილი ოჯახი, ახალგაზრდა ცოლი და ერთი წლის შვილი დატოვა, მაგრამ ძალიან შეცვდებით, თუ ამ გმირთა ცხოვრების გამართლებას მინიერ კეთილდღეობაში დავუწყებთ ძებნას. მწერალი აქ ქრისტიანული ცნობიერების კრიტიკრიუმებს ეყრდნობა, მთავარი ყურადღება სულიერ ნაყოფზე და სულის ღვინაზე აქვს გადატანილი და სხვა კუთხით მიდგომის შემთხვევაში ყველაფერს მცდარად დავინახავთ.

ნადრევად რომ არ გარდაცვლილიყო, იქცეოდა თუ არა გიორგი სოსიად?(16). გიორგი და სოსია ერთმანეთს გვანან იმით, რომ დიდი კრძალვა აქვთ საყვარელი ქალებისადმი, მაგრამ მათ შორის დიდი განსხვავებაა. სოსია ყოველთვის აცნობიერებდა, რომ ღირსებით ბავრად დაბლა იდგა ქვრივზე, მაგრამ სულიერ ამაღლებას კი არ ცდილობდა, არამედ ფიზიკურ დაახლოებას. ის პირდაპირ მისი ხელის სათხოვნელად მივიდა.

გიორგის თავისი სატრფო ციურ ვარსკვლავად და მანათობელ მზედ მიაჩნია, ისიც ხედავს, რომ ვერ წვდება, მაგრამ ფიზიკურად არც ცდილობს მის მიწვდენას. იგი ერთი შეხედვით უცნაურად იქცევა, არც თავის გრძნობას ამხელს და არც ზედმეტად უახლოვდება კესოს. შეიძლებოდა გვეფიქრა, აბა, როგორ მიაღწევდა სანადელსო, მაგრამ ამგვარი დასკვნა არ არის სწორი. ოთარაშვილების მადლი, მათი სულიერი იარაღი სწორედ ასე ხვდება მიზანს – შორი მანძილიდან, სამიზნის ცოტა მაღლა დაჭერით და მხარში ცემის დათმენით. გიორგი თავისი აუჩქარებლობით, თავშეკავებულობით, მოთმინებით, შორს დგომით, მაღალ მიზანზე ორიენტირებულობით და ღმერთსმინდობილობით აღწევს კესოს სულიერ მონადირებას. ძნელია ავტორის კომპეტენციაში შეჭრა და იმის თქმა, რას იზამდა იგი ადრე რომ არ გარდაცვლილიყო, მაგრამ ერთი კი ნამდვილად შეიძლება ითქვას. ის სოსიასაგან ძალიან განსხვავებულია და საფუძველი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ შემდეგ დაემსგავსებოდა მას.

გამოთქმულია აზრი, რომ გიორგისაგან მეჯინიბის ცემას „მოხელე-პრივი „დამსახურების“ სუნი უდის, სხვის ტყავზედ კარიერის გაკეთების ფერი აქვს, თუმც ჩინის ადგილი აქ კესოს გულს უჭირავს (1, 58). გიორგის მიერ მეჯინიბის ცემის შესახებ მოთხრობაშივე ამბობს არჩილი, „რა ეწოდა, რა უნდოდა, ჩვენად რომ ვიკითხოთ? ჩვენი ამება? ჩხუბი რომ არ მოსვლოდათ, ეს ამბავი ჩვენამდე ხომ არც კი მოაწევდაო“ ამდენად, მოხელეებრივ დამსახურებას თვით მწერალი გამორიცხავს არჩილის პირით. მეორე ამგვარი შემთხვევის შესახებაც მასვე ათქმევინებს: „მე თუმცა ზოგიერთი ამბები ვიცოდი გიორგისა, მაგრამ, ღმერთო შეგცოდე, აქ კი გავიფიქრე, უთუოდ ბურკიაშვილის ჯავრი სჭირებია-მეთქი გიორგის. ეხლა ვნანობ, რომ ეს გავიფიქრე და ამ ფიქრით შევუგინე ნამუსი მაგ პატიოსან კაცსა“.

მწერალი მრავალგზის და მრავალნაირად მიგვანიშნებს გიორგის უანგარობაზე. გარდაცვალების წინაც, როცა იგი პეტრეს შენიშვნას აძლევს, ავტორი აღნიშნავს: „იმ მხრივ, საიდამაც გიორგი მოდიოდა, არჩილს წინ ურემი ეფარა. ურმის გამო ვერც გიორგი დაინახავდა არჩილსა და კესოს, ვერც ესენი გიორგისაო“, ე. ი. რაიმე ქვენა განზრახვას გამორიცხავს თვით ავტორი. როგორც არჩილი ამბობს: ქერივის ვაჟს „ის დიდი ნამუსი“ აქვს, „რომელიც სხვისასაც ისე ერჩის, როგორც თავისას“. იგი ყველა საქმეში ალალი და გულწრფელია. ამიტომ მისი დადანაშაულება ანგარებაში სწორი არ იქნება.

გამოთქმულია აზრი, რომ გიორგი „სქესობრივ გრძნობას სწირავს სიცოცხლეს და ამ გრძნობის წინაშე უარყოფს ყოველივეს - მამის ანდერძსაც, დედის ამბავსაც და ერთგულებასაც“ (1, 58). სულიერად განონასწორებული, ზნეკეთილი ადამიანი ყველასადმი გრძნობს სიყვარულს. ქალის მიმართ ვაჟს შეიძლება ლტოლვაც ჰქონდეს, მაგრამ დავაკვირდეთ ამათგან რომელი იმარჯვებს გიორგის სახეში. ეს ჭიდილი ორი გრძნობისა საუკეთესოდ არის აღწერილი ეპიზოდში, სადაც კესო უხსნის გიორგის, როგორი ბალის გაშენება უნდა. ის რომ ხორციელი ლტოლვის ტყვე ყოფილიყო, თავს ძალას დაატანდა, მივიდოდა კესოსთან და გულს გადაუშლიდა. მნიშვნელობა არა აქვს, რა მოჰყვებოდა ამას - ჰო თუ არა. გულისთქმებით შეპყრობილი ადამიანი ასეთ რამეზე არ ფიქრობს. მაგრამ საქმე ისაა, რომ ხორციელ სიყვარულსა და ღრმა, სულიერ განცდას შორის ამ უკანასკნელმა გაიმარჯვა. „ხატმა არ გაუშვა წინ“. ღვთის ნებას რომ დაემორჩილა, ამიტომ მიიღო უფრო დიდი საზღაური. თავისი უსიტყვო სიყვარულით, უანგარო მზრუნველობით და ჩუმი სიკეთით გიორგიმ შეძლო სატრფო სულიერად მოენადირებინა და აემაღლებინა.

ერთ-ერთ სტატიაში ვკითხულობთ: „სად იყო აქ „პატივე-ც მამასა შენსა და დედასა შენსა“. აკი ისე წავიდა ოჯახიდან, გაქვავებული დედისაქენ ერთხელაც არ მიუხედავს. პატივისცემა კი არა, ნუგეში მაინც ეცა მარტოდ დარჩენილი დედისათვის“ (15). „გლახის ნაამბობში“ მღვდელი რომ კაცის გადასარჩენად მდინარეში გადაეშვა და გაბრუნელმა უსაყვედურა, „თუ შენი თავი არ გებრალებოდა, დედაშენს მაინც შეიბრალედი. უფრო ცოდვა არ იქნებოდა, რომ მოხუცებული დედა უპატრონოდ დაგეგდო ამ ტიალ ქვეყანაზედო?“ მღვდელმა უპასუხა: „ცოდვა ეგ კი არ არის, ცოდვა ის არის, ჩემო ძმაო, როცა შვილი დედის ჭირნახულს ყვავილებს არ გამოატანინებს, როცა დრო მოუვა“, „სიცოცხლე ჩვენი, ჩემო ძმაო, არც დედისაა, არც მამისა, ქვეყნისა არის. ჯერ ქვეყანა, მერე დედა და მამა“. საგულისხმოა, რომ ქვეყნის სამსახურში აქ ერთი ადამიანის გადარჩენა იგულისხმება. „რომელი მოვალს ჩემდა და არა მოიძულოს მამაი თვისი და დედაი თვისი და ცოლი და შვილნი და ძმანი და დანი და მერმე კუალად სულიცა თვისი, ვერ ხელ-წიფების მონათე ყოფად ჩემდა...“ ეუბნება მაცხოვარი შეკრებილ ერს (ლ.14.26). ამრიგად დედის ფიზიკურად დატოვება ყოველთვის მის უსიყვარულობას არ ნიშნავს. სახლიდან გიორგი კესოს სიყვარულს მიჰყავს - წრფელ სურვილს, რომ მის სიახლოვეს იყოს და მას ემსახუროს, მაგრამ ამასთანავე იგი ქვეცნობიერად ემზადება სხვა, სულიერი მოვალეობის აღსასრულებლად. დედაც არ უშლის ნასვლას იმიტომ, რომ მოყვასის და არა მარტო საკუთარი ოჯახის წინაშე პასუხისმგებლობა სწორედ მან შთაუწერგა თავის ვაჟს.

გიორგის შინიდან ნასვლა და მისი შემდგომი ცხოვრება დედის ურჩობასა და უსიყვარულობაზე კი არა, მისი „ჭირნახულის გამრავლებაზე“ მიგვანიშნებს და მოწმობს, რომ მისმა „ძუძუმ კაი საქმე შეაძლებინა“.

გიორგის ოჯახიდან ნასვლას ნაწარმოებში დიდი აზრობრივი დატვირთვა აქვს. ქვრივის სიტყვებიდან ჩანს ამ მოვლენის მნიშვნელოვანი განზოგადება: „მე დედა ვარ და წამავალი. ის შვილია და მომავალი; მე მივდივარ და ის მოდის. იმისი დღენი გასავლელი მინდორია, მე კი ჩემი მანძილი გამივლია. მე ბოლოში ვარ, ის თავში. წინ ვერ ავეფარები.“ ეს ეპიზოდი ასახავს ანწყომომავლის ჯანსაღ დამოკიდებულებას. ქვრივსაც, თუმც ადამიანურად გული სტკივა და ძალიან განიცდის, ესმის მომზდარის აუცილებლობა. ანწყომ რომ მყოფადს ჩამოეკიდოს და უთხრას, შენი გზით არ ნახვიდე, სულ ჩემს გვერდით იარეო, ამით ხომ თავადვე მოკლავს თავის მომავალს.

დედაშვილურ ურთიერთობაში არსებობს ერთგვარი კანონზომიერება - მშობელი ზრდის ყრმას და უზიარებს ყველაფერს, რისი მიცემაც შეუძლია, მაგრამ როცა შვილი ამ ცოდნითა და მადლით აღივსება, მას

სხვა სარბიელი სჭირდება, სხვა „ბურთი და მოედანი“, სადაც უკვე თავად გამოავლენს საკუთარ შესაძლებლობებს, აღასრულებს აკვის ადამიანურ ვალს. აი, ეს ეტაპი დაუდგა გიორგის. ამაზე მიმანიშნებელია მისი სიტყვები: „დრო იყო - ძუძუსა ვნოვდი, დრო მოვიდა, გამომცხვარ პურსა ვჭამო“. ქრისტიანულ სახისმეტყველებაში რძის მიღება სულიერ სიწვილეზე მიმანიშნებელია (1 კორინთ., 3,2), პურისა კი - სიმწიფეზე. როდესაც ადამიანი საკუთარი სულის გარდა მოყვასისაზეც ზრუნავს, ეს სულიერების უფრო მაღალი საფეხურია.

როგორც ჩანს, გიორგი სწორედ ამგვარ მაღლს ეზიარა. წმიდა ილია მართალი არაერთგან იმეორებს თავის ნაწერებში, კაცობა მართო ცოდვის არქმნა კი არ არის, არამედ ქმნა მაღლისაო, მაღლი კი, როგორც „ოთარაანთ ქვრივში“ ვკითხულობთ, „მართო ორ-შუა მსაქმობს. ორნი მაინც უნდა იყვნენ, რომ მაღლი მოჰხდეს, იმიტომ, რომ მაღლი ერთისაგან განირვა და მეორისაგან შენირვა ერთსა და იმავე დროს...“ ის, რაც გიორგის ბავშვობიდან აქვს შეთვისებული, ჩანს, რომ ძირითადად მიღებული აქვს ოჯახში - დედისაგან. ამიტომ მისთვის მაღლის გამრავლების გზა ამ სულისკეთების, ზნეობისა და თავდადებული სიყვარულის ოჯახს გარეთ გატანა, მისი სხვისთვის გაზიარებაა.

დედისადმი გიორგის სიყვარული ისეთი რამ არის, თქმაც რომ არ სჭირდება, თავისთავად იგულისხმება. ის მშვიდად ტოვებს მშობელს, თუმც მარტოხელას, მაგრამ სულით და ხორცილთ ძლიერს რადგან იცის, რომ ქვრივი შეძლებს არა მხოლოდ საქმის ჩინებულად გაძლოლას, არამედ მარტოობის დაძლევისაც. ამიტომ არ განიცდის გიორგი მის დატოვებას. შინიდან მიმავალს რომ უკან არ მიუხედავს, დედის უსიყვარულობის ნიშანი არ არის. ამგვარი უესტი „გულის ფხანის“ მსგავსი ზედმეტობა იქნებოდა. ასეთებზე უარის თქმა კი მას თვით ქვრივმა ასწავლა. ადამიანს, რომელიც უფლის დამოწაფებას აპირებს, მაგრამ სთხოვს მას, რომ ნება დართოს ჯერ თავის ახლობლებს გამოემშვიდობოს, უფალი ეუბნება: „არავინ დასდვის ხელი სახწველსა და ჰხედავნი იგი გარეშეუყუნ და წარმართებულ არნ სასუფეველსა ღმრთისასა“ (ლ. 9, 62). გიორგის ამ ეპიზოდში მეთაფორული მნიშვნელობით მართლაც სახნისზე ეკიდა ხელი და ინყებდა არჩილისა და კესოს გულების მოხვნას კეთილი თესლის დასათესად. ამიტომ უკან მიხედვა აღარ შეიძლებოდა.

გიორგის მიუხაროდა კესოსთან და ეს იცოდა დედამ. თუმც ადამიანური სისუსტის გამო ქვრივს თავდაპირველად უჭირდა ამის გადატანა, მის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ეს განსაცდელი მანაც ღირსეულად დაძლია. შეიძლება ითქვას, რომ დედა გიორგისთვის ის ბურჯია, რომელიც აძლევს მას ძალას, მუდამ წინ იხედებოდეს.

რედაქტორის აცხადება

გზა სულიერი სრულყოფისაკენ

ქართული მწერლობის ისტორიაში ილია ჭავჭავაძის სულიერი და ინტელექტუალური მემკვიდრეობა ახალი საფეხურია მხატვრული აზროვნების განვითარების თვალსაზრისით. ილიას პოეტური აზროვნება და ესთეტიკური ხედვა ღრმა ფესვებითაა დაკავშირებული ქართული ლიტერატურის, ქართული კულტურის მრავალსაუკუნოვან ტრადიციებთან და მისი საფუძველთადასაფუძველი ქრისტიანული მსოფლმხედველობაა. მწერლის ქრისტიანული ცნობიერებისა და მრწამსის გაუთვალისწინებლად შეუძლებელია მისი შემოქმედების სრულყოფილი მეცნიერული შესწავლა, მისი მხატვრული ღირებულების გააზრება. სწორედ ამ ნახსენებებიდან განიხილავს მარიამ ნინიძე ილია ჭავჭავაძის ერთ-ერთ საუკეთესო მოთხრობას „ოთარაანთ ქვრივს“ თავის ნარკვევში „მხატვრულ სახეთა სისტემა და რელიგიური დისკურსი „ოთარაანთ ქვრივში“.

ცნობილია, რომ ნებისმიერი მწერლის მხატვრული მემკვიდრეობის, სახისმეტყველებითი ასპექტების, ესთეტიკური ფენომენის კვლევის გასაღები ავტორის სარწმუნოებრივი მრწამსი და მსოფლმხედველობაა, ხოლო მკვლევარმა რომ შეძლოს სწორად გაანალიზება ბიბლიური ალუზიებისა, პარალელებისა, საღვთისმეტყველო ლიტერატურიდან მომდინარე ნაწარმოებებისა, რაც ასე უხვად გვხვდება ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებაში, ის თავად ამ სფეროში ღრმად განსწავლული უნდა იყოს. ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და მემკვიდრეობის შესახებ შექმნილ მდიდარ სამეცნიერო ლიტერატურაში ათწლეულთა მანძილზე კვლევის მეთოდოლოგია ცალმხრივი იყო, ვინაიდან იმდროინდელი იდეოლოგიური პრინციპები მთლიანად ეწინააღმდეგებოდა ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას. ილიას ლიტერატურული ნაწარმოებების კვლევისას მის თხზულებათა დედააზრი და თვით ავტორის მსოფლმხედველობა ან ნაწილობრივ წარმოჩნდებოდა, ან საერთოდ მცდარი ინტერპრეტაცია ეძლეოდა ეპოქის ინტერესებიდან გამომდინარე, რის გამოც ილიას ნააზრევი ხშირად მახინჯდებოდა. თუმცა იყვნენ ისეთი ღირსეული მეცნიერებიც, რომლებიც ანტიეროვნული და ათეისტური პოლიტიკის, მკაცრი ცენზურის პირობებში არ ლაღატობდნენ ჭეშმარიტებას და სწორად აფასებდნენ ილიას მხატვრულ თუ პუბლიცისტურ მემკვიდრეობას, ყურადღებას ამახვილებდნენ იმ უტყუარ ფაქტზე, თუ რა დიდი მოქალაქეობრივი სიმახვილე და მაღალი იდეალები შესძინა ილიამ ქართულ მხატვრულ სიტყვას, როგორ აქცია პოეტური სიტყვა ქართველი კაცის ზნეობრივი ამაღლებისათვის, ქართველი ერის ეროვნული და სოციალური განთავისუფლებისათვის საბრძოლო იარაღად.

მარიამ ნინიძემ ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების სახისმეტყველებითი ასპექტების კვლევას სოლიდური შრომები მიუძღვნა, მათ შორის – ორი წიგნია. წინამდებარე ნარკვევი მესამეა ილიას მემკვიდრეობის

მხატვრულ სახეთა სისტემისა და ქრისტიანული მსოფლმხედველობის კვლევის საქმეში. ამჟერად განსახილველი „ოთარაანთ ქვრივია“, ილიას მხატვრული მემკვიდრეობის ერთი უბრწყინვალესი გამონაშუქი. მკვლევარმა მოთხრობა განიხილა ილიას სხვა მხატვრული ნაწარმოებებისა და პუბლიცისტიკის პარალელურად, რათა მთლიანობაში უკეთ წარმოეჩინა მწერლის ლიტერატურულ-ესთეტიკური პრინციპები და მსოფლმხედველობრივი პრობლემები. მარიამ ნინიძემ რელიგიური დისკურსის კვლევით გახსნა და ახლებურად წარმოაჩინა როგორც სახის-მეტყველებითი შრეები, ისე შემოქმედებითი ჩანაფიქრი. მან განსაკუთრებით წამოსწია წინ ბიბლიური ალუზიები. საზოგადოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ალუზიის განვითარების დინამიკა მხატვრულ ტექსტში ავტორისეული ჩანაფიქრის გადმოცემის პროცესს ასახავს, ვინაიდან იგი, ერთი მხრივ, ავტორის სუბიექტური აღქმა-გადმოცემის, მოდუსის გამოხატულებაა და, მეორე მხრივ, მკითხველისათვის მხატვრულ ნაწარმოებში სამყაროს ავტორისეული ხატის ამოკითხვის ენობრივი საშუალება. როდესაც მარიამ ნინიძე ბიბლიურ ალუზიებზე საუბრობს ილიას „ოთარაანთ ქვრივში“, მას მიზნად აქვს დასახული კონკრეტული ბიბლიური თუ საღვთისმეტყველო ალუზიის ძირითადი ფუნქციური დანიშნულების განსაზღვრა მწერლის მხატვრული ლიტერატურული სტილის სრულყოფილად წარმოსადგენად, ალუზიის მიმართების დადგენა როგორც მხატვრული ნაწარმოების მთლიან ტექსტთან, ასევე ცალკეული პერსონაჟის სახის ჩვენებასთან და მისი მოქმედების არეალის შემოფარგლა, თვით ალუზიის ინფორმაციული შესაძლებლობის გათვალისწინებით. ყოველივე ამან „ოთარაანთ ქვრივის“ სინქრონიულ-დიაქრონიულ ასპექტებში განხილვის შესაძლებლობა მისცა მკვლევარს. ამ თვალსაზრისითაა შესწავლილი ცალკეული სიმბოლო, პასაჟი, სახე: იარაღი, ოთარაშვილების განძი, მონადირეობა, პური არსობისა, უფლის მევენახეობა, ობოლი ვაზი, ცა, ფარული მადლი, ეკლები, ორი თვალი, ვინ ეძახის, „ხატი ღირსებისა“, ნაუკითხავი წიგნი, „გამოუცვნელი გამოცანა“, ეს სოფელი, განთიადი, ნისქეილი და მენისქეილე, ურმის თვალი, რკინის ქალამანი, ლოდი და სხვ.

ილია ჭავჭავაძე ამჩნევდა თავისი თანამედროვე საზოგადოების ერთ მეტად საჭირობოროტო, მტკივნეულად განსაცდელ სენს – გაუცხოებას ადამიანთა შორის, განუსხვავებლად სოციალური წარმოშობისა, განათლების დონისა, ტოპოსისა. მან „ოთარაანთ ქვრივში“ გაუცხოების დაძლევის ყველაზე სწორი გზა მოძებნა: გულისა და სულის განწმენდა, მადლი, სიკეთე, მოყვასისადმი სიყვარული. სწორედ ამ სათნოებებს შეუძლია ადამიანის სულის ხსნა, ხოლო მათი საფუძველი ქრისტიანული მოძღვრებაა. ჩვენი ერის სულიერი მოძღვარი, წინამძღოლი ილია ჭავჭავაძე ღვთის რჩეული იყო, რადგან მას დაეკისრა უმძიმესი ტვირთი: გულისტკივილით ემცნო თანამემამულეთათვის მათი უბედურების სათ-

ავე, ის მიზეზები, რამაც ქართველ ერს სულიერი გადაგვარების სა-
ფრთხე შეუქმნა. ყოველივე ამას სამანი უნდა დადებოდა, რისთვისაც,
ერთი მხრივ, პიროვნების შინაგანი თავისუფლების მოპოვება იყო
აუცილებელი. პიროვნება უნდა გამხდარიყო ზნეობრივი, ანუ ზნესრუ-
ლი, სულიერების თავყვანისმცემელი. ამით უნდა გამშვენიერებულიყო
ადამიანი. პიროვნების ზნეკეთილობას, სულიერ სიმაღლეს, სულის მშვენ-
იერებას გვასწავლის ილია „ოთარაანთ ქვრივში“, რითაც ქართველ ერს
მისთვის მარადიული ღვწა უანდერძა.

მეორე მხრივ, „ოთარაანთ ქვრივში“ ძველთუძველესი პარადიგმა
გვაქვს: ქალი, დედა სამშობლოა. მოთხრობის მთავარი პერსონაჟი,
თვით ოთარაანთ ქვრივი, ცალუღელად დარჩენილი, სამშობლოს –
საქართველოს განასახიერებს, მრავალტანჯულს, ჭირგამოვლილს, ყვე-
ლასაგან გაუცხოებულს, რომელიც გასაოცარი სიდინჯით მიჰყვება
სხვა ქვეყანათა შორის თანაარსებობისა და თანაცხოვრების ურთულეს
გზას. ილიას მიერ მხატვრულ ფორმებში გამოთქმული ეს თვალსაზრი-
სი ღრმა ტკივილს მოიცავს, ტრაგიკულია, ვინაიდან ამგვარ ცხოვრებას
გაგრძელება არა აქვს, იგი წყდება გიორგის სახით, რაც ცხადია
უდიდესი ტრაგედიაა ერისა, მაგრამ ქვეყანა არსებობას აგრძელებს
არჩილისა და კესოს სახით, რომელთა საუბარი, მსჯელობა იმედს
იძლევა და ნათელყოფს იმას, რომ ისინი ნელნელა ისწავლიან, როგორ
შეიძლება არსებობა, ცხოვრება, დაეუფლებიან ძველ ტრადიციას. ძვე-
ლი ტრადიცია კი, რომლის გამოხატულება ოთარაანთ ქვრივია, ირლვე-
ვა; უნდა ჩამოყალიბდეს ახალი ქვეყანა, ტრადიციებზე, ურთიერთნდო-
ბაზე, სიყვარულზე დაფუძნებული ახალი საზოგადოება. არჩილისა და
კესოს „მოქცევა“ ამის დასტურია.

გონითი ჭვრეტა, აზრით ტკობა, გრძნობით ამაღლება ქმნის ილი-
ას მხატვრული ნაწარმოებების სიდიადეს. სამყაროს ერთიანობისა და
ღვთაებრიობის განცდა, პიროვნების მთლიანობის შეგრძნება ამშვენ-
იერებთ და ამაღლებთ „ოთარაანთ ქვრივის“ მთავარ პერსონაჟებს,
რომლებიც მარადიულად მიისწრაფვიან სულიერებისაკენ, სისრულისაკ-
ენ, მშვენიერებისაკენ, მაღალი ზნეობისაკენ.

ნესტან სულაპა

8 ნოემბერი, 2004 წელი

დამოწმებული ლიტერატურა

- წმინდა წერილისეული ციტატები მოხმობილია შემდეგი გამოცემებიდან: ახალი აღთქმაში უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, საკათალიკოსო საბჭოს გამოცემა, თბ. 1963 წ., ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია, ტექსტი გამოსცა და გამოკველვა დაურთო ი. იმნაიშვილმა, თბ. 1979 წ., წიგნი ძუელისა აღთქმისანი, მეცნიერება, 1989 წ., მცხეთური ხელნაწერი თბ., მეცნიერება, 1983. „ბიბლია, საქართველოს საპატრიარქოს გამოცემა, 1989.
1. აბაშიძე კიტა, „ილია ჭავჭავაძე“, „ილიას სამრეკლო“, თბ., 1987.
 2. ბაქრაძე აკაკი, „ილია ჭავჭავაძე, წინამური“, თბ., 1984.
 3. გონჯილაშვილი ნანა, „მაგრამ ქართველნო, სად არის გმირი...“ „ლიტ. ძიებანი“ XXII, თბ., 2001.
 4. გორგაძე ი, გურგენიძე ნ., „ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატარანე“, თბ., 1987.
 5. დთაშვილი ლალი, „დავითიანის“ სწავლებისათვის“, თბ., 1998.
 6. ზანდუკელი მიხეილ, „ილია ჭავჭავაძის მხატვრული ოსტატობა“, 1968.
 7. ზაუტაშვილი გიორგი, „ილია ჭავჭავაძის მხატვრული სტილის ზოგიერთი საკითხი“, თბ., 1969.
 8. თაბუკაშვილი მარინა, „თავადი ილია ჭავჭავაძე“, „ბალავარი“, 1988 № 2-3.
 9. „ივერია“ (გაზ.), 1889, 5 აპრ.
 10. „ივერია“ (გაზ.), 1888, № 9.
 11. იოანე მოსხი, „ლიმონარი“, თბ. 1960; „გვირგვინი“, ვასილ კარბელაშვილის გამოცემა, 1982;
 12. იოანე ოქროპირი, თარგმანებაი მათეს სახარებისაი, მზექალა შანიძის რედაქტორობით, წ.3, 1998.
 13. წმ. იოანე ოქროპირი, „განმარტება იოანეს სახარებისა“, თბ., 1993.
 14. კანკავა გიორგი, „ოთარაანთ ქვრივი“ ანუ უახლესი ქართული პოლიტიკური ისტორიის სცენარი“, წიგნში - „გიორგი ნათაძე, გიორგი კანკავა, „თვითსპობის სინდრომი“, თბ., 2002.
 15. კვანტალიანი ნინო, ფიქრები ილია ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქვრივზე“, ჟ. „ბურჯი ეროვნებისა“, 1999.
 16. კიზირია დოდონა, „ოთარაანთ ქვრივი“ - ქართველი ქალის ზნეობრივი იდეალი“, გაზ., „ლიტერატურული საქართველო“, 27 ნოემბ. 1992.
 17. კოტეტიშვილი ფარნაოზ, „ილია ჭავჭავაძის პროზის პოეტიკა“, თბ., 1996.
 18. კოჭლამაზაშვილი თამაზ, „საქართველოს ტომონიმიკაში შემორჩენილი ერთი ბერძნული წარმომავლობის სახელის განმარტებისათვის (არმათიონი), ჟურნ. „ჯვარი ვაზისა“, 1989, 3.
 19. ლაისტი არტურ, „საქართველოს გული“, 1923.
 20. ლორთქიფანიძე ნიკო, ქართველი მწერლები სკოლაში, თბ., 2000.
 21. მანსვეტაშვილი იაკობ, „მოგონებანი“, ტფ., 1936.
 22. მოსია ტიტე, „დავითიანის“ ლიტერატურული წყაროებისა და პოეტიკის საკითხები“, თბ. 1989.
 23. მურღულია გია, „დავითიანის“ მხატვრულ სახეთა სისტემა, თბ. 1997.
 24. წინიძე მათა, საკანდიდატო დისერტაცია, „ილია ჭავჭავაძის მოთხრობების („სარჩობელაზედ“ და „ოთარაანთ ქვრივი“) შემოქმედებითი ისტორია“, თბ., 1992.
 25. წინიძე მათა, „მადლის წყარო, ილია ჭავჭავაძის მრწამსი და მისი შემოქმედება“, თბ., 1997.

26. ნორაკიძე ვლადიმერ, „ხასიათის ფსიქოლოგია და მხატვრული ლიტერატურა“, თბ., 1972.
27. რუსთაველი შოთა, „ვეფხისტყაოსანი“, ქართული მწერლობა ოცდაათ ტომად, ტ.4, თბ., 1988.
28. საბინინი მიხეილ, „საქართველოს სამოთხე“, 1882.
29. სახოკია თედო, ქართულ ხატოვან სიტყვა-თქმათა ლექსიკონი, თბ. 1979.
30. საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, საქართველოს საპატრიარქოს გამოცემა, თბ. 1988
31. სირაძე რევაზ, „ქრისტიანული მწერლობა და ქართული კულტურა“, თბ. 1983.
32. სპარსიაშვილი არჩილ, „ილია მართლის მცნებანი, ნაწ. I, თბ. 1999;.
33. სპარსიაშვილი არჩილ, „ილია მართლის მცნებანი, ნაწ. II-III, 2000.
34. სულავა ნესტან, XII-XIII საუკუნეების ქართული პიმნოგრაფია, თბ., „მერანი“, 2003.
35. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ.1, თბ., 1991.
36. სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. II, თბ., 1993.
37. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩიქოვას საერთო რედაქციით, თბ. 1950.
38. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, თბ. 1986.
39. ქართული ხალხური პოეზია, ტ. II, თბ., 1974.
40. შუა საუკუნეთა ნოველების ძველი ქართული თარგმანები, ტ.1, თბ., 1966.
41. „ცისკარი“ (ჟურნ.), 1861, №5.
42. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, ტ.1., თბ., 1963.
43. წმინდა გიორგი ძველ ქართულ მწერლობაში, გამოსაცემად მოამზადა ე. გაბიძაშვილმა, თბ. 1992.
44. წმინდა თეოდორე ტირონის წამება, თბ., საქ. საპატრიარქოს საგამომ. ბეჭდვითი ცენტრი, 2000.
45. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტ.4, 1955.
46. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტ.5, 1955.
47. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტ.6, 1956.
48. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტ.8, 1957.
49. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებანი ათ ტომად, ტ.3, 1953.
50. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ.4, 1987.
51. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებანი ხუთ ტომად, ტ.5, 1987.
52. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ. 2, თბ., 1988.
53. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ. 5, თბ., 1991.
54. ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად, ტ. 6, თბ., 1997
55. ჭავჭავაძე ილია, „ოთარანთ ქერივი“, კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ილია ჭავჭავაძის ფონდი № 153.
56. ჭუმბურიძე ზურაბ, ილია ჭავჭავაძის ენა და ტექსტის დადგენის ზოგიერთი საკითხი, თბ., 1994.
57. ხალხური სიბრძნე, ტ.5, თბ. 1965.
58. Аладашвили Н. Алибегашвили Г. Вольская А., «Живописная школа Сванети», Тб. 1983.
59. Брегадзе Н. А. «К вопросу о характере одного из грузинских народных календарных праздников» (Теодороба), მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, თბ. 1970.
60. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы, М.1979.
61. Сорокин Питерим, «Человек, цивилизация, общество», 1992.

„გასაშინავი წერტილიდან“

მხატვრულ სახეთა სისტემის გასაღები	3
მარგალიტი ლექში	5
იარაღის სახისმეტყველება	7
ოთარაშვილების განძი	9
მონადირეობა	12
პური ცხოვრებისა	13
უფლის შევენახეობა	15
ობოლი ვაზი	18
ცის ხილულ სარკეში	22

ოთარაანთ ძვრები

უსახელო პერსონაჟი	25
ოთარაანთ ქერივის საქმე	27
სულიერი საზრუნავი	29
ეკლები	31
ფარული მადლი	34
ორი თვალი	37
ვინ ეძახის?	39
„უძვირესი ქვისა მრავალსასყიდლისა“	41

ბიორბი

„ხატი ღირსებისა“	41
უჯამაგრო მოჯამაგირე	44
ნაუკითხავი წიგნი	45
დროის შესაფერი გმირობა	47
ლოდის ალუზია წმინდა გიორგის წამებასთან	50
ურმის თვალი, ჩაკირვა, რკინის ქალამანი და თავის კეცთა	52
კერპის მსხვერვა და კესარიას მოქცევა	57
ოთარაანთ გიორგის სხვა „ჩვეულებრივი“ სასწაულები	59
აქ არმშებდგარი ქორნილი	61
„რამოდენა ღონე ყოფილა შექმნისა... გიორგი...“	65

თეოდორე

ცოცხალი ხსოვნა	66
ალუზიური კავშირი წმინდა თეოდორე ტირონის ცხოვრებასთან	67

არჩილი და კასო

პერსონაჟთა პირველახეხები	69
სინანულით განწმენდილები	72
ხიდგატეხილობა	76
განთიადი და შემოდგომა	79

სხვა პერსონაჟები

ეს სოფელი	83
მენისქვილე	87
პეტრე	88

„გამოუცვნელი გამოცანა“

„დაადგინნის ცხოვარნი მარჯუენით მათსა..“	90
სათაური და ქვესათაურები	93
მხატვრული სისტემა	96
ლექსიკა	100

გავრცელებული პარალელები სხვა ავტორთა პერსონაჟებთან

თავსაფრიანი დედაკაცი	104
ფეფნა	107

ცალკეული საკამათო საკითხები

ზოგად პრობლემებთან დაკავშირებით	111
ოთარაანთ ქვრივთან დაკავშირებით	114
გიორგისთან დაკავშირებით	116

რედაქტორისაგან - გზა სულიერი სრულყოფისაკენ	122
დამოწმებული ლიტერატურა	125
შინაარსი	128